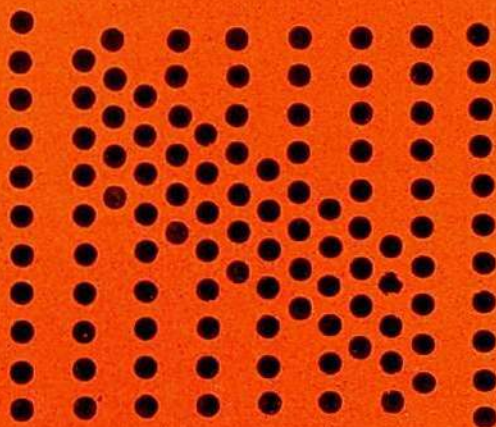

RAZPRAVE IN GRADIVO 28

TREATISES
AND
DOCUMENTS

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

RAZPRAVE IN GRADIVO • LJUBLJANA • 1993

**RAZPRAVE
IN
GRADIVO
28**

**TREATISES
AND
DOCUMENTS**

**INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES**

RAZPRAVE IN GRADIVO • LJUBLJANA • 1993

RAZPRAVE IN GRADIVO - TREATISES AND DOCUMENTS

Revija za narodnostna vprašanja - Journal of Ethnic Studies

Izdajateljski svet - Council of Publishers

Ciril Baškovič, Hajos Ferenc, dr. Vladimir Klemenčič, dr. Peter Klinar, mag. Vera Klopčič, Amalija Petronio Bertoni, Peter Winkler

Uredniški odbor - Editor Board

dr. Darko Bratina, mag. Boris Jesih, mag. Vera Klopčič, dr. Miran Komac, Marinka Lazič, dr. Avguštin Malle, dr. Albina Nečak Lük, Janez Stergar

Glavni urednik - Editor in Chief

mag. Vera Klopčič

Odgovorni urednik - Editor in Charge

mag. Boris Jesih

Tehnični urednik - Technical Editor

Marinka Lazič

Prevodi - Translation

Meta Gostinčar Cerar, Jana Kranjec Menaše

Računalniško oblikovanje - Typeset by

MEDIT d.o.o.

Tisk - Printed by

Eurota d.o.o.

Naklada - First Printing

1000 izvodov - 1000 copies

Založil in izdal - Published and edited by

*Inštitut za narodnostna vprašanja - Institute for Ethnic Studies
SLO, 61000 Ljubljana, Erjavčeva 26, tel.: (061) 210-823, 210-879, fax 210-964*

Revijo sofinancira - Co-financed by

*UDK-UDC
323.15.342.4 (058)*

Ministrstvo za znanost in tehnologijo

*ISSN
0354-0286*

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 426-36/94 mb šteje revija Razprave in gradivo za proizvod, od katerega se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

KAZALO

<i>Albina Nećak Lük</i> Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru.....	5
<i>Mitja Hafner Fink</i> Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru.....	15
<i>Albina Nećak Lük</i> Language component of the Interethnic relations issues in the ethnically mixed regions along the Slovene-Hungarian border.....	28
<i>Sonja Novak Lukanovič</i> Dvojezična vzgoja in izobraževanje: vloga v družbi in stališča posameznikov.....	38
<i>Katarina Munda Hirnök</i> Javna občila na narodnostno mešanem območju v Lendavi.....	46
<i>Renata Mejak</i> Čezmejni stiki prebivalcev Lendave s sosednjo Madžarsko.....	65
<i>Boris Jesih</i> Medetnični odnosi in politika.....	86
<i>Vera Klopčič</i> Pravno varstvo manjšin.....	92
<i>Szabó Ildikó</i> Kétnyelvűség és nyelvhasználat a muravidéki magyarok körében...	102
<i>Jernej Zupančič</i> Novejše spremembe v socialni strukturi koroških Slovencev.....	115
<i>Miran Komac</i> Questi slavi Bisogna eliminarli: Usoda Beneške Slovenije?.....	124
<i>Vera Kržišnik-Bukić</i> Slovenski gostinci in pomen slovenskih gostiln v Zagrebu v 30-ih letih 20. stoletja.....	136

Bernard Poche

- The creation of a "New state" in Slovenia.
Elaboration of the competences of public authorities
and mobilization of social processes of identification
and membership - a research program 143

Mitja Žagar

- A contribution to an "Ethnic glossary" 155

Aleksander Milenković

- Nekaj opomb k vprašanju o jeziku v popisu prebivalstva 1991 170

Sonja Kurinčič Mikuž, Pavel Slamič

- Pravni položaj slovenske narodne manjšine v Italiji 1981-1993 181

- Vinzenz-Rizzijevo društvo na Koroškem..... 202

- Bibliografija sodelavcev Inštituta za Narodnostna vprašanja
za leto 1993..... 214

ALBINA NEČAK LUK**MEDETNIČNI ODNOSI V SLOVENSKEM ETNIČNEM
PROSTORU**

**Primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na
stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske**

Uvod

V tem bloku predstavljamo raziskovanje medetničnih odnosov ter kazalcev narodnostne identitete v slovenskem etničnem prostoru. Raziskovanje smo začeli na narodnostno mešanih območjih ob slovensko madžarski meji, kjer sta bili vključeni dve urbani središči: Lendava (Lendva) v Prekmurju v Sloveniji ter Monošter (Szentgotthárd) v Slovenskem Porabju na Madžarskem.

Madžarska narodna manjšina¹ v Prekmurju in slovenska narodna manjšina v Porabju sta svoje etnične značilnosti, kulturo in jezik razvijali/ohranjali v različnih zgodovinskih, družbenopolitičnih in družbenogospodarskih okoliščinah. Širša družbena skupnost jima je v različnih zgodovinskih obdobjih zagotavljala različne institucionalne možnosti, ki bi jima lahko omogočile delovanje v družbi v skladu z njunimi etničnimi značilnostmi in interesi. Pogoji za vključevanje v življenje in delo na avtohtonem poselitvenem področju in zunaj njega ter možnosti za socialno promocijo ob hkratnem ohranjanju in razvijanju etničnih obeležij so se v različnih obdobjih spreminjale. Razmerja med matičnima narodoma ter stoletja izkušenj skupnega življenja na stičnem območju so oblikovala pri prebivalstvu obeh narodnosti na obeh straneh meje predstave in stališča o sebi in sosedih, ki delujejo kot skupinski zgodovinski spomin in prispevajo k odnosom med njima, bodisi v smeri približevanja ali oddaljevanja med skupnostima. Medsebojno in vzajemno učinkovanje omenjenih spreminjajočih se družbenoekonomskih in socialno psiholoških potez življenja na stičnih območjih je nedvomno vplivalo na ohranjanje oziroma opuščanje etničnih značilnosti na tem območju.

¹ Izraz "narodna manjšina" uporabljamo kot strokovni termin brez kakršnekoli konotacije ali peyorativnega prizvoka: narodna manjšina je del naroda, ki živi v drugi, ponavadi sosedni državi.

Izhodišče modela za proučevanje medetničnih odnosov v slovenskem etničnem prostoru

Etnično² identiteto pojmuje kot "skupinsko, medgeneracijsko kulturno kontinuiteto", ki ima implicitno, pripadnostno in eksplicitno, izrazno razsežnost. Narava medetničnih odnosov oziroma razmerja moči med skupinama, ki delujejo na procese horizontalne in vertikalne mobilnosti prebivalstva, so med najpomembnejšimi regulatorji etnične identitete in njenega manifestnega ali implicitnega izražanja.

Etnična pripadnost je eden tistih družbenih konceptov, ki ga je težko doobra razumeti in v celoti opredeliti. Vsebuje namreč številne in med seboj prepletene dejavnike. Od tod tudi številni in različni koncepti etničnosti - kontrastni, konfliktni in kontradiktorni - kar se že samo po sebi ponuja kot predmet raziskovanja (Isajiw, W.W., 1974).

Na ravni makroanalize se etničnost kaže kot zgodovinski (torej dinamični, spreminjajoči se) pojav, ki ji številni, vanjo vtakani in med seboj povezani dejavniki dajejo različne poudarke v prostoru in času: Mogoče jo je razumeti kot vidik samopriznavanja skupnosti same, kakor tudi vidik priznavanja te skupnosti s strani drugih skupnosti. Etničnost povezuje posameznike s skupino - kolektivom; je komunikacijski splet, preko katerega teče in se udejanja socialna integracija; preko nje oziroma v njenih nedrih se posameznik dokoplje do pojmov in svojskega razumevanja pojavov kakor so "življenje, družba, svet" (Fishman 1977, str. 16).

Etničnost lahko doseže globlje ali pa le površinske plasti zavesti in osebne zavezanosti. Je torej večplastna tako glede sestavin, kakor tudi glede izkušnje. Ko se lotevamo prečesavanja etničnosti / etnične pripadnosti kot družbenega koncepta, se razkrivajo številne sestavine etničnega: gre za tako imenovano vrojeno razsežnost, pa tudi za pridobljene vidike, za stabilne in spreminjajoče se vidike, za bistvene, eksistenčne vidike in za kontrastne, površinske vidike, za njeno racionalno, pa tudi zunaj racionalno razsežnost.

Z rojstvom v določeno etnijo (vrojena sestavina etničnega) posameznik podeduje določeno dediščino (s socializacijo pridobljena sestavina etničnega). S tem je definiran kot pripadnik te skupnosti. Kako bo ravnal s to dediščino, ali bo živel v duhu zavezanosti skupini in njenim normam, ali bo kulturno dediščino le delno sprejel in razvijal, ali jo bo povsem zavrgel, je odvisno od številnih individualnih in družbenih dejavnikov. Vsekakor je ohranjanje te dediščine, to je za skupnost značilnih vedenjskih vzorcev, mogoče ovrednotiti pri tistih, ki so zavezani etničnim normam, kakor pri onih, ki se oddaljujejo od predvidenih obrazcev obnašanja etnije.

² Pojem etnija ter atribut etničen(-na, -no) nam pomeni skupek značilnosti (kultura, jezik, vera, zgodovinski spomin, teritorij), ki so jih pripadniki določene družbene skupine pridobili (po pravilu) z rojstvom, in po katerih se določena družbena skupina razlikuje od drugih družbenih skupin, opredeljenih z isto vrsto značilnosti. Opozoriti velja, da prisotnost vseh naštetih elementov ni obvezna.

Kaj je (so) za določeno etnično skupnost in za njene pripadnike pokazatelj(i) pripadnosti oziroma zavezanosti etnični dediščini, je treba ugotoviti za vsako od etničnih skupnosti posebej. Naloga raziskovalca torej je prepoznati manifestne in implicitne značilnosti zavezanosti etnični dediščini. (Fishman 1978, str. 20). Ob raziskovanju tega kompleksnega pojava pa ne moremo mimo pomena, ki ga ljudje - naši bodoči respondenti - pripisujejo svojemu poreklu (vrojeni sestavini etničnega) in pa kulturni dediščini ter/oziroma etničnim (= socialnim) normam (pridobljena=priučena sestavina etničnega). Njihovo razumevanje lastne etnične dejanskosti je namreč pomembna sestavina razumevanja sveta, v katerem živijo. Gre za razumevanje družbe in kulture sploh, torej tudi za razumevanje etnične realnosti drugih (fenomenološki vidik). Kakor vsi drugi družbeni in kulturni pojavi, so navedene razsežnosti etnične identitete podvržene spremembam. Prav to spreminjanje etničnega pa zahteva vso raziskovalno korektnost in previdnost, saj je pogosto podvrženo raziskovalčevi lastni (mogoče tudi upognjeni) percepciji položaja posamezne etnične skupnosti.

Za našo raziskavo se zdijo pomembni trije vidiki premikov oziroma spreminjanja etničnega (povzeto po Fishman 1978):

1. premiki v vsebini
 2. premiki v članstvu = individualni pripadnosti
 3. premiki v intenzivnosti (pomembnosti).
-
1. Spremembe vsebine: Razlike v ravnanju / obnašanju (medosebne, meddružinske, ali mrežne) glede na sicer sprejeti etnični model so lahko rezultat sprememb družbe ali v družbi na sploh (čas, prostor, podskupine, etc.) ali posledica nasilnih sprememb. Ni nujno, da sprememba v vsebini pomeni spremembo celovitega pomena etničnosti, ali da sprememba pomena (stališča) pomeni spremembo etnične identitete.
 2. Spremembe pripadnosti: V primerjavi z nekdanjimi pogledi na spremembe individualne identitete (teze o naravni asimilaciji, asimilaciji kot cilju samem po sebi) gradi sodobni pogled na etnično pripadnost na podmeni, da moderni človek dojema vse svoje družbene, kulturne in celo fizične attribute kot izbiro, ki jo lahko opravi po lastni presoji za doseganje načrtovanih statusnih ciljev. Tovrstna, izbirna odločitev glede etnične pripadnosti pa je možna šele potem, ko poteka v skladu s spremenjeno etnično=kulturno dediščino in vedenjskimi vzorci, ki v procesu spreminjanja izgubijo svoj mitološki poudarek. (Tega se v slovenskih razmerah zaveda zlasti manjšina v Italiji, ki v spremenjenih pogojih postindustrijske družbe vidi konkurenčne možnosti tako glede ohranjanja kakor tudi povečanja števila zavezanih svoji etniji v novi, kakovostni in privlačni ponudbi.) Ob tem ne gre za preprosto preračunljivost, temveč za tankočutno prepoznavanje sistema vrednot in meja kateregakoli etničnega sistema. Prehod iz enega sistema v drugega je redkokdaj nenaden in dokončen. Do dramatične diskontinuitete pride le redkokdaj. Ostane lahko jedro prvotne identitete, četudi je prekrito z novimi vedenjskimi obrazci (Salamone 1975).

3. Spremembe pomembnosti (intenzivnosti): V nasprotju z napovedmi o izginjanju pomena etničnosti, smo od časa do časa priče njeni ponovni potrditvi. Prav ta trenutek je etnična sestavina človekove identitete močno potisnjena v ospredje in ima odločilen pomen celo pri odločanju o življenju in smrti. Nedvomno se torej pomembnost etnične sestavine človekove identitete spreminja: Edinstvena zmožnost človeka, še zlasti modernega človeka je večplastna lojalnost in večplastna identiteta. Medtem ko od časa do časa odstopi pomembnejše mesto drugim identitetam, se drugič, kakor dokazuje naš danes, etnična pripadnost pojavi na prvem, najpomembnejšem mestu in nekako zastre pomen vseh drugih identitet. V ekstremnih razmerah (kakršnim smo priča v bosanskohercegovski vojni) lahko zastre tudi pomen pripadnosti človeški vrsti.

Ob tem se odpira vprašanje medetničnih stikov in procesov, ki se odvijajo v medetničnih odnosih. Odpira se vprašanje etničnih meja, ali bolje, vprašanje zamejitev in sicer znotraj same etnične skupnosti (regije, mreže, sloji, poklici in druge kulturne in družbene ločnice, ki nosijo značilen etnični pečat), pa tudi vprašanje etničnih meja med različnimi etnijami. Vprašanje propustnosti oziroma zaprtosti etničnih meja in njihovo spreminjanje neposredno zadeva premike v etnični identiteti. V slovenskem etničnem prostoru se to vprašanje propustnosti etničnih meja kaže zlasti skozi prizmo maritalne mobilnosti, ki ob vztrajanju na klasični etnični simboliki povzroča nemalo zadreg.

Da bi se dokopali do prepoznavanja narave in vsebine medetničnih odnosov ter s tem povezanih kazalcev - elementov etnične identitete, se je treba, pred proučevanjem socialnopsiholoških implikacij, ozreti na nekatera dejstva iz neposredne etnične stvarnosti prebivalstva v etnično mešanem okolju. S takšnih izhodišč želimo v primerjalni raziskavi prepoznavati in razčlenjevati podobnosti in razlike med kazalci etnične identitete med posameznimi narodnimi manjšinami, ki jih vključujemo v primerjavo ter se v kasnejši fazi prebiti do razumevanja podobnosti in razlik, kakor jih nakazujejo trendih spreminjanja te identitete. Gre za sklop družbene predmetnosti: politične, zgodovinske, gospodarske, jezikovne, itd., ki deluje spodbujevalno, nevtralno, ali zaviralno na vitalnost manjšine, to je na interes in sposobnost manjšine, da se "obnaša kot posebna in aktivna kolektivna celota v medskupinskih razmerjih", torej v medetničnih odnosih (Giles 1978, str. 308).

Analizo družbene stvarnosti na območju, ki ga raziskujemo, smo oprli na taksonomski model strukturnih spremenljivk, ki učinkujejo na etnično (jezikovno) vitalnost. Model je po preučitvi teoretičnih premis Deutscha, Klossa, Verdootda izrisal Howard Giles s sodelavci (Giles et al. 1977, str. 309) in zajema spekter strukturnih spremenljivk (glej skico 1.).

Skica 1: Taksonomija strukturnih spremenljivk, ki vplivajo na etnično vitalnost (prilagojeno po Gilesu et al. 1977)

Statusne spremenljivke	Vitalnost	
	Demografske spremenljivke	Institucionalna podpora
Pravni status		državna ali/in lastna, v
Politični status		organizaciji majšine:
Ekonomski status	nacionalni teritorij	
Socialni status	koncentracija razmerja	množična občila vzg. in izobr.
Družbenozgodov. status	absolutno štev.	administr. usluge
Jezikovni status	znotraj drž.	industrija
	mešani zakoni	religija
	imigracije	kultura
	zunaj drž.	stiki z matico

Analizi predmetne stvarnosti, izraženi skozi mrežo strukturnih spremenljivk, ki vplivajo na vitalnost narodnih manjšin, je treba priključiti subjektivni pogled prizadetih na učinkovanje navedenih spremenljivk. Etnije v stiku namreč lahko različno dojemajo (percipirajo) predmetno realnost. Z informacijami o navedenih dejavniki etnične vitalnosti je mogoče manipulirati ter na ta način izkriviti pogled podrejenih skupin na lastno vitalnost, pa tudi vplivati na stališča pripadnikov večine glede položaja manjšine ter s tem na odnose med večino in manjšino.

Potreba po tovrstni strukturni analizi se nam zdi utemeljena z več vidikov: Glede na stopnjo vitalnosti etnične skupnosti (objektivne in percipirane) se pripadniki različnih etnij različno vedejo v medetničnih položajih. Socialno psihološki procesi, ki se odvijajo v medetničnih odnosih, so v veliki meri odvisni od stopnje vitalnosti etnij v stiku. Zato je za kakršenoli primerjalni pogled na procese, ki jih raziskujemo pri slovenskih skupnostih v sosednih državah in pri obeh manjšinah v Sloveniji, treba dobiti vpogled v predmetno realnost in subjektivno refleksijo te realnosti v očeh etnij v stiku kot merila vitalnosti etničnih skupnosti.

S skrbno evaluacijo skupnih učinkov predlaganih dejavnikov vitalnosti je mogoče ovrednotiti relativno vitalnost posameznih manjšin in, kakor predlaga Giles (1977), opraviti klasifikacijo na kontinuumu od zelo visoke do zelo nizke. (Dosedanje deskriptivne raziskave predmetne realnosti slovenske manjšine v sosednih državah in Italijanov ter Madžarov v Sloveniji, zlasti raziskave INV, v Ljubljani, SZI v Celovcu in SLORI v Trstu nudijo dovolj podatkovnega gradiva za tovrstno ovrednotenje.)

Prikaz povsem aproksimativne skale vitalnosti, v katerem ni zajeta razčlenitev posameznih dejavnikov/spremenljivk, ki vplivajo na vitalnost manjšin, je podan v skici 2.

Skica 2: Predvidene ocene vitalnosti manjšin v slovenskem etničnem prostoru

	Spremenljivke			Celotna vitalnost		
	Status	Demogr.	Inst. pod.	Predmetna+Percipirana		
				M	V.n.	M.n
Benečija	N	N	N	N	?	?
Goriško	SN	SN	SN	SN	?	?
Tržaško	S	SN	SV	S	?	?
A. Koroška	S	SN	S	S	?	?
A. Štajerska	SN	N	N	N	?	?
Porabje	N	N	SN	N	?	?
Italijani v Slov. Istri	SV	N	V	SV	?	?
Madžari v Prekm.	SV	N	V	SV	?	?

Legenda: N=nizka, SN=srednje nizka, S=srednja, SV=srednje visoka, V=visoka vitalnost, M=manjšina, V.n.=večinski narod, M.n.=matični narod.

Seveda je ob tem treba imeti pred očmi, da niti predmetna realost, ki deluje na vitalnost manjšin, niti percepcija te realnosti med manjšino oziroma večino nista statični, temveč dinamični postavki. To pomeni, da spreminjanje družbenega in gospodarskega položaja (zlasti spremembe, ki učinkujejo na distribucijo sredstev za t.i. družbene dejavnosti) povzroča spremembe navedenih dejavnikov vitalnosti in posledično na samo vitalnost manjšin, pa tudi razmerja med manjšino in večino. (Prav ta čas že lahko opazujemo dogajanje v Sloveniji, ne le ob opredeljevanju ustavnopravnega položaja italijanske in madžarske manjšine, temveč še zlasti ob distribuciji sredstev za institucionalno podporo razvoju kulture in jezika obeh manjšin. Podobne premike so odprli procesi demokratizacije na Madžarskem, kar bo gotovo vplivalo na nekatera področja družbene stvarnosti Slovencev v Porabju, v določeni meri pa tudi na samopodobo manjšine ter na njena razmerja z večinskim in matičnim narodom. Na življenje na stičnih, narodnostno mešanih območjih bodo gotovo v določeni meri vplivali tudi procesi povezovanja v Evropi). To narekuje longitudinalni pri-stop pri raziskovanju medetničnih odnosov v slovenskem etničnem prostoru. Na ta način bo mogoče oskrbeti:

1. opazovanje, analizo ter primerjavo medetničnih odnosov na posameznih stičnih območjih in med njimi = ozemeljska/regionalna/državna razsežnost raziskovanega problema ter
2. opazovanje, analizo in primerjavo medetničnih odnosov v določenih časovnih rezih, da bi spoznali, kako deluje nanje spreminjanje družbene, politične,

gospodarske, itd. stvarnosti, katere del so manjšinske skupnosti = časovna razsežnost raziskovanega problema.

Učinkovanje strukturnih dejavnikov, ki vplivajo na vitalnost etničnih skupnosti v stiku na območni in časovni ravni, povezujemo z medetničnimi odnosi. Kot teoretsko podlago za oblikovanje empiričnega modela, smo uporabili Tajfelovo (1974, 1978) teorijo medskupinskih odnosov, ki zajema naslednji niz osebnega (individualnega) in skupinskega (kolektivnega) opredeljevanja:

- kategorizacijo kot definiranje sebe in sveta, kar tvori podlago za oblikovanje stališč do drugih ter vedenja o njih = identifikacija elementov, ki tvorijo podobo etnične pripadnosti (vrojena in/ali s socializacijo pridobljena sestavina etničnega),
- družbena identiteta = pozitiven in/oziroga negativen pomen pripisan članstvu v skupini,
- primerjava z drugimi skupinami, v kateri etnična identiteta šele dobi pravi pomen, kar sproža procese etnične lojalnosti ali odtujevanja,
- psihološko samorazlikovanje = medsebojno delovanje procesov kategorizacije, družbene identitete ter medskupinske družbene primerjave, ki pripelje posameznika do pozitivnega vrednotenja lastne skupine (z vidika družbene moči, gospodarske trdnosti, sposobnosti, individualnih značilnosti, jezika, itd.) ter do zadovoljstva oziroma nezadovoljstva zaradi pripadnosti tej skupini.

Osnovna vprašanja, na katera želimo v raziskavi odgovoriti so:

1. Ali želijo etnične skupnosti v stiku, ki jih vključujemo v našo raziskavo, spremeniti medetnični položaj in odnose? (= premiki v vsebini)
Želja po spremembi implicira zavedanje o alternativnih možnostih.

Od tod podvprašanja:

1. 1. katere skupnosti in kateri družbeni sloji znotraj skupnosti želijo spremembo medetničnih razmerij (= premiki v pripadnosti);
1. 2. kakšno strategijo in taktiko ubirajo posamezne etnije, da bi dosegle spremembe medetničnih odnosov:
 - strategije približevanja: integracija, kulturni pluralizem, asimilacija, itd.,
 - strategije oddaljevanja: izolacijo, segregacijo, separatizem, itd (Klinar 1976).

Tajfel navaja naslednje možne skupinske strategije manjšine, ki naj pripeljejo do družbenih sprememb, oziroma do sprememb v medetničnih odnosih: asimilacija, redefinicija negativnih značilnosti, družbena ustvarjalnost, skupinska tekmovalnost. Med strategijami večine najdemo že omejeno manipuliranje z dejavniki etnične vitalnosti, različne tehnike razvrednotenja etničnih značilnosti manjšin, od poskusov razcepitve (na primer vindišarska ali vendska teorija), preko razširjanja negativnih stereotipov, alofobije do poniževanja, pa tudi dejanske poskuse približevanja, kadar je manjšina družbeno in gospodarsko dovolj močan in zanimiv subjekt (primer Angležev v francoski Kanadi, Italijanov na Južnem Tirolskem).

2. Kakšen je za pripadnike manjšine oziroma večine minimalni oziroma maksimalni niz kazalcev etnične identitete, na podlagi katerega je posameznika še mogoče definirati kot pripadnika določene etnije (= premiki v članstvu).
3. Ali je mogoče ugotoviti kakšno povezavo med vitalnostjo etnij v stiku ter premiki etnične identitete (= premiki v intenzivnosti).

V raziskovanje ostopoma vključujemo narodnostno mešana območja v slovenskem etničnem prostoru, na katerih prebivajo Slovenci: Tržaško, Goriško, Videmsko v Italiji, Koroško in Štajersko v Avstriji, Porabje na Madžarskem, delno tudi s Slovenci poseljena območja Hrvaške ter narodnostno mešani območji Slovenske Istre in Prekmurja v Sloveniji. S pomočjo enotnega, značilnostim posameznega območja prilagojenega instrumenta želimo zbrati podatke, ki omogočajo primerjalno analizo kazalcev etnične identitete na navedenih območjih. O položaju in procesih sobivanja na stičnih območjih sprašujemo pripadnike narodne manjšine in večinskega naroda. Raziskava zasleduje naslednje cilje:

- ugotoviti, kateri dejavniki (objektivni in subjektivni: pravno-varstveni, demografski, socialni, ekonomski, mobilnostni, socialno psihološki) po percepciji naših respondentov vplivajo na premike v etnični pripadnosti
- ugotoviti, kakšni so eksplicitni in implicitni kazalci etnične identitete:
- prepoznati značilne oblike participacij: vključevanje v kulturne, socialne, družbene, družabne, politične, itd. dejavnosti na stičnem območju in zunaj njega),
- komunikacijski vidik: razčlenitev na jezikovno dejavnost, upoštevanje jezikovno propustnost posameznih komunikacijskih kanalov (izbira jezika sporazumevanja na receptivni in produktivni ravni) ter na sporazumevalno zmožnost (znanje jezikov),
- ugotoviti, kakšne so percepcije in stališča prebivalstva na stičnih območjih:
- do lastne etnične skupnosti, svoje kulture in jezika, (n. pr. Slovenci in Madžari v Prekmurju oziroma Madžari in Slovenci v Porabju o sebi),
- do druge etnične skupnosti, njene kulture in jezika (n. pr. Slovenci oz. Madžari v Prekmurju o madžarski manjšini oz. slovenskem narodu, Madžari in Slovenci v Porabju o slovenski manjšini v Porabju oz. madžarskem narodu),
- do matičnega naroda narodne manjšine (n. pr. Slovenci in Madžari v Prekmurju o Madžarih in Madžarski, Madžari in Slovenci v Porabju o Slovencih in Sloveniji).

Raziskava torej želi opozoriti na vlogo in pomen etnične identite na narodnostno mešanih območjih v slovenskem etničnem prostoru. S pomočjo analize percepcij in stališč prebivalstva obeh narodnosti na stičnih območjih skuša opozoriti na potencialne nevralgične točke, pa tudi na produktivna razmerja med etnijami v stiku. Z analizo implicitnih in eksplicitnih kazalcev narodnostne identitete želi opozoriti na trende oziroma smeri pri eventualnem spreminjanju etničnega, ter na vlogo strukturnih dejavnikov, zlasti dejavnikov institucionalne podpore v tem procesu.

V pričujoči številki objavljamo prispevke, ki črpajo gradivo iz opisanega projekta. Utemeljivni metodoloških izhodišč sledi primerjalna študija o jezi-

kovni zmožnosti, jezikovni dejavnosti in stališčih do slovenskega in madžarskega jezika v Lendavi in Monoštru. V posebnih študijah so analizirani posamezni aspekti raziskovalne tematike v mestu Lendava: stališča pripadnikov večine in manjšine do dvojezičnega izobraževalnega modela, spremljanje medijev v slovenskem in madžarskem jeziku, stiki prebivalcev Lendave s sosednjo Madžarsko in pogledi na sodelovanje s to državo, politična participacija v etnično mešanem prostoru ter umestitev pravne zaščite narodnih skupnosti v Sloveniji v širši okvir mednarodnopravnega varstva manjšin. Sklop prispevkov na temo projekta zaključuje študija raziskovalke iz Madžarske o rabi madžarskega jezika, ki jo je pripravila na podlagi intervjujev s pedagoškimi delavci na narodnostno mešanem območju Prekmurja.

IZBRANA LITERATURA

- Isajiw, W.W., 1974. Definitions of ethnicity, *Ethnicity* 1, 111-124. Citirano po Fishmanu 1977.
- J.A. Fishman, 1977. Language and Ethnicity. V: *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, Giles, H. (ed). Academic Press, London, New York, San Francisco.
- Fishman, J.A., 1989. Language and Ethnicity in Minority. *Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, J.A., 1991. *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Giles, H. (ed.), 1977. *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press, London, New York, San Francisco.
- Giles, H., Bourhis, R.Y., Taylor, D.M., 1978. *Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations*.
- Klinar, P., 1976. *Mednarodne migracije*. Maribor, Obzorja.
- Nečak Lük, A., 1993. Dinamika medetničnih odnosov v Sloveniji. V: *Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah*. Zbornik razprav, Ljubljana.
- Nečak Lük, A., 1993. K proučevanju jezikovnega položaja v Porabju. V: *Jezik tako in drugače*. Zbornik, Ljubljana.
- Štrukelj, I. (1989), Nekateri vidiki etnolingvistične vitalnosti. V: *Uporabno jezikoslovje*. Ljubljana, 719-727.

Summary

Interethnic relations in the Slovene ethnic area

In the framework of the research program of the Institute for ethnic studies in Ljubljana one of the projects is related to the interethnic relations in the Slovene ethnic area. It has been designed as an interdisciplinary empirical research, diagnostic by type and of a comparative dimension. The basic idea is to create, proceeding from a chosen theoretical standpoint, a common methodological framework for investigation of the ethnic identity features and the interethnic relations dynamics in the nationally mixed areas on both sides of the Slovene State border where the Slovene population lives in contact with populations of a different ethnic origin (i.e.: Hungarian, German, Italian, and owing to the recently emerged state border between Slovenia and Croatia, with the Croatian population). The aim of the research is to provide quantitative and qualitative analyses of the actual situation, and, to provide, as far as possible, explanation of the determinant factors that influence or have influenced the actual state of the investigated phenomenon and that dictate trends of change. In the article the framework of the research project is presented.

MITJA HAFNER FINK

MEDETNIČNI ODNOSI V SLOVENSKEM ETNIČNEM
PROSTORU

Metodološka izhodišča, podatki, vzorec, indeksi

1.

Raziskovanje medetničnih odnosov lahko vedno označimo kot primerjalno raziskovanje - tudi takrat, ko raziskovanje ne sega preko državnih meja. Seveda to lahko storimo le takrat, ko presežemo tradicionalno pojmovanje sociološkega primerjalnega raziskovanja, v okviru katerega se kot enote primerjave praviloma pojavljajo teritorialne enote (predvsem države). V okviru raziskovanja medetničnih odnosov, ki je prostorsko in institucionalno omejeno z državno mejo in pogosto poteka prav na področju ob tej meji, postane kategorija narod ključna primerjalna kategorija. Raziskava *Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava/Lendva* je prav takšna raziskava. Pri tem gre seveda za primerjavo dveh skupin, ki nista v enakem položaju: Slovenci kot večina, Madžari kot manjšina. Podobno velja za raziskavo na drugi strani meje - *Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Szentgotthard/Monošter*, kjer se pojavljajo Slovenci kot manjšina, Madžari pa kot večina.¹ Primerjava torej poteka med dvema skupinama, ki imata različen status in ki hkrati koeksistirata na istem teritoriju in v medsebojni prepletenosti oblikujeta določeno družbeno strukturo.

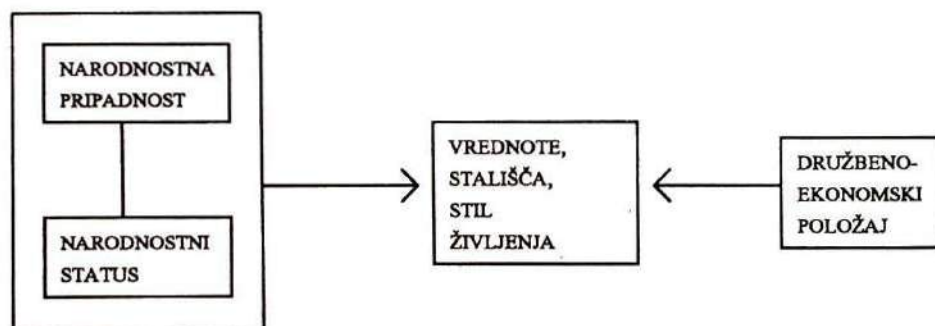
Raziskovalni problem postane bolj zapleten, ko se raziskovanje medetničnih odnosov razširi in prestopi državne meje. Tako je tudi v našem primeru: s projektom o medetničnih odnosih v slovenskem etničnem prostoru je bila pozornost raziskovalcev usmerjena na odnose med Madžari in Slovenci tako v Sloveniji (Lendava) kot na Madžarskem (Monošter). S tem je primerjalna analiza dobila nove razsežnosti: ne gre le za primerjave med etničnimi skupinama, ampak tudi za meddržavne primerjave. Ob tem pa se postavi vprašanje, ali je pri tej razširitvi še vedno bistvena primerjava med dvema narodnostnima skupinama (med Madžari in Slovenci) ne glede na to, na kateri strani meje se nahajata, ali pa je morda bolj smotno primerjati narodnostne skupine glede na njihov status večine oz. manjšine. Rečemo lahko, da so smiselne in pomembne primerjave skozi vse tri dimenzije: etnična, statusna, državna. V pričujoči

¹ Obe raziskavi sta rezultat operacionalizacije v okviru istega projekta: *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. Tako je bil za zbiranje podatkov na obeh straneh meje uporabljen identični inštrument (anketni vprašalnik), seveda s prilagoditvami, ki so povezane z zamenjavo vlog manjšinskega oz. večinskega naroda.

raziskavi se torej tematizirajo tudi tiste dimenzije, ki v običajnih meddržavnih primerjalnih raziskavah ostajajo zakrite ali utesnjene v okvire meja (nacionalnih) držav. Tukaj, poleg kategorije "narod", mislimo tudi na kategoriji "kultura" in "družba". Te kategorije pa se ne ujemajo vedno z državnim institucionalnim okvirom (več o tem Scheuch, 1989), kar nedvomno velja tudi za raziskavo o medetničnih odnosih na obeh straneh slovensko-madžarske meje. Tako po eni strani lahko za kategoriji "narod" in "kultura" rečemo, da sta "naddržavni": Madžari in Slovenci se pojavljajo na obeh straneh meje. Po drugi strani pa, kadar govorimo o (družbeni) strukturi odnosov na narodnostno mešanih področjih ob slovensko-madžarski meji, le-te ne moremo enačiti z družbeno strukturo v Sloveniji ali na Madžarskem na sploh. Na narodnostno mešanem ozemlju se namreč kot posebnost družbene strukture pojavljajo odnosi med vlogo (statusom) narodnostne večine in vlogo (statusom) manjšine.

Primerjava med Slovenci in Madžari lahko poteka tako na dimenziji "narod" kot na dimenziji "status" (večina-manjšina). Ugotovljene razlike glede vrednot, stališč, stila življenja ipd. med Slovenci in Madžari lahko ob vsem drugem (npr. socialno-ekonomski položaj) pripišemo tako razlikovanju na dimenziji "narod" kot na dimenziji "večina-manjšina". V bistvu gre torej za delovanje dveh spremenljivk: "narodnostna pripadnost" in "narodnostni status". Če poteka (analiza) primerjava znotraj ene države (npr. samo v Lendavi - Slovenija), se obe spremenljivki prekrivata (Slovenci - večina, Madžari - manjšina) in je torej razlikovanje obeh spremenljivk oz. pojasnitev, ki postavlja eno spremenljivko kot dominantno (bistveno) lahko le stvar interpretacije (slika 1).

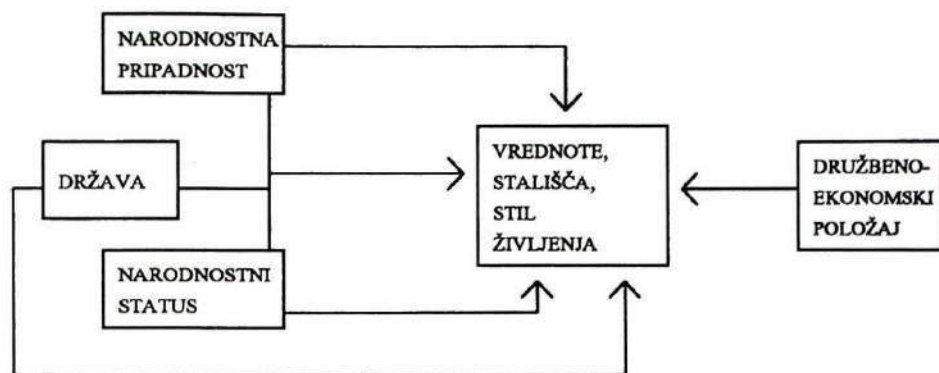
Slika 1: Model pojasnjevanja razlik na narodnostno mešanem področju znotraj ene države

Če poteka analiza na nivoju primerjave med Lendavo (Slovenija) in Monoštrom (Madžarska) pa se spremenljivki "narodnostna pripadnost" in "narodnostni status" ne prekrivata več (Slovenci so v Sloveniji večina na Madžarskem pa manjšina). Na tem nivoju lahko razlike glede vrednot, stališč, stila

življenja ipd. pojasnjujemo s pomočjo analize, v kateri se "narodnostna pripadnost" in "narodnostni status" pojavljata kot posebni spremenljivki. Pri tem se kot posebna spremenljivka pojavlja tudi "država" (Slovenija - Madžarska). V tem primeru se poleg omenjenih treh spremenljivk pojavi tudi učinek njihove intrakcije (slika 2).

Slika 2: Model pojasnjevanja razlik na narodnostno mešanem področju v kontekstu primerjav med Slovenijo in Madžarsko

2.

Preden si bomo podrobneje ogledali indekse, ki so predstavljali spremenljivke v okviru modela analize medetničnih odnosov, bomo podali osnovne informacije o zbiranju podatkov, vzorcu in vzorčnem okviru.

Raziskavi na obeh straneh meje sta potekali v mestnem okolju (Lendava in Monošter) in torej nista pokrivali celotnega narodnostno mešanega področja na obeh straneh slovensko-madžarske meje. Smiselnost omejitve raziskave na mestno okolje se kaže predvsem v naslednjem: večja pogostost stikov med pripadniki večinskega in manjšinskega naroda, večja raznovrstnost teh stikov, prisotnost institucij ipd. Takšna omejitev pa seveda pomeni tudi to, da ni možno posploševanje na celotno narodnostno mešano področje. Določene omejitve pa je potrebno upoštevati tudi glede primerjave med Lendavo in Monoštom. Medtem ko Lendava predstavlja središče madžarske narodnostne skupnosti v Sloveniji v vseh pogledih, pa je Monošter le "institucionalno" središče slovenske narodnostne skupnosti na Madžarskem. To se kaže tudi skozi razlike v narodnostni sestavi obeh mest: med prebivalci Lendave je približno ena tretjina pripadnikov manjšine - Madžarov, v Monoštru pa Slovenci kot manjšinski narod ne dosežejo niti desetine mestnega prebivalstva (glej tabelo 1).

a. Lendava

Podatki za raziskavo v Lendavi so bili zbrani v času od 11. septembra do konca oktobra 1991. Zbiranje podatkov je opravilo 14 dvojezičnih anketarjev, ki so bili za to delo usposobljeni na posebnem seminarju. Razgovori na terenu so potekali v slovenskem ali v madžarskem jeziku. Respondenti so se sami odločali za jezik pogovora. Vsak anketar je imel poleg vprašalnikov v slovenskem jeziku tudi po en izvod vprašalnika v madžarskem jeziku, ki ga je uporabljal pri pogovorih v madžarskem jeziku. Odgovore je zabeležil v slovenski vprašalnik.

Izbor oseb v vzorčno populacijo je potekal po principu slučajnega izbora polnoletnih prebivalcev mesta Lendava. Z izborom po posameznih mestnih predelih ("okoliših"), ki so se prekrivali z razdelitvijo mesta na tri volilne okoliše, je bila zagotovljena tudi enakomerna (proporcionalna) prostorska razpršitev vzorčne populacije po celotnem mestu. Pri izbiri oseb, ki so bile anketirane, je bila upoštevana tudi zgornja starostna meja, tako da so bile v vzorec izbrane le polnoletne osebe, ki niso bile starejše od 70 let. Po načrtu je bil predviden obseg vzorca 700 oseb. Glede obsega je bila realizacija načrta 97% - po izločitvi neuporabnih vprašalnikov je ostalo 678 oseb (struktura vzorca je razvidna iz tabel 1 do 4).

b. Monošter

Podatki za raziskavo v Monoštru so bili zbrani v času od 29. junija do 11. julija 1992. Zbiranje podatkov je opravilo 25 anketarjev - študentov Pedagoške akademije v Sombotelu (Szombathely), ki so bili usposobljeni na posebnem seminarju pred začetkom terenskega dela. Razgovori na terenu so potekali večinoma v madžarskem jeziku, v dveh primerih pa v slovenskem jeziku. Glede na narodnostno strukturo Monoštra (nizek delež prebivalstva slovenske narodnosti) je zbiranje podatkov potekalo vzporedno na: 1. reprezentativnem vzorcu mesta Monošter; 2. na skupini vseh polnoletnih prebivalcev Monoštra, za katere smo sklepali, da so slovenske narodnosti (to skupino smo poimenovali "Slovenci").

Izbor oseb za vzorec je potekal po principu slučajnega izbora polnoletnih prebivalcev mesta Monošter na temelju registra prebivalcev občine Monošter. Pri tem se je z izborom na nivoju ulic zagotavljala enakomerna (proporcionalna) prostorska razpršitev po celotnem mestu. Pri izboru je bila upoštevana tudi zgornja starostna meja, tako da so bile v vzorec izbrane le osebe, ki niso bile starejše od 70 let. Po načrtu je bil predviden obseg vzorca 500 oseb. Realizacija pa je bila 85.6% - po izločitvi neuporabnih vprašalnikov je ostalo v vzorcu 428 oseb (struktura vzorca v tabelah 1 do 4).

Izhodišče za oblikovanje anketne skupine "Slovenci" pa so predstavljali podatki o slovenskih družinah, ki jih je zbrala iniciativna skupina za ustanovitev *Zveze Slovencev na Madžarskem*. S poizvedbami na terenu smo prišli do poimenskega seznama polnoletnih prebivalcev Monoštra, za katere smo skleпали, da so slovenske narodnosti (po priimkih, družinskem poreklu ipd.). Ko smo iz seznama izločili vse tiste, ki so bili izbrani v reprezentativni vzorec, je ostalo 230 oseb. Od tega je bilo anketiranih 75.6%, tako da je skupina "Slovenci" obsegala 174 oseb. Pri tem je treba opozoriti, da je v tej skupini več kot dve petini anketirancev izjavilo, da so madžarske narodnosti, kar je bil razlog, da smo pri poimenovanju skupine postavili narekovaje. Hkrati pa smo z analizo vendarle ugotovili, da ima večina teh Madžarov vsaj enega od staršev slovenske narodnosti. (struktura skupine v tabelah 1 do 4)

Tabela 1: Narodnostna struktura anketiranih (Lendava, Monošter)²

	Lendava- vzorec	Monošter- vzorec	Monošter- "Slovenci"
- Slovenci	54.7	4.2	32.2
- Vendi	-	1.4	9.2
- Madžari-Slovenci	-	1.9	13.8
- Madžari	31.8	91.5	43.1
- drugo	13.5	1.0	1.7
N	678	428	174

Tabela 2: Starostna struktura anketiranih (Lendava, Monošter)

	Lendava- vzorec	Monošter- vzorec	Monošter- "Slovenci"
- do 30 let	23.3	18.4	25.5
- 31 do 40 let	26.0	18.4	19.6
- 41 do 50 let	21.2	18.4	18.5
- 51 do 60 let	12.8	17.3	20.2
- nad 60 let	16.7	27.5	16.2
N	678	428	174

² Tabela je pripravljena na temelju izjav anketirancev o njihovi narodnosti. Vprašanje je bilo postavljeno tako, da je kot možne odgovore vključevalo: 1 - Slovenci; 2 - Madžari; 3 - drugo (odprto). V Monoštru se je pomembno število anketirancev v okviru odprte možnosti "drugo" opredelilo kot "Vendi" ali kot "Madžari-Slovenci". Zato smo ti dve opredelitvi vključili kot posebni kategoriji v tabelo.

Tabela 3: Izobrazbena struktura anketiranih (Lendava, Monošter)

	Lendava- vzorec	Monošter- vzorec	Monošter- "Slovenci"
- nedokonč. OŠ	1.2	2.8	3.4
- osnovna šola	24.2	28.7	31.2
- poklicna šola	19.3	24.4	29.3
- srednja šola	35.8	34.1	24.7
- višja, visoka	19.5	10.0	10.9
N	678	428	174

Tabela 4: Poklicna struktura anketiranih (Lendava, Monošter)

	Lendava- vzorec	Monošter- vzorec	Monošter- "Slovenci"
- vodilni, strokovnjaki	8.8	6.2	3.5
- uslužbenci	27.9	18.2	22.8
- delavci	30.2	31.0	35.7
- zasebniki, kmetje	4.1	3.0	2.3
- študenti, gospodinje, nezaposleni	13.3	8.3	9.3
- upokojenci	15.7	33.3	26.4
N	678	428	174

3.

Na temelju operacionalnega načrta in pregleda zbranih podatkov so bili (pretežno v obliki sestavljenih indeksov) pripravljene kazalci ključnih spremenljivk, ki so bile vključene v analizo. Pri tem mislimo na tiste spremenljivke, ki se, kot odvisne ali kot neodvisne, pojavljajo v večini analitskih modelov. Zaradi primerljivosti rezultatov in možnosti povezovanja interpretacij rezultatov različnih analitskih modelov so bili za te spremenljivke pripravljene enotni indeksi, ki so se uporabljali vedno, kadar so se preizkušale hipoteze oz. modeli, ki so vključevali te spremenljivke. Razen tega pa so bili pripravljene še posebni indeksi, ki so pomenili operacionalizacijo koncepta narodnostnega statusa, ki se kaže skozi odnos večina-manjšina. Ti indeksi so bili vključeni v skupno datoteko za Lendavo in Monošter, kar je omogočilo neposredne primerjave med obema mestoma. Vsi indeksi so bili seveda pripravljene oz. sestavljeni iz vprašanj, ki jih je vseboval anketni vprašalnik za obe raziskavi.

V grobem lahko indekse razdelimo na tri skupine: a. demografski kazalci; b. stališča in vrednostne orientacije v zvezi z narodnostno problematiko; c. narodnostna pripadnost in "narodnostna praksa". Prva skupina kazalcev je na enak način pripravljena za vse tri datoteke - za Lendavo, Monošter in za skupno datoteko. Drugi dve skupini indeksov pa je bilo treba posebej pripraviti za Lendavo, posebej za Monošter in posebej za skupno datoteko. Poglejmo sedaj indekse po posameznih skupinah.

a. Demografski kazalci

Tukaj je šlo predvsem za indikatorje, ki predstavljajo tiste neodvisne (ali intervenirajoče) spremenljivke, za katere sklepamo, da prispevajo k pojasnitvi razlik med pripadniki večinskega ali manjšinskega naroda. Za analizo so bili pripravljene takole:

- starost (dopolnjena leta) anketirancev (STAROST)

Lestvica starosti je bila urejena v tri starostne razrede:

- 1 - do 30 let
- 2 - 31 do 50 let
- 3 - nad 50 let.

- dosežena stopnja izobrazbe anketirancev (IZOB)

Indikator je bil pripravljen tako, da je vključeval naslednje kategorije:

- 1 - osnovna šola ali manj
- 2 - dokončana 2 ali 3-letna poklicna šola
- 3 - dokončana (4-letna) srednja šola
- 4 - dokončana višja ali visoka šola.

- poklic (del. aktivnost) anketiranca, očeta, zakonca (POKLIC)

Pripravljena je bila naslednja klasifikacija:

- 1 - vodilni, strokovnjaki
- 2 - zasebniki (npr. podjetniki, obrtniki)
- 3 - uslužbenci
- 4 - delavci
- 5 - kmetje
- 6 - nezaposleni
- 7 - gospodinje, študenti
- 8 - upokojenci.

Razen prikazanih kazalcev pa so v datoteki še nekateri drugi t.i. demografski kazalci, ki za analize niso bili vnaprej posebej pripravljene in poenoteni. Naštejmo samo nekatere: spol, zakonski stan, kazalci prostorske mobilnosti, struktura gospodinjstva.

b. Stališča in vrednostne orientacije (lestvice)

Prikaz bomo omejili samo na indekse oz. lestvice, ki so bile sestavljene iz večjega števila vprašanj iz anketnega vprašalnika. Pri tem gre praviloma za *faktorske lestvice*, ki so podobne *Likertovi lestvici* za merjenje stališč. Vse lestvice so namreč sestavljene iz serije trditve (itmov), do katerih so se anketiranci opredeljevali na petstopenjski lestvici od popolnega strinjanja (1) do popolnega nestrinjanja (5).

Trditve, ki so vsebovane v posameznih lestvicah so bile že vnaprej pripravljene tako, da so vsaj pogojno ležale na isti dimenziji oz. da so predstavljale operacionalizacijo konkretnega (teoretskega) koncepta. Izhajalo se je torej iz predpostavke o njihovi simptomatski veljavnosti. Vendar pa lestvice niso bile predhodno testirane, tako da se je zveza posamezne trditve z zamišljenim (teoretskim) konceptom in s tem veljavnost lestvice preverjala skozi analizo, ko so bili podatki že zbrani. Prav tako je bil dokončen izbor itmov za posamezno lestvico in s tem tudi dokončno oblikovanje lestvic opravljen s pomočjo analize na že zbranih podatkih. S takšno naknadno selekcijo smo zagotovili homogenost in enodimenzionalnost lestvic. Izločili smo namreč tiste trditve, ki očitno niso ležale na isti dimenziji kot večina trditve, ki torej z njimi niso korelirale. Izločili pa smo tudi tiste trditve, ki niso v zadostni meri diferencirale populacije. V določenih primerih pa smo tudi ugotovili, da pričakovano enotna lestvica razpade na več lestvici, kar je bilo predvsem posledica večdimenzionalnosti zamišljenega (teoretskega) koncepta.

Postopek oblikovanja lestvic je praktično potekal takole:

- Najprej smo vse trditve, za katere se je sklepalo, da predstavljajo operacionalizacijo istega (teoretskega) koncepta vključili v model *faktorske analize* (glej npr. A. Fulgosi, 1979). Selekcija trditve s pomočjo rezultatov faktorjske analize naj bi zagotovila predvsem *homogenost in enodimenzionalnost lestvic*.
- Če je bil rezultat faktorjske analize en faktor, v katerem ni nobena od trditve izstopala z izrazito nizko faktorjsko utežjo, potem smo v nadaljnji postopek uvrstili vse trditve vključene v isto lestvico.
- Če je bil rezultat faktorjske analize več vsebinsko smiselnih faktorjev, ki so imeli dokaj izenačeno pojasnjevalno moč smo pripravili toliko lestvic, kolikor je bilo faktorjev. Najprej pa smo izločili tiste trditve, ki se niso izrazito vezale na noben faktor. Posamezne lestvice pa so vključevale tiste trditve, ki so določale isti faktor (upoštevali smo podatek o korelaciji trditve s faktorjem - strukturalna faktorjska matrika). Nobena trditve ni bila vključena v več lestvic.
- Če pa je bil rezultat faktorjske analize več faktorjev, pri čemer je prvi faktor daleč odstopal po svoji pojasnjevalni moči (% pojasnjene variance) in so bili ostali faktorji določeni le s posameznim itmom, pa smo zopet oblikovali eno lestvico. Pri tem smo izločili tiste posamezne trditve, ki so določale faktorje s šibko pojasnjevalno močjo in obdržali le trditve, ki so določale prvi faktor.

- V naslednjem koraku smo opravili še selekcijo s faktorško analizo izbranih trditev glede na njihovo možnost *diferenciranja raziskovane populacije*.
- S pomočjo seštevanja vseh izbranih trditev smo oblikovali posamezne lestvice. Pri tem smo pazili, da je bila smer petstopenjske lestvice med posameznimi trditvami usklajena: vrednost 1 je npr. vedno pomenila izrazito zavračanje neke vrednote, vrednost 5 pa vedno izrazito sprejemanje iste vrednote. Tako je npr. lestvica, ki je vključevala 10 trditev, teoretično zavzemala vrednosti od 10 (izrazito zavračanje vrednote) do 50 (izrazito sprejemanje vrednote).
- Populacijo smo nato, glede na vrednosti, ki so jih dosegli anketiranci na tako pripravljene lestvici, razdeli na tretjine. Nato pa smo spodnjo tretjino (tisti z najnižjimi vrednostmi na lestvici) primerjali z zgornjo tretjino (tisti z najvišjimi vrednostmi) glede na vsako trditev, ki je bila vključena v lestvico. Ugotavljali smo, ali se povprečne vrednosti po vseh trditvah med tema dvema skupinama statistično značilno in v pričakovani smeri razlikujeta. Pri tem smo uporabili *t test* (npr. G.A. Ferguson, 1966). Tiste trditve, pri katerih nismo ugotovili značilnih razlik med povprečji za spodnjo in zgornjo tretjino anketirane populacije so bile tudi izločene iz lestvice. To pa je bil tudi zadnji korak pri selekciji trditev za posamezno lestvico. Lestvice smo dokončno oblikovali s seštevanjem posameznih trditev, tako da so vse trditve v lestvici imele enako težo.

Na ta način je bilo pripravljenih pet lestvic, ki so merile odnos anketirancev do nekaterih pojavov, ki so posebej relevantni z vidika proučevanja odnosov med večinskim in manjšinskim narodom. Na kratko si oglejmo, kakšne so te lestvice na podatkih za Lendavo.

- ocena položaja manjšine (POLMANJ)

Izhodišče za pripravo lestvice so bile trditve V1 do V17 (glej Vprašalnik, 1991). Na temelju opisanega postopka je bila pripravljena ena lestvica, ki vključuje dvanajst trditev - iz lestvice so bile izločene naslednje trditve: V1, V7, V10, V11 in V15. Lestvica ima teoretični obseg vrednosti od 12 do 60, pri čemer nižje vrednosti pomenijo negativne ocene položaja manjšine, višje vrednosti pa pozitivne ocene položaja manjšine. Vsebinsko so s trditvami, ko so vsebovane v lestvici, zaobjeti naslednji vidiki položaja manjšine (Madžarov v Sloveniji): vpliv pripadnikov manjšinskega naroda na lastno usodo, pogoji za gospodarski razvoj manjšine, možnosti zaposlovanja, doseganje izobrazbe, skrb Republike Slovenije za manjšino (nasploh in Madžari v Prekmurju), zakonska zaščita madžarske manjšine, etnična distanca (poroke), odseljevanje, množični mediji v jeziku manjšine, kultura, stiki z matičnim narodom. Lestvica je povsem identična tudi na podatkih za Monošter, seveda gre tam za zamenjani vlogi: Slovenci so v položaju manjšine, Madžari pa v položaju večine.

- pomen znanja jezika - slovenskega, madžarskega

Oblikovane so bile tri različne lestvice. Izhodišče za njihovo pripravo na podatkih za Lendavo so bile trditve V87 do V95 za slovenski jezik in V96 do V104 za madžarski jezik (po devet paroma primerljivih trditvev za vsak jezik) (glej Vprašalnik, 1991). Za oblikovanje lestvic so bile uporabljene vse trditve. Vse lestvice so oblikovane tako, da višje vrednosti pomenijo tudi večje vrednotenje pomena znanja jezika. Pri tem pa je nastala razlika med percepcijo pomena znanja jezika večine (slovenski) in pomena znanja jezika manjšine (madžarski).

1. Izkazalo se je namreč, da trditve o pomenu znanja jezika večine (slovenski jezik) ležijo na isti dimenziji in je bila zato oblikovana ena lestvica, ki je vključevala vseh devet trditvev (SLOJEZ).
2. Trditve o pomenu znanja jezika manjšine (madžarski jezik) pa so razpadle na dve dimenziji in smo zato oblikovali dve lestvici: a. pomen znanja jezika za družbeni položaj - lestvica vključuje trditve V97, V98, V100, V102 (MJSTATUS); b. pomen znanja jezika za "narodnostno identiteto" - lestvica vključuje trditve V96, V99, V101, V103, V104 (MJIDENT). Poleg tega pa smo zaradi možnosti primerjave pomena znanja obeh jezikov dodali še tretjo lestvico, ki združuje obe dimenziji v enotno lestvico položaja jezika manjšine (MADJEZ).

Na podatkih za Monošter je situacija identična: tudi tam je pomen znanja jezika manjšine (torej slovenskega jezika) razpadel na dve prikazani dimenziji.

- odnos do dvojezične šole (DVOJEZ)

Izhodišče za pripravo lestvice so bile trditve od V107.A1 do V107.A13 (glej Vprašalnik, 1991). Po zgoraj opisanem postopku so bile izločene tri trditve (V107.A3, V107.A6 in V107.A8). Lestvica je oblikovana tako, da višje vrednosti pomenijo pozitivno vrednotenje dvojezične šole (teoretični obseg vrednosti na lestvici je od 10 do 50). Na podatkih za Monošter lestvica o dvojezični šoli ni bila smiselna, ampak se je pripravila lestvica o dvojezičnosti na narodnostno mešanem ozemlju - trditve od V83.A1 do V83.A11 (glej Vprašalnik, 1992).

V obeh datotekah (za Lendavo in Monošter) so na razpolago še nekateri drugi podatki, ki govorijo o stališčih in vrednotnih orientacijah anketiranih. Ker pa iz njih niso bili pripravljene posebni indeksi jih tukaj ne bomo posebej predstavljali.

c. Narodnostna pripadnost in "narodnostna praksa"

V tem sklopu so bili pripravljene tako nekateri sestavljeni indeksi kot tudi posebej prilagojena posamezna vprašanja. Glede na to, da so bili pripravljene na različne načine, postopkov njihove priprave ne bomo podrobneje prikazovali, ampak bomo opisali le njihovo "vsebino".

Govorimo lahko o **treh skupinah kazalcev**: 1. o kazalcih narodnostne pripadnosti in izvora, 2. o kazalcih identifikacije z narodnostjo skozi določene vzorce obnašanja in 3. o kazalcih, ki na nek način povezujejo pripadnost in identifikacijo. Tudi tukaj imamo v podatkih na razpolago celo vrsto kazalcev, vendar omenjamo samo tiste, ki smo jih posebej poenotili oz. pripravili v obliki sestavljenih indeksov. Tukaj zopet opisujemo le kazalce na **podatkih za Lendavo**.

- Med kazalce **narodnostne pripadnosti in izvora** uvrščamo predvsem izjave anketirancev o njihovi narodnostni pripadnosti in materinem jeziku ter o narodnosti staršev. V tem okviru smo pripravili naslednje kazalce:

1. narodnostna pripadnost anketiranca (NAROD), ki je bila pripravljena na temelju vprašanja V32 (Vprašalnik, 1991). Enotni indeks je vključeval naslednje kategorije: Slovenci, Madžari, drugi (na podatkih za Monošter so bili Slovenci razčlenjeni v tri kategorije: Slovenci, Vendi, Slovenci-Madžari). Na podoben način je bila pripravljena tudi narodnost najstarejšega otroka anketiranca.
2. materin jezik anketiranca (MATJEZ) - kazalec je bil pripravljen na temelju vprašanja V84A in je vključeval naslednje kategorije: slovenski, madžarski, drugi.
3. narodnostna struktura zakona staršev anketiranca (NARZAK) - indeks je sestavljen iz podatkov o narodnosti očeta in narodnosti matere (vprašanja V33A in V33B) in je obsegal naslednje kategorije: 1. oba starša Slovenca; 2. oba starša Madžara; 3. eden Slovenec, drugi Madžar; 4. drugo.

- Med kazalce **identifikacije z narodnostjo skozi vzorce obnašanja** uvrščamo predvsem naslednje:

4. raba jezika v javnosti in doma - pripravljena sta bila po dva indeksa: a. za rabo slovenskega jezika v javnosti in doma; b. za rabo madžarskega jezika v javnosti in doma ter c. za rabo obeh jezikov v javnosti in doma. Indeksi so bili pripravljene na temelju izjav anketirancev o njihovem jezikovnem obnašanju v govornih situacijah iz vprašanja V78 (družina) in vprašanja V79 (javnost).

- Med kazalce, ki **povezujejo narodnostno pripadnost in identifikacijo** pa uvrščamo predvsem naslednje:

5. znanje slovenskega in znanje madžarskega jezika (ZNASLOV in ZNAMADZ). Indeksa vključujeta izjave anketirancev o znanju knjižnega in pogovornega jezika (vprašanje V77) ter njihove izjave o razumevanju pisane in govornega teksta v slovenskem ali madžarskem jeziku (vprašanja V81 in V82).
6. narodnostna struktura zakona anketiranca (NARZAK) - indeks je pripravljen iz vprašanj V32 in V33C ter vsebuje iste kategorije kot indeks narodnostne strukture zakona staršev.

7. narodnost najstarejšega otroka (NAROTORK) - pripravljen iz vprašanja V33D in je razčlenjen v iste kategorije kot narodnost anketiranca (Slovenec, Madžar, drugo).

Razen tega pa je bil pripravljen tudi poseben indeks narodnostne identitete pripadnikov manjšinskega naroda, ki vsebuje tako izjave o narodnostni pripadnosti kot izjave o "narodnostni praksi". Opis tega indeksa bi v bistvu zahteval posebno študijo, zato ta indeks tukaj samo omenjamo.

Na podatkih za Monošter smo večino indeksov pripravili na enak način. Na posamezna pomembnejša odstopanja pa smo opozorili ob konkretnem indeksu. Omenili pa smo tudi, da smo pripravili posebne indekse, za skupno datoteko Lendave in Monoštra. V tem primeru smo izhajali iz predpostavke o razlikovanju med statusom manjšine ter statusom večine ter temu primerno pripravili tudi indekse. Tako smo npr. pripravili indeks, ki govori o *rabi jezika manjšine* - tak indeks v bistvu govori o rabi madžarskega jezika v Lendavi ter o rabi slovenskega jezika v Monoštru. Podobno smo pripravili tudi indeks oz. *lestvico vrednotenja znanja jezika manjšine* - zopet govorimo o pomenu znanja madžarskega jezika v Lendavi ter o pomenu znanja slovenskega jezika v Monoštru. Nekaterih indeksov pa za skupno datoteko ni bilo potrebno posebej prilagajati - npr. ocena položaja manjšine.

4.

Primerjalno raziskovanje medetničnih odnosov zahteva še posebej pozorno pripravo merskih inštrumentov. Predvsem je potrebno upoštevati vse posebnosti različnih okolij, v katerih poteka raziskovanje, da bi tako lahko preverjali njihove učinke na rezultate meritev z istim inštrumentom. Hkrati pa je treba poiskati tudi skupne točke, ki omogočajo, da primerjave postavimo v določen skupen sistemski okvir. Hkrati pa se je potrebno zavedati specifičnosti problematike medetničnih odnosov, ki je ni mogoče (v celoti) spoznati zgolj z raziskovanjem na nivoju celote (anketa, statistika, ipd.), ampak se je potrebno spustiti na nivo posebnega in posamičnega. To pomeni, da mora biti analiza utemeljena tudi na študijah primerov, opazovanju na terenu ("field research"), na etnometodoloških študijah in nasploh na kvalitativnem raziskovalnem pristopu.

Primerjalno raziskovanje medetničnih odnosov naj bi bilo torej v izhodišču eksploracija, ki ima predvsem značaj kvalitativnih študij. Temu sledi kvantifikacija v obliki anketnih raziskav in uporabe strogih merskih inštrumentov na globalni ravni. Vendar pa se raziskovanje ne konča na točki kvantitativne analize in interpretacije rezultatov takšne analize. Ti rezultati šele predstavljajo izhodišče oz. gradivo za nadaljnje analize, katerih cilj je pojasnitev in razumevanje ugotovljenih razlik med enotami primerjave (v našem primeru med Lendavo in Monoštom). Te analize pa imajo praviloma obeležja kvalitativnega raziskovanja (več o tem Allardt, 1990). To seveda pomeni, da rezultati,

do katerih pridemo s tukaj predstavljenimi lestvicami in indeksi, predstavljajo le del resnice o medetničnih odnosih ob slovensko-madžarski meji.

VIRI:

- E. Allardt (1990): Challenges for Comparative Social Research. Acta Sociologica, Vol. 33, No. 3:183-193.
- G.A. Ferguson (1966): Statistical Analysis in Psychology and Education. McGraw-Hill, London.
- A. Fulgosi (1979): Faktorska analiza. Školska knjiga, Zagreb.
- E.K. Scheuch (1989): Theoretical Implications of Comparative Survey Research: Why the Wheel of Cross-Cultural Methodology Keeps on being Reinvented. International Sociology, Vol. 4, No. 2:147-167.
- Vprašalnik (1991). Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava. INV, Ljubljana.
- Vprašalnik (1992). Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Szentgotthard. INV, Ljubljana.

Summary

Interethnic relations in the Slovene ethnic territory Methodological starting points, data, sample, indices

The first part introduces some theoretical and methodological starting points for the research of interethnic relations. A thesis about comparative nature of research has been launched, at least as far as ethnicity is concerned. The author draws attention to the distinction between the two variables "national adherence" and "national status", which is relevant in research of relations in ethnically mixed territories, where there is a relationship between minority and majority. In cases when research is conducted within a single state, both variables overlap; however, when research expands across state borders, two separate dimensions are involved. The second part of the article provides basic information on data collecting, sample and sample frame of the two research projects, conducted on both sides of the Slovene-Hungarian border (Interethnic relations and national identity in the town of Lendava, and Interethnic relations and national identity in the town of Szentgotthard). The third part presents the three groups of indices, prepared within the framework of the research on the basis of survey of the data collected. The first group consists of demographic indices, the second group includes viewpoints and value orientations regarding ethnic topics, while the third group brings indices of national adherence and the so called "ethnic behaviour". The article also presents the procedure of preparing of compounded indices and scales. The concluding part emphasizes that, although research of interethnic relations demands quantitative analysis initially, complete elucidation and understanding of phenomena in this field requires further qualitative analysis research.

ALBINA NEĆAK LÜK

LANGUAGE COMPONENT OF THE INTERETHNIC RELATIONS ISSUES IN THE ETHNICALLY MIXED REGIONS ALONG THE SLOVENE - HUNGARIAN BORDER

Ethnicity is there, for all of mankind some of the time and for some of mankind all of the time.

(Fishman 1989)

1. Introduction

In the framework of the research project "Interethnic relations in the Slovenian ethnic area" the ethnic identity features in two mixed, Slovene Hungarian regions have been investigated. The project has been designed as an interdisciplinary empirical research, diagnostic by type and of a comparative dimension. The basic idea is to create, proceeding from a chosen theoretical issues, a common methodological framework for investigation of the ethnic identity features and the interethnic relations dynamics in the nationally mixed territories on both sides of the Slovenian border where the Slovenian population lives in contact with populations of a different ethnic origin (i.e. Hungarian, German, Italian, and, owing to the recently emerged state border, Croatian population). The aim of the research is to provide a quantitative and qualitative description of the actual situation, and, as far as possible, provide explanation of the determinant factors that influence or have influenced the actual state of the investigated phenomenon and that dictate the trends of change.

2. Theoretical framework and empirical outline

The formulating of the theoretical framework has been tackled from the point of view of Tajfel's theory of intergroup relations (Tajfel 1978) and the Giles' model of structural variables affecting ethnolinguistic vitality (Giles et al. 1977). Both proceed from the hypothesis that ethnicity/ethnic adherence is a dynamic phenomenon dependant on a series of individual and social factors. Owing to Tajfel the essence of the intergroup relations encompasses the following series of individual and group autodeinitions: - social categorization as definition of one's self and the world around him, a basis for people's attitudes and behaviour towards others,

- social identity, i.e. a positive and/or negative connotation of group membership,
- social comparison, i.e. comparison with other ethnic groups, a process which brings about ethnic identity evaluation, and which launches the processes of either ethnic loyalty or alienation
- psychological distinctiveness, i.e. a mutual interaction of the above enumerated processes (Tajfel 1978), which gives rise to a positive evaluation of one's own group and to a sentiment of contentment on account of one's adherence to this specific group.

Positive evaluation of one's own group and the feeling of satisfaction in sharing its membership are strongly dependent on a set of structural factors, presented in Giles' taxonomy of the structural variables affecting ethnolinguistic vitality (status related factors, demographic factors, institutional support factors). It means that the ethnic identity orientation is also strongly dependent upon one's perception of a national minority's objective reality on the one hand, as well as on the perception and attitudes of the majority group's members towards the national minority and its' objective needs, on the other hand.

In operationalization phase a framework of an instrument has been prepared by a group of experts from several nationally mixed regions on both sides of the Slovenian border. Adaptations of the instrument to the specific features of individual regions have been foreseen so that it can be applied in all of them, respondents being sampled from both groups, the minority and the majority. Relevant questions/scales from the existing questionnaires on interethnic relations and ethnic identity are integrated into the questionnaire where it seems appropriate (Bogardus scale, Gubert, Sussi, etc), complementary interviews and a data base questionnaire on local selfgovernment features are in course of preparation.

Several blocks of questions aiming at comprehension of the explicit and implicit ethnic identity indicators have been constructed, including the following:

- participation (social, cultural, political, etc.) of the minority and majority groups' members in the nationally mixed region and on the wider territory of the state
- local selfgovernment features and participation of the minority and the majority members
- contacts and activities across the border: communication with the national minority's mother nation, exchange and mutual activities of populations on both sides of the state border (in the field of culture, sport and professional activities, such as exchange of teachers, priests, mutual publishing and research projects, etc.)
- evaluation of the bilingual education models and mass media functioning
- communication (communicative competence and communicative activity, patterns of language choice in communication, etc.),

- perceptions and attitudes (towards one's own and the other ethnic group, towards the coexisting languages, towards the minority's objective reality, towards the nation of origin/ the national minority's mother nation, etc).

In the first phase a comparative analyses of the ethnic contact situations in two regions along the Slovenian border where Slovenes - either as the so called majority nation or as a national minority - live in contact with Hungarians has been planned:

- the situation in Prekmurje, the North Eastern region of Slovenia that has an official status of a nationally mixed region owing to the presence (settlement) of an autochthonous Hungarian national minority,
- the situation in Porabje, the region of Hungary in the triangel between the Austrian and Slovene border where an autochthonous Slovene national minority is settled.

By now, data have been gathered in two urban centers on both sides of the border, in Lendava / Lendva and in Szentgotthard / Monošter. The instrument has been applied on a sample of 700 inhabitants in each town. Some analyses have been presented at expert conferences and published in scientific reviews.

This year, application of the instrument is forseen in some chosen urban centers along the Slovene Italian border, in the regions where the Slovene and the Italian minorities are settled.

3. Sociolinguistic issues in the slovene hngarian mixed regions

In this article some trends shall be exposed concerning the language status, language use and language attitudes in the contact, Slovene Hungarian areas. It was hypothesized that the language maintenance and the language shift related issues are governed by the context in which the dynamics of each intergroup situation operates.

When both languages are observed from the point of view of the structural variables affecting ethnolinguistic vitality of a group (Giles 1977), the Slovene as a minority language compared to the Hungarian as a minority language is definitely at a less advantageous position on all three sets of the structural variables, i.e.:

- status related: economic, social, sociohistorical and language status,
- ethnodemographic: distribution of ethnic groups, national territory, concentration, proportion, absolute number, birth rate, mixed marriages, immigration, emigration,
- institutional support: formal and informal- government, administration, education, culture, religion, mass media, work sphere.

Therefore substantial differences in both areas were expected concerning the minority language competence, use and attitudes.

From the historical point of view the sociolinguistic development of both languages differs to a substantial degree, the language status issues being in the forefront: While Hungarian cultural and linguistic influence was present for

centuries in the discussed region, the Slovene language in the Hungarian part of the Monarchy developed separately, with but few connections with the mainstream Slovene language corpus planning, that proceeded in the Austrian part of the AO Monarchy. Therefore the Slovene language in Prekmurje and Porabje had retained archaic dialectal features. In past centuries even a kind of the standardization process occurred, the result of which was a considerable literary production in the dialect, intended especially for religious purposes. This situation became a convenient argument in several periods marked by the outbursts of the Hungarian nationalism, when assimilation pressure was advocated by explanation that the Slovenes in Prekmurje and Porabje as well as their language did not belong to the same ethnic body as did the Slovenes on the right bank of the river Mura. On the semiotic level, name Vend should have denoted this linguistic variation.

The Slovenes in Porabje have retained their minority position throughout their history and have never become a constituent part of the Slovene nation (State). Thus, the local speech was cut away from the mainstream Slovene language development, its functions were limited, and its symbolic features faded away. On account of the geopolitical circumstances the Porabje villages formed a kind of enclave - the area could be visited only with special permits - where the Slovenian dialect sufficed for the ingroup communication of the predominantly rural population. The Hungarian was reserved for communication in formal domains, mostly outside of the Slovene settling area.

With the disintegration of the AO monarchy Hungarians living in Slovenia became a national minority. Although predominantly rural, the social structure of the Hungarian minority compared to the Slovene minority in Porabje was (and still is) more elaborated, with a rather strong layer of nobility and bourgeoisie. Although the Hungarian language had lost previous legal status it still retained a relatively high social status, the majority, Slovene population being also to a high degree bilingual.

The main difference between both areas concerns the institutional support granted to the minority language, which is reflected through functions accorded to the minority language in the channels of public communication. In the mixed area of Slovenia the Hungarian language has the status of the official language together with Slovene. On the other hand, in Porabje free use of the Slovene language is declared for individuals, while up to until recently it functioned to a limited extent only in few formal domains, in education church and sporadically in mass media.

4. Method

Individual structured interviews were conducted with 678 persons in Lendava (to their own declaration: 54,7% Slovenes, 31,8% Hungarians, 13,5% others) and 602 persons (a random sample 428 persons - 91,5% Hungarians, 7,5% Slovenes and a total population of inhabitants of full age that according to cer-

tain data belonged to the Slovene ethnicity, 174 persons, 43% Hungarians, 55,2% Slovenes).

A questionnaire was prepared in both languages. The choice of the language of the interview by the respondents in both areas indicated interesting trends concerning language use. While in Slovenia both the Slovene and the Hungarian language sheets were used, in Hungary only one respondent demanded to be interviewed in Slovene.

5. Discussion

Differences between both environments concerning language competence are quite evident. In Prekmurje the investigation into the competence of the minority language indicated a much more favourable trend than in Porabje: Owing to the selfestimation of the language competence of the minority population (Hungarians) in Prekmurje the mother tongue competence is equal or exceeds the competence in the majority language (Slovene). In Porabje, however, the trend is reverse: our respondents that declared themselves as Slovenes claimed to know Hungarian better than Slovene (cca 80% of the Slovenes estimate their knowledge of Hungarian as much better on all four skills - understanding, speaking, reading and writing, and cca 17% as equal to the Slovene). Differences at the expense of the Slovene language proficiency become even more evident when the literacy skills are involved. The deficiency of the Slovene communicative competence is additionally illustrated by the fact that the Slovene respondents in Porabje are to a high percentage proficient only in the local dialect (cca 40% declared that they have no productive skills of the Slovene standard variety and cca 35% have a poor knowledge of it). This statement was further confirmed by data on understanding Slovene written and oral texts. While 100% of Slovenes in Porabje would perfectly understand a text in Hungarian, only cca 13% are able to understand it completely when written or spoken in the Slovene standard variety, and cca 35% are able to grasp the content although they do not understand every word.

Owing to historical development and to sociopolitical factors very few communication networks were established with the Slovene language hinterland. Functions of the Slovene standard variety are limited to only few communication channels. Hence the linguistic distance between the dialect and the Slovene standard persevered for centuries resulting in a very poor knowledge of the Slovene prestigious variety.

The phenomenon evokes an assumption that the communicative as well as of the symbolic functions of the Slovene mother tongue prestigious variety can be realized only to a limited degree. An hypothesis seems to be appropriate stating that social reality of the Slovenes in Porabje is perceived mostly through the Hungarian language and hence much of the Slovene cultural legacy is beyond their reach.

Both environments differ even to a higher degree when the communicative competence of the majority population is investigated. In Prekmurje, cca 40% of Slovenes (majority population) estimate their proficiency of Hungarian as reasonably good and cca 10% as equivalent to their proficiency in Slovene. The understanding of written or oral texts in Hungarian reaches up to 60%. One could conclude that the Slovene official linguistic policy aiming at the two-way bilingualism has been realized to a substantial degree. Through the system of bilingual education the majority population in the ethnically mixed regions has an opportunity to acquire at least a receptive competence of the minority group's language. Thus one of the prerequisites for effective functioning of both, the majority and the minority, languages on the level of public institutions is assured.

The Hungarians in Porabje (the majority population) on the other hand estimate their knowledge of Hungarian as much better than that of the Slovene language. Reasonably good knowledge of the Slovene dialect (cca 6%) and of the Slovene standard variety (cca 3%) has been registered only sporadically with Hungarian respondents. The same percentage of the Hungarians understands the content of the Slovene written or oral texts. Closer inspection into the descent of our Hungarian respondents reveals that the those who claim to have a certain level of proficiency in Slovene, derive mostly from mixed families.

Related to the language competence issues are the standpoints of our respondents with regard to the most relevant reason that entitles a person to declare him/herself as a Hungarian or a Slovene, respectively. Respondents were asked to choose the most relevant reason out of ten enumerated items.

In Slovenia the feelings of a person are considered the most important: A person is justified to declare him/herself to be a Slovene or a Hungarian if he/she feels so. Cca 45% of respondents consider personal feelings as the most important reason for declaration on ethnic affiliation. A person's mother tongue figures in the second place as the most important reason. Cca 31% of the respondents consider mother tongue and ethnic affiliation to be closely interrelated. Among other enumerated reasons, only the ethnic affiliation of a person's mother is worth mentioning: cca 13% of the respondents consider it to be the most relevant issue.

In Hungary the findings show a reverse trend: the mother tongue figures as the first most important reason (chosen by cca 48% of respondents) and personal feelings as the second (cca 30% of respondents has selected this reason in the first place). The importance of other items, the ethnic affiliation of a person's mother included, is not prominent, ranging between 0,5% and 4%.

It is interesting to mention, however, that in Prekmurje as well as in Porabje the proficiency in the mother tongue seems to play a marginal role among features considered to be relevant for ethnic identity declaration.

In both areas, no significant differences were registered between the majority and the minority members with most of the classified reasons, with the exception of the ethnic affiliation of a person's mother. Namely, in Porabje this reason is evidently more important to the minority members (cca 13% of our

Slovene respondents regard it as the most relevant reason for ethnic identity declaration) than to the majority members (cca 4% of Hungarians claim this reason to be the most important). The attitude of Slovenes in Porabje as to the importance of the mother's ethnic affiliation, hence, seems to be closer to that of the population in the mixed region of Prekmurje. Further investigation shall be needed to explain this phenomenon.

Patterns of language use are investigated in an informal domain /home/ and in a formal domain /in publics/. As with items described above, the analysis of variance indicated strong influence of the variable "ethnic affiliation", alone and in interaction with the language competence variables. As expected, the minority members use minority language or both languages much more frequently than the majority members. However, differences between both environments are significant not only with regard to the majority members patterns of language choice but also when the minority members are concerned.

In Prekmurje, The Hungarians claim that at home they use either Hungarian (60%) or both Hungarian and Slovene (cca 30%), Slovene only being used by cca 10% of the Hungarian minority members. In Porabje cca 12% of Slovenes claim to use only Slovene and cca 14% both Slovene and Hungarian in this domain. The trends of language use with individual family members gives additional information on the language maintenance prospects. Our data from both environments point to a tendency that the minority language (alone or in combination with the majority language) is used more frequently with peers (partner, sisters, brothers) and older family members (parents, partner's parents) while the use of the majority language is more frequent in communication with children. The propensity is quite marked in Porabje, where only 2,3% of respondents report to communicate with their children in Slovene and 6,9% use both languages. In Prekmurje the trend is less steep: 45% of our Hungarian respondents claim to use only Hungarian and 27% use both languages in communication with their children.

Again, only the age variable influences this trend, pointing to the generational transfer across languages.

Language use in publics exposes to a certain degree the dynamics of intergroup relations in multilingual environment. Apart from description of social relations in terms of diglossia-bilingualism, patterns of language use in publics point to the interpersonal accommodation when the choice of the language of communication indicates the nature of intergroup relations. While in a disjunctive atmosphere divergence is expected on the part of the majority, the conjunctive processes between both groups are supposed to be marked by a mutual convergence, the process that would allow the minority members to use their language in publics for ingroup as well as for outgroup communication (Giles 1977).

As our data on the language competence issues in both environments forecast, the convergence tendency could more likely be registered in the Prekmurje region than in Porabje. In fact, 30-40% of the Slovenes in Prekmurje claim to

use both languages in public places. In Porabje the use of the minority language by the majority respondents in public places has not been reported.

On the other hand in Prekmurje, the use of the Hungarian language along with Slovene in public places is quite common phenomenon, reported by over 70% of Hungarian respondents. In Porabje the use of both languages in this domain is reported by cca 15% of the Slovene respondents. However, since the data show no trend of convergence on the part of the Hungarian respondents, an assumption seems to be justified that in Porabje the Slovene language is used for ingroup communication, alone.

6. Conclusions

The differences between both environments are evident with other items, too. As assumed, significant differences were registered concerning language skills, use and attitudes, when both, the minority and the majority populations, from both regions were compared. The analysis of variance with the ethnic affiliation of the respondents indicated that this variable was the most influential concerning the trends of the language competence, use and attitudes. The analysis of variance with some other variables (i.e. age of the informant, attained level of education, language of education, position on the job. etc) indicated that the propensity to use the minority language and the nature of the language attitudes is not influenced by the majority of variables included. Besides the ethnic affiliation the age of the respondent seems to be one of the crucial variables influencing language competence, language use and attitudes in both investigated environments. Together with other items that have pointed to the age as an intervening variable (mixed marriages, language competence, etc.) this correlation could also be interpreted as a confirmation of the Weinreich's hypotheses on the generational dimension of language shift.

Data from both environments concerning the language competence and use show a distinctively different picture of the minorities' ethnolinguistic vitality features. The constellation of structural variables taken into account, especially the status and the institutional support related variables, the outcome of our research does not come as a surprise. Correlation between the ethnolinguistic vitality and the social factors is quite evident.

However, our data were gathered shortly after the huge political changes in both countries. Meanwhile a bilateral agreement on protection of both minorities has been signed by both states. Hungary has passed an act on the rights of minorities. Certain improvement in Porabje can be noticed with regard to the Slovene language in public channels of communication: a weekly in Slovene has been published for two years now, TV program in Slovene has started recently, several border crossings have been opened along the Slovene Hungarian border. Hence, there has been some improvement with regard to the set of the institutional support variables in Porabje. On the other hand, in Prekmurje, as

suggested by our respondents, a more strict implementation of individual regulations and some qualitative improvements are wished for.

Since our research is longitudinal, in few years time we shall be able to verify whether and in which direction the above enumerated changes have influenced the language situation in both environments. Global trends of the language status relationships that force small nations to reconsider their language planning policies have not been tackled here. Nevertheless they do affect also the existence of the minority languages. The economic profit orientation brought about into the ethnically mixed regions by multinational companies has not been waged against the language maintenance issues, yet. But this is another topic, calling for susceptible language policy also when small nations are concerned.

Selected literature

- Baker, C. (1992), *Attitudes and Language. Multilingual Matters*. Clevedon. *Ethnokulturelle Prozesse in Gross-Stadten Mitteleuropas* (1992). Bratislava.
- Fishman, J.A., (1989). *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Multilingual Matters*, Clevedon.
- Fishman, J.A. (1977). *Language and Ethnicity. V: Giles, J. (ed.), Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press, 15-57.
- Giles, J., Bourhis, R.Y., Taylor, D.M. (1977). *Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. V: Giles, J. (ed.), Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press, 307-348.
- Gumperz, John J., (1992) *Language and social identity*. Cambridge, New York, Melbourne, Sydney.
- Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava/Lendva (1992). Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru, nosilka Albina Nećak Lük. Sumarni pregled rezultatov. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 95 str.
- Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Monošter/Szent gotthard (1993). Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru, nosilka Albina Nećak Lük. Sumarni pregled rezultatov. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 105 str.
- Klinar, P. (1991), *Od etničnega pluralizma k interkulturalizmu. Migracijske teme*, Zagreb, 7, št. 1, str. 29-45.
- Madžari in Slovenci - Sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko slovensko madžarski meji. Ljubljana 1987.
- Tajfel, H. (1978), *Studies in Intergroup Behaviour*. London: Academic Press.
- Weinreich, U. (1974). *Languages in Contact*. Mouton, The Hague - Paris.

Povzetek

Jezikovna sestava medetničnih odnosov na narodnostno mešanih območjih vzdolž slovensko madžarske meje

Jezik je eden najvidnejših in po laičnem prepričanju, opazovanju najlažje dostopnih kazalcev etnične identitete. Med jezikovnimi spremenljivkami smo izpostavili predvsem tiste, ki se navezujejo na sporazumevalno zmožnost v maternem in drugem jeziku, na jezikovno dejavnost v zaprtih in odprtih govornih položajih ter na stališča do lastnega in drugega jezika. Primerjava jezikovnega položaja v Lendavi in Monoštru je pokazala zlasti naslednje:

- Med obema manjšinama (madžarsko v Lendavi in slovensko v Monoštru) so bile ugotovljene pomembne razlike v obvladovanju maternega jezika, na receptivni in produktivni ravni. Primankljaj pri Slovencih v Monoštru gre zlasti na račun poznavanja slovenskega knjižnega jezika, medtem ko je narečje ohranjeno v večji meri. Ob takšnem stanju jezikovne zmožnosti je stik z dogajanjem v narodnem osredju za znaten del slovenskega prebivalstva okrnjen na več ravneh, na simbolni, čustveni in udeleženski ravni. Ob dobrem znanju madžarskega jezika, ki ga je večina slovenskih respondentov označila kot svoj močnejši jezik, je participacija teh ljudi usmerjena zlasti v svet madžarskega jezika in kulture. Pripadniki madžarske manjšine v Lendavi so kot svoj močnejši jezik označili pretežno madžarski jezik ali oba jezika. Pomembno je, da njihovi oceni o znanju narečja in knjižne madžarščine nista daleč vsaksebi.

- V obeh okoljih so bile ugotovljene pomembne razlike v sporazumevalni zmožnosti v slovenskem in madžarskem jeziku pri pripadnikih večinskega naroda. Kakor smo pričakovali, so Slovenci v Lendavi izpričali visoko stopnjo dvojezičnosti - evidentna je zlasti njihova receptivna zmožnost v madžarskem jeziku - medtem ko je pri Madžarih v Monoštru komaj mogoče opaziti kakšno sled razumevanja slovenskega jezika.

Opisana sporazumevalna zmožnost odločilno vpliva tudi na jezikovno dejavnost v obeh okoljih: v Monoštru je slovenski jezik zamejen v domače slovensko okolje, medtem ko sta v Lendavi oba jezika prisotna v sporazumevanju v javnih in zasebnih govornih položajih, uporabljajo ju pripadniki manjšine, pa tudi večine.

Ugotavljanje povezav med jezikovnimi in morebitnimi intervenirajočimi spremenljivkami (poleg etnične pripadnosti smo sem uvrstili še izobrazbo in starost) je opozorilo na pomembne povezave med starostjo respondentov, njihovo sporazumevalno zmožnostjo v lastnem jeziku in jezikovno dejavnostjo v tem jeziku. Z vidika jezikovnega načrtovanja se zdi zlasti pomemben trend upadanja rabe materinščine v družini v povezavi s starostjo družinskih članov. Generacijski premik k rabi večinskega jezika je očitnejši v Porabju, zaznaven pa je tudi pri madžarski manjšini v Prekmurju.

Ugotovljeni trendi opozarjajo na učinkovanje strukturnih dejavnikov, predvsem tistih, ki zadevajo institucionalno podporo manjšini za ohranjanje njenih etničnih, v našem primeru jezikovnih značilnosti v obeh okoljih. Jezikovno načrtovanje v obeh okoljih bi nedvomno moralo iti v smeri odpravljanja nevraltičnih točk, ki vzpodbujajo opuščanje lastnega jezika pri pripadnikih manjšine. Po naši presoji bi bili v lendavskem okolju potrebni zlasti kvalitativni ukrepi, medtem ko bo treba v Porabju šele vzpostaviti celovit sistem institucionalne podpore slovenskemu jeziku, če naj se deklarirana politična načela, ki slovenski manjšini zagotavljajo (tudi jezikovni) obstoj, udejanijo.

SONJA NOVAK LUKANOVIČ

DVOJEZIČNA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE: vloga v družbi in stališča posameznikov

(prikaz rezultatov raziskave)

Uvod

V prispevku bomo interpretirali rezultate raziskave "Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru", ki se nanašajo na dvojezično izobraževanje na narodnostno mešanem območju v Prekmurju. Na osnovi analitične obdelave empiričnih podatkov bomo prikazali posameznikov pogled na sedanji model dvojezičnega izobraževanja. Rezultati nas opozarjajo tudi na probleme in vprašanja, ki jih tak model dvojezične vzgoje in izobraževanja prinaša posamezniku in družbi. Poskušali bomo identificirati in interpretirati različne sprejemljivke dvojezičnega izobraževanja, ki na eni strani lahko vodijo v ustvarjanje oz. ohranjanje harmoničnih odnosov v družbi (sožitja), na drugi strani pa v ustvarjanje konfliktnih situacij. Raziskava ne posega v sam pedagoški proces in ne išče uspešnih oz. neuspešnih pedagoških metod dvojezične vzgoje in izobraževanja, ampak izhaja iz Fishmanove teze, da "družbeni faktorji niso samo zanimivi in ne osvetljujejo razumevanja dvojezične vzgoje in izobraževanja, ampak predstavljajo močne sile, ki krojijo uspeh ali neuspeh dvojezičnih izobraževalnih programov" (Fishman, 1976:25).

Dvojezično izobraževanje, ne glede kateri tip se v posameznem okolju uporablja, kot navajajo številni tuji strokovnjaki, ni rezultat določenega obnašanja posameznika, ampak je dvojezično izobraževanje rezultat številnih družbenih, zgodovinskih, kulturnih, ekonomskih, političnih faktorjev (Paulston, B., 1992:9).

Vsi ti faktorji ne oblikujejo samo dvojezično izobraževanje, ampak posredno oz. neposredno vplivajo tudi na posameznika in na njegovo percepcijo sprejemanja dvojezičnega izobraževanja, v katerem je posameznik subjekt. Raziskava s svojim empiričnim delom obravnava tudi področje dvojezičnega izobraževanja in tako posega na področje medetničnih odnosov, kajti v procesu dvojezičnega izobraževanja prihaja do stika dveh različnih skupin. Stik ni slučajen, ampak je na nek način, vsaj v določenem obdobju posameznika, stalen. Pri pojavu, ko sta dve etnični skupini v stiku, pa največkrat ena skupina prevzame vlogo dominantne. Prav ta narava dominance pa je pomemben faktor v etničnih odnosih, kar se odraža tudi v stališčih večine in manjšine do dvojezične vzgoje in izobraževanja.

Vprašanja, ki smo jih v naši analizi obravnavali bi lahko strnili v več vsebinskih sklopov, ki pa se po vsebini in odvisnosti med seboj prepletajo. Naš pristop je integrativen, kar pomeni, da odnos do dvojezične vzgoje in izobraževanja obravnavamo kot celoto in v analizo zajemamo številne odvisne sprejemljivke, ki vplivajo na oblikovnje posameznikovega sprejemanja dvojezične vzgoje in izobraževanja. Stališče posameznika do dvojezičnega izobraževanja in do konkretnega modela dvojezične vzgoje in izobraževanja, ki se uporablja na narodnostno mešanem območju v Prekmurju, pa kaže na vlogo in položaj dvojezične vzgoje in izobraževanja v družbi.

V analizi bomo posebej izpostavili tudi nekatere sprejemljivke, ki vplivajo na oblikovanje stališč do organiziranosti dvojezičnega izobraževanja oziroma, ki vplivajo na stališče do jezika v dvojezičnem izobraževanju.

1. Predstavitev rezultatov

Pri obravnavanju stališč posameznika oziroma posameznikov moramo upoštevati, da je sam pojem "stališče" zelo širok in da ga oblikujejo tako subjektivni kot objektivni faktorji. Prav zato smo anketirancem postavljali številna direktna vprašanja, ki obravnavajo posameznikovo stališče do dvojezične šole, marsikdaj pa je bilo stališče indirektno, vrinjeno med vprašanja, ki so obravnavala drugo problematiko. Pri interpretiranju smo upoštevali družbene in zgodovinske faktorje, ki so izoblikovali naš model dvojezičnega izobraževanja. Izhajali smo iz dejstev, da dvojezično izobraževanje poteka na narodnostno mešanem območju, kjer skupaj živita dve avtohtoni etnični skupnosti - Slovenci in Madžari in kjer širša družbena skupnost s številnimi normativnimi in finančnimi ukrepi "pozitivno" urejuje manjšinsko vprašanje. (Klopčič, V. & Stergar, J., 1993) Ta izhodišča so nas vodila v oblikovanje teze, da model dvojezičnega izobraževanja v Prekmurju ustvarja pogoje, ki vplivajo na oblikovanje medetničnih odnosov, ki jih zaznamujejo sožitje, spoštovanje in sprejemanje drugačnosti.

Pri ugotavljanju ustreznosti modela dvojezične vzgoje in izobraževanja nismo izhajali iz teze, da je model v pedagoškem in družbenem pogledu uspešen oziroma neuspešen, ampak smo želeli ustreznost ovrednotiti predvsem na osnovi odgovorov respondentov.

Področje vzgoje in izobraževanja je pomembno in ima vpliv oblikovanje identitete posameznika in skupine. Večina respondentov v naši raziskavi pripisuje družini najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju identitete, šola pa večina respondentov postavlja na drugo mesto po pomebnosti pri oblikovanju narodnostne identitete.

V številnih primerih, tako nam kažejo rezultati raziskave, stališče do dvojezičnega izobraževanja izhaja iz njihovih lastnih izkušenj in pa izkušenj, ki so si jih pridobili ob šolanju svojih otrok. Približno 30 odstotkov naših anketirancev se je na stopnji osnovne šole šolalo dvojezično- slovensko madžarsko,

medtem ko so se njihovi starši šolali enojezično-slovensko ali madžarsko. Več kot polovica njihovih otrok obiskuje oz. je obiskovala dvojezični vrtec (72,5%) ter dvojezično osnovno šolo (nižjo stopnjo 73,5%, višjo stopnjo 65,9%).

Podatki ustrezajo starostni strukturi anketirancev in neposredno odražajo zgodovinski in družbeni razvoj šolstva na narodnostno mešanem območju (najprej ločeni slovenski in madžarski oddelki, nato dvojezični oddelki). Na poklicni in srednji oz. višji stopnji pa je odstotek anketirancev in njihovih otrok, ki so obiskovali oz. obiskujejo dvojezične programe neprimerno manjši, kar odraža tudi stanje dvojezičnega srednjega izobraževanja na narodnostno mešanem območju. O problematiki le tega in o vlogi manjšinskega jezika -madžarskega v nadaljevanju šolanja poročajo nekatere druge študije (Novak-Lukanovič, S., 1991).

Izobraževanje in pa vloga manjšinskega jezika v njem predstavlja družbeno in ne neko nevtralno kategorijo, ki v narodnostno mešanih oz. večkulturnih okoljih odraža politično voljo in odnos večine do manjšine. Jezikovna politika družbe vedno zadeva tudi izobraževanje. Dvojezično izobraževanje ima več nalog oz. funkcij, od katerih je ena jezikovna in druga družbena. Jezikovna oz. komunikacijska vodi v ustvarjanje enakopravnih in enakovrednih jezikovnih kontaktov (stikov) med posamezniki, medtem ko družbena funkcija pomeni ustvarjanje odnosov sožitja, tolerance. Ena in druga se dopolnjujeta in sta v medsebojni odvisnosti. Tudi naša raziskava pri obravnavanju dvojezičnega izobraževanja odseva ti dve funkciji dvojezične šole.

Zanimalo nas je predvsem, kakšen je odnos respondentov do manjšinskega jezika v dvojezičnem izobraževanju. Večina anketirancev (68,2%) meni, da je v šoli madžarski jezik "ravno prav" prisoten. Razlika, ki se pojavi glede na narodno pripadnost se odraža predvsem pri mnenju, da je v šoli "preveč" oz. "premalo" možnosti uporabe madžarskega jezika. Tako 27,7 odstotkov Slovencev ter 18,7 odstotkov pripadnikov drugih narodov meni, da je v šoli preveč možnosti uporabe madžarskega jezika (tako meni samo 2,8% Madžarov), medtem ko je 17,8 odstotkov Madžarov mnenja, da je premalo možnosti za enakopravno uporabo madžarskega jezika. Kategorija "preveč" je v tako visokem odstotku pri Slovencih prisotna samo v odnosu do šole, pri obravnavanju drugih področjih pa (trgovina, cerkev, delovno mesto ...) nimajo takega mnenja.

Da je šola oz. izobraževanje pomembno pri uresničevanju narodnostne enakopravnosti kaže tudi podatek, da je po mnenju anketiranci prav šola mesto, kjer se redno, vsak dan, najbolj uveljavlja pravica madžarske manjšine do uporabe madžarskega jezika. To nas na nek način opozarja, da je uporaba manjšinskega jezika pretežno omejena na šolo in da je njegova uporaba manjša na drugih področjih posameznikovega družbenega življenja (banka, delovno mesto, pošta ...). Ta podatek lahko vpliva na oblikovanje teze, da se na narodnostno mešanem območju formalno zagotavlja, toda ne izvaja funkcionalna dvojezičnost ter da prihaja do pojava diglosije. To tezo potrjujejo tudi nekatere že opravljene študije (Mejak, R., Novak-Lukanovič, S., 1991).

Čeprav nekateri rezultati iz naše raziskave ne govorijo o enakopravnem in enakovrednem položaju manjšinskega in večinskega jezika v praksi, pa rezultati kažejo posameznikovo potrebo po razvijanju jezikovne kompetence v maternem in drugem jeziku. Pri tem se osebni interesi prepletajo z ekonomskimi. Več kot polovica anketirancev- tako Slovencev kot Madžarov in pripadnikov drugih narodov sodi, da je potrebno, da se slovenski otroci v šoli naučijo enako dobro madžarsko in slovensko. S statističnimi podatki to našo trditev lahko tudi potrdimo in opozorimo na razlike glede na narodno pripadnost:

11,6% Slovencev se zdi zelo potrebno in 55,6% Slovencev se zdi v glavnem potrebno, da bi se slovenski otroci naučili zelo dobro slovenski in madžarski jezik. Da je to nepotrebno se zdi samo 6,1 odstotka Slovencev, vseeno pa je 13,2%. Pri rezultatih, ki odražajo mnenje pripadnikov drugih narodov ni večjih odstopanj od rezultato, ki odražajo mnenje Slovencev. Pri Madžarih so podatki vsaj v dveh kategorijah nekoliko drugačni, kajti nekaj več odstotkov (15% več) jih meni, da je za slovenske otroke pomembno, da se naučijo enako dobro dva jezika, precej manjši pa je tudi odstotek Madžarov (manj ko 1 odstotek jih meni tako), ki meni, da je to nepotrebno.

Potrebo, da bi se slovenski otroci naučili enako dobro slovensko in madžarsko pa Slovenci in pripadniki drugih narodov utemeljujejo s trditvijo, da je to potrebno predvsem zaradi sporazumevnja, medtem ko Madžari sodijo, da je to potrebno, ker pač živijo na narodnostno mešanem območju.

Sliko narodnostne enakopravnosti, ki se uresničuje v praksi brez dvoma na nek način prikazuje potreba po znanju maternega in drugega jezika tako pri Slovincih kot pri Madžarih. To sliko dopolnjuje mnenje o pomenu učenja dveh jezikov za Slovence ali Madžare. Mnogokrat je mnenje pomembnejše, kajti odraža posameznikov odnos in vrednotenje določene problematike, medtem ko je potreba lahko mnogokrat odvisna tudi od objektivnih faktorjev in različna od subjektivnega mnenja posameznika.

Primerjava podatkov nam pokaže, da skoraj večina anketirancev (94,1%) meni, da je za madžarske otroke potrebno, da obvladajo oba jezika, medtem ko manj anketirancev meni (73,3%), da je znaje obeh jezikov potrebno otrokom slovenske narodnosti.

O posebej pomembni vlogi dvojezičnega izobraževanja kot institucionalne oblike zagotavljanja narodnostne enakopravnosti ter vloge jezika v njem, tako večinskega kot manjšinskega, pa priča tudi podatek, da se je velik odstotek Slovencev in pripadnikov drugih narodov naučil madžarski jezik prav v vrtcu in v šoli. Tudi večina Madžarov se je naučila slovenski jezik v vrtcu in v šoli. Rezultat je na nek način enostranski, kajti zanemarljivo dejstvo, da je pojem "naučiti se" zelo širok in vsebuje različne stopnje znanja jezika. Predvsem se ta različnost odraža pri znanju drugega jezika in vpliva tudi na uspešnost izvajanja dvojezičnega vzgojnoizobraževalnega programa v šoli (Nečak-Lük, 1992: 110-117).

Razhajanja med tem, kaj bi bilo potrebno in kaj je pomembno ter med dejanskim stanjem oziroma prakso pa obstaja. Čeprav se prav v šoli najbolj

uveljavlja dvojezičnost, pa to velja predvsem za izobraževalni proces, medtem ko v različnih govornih situacijah v šoli (s sošolci, učitelji ...) Slovenci pretežno uporabljajo samo slovenski jezik, prav tako pripadniki drugih narodov. Slovenski in madžarski jezik uporablja samo 7,9 odstotka Slovencev, medtem ko mnogo več Madžarov uporablja oba jezika (33,8%). Zelo majhen odstotek Madžarov uporablja samo slovenski jezik. Tako tudi ti podatki kažejo in opozarjajo na funkcionalno diferenciacijo jezikov v dvojezični šoli.

Odnos do izobraževanja kot celote smo lahko izluščili tudi iz posebnega sklopa v vprašalniku, ki je vseboval trditve o dvojezični šoli. Z nanizanimi trditvami smo želeli ugotoviti ali se anketiranci strinjajo ali ne s trditvami oziroma ali so do njih indiferentni. Prav ta sklop nam je v največji meri prikazal resničen odnos posameznika do dvojezičnega izobraževanja. Tudi metodološka obravnava se je nekoliko razlikovala, kajti pri interpretaciji rezultatov nismo izhajali samo iz osnovnih statističnih kazalcev, ampak smo najprej z faktorsko analizo, na osnovi vrednosti vsake komponente izbrali najbolj signifikantne sprejemljivke, ki smo jih vključili v indeks. Indeks smo poimenovali dvojezično izobraževanje, kajti vse sprejemljivke, ki sestavljajo indeks se nanašajo na dvojezično izobraževanje. Na osnovi statistične obdelave smo izključili 3 sprejemljivke, ki so se izkazale kot netipične (učitelji dovolj dobro obvladajo slovenski jezik; otroci se radi učijo slovenski jezik; učitelji dovolj dobro obvladajo madžarski jezik). Tako smo pri indeksu dvojezično izobraževanje ter tudi pri posameznih komponentah z analizo variance poizkušali poiskati najbolj signifikantne povezave z jezikom šolanja, izobrazbo anketiranca, starostjo in narodnostjo anketiranca.

Analiza variance indeksa dvojezično izobraževanje z jezikom šolanja, starostjo, narodnostjo, šolanjem otrok je pokazala, da skoraj zagotovo obstoja verjetnost, da vse te variable vplivajo na stališče posameznika do dvojezičnega izobraževanja. Tako je pri statistični obdelavi posameznih variabel z indeksom dvojezično izobraževanje vrednost p vedno manjša od 0,05 ($p=0,000$), povezavo pa odraža tudi visoka vrednost eksperimentalnega F - na primer narodnost v povezavi z dvojezičnim izobraževanjem ima F 97, 127). Izobrazba anketiranca se ni izkazala kot signifikantna v odnosu do dvojezične šole ($p=0,175$, nizka vrednost F - $F=1,657$) ter tudi v odnosu do posameznih variabel.

Klasifikacijska analiza sprejemljivke starost v korelaciji (v povezavi) z indeksom dvojezično izobraževanje pa nam je pokazala, da od poprečja najbolj odstopajo v pozitivno smer anketiranci starejši od 50 let, v negativno pa anketiranci od 31-50 let (do 30 let je odstopanje v pozitivno, toda nižje kot pri skupini do 50 let). Analiza nam je tudi pokazala, da je pri tej variabli v celoti samo 4% odstopanje. V vzorcu največji odstotek predstavljajo anketiranci v kategoriji 31-50 let. Predvsem mlajši iz te skupine pa so si lahko izoblikovali stališče do dvojezične šole na osnovi lastnih izkušenj.

Klasifikacijska analiza sprejemljivke jezik šolanja v korelaciji z indeksom dvojezično izobraževanje je pokazala odstopanja od poprečja (v pozitivno smer) predvsem pri anketirancih z madžarskim jezikom šolanja. Teh je bilo v našem

vzorcu najmanj ($N=73$). Največ anketirancev se je šolalo dvojezično in ti ne odstopajo od poprečja celotne skupine.

Rezultati, ki so v povezavi s starostjo, jezikom šolanja nam potrjujejo, da je jezik šolanja neposredno odvisen od starosti anketiranca. Pri razlagi oz. pri razumevanju teh podatkov je potrebno upoštevati nekatera zgodovinska dejstva, ki so vplivala na oblikovanje modela dvojezičnega izobraževanja, ki se izvaja danes v Prekmurju (Nećak-Lük, A., 1983).

Starost in narodnost anketiranca sta bila mnogokrat pri naših trditvah najbolj signifikantni variabli. Rezultati so tudi pokazali, da starost in narodnost anketiranca vplivata ne samo na integrativno stališče do dvojezične vzgoje, ampak tudi na številne posamezne variable.

Toda starost v korelaciji z nekaterimi variablami se ni pokazala vedno kot najbolj signifikantna. Starost vpliva na posameznikovo stališče do organizacije dvojezičnega izobraževanja, kar se kaže pri odgovorih, da bi bili primernejši enojezični oddelki ($p=0,000$, $F=13,520$). Povezava s starostjo anketiranca ni tako izrazita pri trditvi, da naj dvojezično šolo obiskujejo samo otroci madžarske narodnosti ($p=0,055$, $F=2,921$). S trditvijo, da bi bili primernejši enojezični oddelki se popolnoma oziroma v glavnem strinja precej večji odstotek Slovencev in drugih kot pa Madžarov.

Trditev, da bi bili primernejši enojezični oddelki ter trditev, da naj dvojezično šolo obiskujejo samo madžarski otroci odraža po naši presoji tudi odnos posameznika do sedanjega modela, odnos do dvojezičnosti in indirektno tudi odnos do manjšinske problematike.

Vsako izobraževanje, posebej pa dvojezično ima izobraževalno in družbeno funkcijo. Uspešnost izobraževanja se kaže tudi v uspešnem nadaljevanju šolanja. Več kot polovica anketirancev iz naše raziskave, ne glede na narodno pripadnost, se strinja s postavljeno trditvijo, "da dvojezična šola daje dovolj znanja za nadaljnje šolanje". Večjih odstopanj med Slovenci, Madžari oz. drugimi ni. Čeprav rezultat odraža mnenje posameznikov, torej je bolj subjektivno obarvan, pa rezultati študije o nadaljevanju šolanja poročajo o uspešnem nadaljevanju šolanja po končani dvojezični osnovni šoli (Novak-Lukanič, S., 1992) in tako potrjujejo tudi naš rezultat.

Kljub temu, da velik odstotek anketirancev sodi, da dvojezična šola daje dovolj znanja za nadaljnje šolanje, torej da je kvalitetna, pa se na drugi strani dokaj velik odstotek anketirancev (odstopajo v negativno smer Slovenci in drugi) strinja oziroma v glavnem strinja, da bi bili primernejši enojezični oddelki. To njihovo mnenje so po vsej verjetnosti izoblikovali najrazličnejši družbeni faktorji. Mnenje je tudi v povezavi s trditvijo, da je raba dveh jezikov pri pouku moteča.

Rezultati, ki na nek način odražajo kritičen oziroma odklonilen odnos do sedanjega modela dvojezičnega izobraževanja (raba dveh jezikov je zelo moteča; model je neustrezen ...) so v povezavi z narodno pripadnostjo anketirancev, kajti večji odstotek Slovencev in drugih sodi, da bi bili primernejši enojezični oddelki ter da je raba dveh jezikov pri pouku moteča. Podatek, ki kaže

na tolerantnost in na sprejemanje dvojezične oz. dvokulturne realnosti pa je, da se več kot polovica anketirancev ne strinja, da bi dvojezično šolo obiskovali samo madžarski otroci, kar na nek način pomeni, da podpirajo in sprejemajo model dvojezične šole. To trditev lahko podkrepimo s podatkom, da ima le približno 20 odstotkov (20,5%) anketirancev iz našega vzorca odklonilno oziroma negativno stališče do sedanjega modela dvojezičnega izobraževanja. Med temi anketiranci, ki imajo odklonilen odnos do sedanjega načina organiziranosti dvojezičnega izobraževanja minimalno odstopajo Slovenci, kar si lahko razlagamo, da odklonilen odnos najbrž ne izhaja samo iz nesprejemanja oz. netoleriranja drugačnosti, ampak je povezan tudi z nekaterimi drugimi kazalci (kvaliteta izobraževalnih programov, posameznik izhaja iz drugega kulturnega okolja, slab učni uspeh posameznika ali njegovih otrok ...).

Rezultati ne kažejo korelacije z izobrazbo anketiranca ali z vplivom šolanja otrok v osnovni šoli.

Zaključek

Analiza empiričnih podatkov, ki se nanašajo na dvojezično vzgojo in izobraževanje kot celoto ter na posamezne sprejemljivke, ki oblikujejo model dvojezičnega izobraževanja nam kaže, da večji del prebivalstva sprejema model, ki se izvaja na narodnostno mešanem območju v Prekmurju ter da ga ocenjuje kot uspešnega. Rezultati kažejo, da imajo Slovenci in drugi bolj kritičen oz. odklonilen odnos do dvojezične šole kot pa Madžari (klasifikacijska analiza znotraj skupine kaže odstopanja v negativno smer pri Slovencih in drugih; $p=0,0000$), kar na nek način tudi odraža vlogo in položaj dvojezične šole in dvojezičnosti v širši družbeni skupnosti. Pri vrednotenju podatkov moramo upoštevati, da je bila anketa opravljena v letu 1991, ki predstavlja za Slovenijo in za slovensko družbo neko prehodno obdobje, ki je novo, toda pretkano in prepleteno s preteklostjo, kar se brez dvoma odraža tudi na mnenjih naših anketirancev.

Reference:

- Fishman, J. 1976, Bilingual education: The state of social science inquiry. Center for Applied Linguistics.
- Paulston, C.B. 1992, Sociolinguistic Perspectives on Bilingual Education. Clevedon: Multilingual Matters.
- Klopčič, V., Stergar, J. (ed.) 1993, Minorities in Slovenia. Ljubljana:
- Mejak, R., Novak-Lukanovič, S. 1991, The participation of parents, school and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education. Ljubljana: INV.

- Nečak-Lük, A. 1983, Družbene razsežnosti dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju Prekmurja. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Nečak-Lük, A. 1992, Literacy Acquisition in a bilingual school. Ljubljana: RIG.1 10-117.
- Novak-Lukanovič, S. 1992, Jezik manjšine in izobraževanje. Ljubljana: RIG. 118-124.

Summary

Bilingual education: its role in society and individual views

The paper deals with different individual viewpoints bilingual education and the role of minority language within. We were interested in respondents' views concerning the present model of bilingual education that is being implemented in the ethnically mixed area of Prekmurje. We ascertained that according to the majority of respondents, regardless of their ethnic adherence, age or education, bilingual education proved successful in creating co-existence between members of Hungarian and Slovene ethnic community. Deviations were traced in answers referring to the language component of bilingual education. Thus, with viewpoints concerning the role and significance of minority language in educational process, respondents' answers vary particularly according to age and ethnic adherence. Results of the study indicate that minority and majority members' opinions as to who should attend bilingual school differ slightly. There are also slight differences between respondents as to the greater adequacy of monolingual classes. The results presented in the paper point out indirectly that language policy and language practice in schooling represent only one of the elements serving for the efficiency assessment of bilingual school, which is influenced by numerous political, social and economic factors.

KATARINA MUNDA HIRNÖK

JAVNA OBČILA NA NARODNOSTNO MEŠANEM OBMOČJU V LENDAVI

Uvod

Z uporabo sodobne tehnologije na področju zbiranja, obdelave in posredovanja podatkov, so postala sredstva množičnega obveščanja zelo vpliven dejavnik v družbenem življenju. Mediji vplivajo na način življenja, način mišljenja in vrednotenja ljudi. Področja vpliva množičnih občil bi lahko razdelili v tri sklope:

- področje kulture: Mediji vplivajo na oblikovanje kulturnih potreb in na raven zadovoljevanja teh potreb. Ponudba kulturnih dobrin je zelo obsežna, posameznikova izbira pa je odvisna od socializacijskega okolja. Množična kultura zavzema velik komunikacijski prostor in ima širok krog uporabnikov.
- področje izobraževanja: Mediji posredujejo znanje in spoznanje. Tukaj posebej izstopa televizija kot avdiovizualni medij, ker ima možnost vizualne predstavitve znanja, kar na določenih strokovnih področjih pospeši razumevanje.
- področje sprostitve in zabave: Mediji posredujejo različne prispevke in oddaje z namenom, da zapolnijo prosti čas ljudi. Npr. televizijske zabavne oddaje so med najbolj gledanimi, kar govori, da so ljudje zelo dovzetni za tak način zapolnitve prostega časa.

Vplivi medijev so pozitivni in negativni. V katero smer bo usmerjeno delovanje nekega medija na določenem področju, je odvisno od namena posredovanja informacij tega področja. Velikokrat so prav javna občila orodje, s pomočjo katerega se manipulira z določenim delom družbe ali pa celo s celotno populacijo nekega zaključnega območja. Ravno tako pa lahko mediji pozitivno vplivajo na ohranitev identitete posameznika in družbe in na ostala področja družbenega življenja.

Na narodnostno mešanih območjih, kjer imajo narodne manjšine zagotovljene posebne pravice za svoj obstanek in razvoj, pokrivajo prostor sredstev množičnega obveščanja tri skupine medijev: občila večinskega naroda, občila narodne manjšine in občila matičnega naroda. Prisotnost teh treh skupin medijev bi naj zagotavljala popolnejše zadovoljevanje potreb celotne skupnosti, še posebej pa pripadnikom narodne manjšine, da lahko zadovoljujejo svoje specifične potrebe, med katerimi so: materni jezik, lastna kultura, občutek pripadnosti narodni skupnosti in sodelovanje pri odločanju o vprašanih, ki zadevajo etnično identiteto narodne manjšine.

1. Institucionalni vidik

Mediji v jeziku narodne manjšine imajo pomembno vlogo za njeno ekonomsko, politično in kulturno uveljavljanje. Ustava Republike Slovenije zagotavlja posebne pravice avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti v Sloveniji. Pripadniki narodne skupnosti imajo pravico do uporabe maternega jezika v sredstvih javnega obveščanja. Država gmotno in moralno podpira uveljavljanje posebnih pravic narodnih skupnosti.

Mediji madžarske narodne manjšine v Prekmurju so: časopis *Népújság*, literarna in družboslovna revija *Muratáj*, radio Lendava in TV oddaja *Hidak-Mostovi*.¹

Tednik *Népújság* izhaja od l. 1956. Iz Vestnikove priloge se je v dveh letih razvil v samostojen časopis. Tednik je izhajal v okviru Zavoda za časopisno in radijsko dejavnost v Murski Soboti, ki se danes imenuje Podjetje za informiranje. Julija letos je uredništvo *Népújsága* postalo samostojno, izstopili so iz Podjetja za informiranje in so ustanovili Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti. *Népújság* izhaja vsak petek, od l. 1990 na dvajsetih straneh. Bralce na kratko obvešča o zunanji in notranji politiki, največji poudarek pa je namenjen aktualnim in perečim temam življenja Madžarov v Prekmurju (kmetijstvo, ekonomska problematika, šolstvo, reportaže iz življenja madžarske narodne manjšine, etnografske zanimivosti, kulturna obzorja). Časopis vključuje tudi prispevke o mladini in novice o športnih dogajanjih v Prekmurju. Tednik izhaja v 1850 izvodih, tako pride v vsako drugo madžarsko družino v Prekmurju. Naročnikov je okrog 1600, ostale izvode pošiljajo madžarskim kulturnim in drugim institucijam. Jezik *Népújsága* je knjižna madžarščina z vpletenimi značilnimi lokalnimi izrazi. Tako želijo jezik približati vsem generacijam. Leta 1986 je začela izhajati v tedniku *Népújság* literarna in kulturna priloga *Muratáj*, ki se je razvila v samostojno literarno in družboslovno revijo. Od l. 1988 izhaja dvakrat letno. *Muratáj* vsebuje literarne prispevke (pesmi, odlomki iz proze), študije, članke, kritike. Avtorji so v prvi vrsti pripadniki madžarske narodne manjšine.

Lokalni radijski program so ustanovili v okviru murskosoboškega radia l. 1958. To je bila 10-minutna oddaja v nedeljo, pozneje se je program razširil, tako, da danes iz lendavskega studia predvajajo osemurni program vsak dan razen ob nedeljah, ko je sedem ur programa. Iz studia Lendava oddajajo od l. 1983, od l. 1992 pa oddajajo na lastni frekvenci UKV 87,6 MHz in SV 648 KHz. Program radia je vsebinsko sestavljen tako, da ustreza različnim potrebam poslušalcev (večkrat dnevno poročila, posebna oddaja o dogodkih iz življenja madžarske narodne manjšine, želje in čestitke poslušalcev, oddaja za mladino, kulturna kronika, kontaktne oddaje, oddaje o filmu, glasbi).

¹ Uredništvo *Népújsága* pripravi vsako leto, od l. 1960, koledar *Naptár*. Od l. 1973 pa izhajajo Lendavski zvezki/*Lendvai füzetek*, Lendavske zvezke izdaja Kulturna skupnost občine Lendava.

Leta 1978 so na ljubljanski televiziji začeli predvajati oddajo Hidak-Mostovi. Iz petnajstminutne oddaje se je razvila polurna, ki je na sporedu vsak drugi teden na prvem programu slovenske nacionalne televizije. Oddaja poleg aktualnih dogodkov posreduje vrsto zanimivih kulturnih, političnih, etnografskih in drugih novic iz življenja narodne manjšine. Posebno pozornost posveča stikom madžarske narodne manjšine z večinskim narodom in z državo matičnega naroda.²

Funkcija medijev madžarske narodne manjšine je v čimvečji meri prispevati k ohranjanju in razvijanju narodne identitete Madžarov v Prekmurju. Njihova vsebina je lokalno obarvana, zato so privlačni za prebivalce tega področja.

Kljub vsestranskemu sodelovanju in dobrim stikom z Republiko Madžarsko, še ni izmenjave časopisov iz države matičnega naroda v kolportazi. V prosti prodaji še danes ni mogoče kupiti časopisov iz Madžarske. Revijalni in drugi tisk dobivajo redakcije časopisov in radia, periodični tisk pa je na voljo v knjižnicah. Položaj pri sprejemu madžarskih radijskih in televizijskih postaj je boljši. Prebivalci na tem področju brez težav sprejemajo madžarske radijske programe. S postavitvijo TV pretvornika v Dolnjem Lakošu pa je pripadnikom madžarske narodne manjšine omogočen kvaliteten sprejem madžarske TV. Pomembno vlogo ima tudi razširitev mreže kabelske televizije, saj pripomore kvalitetnemu sprejemanju madžarskega televizijskega programa. Mediji iz države matičnega naroda pripomorejo k razvijanju jezikovne kulture in k ohranjanju kulturnih vrednot, ki so skupne pripadnikom istega naroda v obeh državah.

Mediji večinskega naroda omogočajo pripadnikom madžarske narodne manjšine vključevanje v širši družbeni prostor. Mediji v slovenskem jeziku (prekmurska dopisništva Dela, radia in televizije) posredujejo informacije o narodnostni problematiki na tem področju.

Spremembe po osamosvojitvi Slovenije so prinesle vrsto novih ukrepov, ki so in še bodo vplivali tudi na medijsko informativno dejavnost madžarske narodne manjšine v Prekmurju. Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenski narodni manjšini v Republici Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republici Sloveniji (podpisan 6. novembra, l. 1992 v Ljubljani) bo gotovo vplival na informacijsko dejavnost Madžarov v Prekmurju. Tudi odprtje mejnih prehodov Martinje-Gornji Senik, Pince-Tornyiszentmiklós utegne privedi do premikov glede pretoka informacij med Slovenijo in Madžarsko. Ker je naša raziskava longitudinalna, bomo lahko po določenem času preverili v kakšno smer gredo novi trendi.

² Podatke smo dobili od odgovornega urednika časopisa *Népújság* in iz dokumentacije TV Slovenija.

2. Metodologija

Podatki o vlogi medijev v Lendavi so bili zbrani jeseni l. 1991 z anketiranjem 678-ih naključno izbranih polnoletnih prebivalcev Lendave. Podatke smo obdelali s statističnimi postopki, katerih rezultati so določene vrednosti dejavnikov in preizkušanje statističnih hipotez.

Medije smo razvrstili v tri skupine: slovenski mediji - SM (to so mediji, ki nastajajo v Republiki Sloveniji v slovenskem jeziku), mediji v jeziku madžarske narodne manjšine - MJM (to so mediji madžarske narodne manjšine v Sloveniji), mediji iz Madžarske - MM (nastajajo v Republiki Madžarski v madžarskem jeziku). V skupino SM smo uvrstili časopise: Delo, Večer, Vestnik; radijske postaje: Ljubljana, Maribor, Murska Sobota; televizijske postaje: Ljubljana 1, Ljubljana 2.³ V skupino MJM smo uvrstili časopis Népszívás, radijsko postajo Lendava in televizijsko oddajo TV Ljubljana Hidak-Mostovi. V skupino MM pa smo uvrstili časopisa: Magyar Nemzet, Magyar Hírlap; radijsko postajo Budimpešta; in televizijsko postajo Budimpešta.

Pogostost spremljanja medijev smo normirali v zalogo vrednosti od 0 do 10 (0=nikoli, 3,33=redko, 6,66=pogosto, 10=redno). Analizirali smo povprečne vrednosti pogostosti spremljanja posameznih skupin medijev. Zanimalo nas je, če so razlike v povprečnih vrednostih glede na posamezne spremenljivke (etnična pripadnost, materni jezik, starost, izobrazba, znanje jezika, spol respondenta) signifikantne. Glede na etnično pripadnost smo respondente razdelili v tri skupine: Slovenci, Madžari in drugi (v tej skupini so respondenti, ki svoje etnične pripadnosti niso opredelili niti kot slovensko in niti kot madžarsko, ampak npr. Romi, Hrvati). Glede na materni jezik smo naredili podobno razdelitev po skupinah: slovenščina, madžarščina, drugo. Nadaljnje razdelitve respondentov po skupinah so: starost (do 30 let, od 30 do 50 let, nad 50 let), izobrazba (nedokončana ali dokončana osnovna šola, dokončana poklicna šola, srednja šola, višja ali visoka šola), znanje jezika (slovensko boljše kot madžarsko, oba jezika enako, madžarsko boljše kot slovensko) in spol (ženske, moški).

Analizirali smo tudi zadovoljevanje potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu s SM, z MJM ter z MM. Glede na etnično pripadnost respondenta pa smo primerjali zadovoljevanje potreb po posameznih področjih (lokalne novice, splošno obveščanje in politične novice, kultura in zabava, izobraževanje, športne novice) in po vrstah medijev (časopisi, radio, TV), s katerimi se potrebe določenega področja zadovoljujejo, in sicer za vsako skupino medijev posebej.

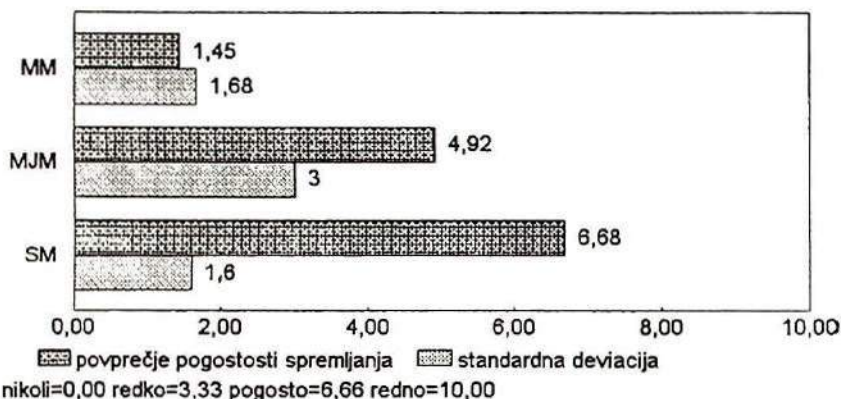
³ Radio in TV Ljubljana se sedaj imenujeta radio in TV Slovenija.

3. Analiza podatkov

3.1. Pogostost spremljanja medijev

Na narodnostno mešanem območju v Prekmurju imajo mediji v jeziku madžarske narodne manjšine ob medijih večinskega naroda zelo pomembno vlogo za družbeno skupnost tega področja. Pomembnost prisotnosti treh skupin medijev pa nima samo lokalnega značaja, ampak zadeva tudi širšo družbeno skupnost.

Zanimalo nas je, kako pogosto se spremljajo SM, MJM in MM, ker lahko preko teh podatkov vidimo zainteresiranost prebivalcev tega področja za posamezne skupine medijev.

Povprečna vrednost pogostosti spremljanja SM je 6,68, kar pomeni, da se SM v povprečju spremljajo pogosto. Standardno odstopanje od povprečja (standardna deviacija) je 1,6, torej je pogostost spremljanja razpršena oziroma zgoščena okrog vrednosti pogosto.

MJM se v povprečju spremljajo z vrednostjo 4,92, to je med redko in pogosto. Pri tej skupini medijev je standardno odstopanje od povprečja 3, pogostost spremljanja je razpršena skoraj dvakrat bolj kot pri SM.

Povprečna vrednost pogostosti spremljanja MM je 1,45, to pomeni, da se MM v povprečju spremljajo med nikoli in redko, s tendenco k vrednosti nikoli. Standardno odstopanje od povprečja je 1,68, razpršenost okrog povprečne vrednosti je podobna kot pri SM.

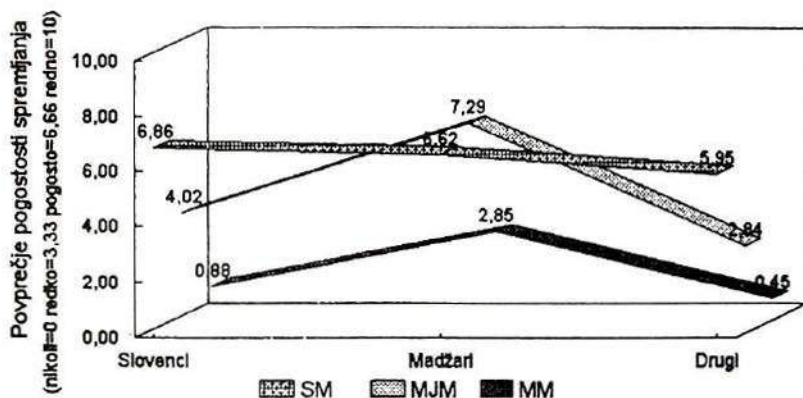
Rezultati kažejo dokaj visoko povprečno vrednost pogostosti spremljanja SM, kar je razumljivo, saj je ta skupina medijev dosti bolj razširjena kot ostali dve skupini in nudi možnost celovite obveščeniosti o dogajanju v Sloveniji in po svetu. Tudi povprečje pogostosti spremljanja MJM je relativno visoko, velika pa je tudi razpršenost okrog povprečne vrednosti, kar pomeni, da so razlike med posameznimi respondenti v pogostosti spremljanja MJM večje kot pri

ostalih dveh skupinah medijev. Dobimo pa nizko povprečje pogostosti spremljanja MM.

3.1.1. Pogostost spremljanja medijev glede na pripadnost etnični skupnosti

Oblikovanje, razvijanje in ohranjanje narodnostne identitete je osnova za ohranitev narodne manjšine. Osnovne značilnosti narodne manjšine so: narodnostna pripadnost, jezik in kulturne vrednote. Pripadniki narodne manjšine živijo ločeno od svojega matičnega naroda, s katerim jih veže narodna zavest. Živijo pa v skupnem družbenoekonomskem in političnem prostoru z večinskim narodom. Mediji lahko pozitivno ali negativno vplivajo na ohranjanje identitete pripadnikov narodne manjšine.

Zanimal nas je vpliv etnične pripadnosti na izbiro medijev. Preverjali smo hipoteze, da je pogostost spremljanja posamezne skupine medijev povezana z respondentovo etnično pripadnostjo.

SM najpogosteje spremljajo Slovenci, sledijo jim Madžari. Razlika v pogostosti spremljanja SM je med tema dvema etničnima skupnostima majhna. Najredkeje spremljajo SM pripadniki drugih etničnih skupnosti, vendar tudi njihovo spremljanje v povprečju ni dosti nižje od Slovencev in Madžarov. So pa razlike v pogostosti spremljanja med različnimi etničnimi skupnostmi dovolj velike, da na osnovi analize variance sklepamo, da pripadnost etnični skupnosti vpliva na pogostost spremljanja SM.

MJM najpogosteje spremljajo Madžari. V povprečju jih spremljajo pogosteje kot Slovenci v povprečju spremljajo SM. Povprečna vrednost spremljanja MJM pri Slovencih in drugih je dosti nižja kot pri Madžarih, toda ni zamenljiva, to še posebej velja za Slovence.

MM ravno tako najpogosteje spremljajo Madžari. Madžari v povprečju spremljajo MM med nikoli in redko s tendenco k vrednosti redko, kar je dokaj

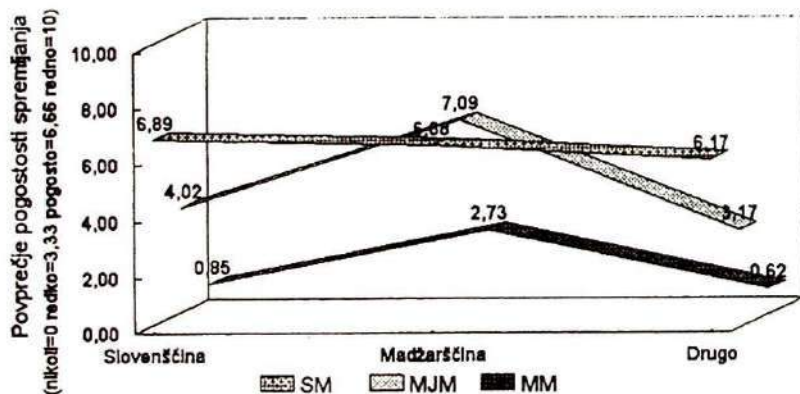
nizko povprečje. Pogostost spremljanja te skupine medijev pa je pri Slovencih in pripadnikih drugih etničnih skupnosti zelo nizka.

Na osnovi analize variance sklepamo, da pripadnost etnični skupnosti vpliva na pogostost spremljanja vsake od treh skupin medijev. Je pa ta povezava pri SM manjša kot pri ostalih dveh skupinah medijev.⁴

3.1.2. Pogostost spremljanja medijev glede na materni jezik respondenta

Ohranjanje in razvijanje maternega jezika je ena od bistvenih sestavin delovanja in vplivanja medijev. Pripadnikom narodne manjšine mora biti omogočeno, da v svojem jeziku spremljajo dogajanja v družbenem okolju, v katera so neposredno ali posredno vključeni. Mediji v jeziku narodne manjšine morajo omogočiti pripadnikom narodne manjšine raven obveščenosti, ki ustreza pogojem za vključevanje v procese odločanja in sodelovanja v družbenih procesih. Na področjih kulture, kjer jezik tudi sam predstavlja kulturno vrednoto in tako pomaga oblikovati kulturno zavest, postane jezik tudi vsebina sporočila. Pri narodni manjšini je ta vidik zelo pomemben, saj se dogaja, da postane jezik narodne manjšine le sredstvo vsakodnevne sporazumevanja med pripadniki narodne manjšine, za višje ravni kulturnih jezikovnih potreb pa se uporablja jezik večinskega naroda. Pri ohranjanju potrebne visoke ravni funkcionalnosti jezika je pomembno sodelovanje z matičnim narodom.

Za prikaz povezanosti pogostosti spremljanja medijev in maternega jezika, pa smo preverjali hipoteze, da materni jezik respondenta vpliva na pogostost spremljanja posamezne skupine medijev.

⁴ Za vsako skupino medijev testiramo ničelno hipotezo, da pripadnost etnični skupnosti ne vpliva na pogostost spremljanja te skupine medijev. Testno hipotezo zavrnemo na zelo nizki stopnji značilnosti, kar pomeni, da je velika verjetnost nasprotne hipoteze. Nasprotna hipoteza pa je, da pripadnost etnični skupnosti vpliva na pogostost spremljanja skupine medijev, ki se testira.

SM najpogosteje spremljajo respondenti s slovensko materinščino. Razlika med njimi in respondenti z madžarsko materinščino je zelo majhna. Tudi povprečna vrednost pogostosti spremljanja SM pri respondentih s kakšnim drugim maternim jezikom ni dosti nižja.

MJM najpogosteje spremljajo respondenti z madžarsko materinščino. Povprečje pogostosti spremljanja te skupine medijev je pri respondentih s slovensko materinščino dosti nižje. Respondenti z drugo materinščino pa najredkeje spremljajo MJM.

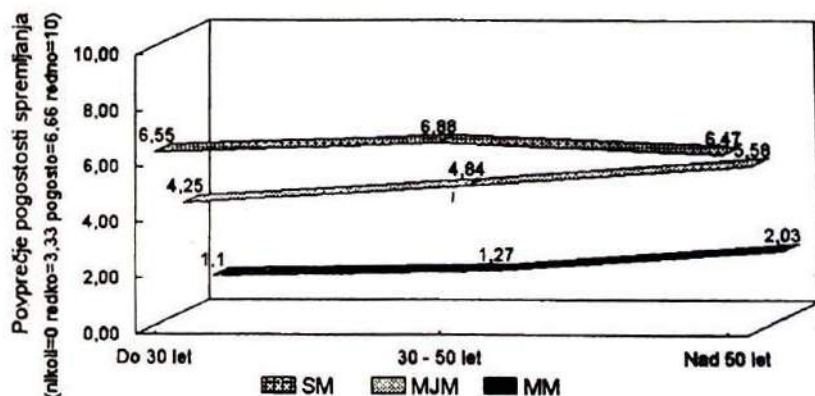
Tudi MM najpogosteje spremljajo respondenti z madžarsko materinščino. Povprečna vrednost pogostosti spremljanja te skupine medijev pa je pri respondentih s slovensko ali drugo materinščino zelo nizka.

Pri vseh treh skupinah medijev sklepamo, da materni jezik respondenta vpliva na pogostost spremljanja posamezne skupine medijev. Tudi pri tem preizkušanju hipotez o povezanosti je ta povezava pri SM manjša kot pri ostalih dveh skupinah medijev.

3.1.3. Pogostost spremljanja medijev glede na starost

Asimilacijski trendi, v narodnostno mešanih okoljih, so povezani tudi s starostjo pripadnikov narodne manjšine. Za starejšo generacijo je značilno, da ohranja etnično identiteto, materni jezik in lastno kulturo, medtem, ko se mlajši odmikajo od prvotnih vrednot etnične skupnosti. Mladi se bolj kot starejši integrirajo v večino. Ker niso močno vezani na tradicijo, je posledica te integracije asimilacija. Ta proces asimilacije se lahko z ustrežno vzgojo in z ustrežno politično usmerjenostjo širše družbene skupnosti upočasnijo. Zelo pomembno je, da mediji v jeziku narodne manjšine pritegnejo mlade in tako pozitivno vplivajo na ohranjanje etnične identitete.

Zanimalo nas je kako starost vpliva na izbiro medijev. Preverjali smo hipoteze, da je pogostost spremljanja SM, MJM in MM, povezana s starostjo respondenta.

SM v povprečju najpogosteje spremljajo respondenti iz srednje starostne skupine. Povprečna vrednost pogostosti spremljanja SM je pri ostalih dveh starostnih skupinah malo nižja.

MJM najpogosteje spremljajo starejši od 50 let, najredkeje pa mladi.

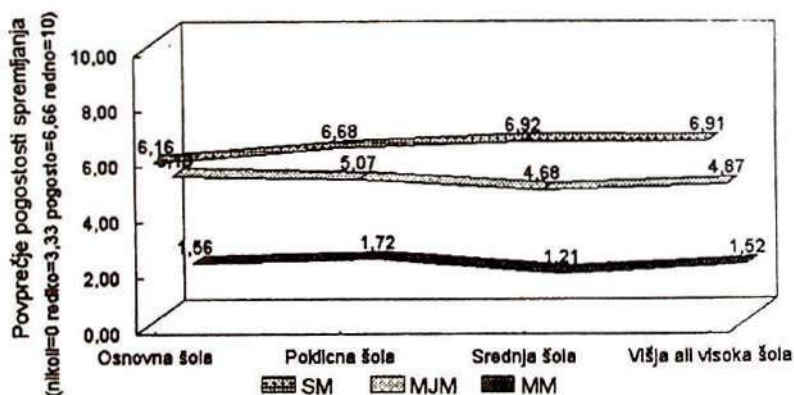
Tudi MM najpogosteje spremljajo starejši, najredkeje pa mladi.

Pogostost spremljanja MJM in MM narašča s starostjo, kar je bilo pričakovano. Razlike v povprečnih pogostosti spremljanja vsake od treh skupin medijev med starostnimi skupinami so dovolj velike za sklepanje, da starost vpliva na pogostost spremljanja vsake skupine medijev. Vidimo pa tudi, da je povprečna vrednost pogostosti spremljanja SM pri vseh starostnih skupinah višja kot pa za MJM. Se pa ta razlika manjša z večjo starostjo respondentov.

3.1.4. Pogostost spremljanja medijev glede na izobrazbo

Mediji posredujejo znanje, ga bogatijo in posodablajo. Velikokrat mediji ne izkoristijo vseh možnosti, ki jih imajo na področju izobraževanja. Za ohranitev narodne manjšine je zelo pomemben dejavnik izobraževanje v maternem jeziku. Ustrezno dopolnjevanje dejavnosti vzgojno - izobraževalnih institucij in dejavnosti medijev na tem področju, lahko pozitivno vpliva na ohranjanje etnične identitete pripadnikov narodne manjšine.

V naši raziskavi nismo posebej analizirali izobraževalne dejavnosti medijev, zanimal pa nas je vpliv stopnje izobrazbe na izbiro medijev. Razlike v stopnji izobrazbe vplivajo na oblikovanje potreb po izobraževanju iz medijev. Preverjali smo hipoteze, da je pogostost spremljanja posamezne skupine medijev povezana s stopnjo izobrazbe respondenta.

Pogostost spremljanja SM narašča razmeroma z izobrazbo do končane srednje šole, potem pa pri višji ali visoki šoli stagnira.

MJM v povprečju najpogosteje spremljajo respondenti z nedokončano ali dokončano osnovno šolo, vendar med njimi in respondenti iz ostalih izobraz-

benih skupin ni velikih razlik. Ne moremo sklepati, da stopnja izobrazbe vpliva na pogostost spremljanja MJM.

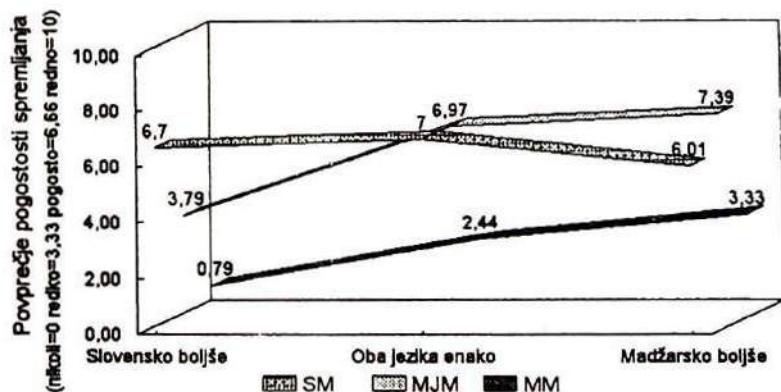
Povprečje pogostosti spremljanja MM je pri vseh izobrazbenih skupinah nizko. Respondenti z dokončano srednjo šolo rahlo odstopajo od ostalih izobrazbenih skupin (spremljajo MM redkeje kot ostali).

Na osnovi analize variance lahko sklepamo, da stopnja izobrazbe vpliva na pogostost spremljanja SM in MM. Ne moremo pa sklepati, da stopnja izobrazbe vpliva na pogostost spremljanja MJM.⁵

3.1.5. Pogostost spremljanja medijev glede na znanje jezika

Enakopravna uporaba jezika narodne manjšine na narodnostno mešanem območju prispeva k splošni družbeni komunikaciji in k razvoju dvojezičnosti. Mediji v jeziku narodne manjšine pa ne morejo bistveno vplivati na razvoj dvojezičnosti pri pripadnikih večinskega naroda, ki nimajo zadostnega znanja jezika narodne manjšine. Če pri večinskem narodu dvojezičnost ni prisotna v zadostni meri, se s pomočjo medijev razvija dvojezičnost samo pri pripadnikih narodne manjšine. V primeru obojestranske dvojezičnosti pa imajo mediji v jeziku narodne manjšine pomembno vlogo tudi pri informiranju večinskega naroda, katerega predvsem opozarjajo na probleme povezane z življenjem pripadnikov narodne manjšine.

Za prikaz povezanosti znanja jezika in pogostosti spremljanja medijev, smo preverjali hipoteze, da znanje jezika vpliva na pogostost spremljanja SM, MJM in MM.

⁵ Pri testiranju ničelne hipoteze, da stopnja izobrazbe ne vpliva na pogostost spremljanja MJM, dobimo stopnjo značilnosti 0,349, kar je previsoka vrednost, da bi lahko zavrnili testno hipotezo o neodvisnosti slučajnih spremenljivk.

SM v povprečju najpogosteje spremljajo respondenti z enakim znanjem obeh jezikov. Povprečna vrednost pogostosti spremljanja SM je pri respondentskih z boljšim znanjem slovenščine malo nižja. Povprečna vrednost pogostosti spremljanja te skupine medijev pa je najnižja pri respondentskih z boljšim znanjem madžarščine.

Pogostost spremljanja MJM narašča z boljšim znanjem madžarščine. Pri respondentskih z enakim znanjem obeh jezikov dobimo enako povprečje pogostosti spremljanja SM in MJM.⁶ Respondenti z boljšim znanjem madžarščine spremljajo MJM pogosteje od najpogostejšega spremljanja katere koli skupine medijev, glede na katero koli spremenljivko. Respondenti z boljšim znanjem slovenščine pa zelo odstopajo od ostalih dveh skupin, spremljajo MJM dosti redkeje.

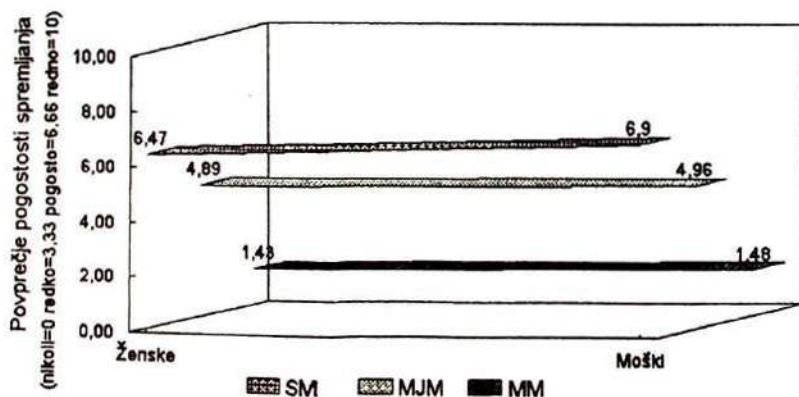
Spremljanje MM ravno tako narašča z boljšim znanjem madžarščine, vendar pa ne preseže vrednosti redko.

Sklepamo, da znanje jezika vpliva na pogostost spremljanja vsake od treh skupin medijev. Ta povezava je pri SM manjša kot pri ostalih dveh skupinah medijev.

3.1.6. Pogostost spremljanja medijev glede na spol respondenta

V demokratični družbi, kjer oba spola enakopravno nastopata, so tudi mediji namenjeni obema spoloma, ne glede na to, v katero skupino medijev spadajo.

Eden od pokazateljev stopnje emancipacije med spoloma so tudi razlike v pogostosti spremljanja medijev. Preverjali smo hipoteze, da je pogostost spremljanja posameznih skupin medijev povezana s spolom respondenta.

Na osnovi rezultatov analize variance lahko edino pri pogostosti spremljanja SM sklepamo, da je ta povezana s spolom respondenta. Moški spremljajo to

⁶ V konkretnih rezultatih je razlika 0,3%, kar pa praktično ne pomeni razlike.

skupino medijev nekoliko pogosteje kot ženske. Pri obeh skupinah medijev v madžarskem jeziku pa ne moremo sklepati, da je pogostost spremljanja povezana s spolom, torej razlike v povprečjih pogostosti spremljanja pri teh dveh skupinah medijev niso signifikantne. Vidimo pa, da respondenti obeh spolov najpogosteje spremljajo SM.

3.2. Zadovoljevanje potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu z mediji

Mediji morajo omogočati sprejemnikom, da preko spremljanja medijev zadovoljujejo svoje potrebe po posameznih področjih delovanja medijev. Prebivalci narodnostno mešanega območja v Prekmurju imajo možnost zadovoljevanja potreb z vsemi tremi skupinami medijev, ki so na tem območju prisotne. Lahko pa se omejijo na eno skupino medijev, lahko torej zadovoljujejo svoje potrebe po določenih področjih ali pa v celoti, samo z mediji iz ene skupine.

V tem poglavju bom predstavila kako prebivalci Lendave zadovoljujejo svoje potrebe po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu s SM, MJM in z MM, ter razlike v stopnji zadovoljenih potreb glede na etnično pripadnost.

S SM se v povprečju zadovolji 87,38% (Slovenci 95,44%, Madžari 70,22%, drugi 94,94%) potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu. Standardno odstopanje od povprečja je 4,42⁷, kar pomeni, da je zadovoljevanje potreb s SM dokaj razpršeno. Nobene potrebe ne zadovolji s SM 3,4% respondentov, vse potrebe pa zadovolji s to skupino medijev 66,1% respondentov.

Z MJM se v povprečju zadovolji 7,93% (Slovenci 2,22%, Madžari 20,28%, drugi 1,78%) potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu. Standardno odstopanje od povprečja je 3,39. Zadovoljevanje potreb z MJM je manj razpršeno kot pri SM. Nobene potrebe ne zadovolji z MJM 71,5% respondentov, vse potrebe pa s to skupino medijev zadovolji 2,1% respondentov.

Z MM pa se v povprečju zadovolji 3,7% (Slovenci 0,67%, Madžari 6,44%, drugi 0,33%) potreb. Standardno odstopanje od povprečja pa je 2,33. Nobene potrebe ne zadovolji z MM 89,8% respondentov, vseh potreb pa z MM ne zadovolji nihče.

Vidimo, da se s SM v povprečju zadovolji zelo visok odstotek potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu. Z MJM se v povprečju zadovolji majhen del teh potreb, razen pri Madžarih, saj pripadniki madžarske narodne manjšine zadovoljujejo s svojimi mediji 1/5 svojih potreb. Z MM pa se potrebe zelo slabo zadovoljujejo.

Na osnovi analize variance sklepamo, da pripadnost etnični skupnosti vpliva na zadovoljevanje potreb z vsako skupino medijev.

⁷ Zaloga vrednosti zadovoljevanja potreb je od 0 do 18.

3.2.1. Zadovoljevanje potreb po posameznih področjih

Mediji posredujejo informacije, znanje in razvedrilo preko več področij. Ta področja predstavljajo zaključene celote glede na družbeno delitev interesov in dejavnosti. Sprejemniki s spremljanjem medijev bolj ali manj zadovoljujejo svoje potrebe, ki se oblikujejo na posameznih področjih. Na narodnostno mešanem območju v Prekmurju so pomemben medijski dejavnik tudi mediji madžarske narodne manjšine. Ti mediji sicer nimajo tako široke palete področij na katerih delujejo, kot jo imajo mediji večinskega naroda, so pa mediji madžarske narodne manjšine nenadomestljivi na področjih, ki so povezana z ohranjanjem narodne identitete.

Zanimalo nas je zadovoljevanje potreb po lokalnih novicah, splošnem obveščanju in političnih novicah, kulturi in zabavi, izobraževanju in po športnih novicah z vsako skupino medijev, glede na etnično pripadnost. Tako smo želeli ugotoviti, na katerih področjih zadovoljevanje potreb z MJM in MM značilneje izstopa.

Zadovoljevanje potreb po lokalnih novicah													
		Slovenci			Madžari			Drugi			Vsi		
		SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM
š v m t r e e s d v t i i j l e o v	0	1,4%	92,9%	99,5%	16,8%	48,1%	94,4%	2,3%	91,8%	100%	6,4%	78,4%	97,9%
	1	1,9%	4,6%	0,5%	15,0%	22,9%	5,6%	4,7%	3,6%	-	6,4%	10,3%	2,1%
	2	8,4%	1,4%	-	26,6%	16,8%	-	7,1%	2,3%	-	14,1%	6,5%	-
	3	88,3%	1,1%	-	41,6%	12,2%	-	85,9%	2,3%	-	73,1%	4,8%	-

Vidimo, da Slovenci in pripadniki drugih etničnih skupnosti zadovoljujejo potrebe po lokalnih novicah predvsem iz SM. Polovica pripadnikov madžarske narodne manjšine zadovoljuje svoje potrebe po lokalnih novicah tudi iz MJM. Z MM pa se potrebe po lokalnih novicah praktično ne zadovoljujejo. Pri zadovoljevanju potreb po lokalnih novicah Madžari zelo odstopajo od Slovencev in pripadnikov drugih etničnih skupnosti. Kar 16,8% respondentov pripadnikov madžarske narodne manjšine ne zadovoljuje svojih potreb po lokalnih novicah iz SM. Vidimo pa tudi, da 4,6% Slovencev zadovoljuje potrebe po lokalnih novicah iz ene vrste MJM. MJM so zelo pomemben dejavnik na področju lokalnih novic. Ti mediji poročajo predvsem o dogajanju v ožjem geografskem področju. Iz rezultatov pa je razvidno, da so prebivalci Lendave navezani na ta prostor in jih zanimajo tamkajšnja dogajanja.

Zadovoljevanje potreb po političnih novicah													
		Slovenci			Madžari			Drugi			Vsi		
		SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM
Š v a t r e e s d v t i i j l e o v	0	1,1%	97,3%	99,4%	10,7%	74,8%	91,6%	-	96,5%	100%	4,0%	90,0%	97,0%
	1	1,1%	1,6%	0,3%	4,7%	14,0%	7,9%	1,2%	3,5%	-	2,3%	5,8%	2,7%
	2	4,3%	0,3%	0,3%	18,7%	5,6%	0,5%	8,2%	-	-	9,4%	2,0%	0,3%
	3	93,5%	0,8%	-	65,9%	5,6%	-	90,6%	-	-	84,3%	2,2%	-

Potrebe po političnih novicah se zadovoljujejo predvsem iz SM. To velja tudi za pripadnike madžarske narodne manjšine, čeprav jih četrtnina zadovoljuje svoje potrebe po političnih novicah iz MJM, vendar večinoma samo iz ene vrste MJM. Na področju političnih novic MJM nimajo tako pomembne vloge kot pri lokalnih novicah. MJM zaradi kvantitativno manjšega obsega in manjše frekvence izhajanja in oddajanja ne morejo nuditi toliko političnih novic kot SM. MJM so bolj usmerjeni v lokalno dogajanje in v kulturo kot pa v poročanje o političnih novicah, izjema je seveda narodnostna politika.

Zadovoljevanje potreb po kulturi													
		Slovenci			Madžari			Drugi			Vsi		
		SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM
Š v a t r e e s d v t i i j l e o v	0	1,9%	95,9%	98,1%	21,0%	56,5%	79,4%	2,3%	97,6%	98,8%	8,1%	83,5%	92,2%
	1	2,2%	2,2%	1,3%	13,6%	21,5%	15,0%	1,2%	2,4%	-	5,7%	8,4%	5,6%
	2	4,9%	1,1%	0,3%	21,5%	12,2%	4,7%	4,7%	-	1,2%	10,2%	4,5%	1,6%
	3	91,0%	0,8%	0,3%	43,9%	9,8%	0,9%	91,8%	-	-	76,0%	3,6%	0,4%

Slovenci in pripadniki drugih etničnih skupnosti zadovoljujejo potrebe po kulturi predvsem iz SM. 21% respondentov pripadnikov madžarske narodne manjšine pa svojih potreb po kulturi ne zadovoljuje iz SM. Več kot 40% Madžarov zadovoljuje potrebe po kulturi iz MJM in 20% tudi iz MM, sicer večinoma samo iz ene vrste MM. Področje kulture je pomembno področje delovanja MJM, ni pa zanemarljiv tudi delež MM. Iz medijev v madžarskem jeziku zadovoljujejo svoje potrebe po kulturi predvsem Madžari (Slovenci in pripadniki drugih etničnih skupnosti praktično ne zadovoljujejo potreb po kulturi iz medijev v madžarskem jeziku).

Zadovoljevanje potreb po izobraževanju													
		Slovenci			Madžari			Drugi			Vsi		
		SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM
š v a t r e b e s d v t i i j l e o v	0	1,9%	97,3%	98,1%	15,9%	72,0%	81,3%	2,3%	97,6%	100%	6,5%	89,2%	93,0%
	1	1,4%	1,4%	1,1%	8,4%	15,4%	12,6%	1,2%	2,4%	-	3,6%	6,0%	4,6%
	2	4,3%	0,5%	0,5%	18,2%	5,6%	5,2%	4,7%	-	-	8,8%	2,1%	1,9%
	3	92,4%	0,8%	0,3%	57,5%	7,0%	0,9%	91,8%	-	-	81,1%	2,7%	0,5%

Potrebe po izobraževanju se zadovoljujejo predvsem iz SM. Čeprav večina Madžarov ne zadovoljuje svojih potreb po izobraževanju iz medijev v madžarskem jeziku, pa tudi na tem področju delež MM ni zanemarljiv. 12,6% Madžarov zadovoljuje svoje potrebe po izobraževanju iz ene vrste MM. V celoti pa le malo nižji odstotek Madžarov zadovoljuje potrebe po izobraževanju iz MM, kot pa iz MJM. Vidimo, da na področju izobraževanja MJM nimajo tako pomembne vloge kot pri lokalnih novicah in pri kulturi.

Zadovoljevanje potreb po športnih novicah													
		Slovenci			Madžari			Drugi			Vsi		
		SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM	SM	MJM	MM
š v a t r e b e s d v t i i j l e o v	0	1,9%	97,5%	99,2%	14,0%	74,7%	92,5%	2,3%	97,6%	100%	5,9%	90,3%	97,2%
	1	1,4%	1,1%	0,3%	5,6%	10,3%	6,6%	1,2%	2,4%	-	2,7%	4,2%	2,2%
	2	3,8%	0,3%	0,5%	14,5%	7,5%	0,9%	4,7%	-	-	7,3%	2,5%	0,6%
	3	92,9%	1,1%	-	65,9%	7,5%	-	91,8%	-	-	84,1%	3,0%	-

Na področju športnih novic mediji v madžarskem jeziku nimajo pomembnejše vloge. Tudi večina Madžarov ne zadovoljuje svojih potreb po športnih novicah iz medijev v madžarskem jeziku. Taki rezultati so bili pričakovani, saj SM v dosti večjem obsegu poročajo o športnih dogodkih kot MJM. Na področju športnih novic MJM predvsem poročajo o dogodkih v ožjem prostoru, v Prekmurju. Pogostost spremljanja MM, pa je dosti nižja kot pri SM.

3.3. Povzetek rezultatov

Pri pogostosti spremljanja SM smo ugotovili, da je ta odvisna od vseh testiranih spremenljivk. Ni pa zelo velike odvisnosti od nobene spremenljivke, to je razvidno iz vrednosti korelacijskih koeficientov. Če primerjamo njihove vrednosti, dobimo naslednji vrstni red: izobrazba 0,2, etnična pripadnost 0,19, znanje jezika 0,17, materni jezik 0,16, spol 0,13 in starost 0,12.

Pri pogostosti spremljanja MJM smo ugotovili, da stopnja izobrazbe in spol ne vplivata na pogostost spremljanja te skupine medijev. S primerjavo vrednosti korelacijskih koeficientov pa dobimo naslednji vrstni red pomembnih spremenljivk: etnična pripadnost 0,56, materni jezik 0,54, znanje jezika 0,53 in starost 0,16.

Pri pogostosti spremljanja MM pa smo ugotovili, da spol ne vpliva na to pogostost. Vrstni red pomembnih spremenljivk za to skupino medijev je po vrednostih korelacijskih koeficientov naslednji: etnična pripadnost 0,58, znanje jezika 0,57, materni jezik 0,55, starost 0,22 in izobrazba 0,12.

Pri pogostosti spremljanja medijev v madžarskem jeziku (MJM in MM) so etnična pripadnost, materni jezik in znanje jezika najpomembnejši faktorji.

Pri zadovoljevanju potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu z mediji smo pri vseh treh skupinah medijev ugotovili, da je to odvisno od etnične pripadnosti.

Pri zadovoljevanju potreb po posameznih področjih in po vrstah medijev (časopisi, radio, TV), s katerimi se potrebe določenega področja zadovoljujejo pa dobimo po povprečnih vrednostih števila vrst medijev naslednji vrstni red:

SM - politične novice 2,74, športne novice 2,70, izobraževanje 2,65, kultura in lokalne novice 2,54 ;

MJM - lokalne novice 0,38, kultura 0,28, izobraževanje in športne novice 0,18, politične novice 0,16 ;

MM - kultura 0,11, izobraževanje 0,10, politične novice in športne novice 0,03, lokalne novice 0,02 .

Vidimo, da se pri slovenskih medijih zadovoljujejo potrebe po posameznih področjih v povprečju iz več kot dveh in pol vrst te skupine medijev. Tako visoke povprečne vrednosti so posledica tega, da zelo visok odstotek Slovencev in pripadnikov drugih etničnih skupnosti zadovoljuje potrebe po posameznih področjih iz vseh treh vrst slovenskih medijev.

Pri medijih v madžarskem jeziku pa so zelo nizke povprečne vrednosti posledica tega, da zelo visok odstotek Slovencev in pripadnikov drugih etničnih skupnosti ne zadovoljuje svojih potreb iz teh dveh skupin medijev.

Eden od pokazateljev medetničnih odnosov je tudi zadovoljevanje potreb, po posameznih področjih, večinskega naroda z mediji manjšine in pripadnikov narodne manjšine z mediji večinskega naroda. Ugotovili smo, da Slovenci v povprečju zadovoljijo z MJM 2,2% svojih potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu, Madžari pa s SM zadovoljijo v povprečju 70,2% svojih potreb.

Slovenci iz MJM največ zadovoljujejo svoje potrebe po lokalnih novicah, najmanj pa po političnih novicah. Slovenci le malo svojih potreb zadovoljujejo z MJM, zato ni velikih razlik pri zadovoljevanju potreb Slovencev z MJM, med področji lokalnih novic in političnih novic.

Madžari iz SM največ zadovoljujejo svoje potrebe po političnih novicah, najmanj pa po kulturi. Pri zadovoljevanju potreb Madžarov s SM, po področjih, je razlika med "mejnima področjema" očitna. Madžari zadovoljujejo s SM občutno več potreb po političnih novicah, kot pa po kulturi.

Čeprav je pogostost spremljanja MJM s strani Slovencev med redko in pogosto, sicer s tendenco k vrednosti redko, pa je odstotek zadovoljenih potreb Slovencev z MJM zelo nizek. Vidimo tudi, da Madžari spremljajo MJM pogosteje kot SM, vendar pa zadovoljijo s SM večji del svojih potreb po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu kot z MJM.

Za predstavitev zadovoljevanja potreb z mediji v odvisnosti s pogostostjo spremljanja medijev, pa bom podala vrednosti korelacijskih koeficientov med tema dvema slučajnima spremenljivkama. Odvisnost oziroma povezanost zadovoljevanja potreb s pogostostjo spremljanja medijev je največja pri MJM - 0,44, malo manjša je ta odvisnost pri MM - 0,41, pri SM pa je ta odvisnost dosti manjša - 0,18. Vrednosti korelacijskih koeficientov govorijo v prid sklepu, da se slovenski mediji ne spremljajo predvsem zaradi zadovoljevanja potreb, medtem, ko je zadovoljevanje potreb zelo pomemben dejavnik pri spremljanju medijev v madžarskem jeziku, čeprav se velika večina potreb zadovoljuje s SM, medtem, ko se z MJM in še posebej z MM te potrebe zadovoljujejo v manjši meri.

4. Sklep

Dobljeni rezultati potrjujejo, da zavzemajo mediji v madžarskem jeziku pomemben del medijskega prostora v Lendavi. Še posebej so pomembni mediji madžarske narodne manjšine. Pogostost spremljanja te skupine medijev je s strani Madžarov in tistih, ki znajo madžarsko boljše ali enako kot slovensko zelo visoka. Zanimanje za medije madžarske narodne manjšine je prisotno tudi pri Slovencih. Treba je poudariti, da je število teh medijev majhno. Postavlja se vprašanje, ali bi bili rezultati pogostosti spremljanja medijev drugačni, če bi bilo na razpolago večje število manjšinskih medijev.

Pogostost spremljanja medijev iz Madžarske je zelo nizka s strani vseh etničnih skupnosti. Zanimivo je, da je zanimanje Madžarov za medije iz svoje matične države dokaj majhno. Po spremembah v obeh državah, bi lahko v prihodnje pričakovali pomembnejšo vlogo medijev iz Madžarske v življenju Madžarov v Prekmurju, saj so ti mediji pomembni za razvoj jezika, kulture in narodne zavesti pri madžarski narodni manjšini.

Iz medijev v madžarskem jeziku zadovoljujejo svoje potrebe po obveščeni, izobraževanju in razvedrilu predvsem pripadniki madžarske narodne manjšine, vendar z mediji iz Madžarske tudi Madžari zadovoljujejo le malo

svojih potreb (manjša odstopanja so na področjih kulture in izobraževanja). Odstotki zadovoljenih potreb Slovencev z madžarskimi manjšinskimi mediji pa so, razen na področju lokalnih novic, zanemarljivi.

Pripadniki vseh etničnih skupnosti zadovoljujejo svoje potrebe predvsem iz slovenskih medijev. Zanimivo je, da Madžari kljub zelo veliki pogostosti spremljanja lastnih medijev, večino potreb zadovoljujejo preko slovenskih medijev. Občutno odstopanje je samo na področjih lokalnih novic in kulture.

Rezultati analize podatkov kažejo na večkulturnost, dvojezičnost ter na sožitje in toleranco med etničnimi skupnostmi Slovencev in Madžarov v Lendavi. Ti pokazatelji so dosti izrazitejši pri pripadnikih madžarske narodne manjšine, so pa, vsaj delno, prisotni tudi pri pripadnikih slovenskega naroda.

Literatura:

- Peter Beltram, Množični mediji in narodnostne manjšine, Razprave in gradivo 19, Ljubljana, 1986.
- Peter Beltram, Javna občila in družbeno informiranje, Madžari in Slovenci, sodelovanje in sožitje ob jugoslovanski-madžarski meji, Ljubljana, 1987.
- Albina Nećak Lük, Mass media and the promotion of the minority languages, Minority languages and mass communication, Ljubljana, 1987.
- Varga Sándor, Dvojezičnost in informacijska dejavnost pripadnikov madžarske narodnosti v Socialistični Republiki Sloveniji, Dvojezičnost (individualne in družbene razsežnosti), Ljubljana, 1984.

Summary

Mass Media in the Ethnically Mixed Region of Lendava

The analysis of data on the frequency of mass media usage and of the satisfying of needs for information, education and entertainment enabled us to ascertain the role of media (those of the majority nation, of the national minority, and the media from the parent state) in the ethnically mixed region of Lendava.

In case of usage frequency, we analysed average values of usage frequency of individual groups of media regarding the variables: ethnic adherence, mother tongue, age, education, command of language, respondent's sex. We ascertained that the usage frequency of Slovene media correlates to all the tested variables. The usage frequency of Hungarian minority media is not influenced by the degree of education and the respondent's sex.

The usage frequency of parent nation media is not influenced by sex. The satisfying of needs for information, education and entertainment by mass media is with all three media groups influenced by ethnic adherence.

The Hungarians of Lendava use their media very frequently, but the greater part of their needs is nevertheless satisfied by means of Slovene media. Their own media meet one fifth of the needs of Hungarians for information, education and entertainment. The Slovenes mostly use Slovene media, although the average value of usage frequency of Hungarian minority media is by no means negligible. But minority media meet only very few of the Slovenes' needs.

The results indicate multiculturalism, bilingualism as well as co-existence and tolerance between the ethnic communities of Slovenes and Hungarians in Lendava. These indices are much more explicit with members of the Hungarian minority, but they are, at least in part, present also with members of the Slovene majority.

RENATA MEJAK

ČEZMEJNI STIKI PREBIVALCEV LENDAVE S SOSEDNJO MADŽARSKO

Uvod

V raziskavi Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava so vprašanja čezmejnih stikov prebivalcev Lendave, zajeta na treh ravneh, in sicer kot:

- stiki pripadnikov madžarske narodnosti z matičnim narodom,
- stiki prebivalcev Lendave slovenske narodnosti s sosednjo državo Madžarsko njenimi prebivalci,
- stiki pripadnikov drugih etničnih skupin v Lendavi s sosednjo državo Madžarsko in njenimi prebivalci.

Narava teh stikov je, kljub nekaterim skupnim potezam, različna (tako po kvantitativni, kvalitativni, vrednostni in afektivni ravni). Nekatere pomembne spremembe zadnjih let na področju pravic povezovanja narodnih manjšin z narodno matico, so narekemale, da so v prispevku uvedeno širše obravnavana vprašanja čezmejnega sodelovanja, in sicer s posebnim poudarkom na oblikovanju stikov pripadnikov madžarske narodnosti v Lendavi (v preteklosti in sedanjosti) z narodno matico.

Prispevek je izsek iz študije "Čezmejni stiki in percepcija Madžarske pri prebivalcih Lendave" in je hkrati sestavni del raziskave "Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava".

O pravici povezovanja manjšin z narodno matico

I.

Med strokovnjaki za narodnostna vprašanja vlada soglasje o tem, da je eden nujnih pogojev za ohranjanje in razvijanje narodne manjšine nemoteno sodelovanje z narodno matico tj. z narodom, kateri manjšina pripada. Pravica narodne manjšine do povezovanja z narodno matico in skrb narodne matice za zaščito etničnih značilnosti manjšin ter ustvarjanja pogojev za ohranjanje njihove identitete, je sestavni del mednarodnega prava. Pravico do povezovanja manjšin z narodno matico vsebujejo mednarodni dokumenti, sprejeti na podlagi razvoja mednarodnega prava o zaščiti pravic človeka in splošnih načel o pravici manjšin. Večina sodobnih držav je vključila v svojo ustavo in druge pravne akte splošne pravice o zaščiti človeka in manjšin.

B. Vukas ugotavlja, da so se na temelju celotnega dosedanjega razvoja mednarodne zaščite manjšin, oblikovala nekatera splošna pravna načela o položaju manjšin, ki imajo značaj "splošnih pravnih načel".¹ Med temi "splošnimi pravnimi načeli" Vukas navaja v 11. točki (poleg običajnih pravic manjšine na neoviran ekonomski družbeni, politični in kulturni razvoj) pravico manjšine na vzpostavljanje in ohranjanje stikov z matičnim narodom in hkrati s tem tudi pravico manjšin do povezovanja z narodno matico.

Slovenski strokovnjak za narodnostna vprašanja dr. Ernest Petrič opredeli pravico stikov manjšine z matičnim narodom kot poseben vidik narodnomajšinske problematike. Ugotavlja, da je prav čvrsta, pristna vez z narodno matico eden od temeljnih pogojev za obstoj in razvoj narodne manjšine kot dela naroda. Hkrati pa stike z matičnim narodom označuje v primeru tipičnih narodnih manjšin, (to je tistih, ki so nastale zavoljo razmejitev med državama) kot eno od ključnih vprašanj. Preprečevanje povezovanja narodne manjšine z matico (po dr. E. Petriču), ni nič druga kot poseben vidik asimilacijske politike.²

S sprejetjem in uveljavljanjem dokumenta Konference KEVS-a se je spremenila dolgoletna praksa iz časov blokavske delitve sveta, ko so države realnega socializma bolj ali manj ovirale neposredno obmejno sodelovanje in povezovanje prebivalcev na obeh straneh meje. Danes bi bili poskusi preprečevanja stikov manjšine z narodno matico označeni kot nesprejemljiva asimilacijska in diskriminacijska politika. Pozitivni premiki na področju mednarodne politike danes zavračajo nekatere težnje preteklosti, ki prihajajo do izraza v pogledih, da je:

- nemoten razvoj narodne manjšine mogoče uresničevati le s političnim vključevanjem v "matično državo", tj. manjšinsko vprašanje naj bi se reševalo s spreminjanjem državnih mej;
- skrb in prizadevanja narodne matice za ohranjanje svoje narodne manjšine pomeni vmešavanje v notranje zadeve druge države.

Sodobne oblike mednarodnega sodelovanja, ki so dobile nov zalet z razpadom blokavske delitve sveta, omogočajo povezovanje narodnih manjšin z narodno matico na podlagi norm mednarodnega prava in ne le na osnovi dobre volje kakšne države (kot se je to dogajalo v preteklosti).

Doseženo stanje v evropskih okvirih na področju priznavanja in uresničevanja pravice do sodelovanja z matičnim narodom je rezultat večdesetletnega razvoja mednarodnih odnosov in spremenjenih razmer v svetovni politiki.

Čezmejni stiki in sodelovanje, je po II. svetovni vojni, v skladu z dejavniki, ki determinirajo glavne tokove sodelovanja (zlasti politika, kulturne tradicije, pripravljenost za sodelovanje, itd.) utiralo različne poti v zahodni in vzhodni Evropi. Države bivšega vzhodnega bloka so v preteklosti postavljale sodelovanju čez mejo (zlasti neposrednemu spontanemu čezmejnemu sodelovanju

¹ B. Vukas, Etničke manjine i medjunarodni osnosi, Zagreb, Školska knjiga 1978, stran 126.

² Dr. Ernest Petrič, Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin, Obzorje, Maribor 1977 stran 297.

ljudi), številne ovire. Temeljnega pogoja sodelovanja manjšine z matico, in sicer odprtosti meje, niso spoštovali.

V pogojih blokavske delitve sveta so jasna "splošna pravna načela" o pravici sodelovanja manjšin z narodno matico, naletela pogosto na nepremostljive ovire. V praksi se je ta pravica nemalokrat uveljavljala zgolj na verbalni-deklarativni ravni, in sicer v političnih govorih na meddržavnih srečanjih in v partijskih dokumentih (ki so ostajali neuresničeni in za širšo javnost neznani),³ v katerih so narodnim manjšinam (oziroma "narodnostim" kot so imenovali običajno manjšine v socialističnih državah) namenjali v takratni politični terminologiji vlogo "mostu" med državama.

Z nekaterimi nepriljubljenimi ukrepi (obvezna menjava denarja na meji, obmejne dovolilnice za obmejna območja, maloštevilni mejni prehodi, zamudni postopki pri izdajanju potnih listov, slaba prometna povezanost obmejnih krajev, itd.) so države pripadnice vzhodnega bloka ovirale stike matice z manjšinami in povezovanje pripadnikov manjšin z matičnim narodom.

Procesi demokratizacije in ukinjenje blokavske delitve sveta so omogočile pripravo in sprejem dokumenta Konference KEVS-a v Kopenhagnu, ki daje podlago za vpostavljanje in ohranjanje neoviranih stikov narodne manjšine z državljanji drugih držav s katerimi delijo skupno etnijo, narodno pripadnost, kulturno dediščino in religijo.⁴

Pravica povezovanja narodnih manjšin z narodno matico je zajeta tudi v predlogih evropske konvencije za zaščito manjšin, ki v 5. členu poudarja pravico manjšin do vzdrževanja in razvijanja čezmejnih stikov s pripadniki njihove skupnosti. Ta pravica vključuje, po besedilu dokumenta tudi svobodno prestopanje meje v obe smeri.⁵

Ustava Republike Slovenije sledi duhu mednarodnih dokumentov o zaščiti narodnih manjšin in v sistem manjšinskih pravic uvršča (64. člen ustave) pravico avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti in njihovih pripadnikov do negovanja odnosov z njunima matičnima narodoma in njunima državama.⁶ Uveljavljanje posebnih pravic, ki jih našteva 64. člen Ustave Republike Slovenije, in med katere spada zagotovljena pravica povezovanja z matičnima narodoma, Slovenija gmotno in moralno podpira.

Na splošno lahko sklenemo, da spremembe v mednarodni politiki, ki so našle svoj odraz v dokumentih KEVS-a, Evropske skupnosti in OZN (nastalih v

³ Večine partijskih resolucij, ki so obravnavale "narodnostno vprašanje", na Madžarskem javnost ni poznala. V veljavi je bila praksa (do 80. let), da so s temi dokumenti seznanili le partijsko članstvo, ker dokumentov niso publicirali.

⁴ Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the Conference on Security and Co-operation in Europe, Copenhagen June 1990, stran 9, točka 32.4.

⁵ Council of Europe "Proposal for a European Convention for the protection of Minorities, 4 march 1991, Strasbourg.

⁶ Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33-1409/91 z dne 28. decembra 1991.

času 1989-92)⁷ pričajo o univerzalnem in poglobljenem pristopu k manjšinskim vprašanjem in dajejo ustrezne okvire za normalno komunikacijo manjšin z narodnimi maticami.

Priznavanje pluralistične demokracije, ki spoštuje človekove pravice in temeljne svoboščine (med katere spadajo tudi nemoteni stiki manjšine z matico), dopušča univerzalno medsebojno povezanost delov narodnega telesa. S tem hkrati izginjajo (ali se vsaj blažijo) konflikti znani iz preteklosti, med "lojalnostjo državi" in "lojalnostjo etnosu".

Ne glede na visoko vrednotenje pomena stikov manjšine z narodno matico, velja poudariti tudi potrebo vključenosti manjšine v okolje kjer živi. Narodni manjšini je zaradi dvojne vezanosti usojena dvosmerna aktivnost. Po eni strani sodelovanje in ohranjanje vezi z matičnim narodom, po drugi strani pa delovanje v okolju kjer živi. Dvojna vezanost lahko tako manjšino samo kot tudi celotno okolje v katerem živi manjšina, bogati s svojstveno pestrostjo in barvitostjo narodnostno mešanega kraja.

II.

Praksa odnosov med manjšinami in narodnimi maticami v svetu ubira različne poti. Ni univerzalnih napotil in receptov za sodelovanje manjšine z narodno matico in za stike matice s svojo narodno manjšino. Vsaka narodna manjšina živi lastno življenje v političnih, ekonomskih, kulturnih in socialnih okvirih države, ki ji pripada.

Ne glede na nujne razlike v odnosih med maticami in manjšinami je vendar mogoče izluščiti nekatere skupne kazalce, ki lahko pozitivno vplivajo na sodelovanje med manjšino in narodno matico. Ti so zlasti:

- demokratični politični sistem države narodne matice in njena pripravljenost (gmotna in moralna) za sodelovanje s svojimi manjšinami,
- politični sistem države, kjer živi manjšina in nudenje pomoči (gmotne in moralne) manjšinam za sodelovanje z narodno matico,
- meddržavno sodelovanje med državo matičnega naroda in državo, kjer živi manjšina.

Pri povezovanju manjšine z matico, kakor tudi manjšine z večinskim narodom v svojem življenjskem okolju, ima pomembno vlogo sorodnost ali različnost kulturnih vzorcev, tradicij, zgodovinskih izkušenj, civilizacijskih in vrednostnih norm. Sorodnost olajša in utrjuje sodelovanje med manjšino in matico, hkrati pa razlike lahko moteče in zaviralno vplivajo na medsebojno sodelovanje.

⁷ Ti dokumenti so zlasti dokumenti konferenc v Kopenhagnu, Parizu, Moskvi (1990-91), Pariška karta nove Evrope (1990), Dokumenti Evropskega sveta o zaščiti manjšin (1991), Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih (1992).

Na uspešnost sodelovanja narodne manjšine z matico vplivajo oblike, načini in vsebina medsebojnega sodelovanja. Običajno se čezmejno sodelovanje odvija kot:

- sodelovanje na mednarodni ravni med državama (kjer živi manjšina in med državo (kjer živi matični narod),
- kot sodelovanje na regionalni ravni (obmejno sodelovanje regij),
- neposredno sodelovanje pripadnikov narodne manjšine z narodno matico (ki je lahko organizirano ali spontano).

V pogojih blokavske delitve sveta je bilo neposredno spontano sodelovanje pripadnikov narodne manjšine z narodno matico, bolj ali manj ovirano in pod vplivom bilateralnih in tudi medblokavskih odnosov. Temeljna oblika sodelovanja se je odvijala na meddržavni in mednarodni ravni. Tovrstno sodelovanje je bilo mogoče obojestransko uravnati (država je odločala, kdaj in kako pospeševati oziroma ohlajati sodelovanje) in tudi nadzirati. Iz teh razlogov je imela v času državnega socializma, sodelovanje na meddržavni ravni, prednost pred nekontroliranim in spontanim sodelovanjem posameznikov ali skupin.

Prav nasprotno od vzhodno evropskega modela čezmejnega sodelovanja so se večinoma razvijali stiki med državami z demokratičnim političnim sistemom. V teh državah je malo (ali nič) formalnih listin o medsebojnem sodelovanju, vendar poteka sodelovanje izredno uspešno in trdno, z velikim poudarkom na individualnih čezmejnih povezavah. Te primere lahko konkretiziramo z navedbami. T. Lundna, ki navaja medsebojno sodelovanje petih držav (Danske, Švedske, Finske, Norveške, Islandije), med katerimi so medsebojne formalne vezi sodelovanja zelo slabotne (predlogi za politično, ekonomsko in vojaško sodelovanje so pred leti propadli), sodelovanje na individualni ravni pa je odlično. Popotovanja v sosednjo, prijateljsko nordijsko državo ljudje ne doživljajo kot potovanja v inozemstvo.⁸

Ne glede na preteklo prakso čezmejnega sodelovanja med socialističnimi državami, (ki je temeljilo na večjem poudarku pomena sodelovanja na meddržavni ravni kot na množičnem in spontanem sodelovanju na individualni ravni), je imelo čezmejno sodelovanje na mednarodni ravni, številne pozitivne vidike. Kljub temu, da je bilo tovrstno sodelovanje opremljeno s številnimi deklaracijami, političnimi frazami in obljubami (ki se pogosto niso uresničile), je manjšina v okviru meddržavnega sodelovanja nastopala kot element mednarodnih odnosov, hkrati pa so se manjšinski interesi vključevali v bilateralne odnose in s tem omogočili vpliv manjšine na zunanjo politiko.

Vsebinsko se sodelovanje narodne manjšine in matice po navadi usmerja na kulturno in jezikovno področje. Posebnega zanimanja in pomoči matice je običajno deležno manjšinsko šolstvo, manjšinske kulturne organizacije in organiziranje študija (štipendije) za pripadnike manjšine v narodni matici. Skozi te dejavnosti skuša narodna matica najbolj učinkovito vplivati na ohranjanje samobitnosti svoje manjšine.

⁸ Thomas Lundén, *Linguistic Minorities in Boundary Areas, Boundaries and Minorities in Western Europe*, Franco Angelli Ed. Milano 1982, stran 149.

III.

Povezovanje narodne manjšine z matico je v življenju manjšinske skupnosti eno od ključnih vprašanj, vendar so jih mednarodni dokumenti o varstvu manjšinskih vprašanj, pričeli vključevati v sistem zaščite manjšin, šele v zadnjem obdobju. Zato lahko le pritrdimo avtorju, ki je menil, da tudi znanstvene razprave o manjšinskih pravicah, odnos med matico in manjšino le izjemoma obravnavajo.⁹

Nekatera znamenja kažejo na to, da bo prihodnji razvoj na področju povezovanja narodne manjšine z matico, približeval zamisli o "spiritualizaciji meje" (kot je ta proces poimenoval madžarski filozof Radnóty Miklós), ki bo odprta in prehodna brez vsake ovire. Taka meja je že uveljavljena v zahodno evropskem prostoru. Uveljavljanje sodobno koncipirane odprte meje, ne bi ločevalo, temveč povezovalo narode in države.

Dejstvo je, da so danes nekatera stara pojmovanja in predstave o meji že presežena, nova sodobna koncepcija o odprti in prehodni meji pa še ni v celoti uresničena. To pomeni, da pojem "državne meje", ki danes hkrati zadržuje in ločuje, ni preprost, brezčasen, nevtralen in enoznačen.¹⁰

Čezmejno sodelovanje prebivalcev Lendave z Madžarsko

Zgodovinsko ozadje

Status Madžarov v Lendavi (in v celotnem Prekmurju) se je spremenil 12. avgusta 1919, ko je jugoslovanska vojska, po sklepu Vrhovnega sveta mirovne konference v Parizu, zasedla Prekmurje. Po nekaj tednov trajajočih zapletih, ko so zaradi nepoznavanja razmer v Prekmurju, dolnjelendavski del Prekmurja dodelili Hrvaški, so sporno zadevo o pripadnosti Lendave in njene širše okolice, rešili 2. septembra 1919, ko je minister dr. Pribičević (po posredovanju dr. Kukovca) odredil, da ostane zasedeno Prekmurje do ustavne ureditve upravna enota pod vodstvom civilnega komisarja, ki ga je imenovala deželna vlada za Slovenijo.

Zgodovinske spremembe, povezane z izidom prve svetovne vojne, so povzročile, da so Madžari izgubili status večinskega naroda v Prekmurju, ter postali manjšina. Za prebivalstvo Lendave je bilo prvo leto življenja v kraljevini SHS polno negotovosti. Poleg socialne negotovosti, ki je prevladovala po prvi svetovni vojni in v novo nastali državi (mnogi prebivalci Lendave so ostali brez zaposlitve zaradi neobvladanja slovenskega jezika), so se v letih 1919 in 1920

⁹ Teodor Domej, O stikih med manjšino in matico iz zornega kota Koroških Slovencev, Razprave in gradivo, št. 13-14, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1981.

¹⁰ Bruna de Marchi, Anna Maria Boileau, Boundaries and Minorities in Western Europe, stran 9, Ed. Franco Agnelli, Milano 1992.

vrstili obmejni vpadi madžarskih vojakov z namenom, da bi med prebivalci izzvali preplah in nezaupanje v trajnost obstoječe meje.¹¹

Mirovna pogodba med zavezniki in Madžarsko je bila podpisana šele 4. junija 1920 v Trianonu (trianonska mirovna pogodba je sestavni del versailleske mirovne pogodbe) zaradi proletarske revolucije na Madžarskem. S Trianonsko pogodbo postane Prekmurje sestavni del kraljevine SHS. Te ozemelske spremembe so ločile Madžare, ki so živeli v 26. strnjjenih vaseh ob vzhodni prekmurski meji in v Lendavi, od matičnega naroda.¹²

V obdobju kraljevine Jugoslavije (1919-1941) so bile možnosti za sodelovanje med sosednjo Madžarsko in prebivalci Lendave zelo skromne. Na meji, ki poteka le nekaj kilometrov od središča Lendave je bil promet v obdobju kraljevine SHS le neznaten. Železniška proga, ki je povezovala Lendavo z županijo Zala in z madžarskim zaledjem, je bila ukinjena. Domačini večinoma niso imeli potnih listin, potrebnih, za prestop meje, maloobmejni promet pa je bil nerazvit. Velika večina prebivalcev Lendave v 22 letih ni prestopila državne meje, prav tako so bili prihodi z druge strani meje v Lendavo redki in izjemni.

Glede na dejstvo, da je bilo neposrednih čezmejnih stikov izredno malo, so bili prebivalci Lendave in drugih krajev z madžarskim prebivalstvom slabo informirani o političnem, gospodarskem in kulturnem dogajanju na Madžarskem. Posredne stike z življenjem na Madžarskem so ohranjali le redki, premožnejši posamezniki v Lendavi, ki so bili naročeni na madžarske časopise (npr. na *Pesti Napló*), na manj zahtevne revije (*Szinházi élet* Parizsi ditivat, *Délibáb*) in na versko literaturo. Radijski sprejemniki na katerih je bilo mogoče spremljati (sicer slabo slišen) program radia Budimpešte, so bili nedostopni (zaradi visoke cene) širšim plastem prebivalstva.

Temeljna značilnost tega obdobja je zaprtost in odrezanost lendavskega območja od večjih madžarskih in tudi slovenskih (zaradi slabih prometnih povezav) gospodarskih in kulturnih središč. Znano je, da se je za Prekmurje razširilo v tistem času ime "Sibirija" med slovenskimi uradniki, ki so prihajali službovat v periferno Prekmurje.

Slaba povezanost Lendave (in Prekmurja) s sosednjo Madžarsko je bila značilna za celotno obdobje kraljevine Jugoslavije. Na novo pa se je izoliranost reproducirala kmalu po letu 1945. Še predno so se negotove poveljne razmere dodobra stabilizirale na obeh straneh meje, je po sprejetju Resolucije informbiroja prišlo do hladne vojne napetosti. Poleg številnih negativnih posledic, ki jih je povzročila resolucija IB (zlasti na gospodarskem področju) je prebivalstvo Lendave (in drugih krajev ob meji z Madžarsko) najbolj prizadela dolgoletna prekinitvev čezmejnega sodelovanja z Madžarsko in onemogočanje povezovanja Madžarov z matičnim narodom.

¹¹ Miroslav Kokolj, *Prekmurski Slovenci 1919-1941*, Pomurska založba 1984, stran 34.

¹² Po prvi uradni jugoslovanski statistiki iz leta 1921 je bilo v Prekmurju 74.432 Slovencev in 14.413 Madžarov (Konkretni podatki o ljudskem štetju z dne 31. 1. 1921 v knjigi M. Kokolj, *Prekmurski Slovenci 1919-1941*, stran 111).

Raven odnosov med Slovenijo-Madžarsko in madžarsko manjšino v Lendavi in narodno matico, so pogojevali meddržavni odnosi SFR Jugoslavije in Ljudske Republike Madžarske. Ta odnos so v preteklosti determinirali po eni strani travmatično razmerje med Jugoslavijo in Madžarsko (ki se je le postopno in previdno normaliziralo do začetka 60. let) in po drugi strani večdesetletna indiferentnost narodne matice (Madžarske) do njenih manjšin v sosednih državah in po svetu.

Nacionalna politika na Madžarskem, ki je temeljila na abstraktnem internacionalizmu je pometla "pod tepih" (kot danes označujejo takratno prakso uradne narodnostne politike) nacionalno vprašanje. Politika, ki ni kazala zanimanja za narodnostna vprašanja doma, je ostajala indiferentna tudi do usode Madžarov v zamejstvu in v svetu.

Posledice te politike se kažejo danes v dejstvu, da je postala narodna zavest tudi v matici negotova in v mnogih pogledih nerazvita. Na nacionalno identiteto madžarske manjšine v zamejstvu in v svetu pa je taka politika vplivala destruktivno.¹³

Vključenost Madžarske v vzhodnoevropski socialistični tabor je poleg različnih pristopov k narodnostnemu vprašanju, produciralo še druge (na prvi pogled celo bolj zaznavne) razlike med življenjem Madžarov v matici in Madžarov v Prekmurju. Madžarska narodna manjšina v Prekmurju je živela (več kot 40 let) v bolj sproščenih političnih in gospodarskih razmerah kot Madžari v matici, zlasti očitno pa je bil znatno višji življenjski standard Madžarov v Prekmurju kot Madžarov v matici. Ta dejstva so prej oddaljevala kot zblíževala narodno manjšino z matico, hkrati pa tudi vplivala na etnično vitalnost manjšine in na zmanjševanje interesa po ohranjanju nacionalne identitete. Na te pojave kažejo tudi nekatera opozorila, in sicer, da so prav na področju percepcije in recepcije matice, nastajali, v obdobju enopartijskega sistema na Madžarskem, problemi z identiteto madžarske manjšine v Prekmurju.¹⁴

Preobrat na področju čezmejnega sodelovanja z Madžarsko in na področju povezovanja madžarske manjšine z narodno matico nastane leta 1986 (po več desetletni ohromitvi in molčanju o usodi madžarskih manjšin), ko Madžarska sprejme mednarodne dokumente, ki obravnavajo zaščito narodnih manjšin, hkrati pa sama spremeni svoje poglede na manjšinsko vprašanje, tj. odreče se stališčem po katerih je skrb matice za narodno manjšino vmešavanje v notranje zadeve države. Politične spremembe in osamosvojitve madžarske države so bistveno spremenile odnos do nacionalnega vprašanja, revidirale pojem naroda in narodne identitete. Zlasti so se okrepile razprave v zvezi z revizijo pojma "madžarski narod".¹⁵

¹³ Dr. Varga József, *A magyarságtudat alakulása a több nyelvű Könyvetben Naptár*, 1922, stran 108.

Dr. Varga József, *A nemzetiségi identitás és a magyarságtudat megőrzése es gyakorlata*, Naptár 1990, stran 30.

¹⁴ Gönc László, *Nemzetiségi gondok és elképzelesek*, Muratáj 1989/1.

¹⁵ Hanák Péter, *A nemzetfoglalom revíziója*, Magyar Nemzet, Budapest 8. XI. 1992, stran 9.

Kljub različnim pogledom na to vprašanje je poenotenje mogoče zaslediti na točki razširitve pojma madžarskega naroda, in sicer v smislu integriranja madžarstva v diaspori v pojem madžarskega naroda. Nastale spremembe na Madžarskem so bistveno vplivale na medsebojne odnose med narodno matico in manjšinami, hkrati pa so potrjevale dejstvo, da je sodelovanje manjšine z narodno matico odvisno od stopnje demokratičnosti političnega sistema države v katerem manjšina živi, od stopnje demokratičnosti političnega sistema narodne matice, od odnosov med državama (država manjšine in država matičnega naroda), pripravljenosti za sodelovanje in od finančnih sredstev, ki jih državi namenjata za sodelovanje.

Bistveni kvalitativni premiki na področju medsebojnega čezmejnega sodelovanja, ki je bistvenega pomena za prebivalce Lendave, (zlasti pa madžarsko manjšino v Lendavi in v širši okolici), pomeni odprtje mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas-Rédics leta 1966 in ukinitve vstopnih viz med SFR Jugoslavijo in LR Madžarsko. Z odprtjem mejnega prehoda je bila po več desetletnem premoru dana možnost, kljub pozneje uvedenem omejevalnim ukrepom (obvezna menjava denarja, itd.), za neposredno povezovanje pripadnikov madžarske manjšinske skupnosti z narodno matico. Lendavsko območje pa se je s postopnim oživiljanjem čezmejnega prometa, sčasoma otreslo zaprtosti in marginalnega položaja.

Z odprtjem mejnega prehoda v Dolgi vasi so čezmejni stiki prebivalcev tega področja oživel, pravico do sodelovanja z narodno matico pa so prvič v zgodovini tega mejnega področja (tj. od 1919) pričeli množično izkoriščati. V 60. letih so že mnogi prebivalci Lendave in okolice imeli potne liste (za neomejeno število prehodov) in maloobmejne prepustnice. Večina obiskovalcev iz Slovenije je odhajala na obisk na Madžarsko z lastnimi prevoznimi sredstvi, občasno pa so bile uvedene tudi redne avtobusne proge, ki so povezovale kraje na obeh straneh meje. (Avtobusne zveze so bile kmalu zaradi nerentabilnosti ukinjene, večina obiskovalcev iz Slovenije je imela lastna prevozna sredstva, obratnega toka pa ni bilo veliko).

Obiski z Madžarske strani, kjer so bile (do leta 1990) v veljavi večje formalnosti za pridobitev potnih dovoljenj kot v Sloveniji, so bili, zlasti v prvem obdobju po odprtju meje, manjštevilni. Sčasoma se je neposredno obmejno sodelovanje z madžarske strani uravnavalo v skladu z demokratizacijo življenja na Madžarskem in z rastočo ali padajočo kupno močjo prebivalstva onstran meje. Na splošno lahko ocenimo, da je v obdobju 1966 do druge polovice 80. let Madžarska na politični deklarativni ravni podpirala čezmejne stike prebivalcev. Na konkretni ravni pa je madžarska politika te stike tolerirala, hkrati pa poskušala z raznimi nepriljubljenimi ukrepi slabiti (oziroma jih nadzorovati) neposredne stike ljudi z obeh strani meje.

Prebivalcem z maloobmejnimi propustnicami iz Slovenije so dovoljevali 8 prehodov na leto,¹⁶ prehajanje s potnimi listi pa so ovirali z obvezno menjavo

¹⁶ Sporazum o ureditvi maloobmejnega prometa med Jugoslavijo in Madžarsko (Uradni list SFRJ 3/66).

dinarjev v forinte (po nizkem uradnem tečaju). Po ukinitvi obvezne menjave oviro za čezmejne stike predstavlja še danes veljavna nekonvertibilnost tolarja na Madžarskem in forinta v Sloveniji. Olajšav pri prehajanju državne meje so bili deležni pripadniki madžarske narodnosti. S posebnimi propustnicami so jim omogočali kulturne stike na Madžarskem brez obvezne menjave denarja.

Navedene administrativne ovire v preteklosti so povzročile, da so bili neposredni obmejni stiki prebivalcev ob madžarsko-slovenski meji znatno skromnejši kot ob slovensko-avstrijski in slovensko-italijanski meji.¹⁷

S spremembo političnega sistema na Madžarskem, leta 1990 so bile številne administrativne ovire, ki so vplivale na obmejno sodelovanje, odpravljene.

Hkrati s političnimi spremembami se je spremenila tudi podoba meje (odstranili so žične in druge ovire ob meji, formalnosti ob prehodu madžarske državne meje so poenostavili, odnos do potnikov je postal vljudnejši, itd.). Čezmejni stiki prebivalstva so postali bolj sproščeni in spontani. Čezmejno sodelovanje vzpodbuja tudi novi meddržavni mejni prehod Pince-Tornyiszentmiklos, ki je bil odprt leta 1992.

Institucionalni stiki Madžarov v Lendavi z narodno matico

Načrtno sodelovanje na institucionalni ravni z madžarsko državo je potekalo od leta 1963, ko je bila podpisana konvencija o sodelovanju med SFR Jugoslavijo in LR Madžarsko na področju znanosti, prosvete in kulture.¹⁸ Programi sodelovanja (praviloma so načrtovali sodelovanje za obdobje dveh let) so se v naslednjih letih kvalitativno in kvantitativno širili hkrati pa so bila v njih vedno bolj prepoznavna interesna področja sodelovanja Slovenije.

V prvih letih sodelovanja se je dvostransko povezovanje odvijalo zlasti na prosvetno kulturni ravni, kasneje pa je bilo v programe ustrezno umeščeno tudi sodelovanje na znanstveni ravni (stiki akademij, univerze, visokih šol, raziskovalnih inštitutov, muzejev, knjižnic, itd.).

Meddržavni sporazumi so omogočali konkretno sodelovanje madžarske narodne manjšine z matico, zlasti na področju izobraževanja (neposredni stiki vzgojno-izobraževalnih organizacij, štipendije za visokošolski in podiplomski študij, od šolskega leta 1993/94 tudi možnost šolanja na srednji stopnji na Madžarskem na gimnazijah, ekonomski srednji šoli in umetniških šolah;

¹⁷ Za ilustracijo povzemamo podatke iz raziskave Slovenci in Madžari (INV, Ljubljana 1987, stran 365) kjer je navedeno, da so v letu 1985 upravičenci do obmejnega osebnega prometa prestopili jugoslovansko-italijansko mejo 5.761.678 krat v obe smeri, na jugoslovansko-avstrijski meji 618.877 krat, na jugoslovansko-madžarski meji na področju SR Slovenije pa samo 88.351 krat v obe smeri.

¹⁸ Konvencija o naučnoj, prosvetnoj i kulturnoj saradnji s LR Madžarskom, uradni list SFRJ 12/1964/948.

izpopolnjevanje učiteljev dvojezičnih šol na Madžarskem) in kulturnega delovanja.

Hkrati z bogatitvijo vsebine kulturno-prosvetnega in znanstvenega sodelovanja je bilo v večji meri omogočeno sodelovanje predstavnikov madžarske narodne skupnosti pri pripravi programov sodelovanja. Vključevanje predstavnikov madžarske narodne skupnosti k pripravi programov sodelovanja z Madžarsko je temeljilo na sprejetih stališčih Skupščine SR Slovenije iz leta 1977 (leta 1986 je ta stališča Skupščina ponovno potrdila),¹⁹ da je treba v vse mednarodne stike s sosednimi območji na Madžarskem (in Italiji) vključevati tudi pripadnike narodne manjšine.

Sodelovanje na gospodarskem področju z Madžarsko je prav tako omogočalo navezavo stikov z matičnim narodom. V preteklosti se tovrstno sodelovanje, kljub občasnim vzponom (obmejna blagovna menjava je svoj vzpon doživljala v letih 1981/82) ovirali gospodarski in finančni predpisi, dolgotrajno pridobivanje atestov in soglasij, prepočasno dogovarjanje za odpravo tehničnih ovir pri partnerjih, itd. Čezmejno sodelovanje organov oblasti, političnih in družbenih organizacij se je po ureditvi odnosov med Madžarsko in Jugoslavijo (leta 1966) postopno vedno bolj razvijalo in hkrati tudi vzpodbujalo in olajševalo vse vrste sodelovanja madžarske narodne skupnosti z narodno matico.

Višjo raven pravnega varstva, ohranjanja in razvijanja narodne identitete pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Sloveniji (in slovenske manjšine na Madžarskem) zagotavlja Sporazum, ki je bil podpisan 6. XI. 1992 v Ljubljani na ravni zunanjih ministrov.²⁰

Sporazum izhaja iz načel mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah in svoboščinah ter mednarodnih dokumentov o varstvu manjšin²¹ in našteva konkretna področja sodelovanja, ki so nujna za ohranitev in razvoj ter svobodno izražanje kulture, jezikovne, verske in celovite slovenske oziroma madžarske identitete.

V okviru navedenih prizadevanj podpisnici v 10. členu dokumenta zagotavljata možnosti za vsestranske, svobodne in neposredne stike manjšin z matičnim narodom ter njegovo državo in javnimi ustanovami. V ta namen bosta podpisnici odpirali nove mejne prehode, skrbeli za prometne povezave, podpirale gospodarske in kulturne stike ter izmenjavo strokovnjakov. Ures-

¹⁹ Uradni list SR Slovenije 11/77-565.

Poročevalec Skupščine SR Slovenije in Skupščine SFR Jugoslavije, Ljubljana 18. 2. 1986 stran 5.

²⁰ Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (dokumentacija INV Ljubljana). Sporazum je leta 1993 ratificirala Skupščina R Slovenije in Republike Madžarske.

²¹ Sporazum našteva Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, Pakt o državljskih in političnih pravicah, Pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije, Konvencijo ZN o otrokovih pravicah, Helsinško sklepno listino, Pariške listine za novo Evropo, Dokument Pariškega, Kopenhaškega in Moskovskega srečanja Konferenca o človekovi dimenziji KVSE, Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Konvencije Sveta Evrope o regionalnih in manjšinskih jezikih.

ničevanje Sporazuma iz leta 1992, ki omogoča celovite stike z matičnim narodom bo mogoče zaslediti šele v prihodnjih letih. V času nastajanja naše raziskave (jeseni 1991 tj. leto dni po političnih spremembah na Madžarskem, ki hkrati vključuje tudi bistveno spremenjen odnos matice do Madžarov v zamejstvu in v svetu) so šele potekale priprave na širitev in kvaliteto poglobitev stikov z narodno matico na institucionalni ravni.

Med dejavnike, ki pomembno vplivajo na intenzivnost in kvaliteto stikov madžarske manjšine z narodno matico, se uvršča Madžarska samoupravna narodnostna skupnost v Prekmurju. (Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösség) s svojo aktivnostjo Skupnost implementira koncept manjšine kot samostojnega subjekta na področju mednarodnega sodelovanja. Med dvajsetimi nalogami predstavniškega telesa skupnosti namenjajo statutarna določila Skupnosti²² povezovanju z matičnim narodom posebno mesto. Dokument navaja, da "... v interesu vsestranskega razvoja narodnosti pozorno spremljajo stike z matičnim narodom in poseben poudarek dajejo nadaljnjemu razvijanju sodelovanja". Programi sodelovanja z institucijami matičnega naroda (in tudi z neinstitucionalnimi skupinami ali posamezniki) so iz leta v leto vsebinsko bogatejši, zlasti po spremenjenem odnosu madžarske politike do Madžarov v zamejstvu (po letu 1986, še posebej pa po letu 1990).

O poteku in izkušnjah sodelovanja nazorno pričajo prikazi v pomurskem madžarskem in tudi slovenskem tisku (Népújság, Vestnik), občasno pa tudi časopisi Večer, Delo, itd.; radijske in TV oddaje (na lokalni in nacionalni ravni). Iz navedenih virov lahko povzamemo, da se sodelovanje madžarske manjšine z matičnim narodom dobro razvija. Pogosti so obiski zlasti umetnikov in tudi strokovnjakov različnih področij, ki izvajajo glasbene in gledališke predstave, literarne večere, predstavitev strokovnih del, pomembnejša dogajanja na Madžarskem, itd. na območjih, kjer živi madžarska manjšina.

Programi sodelovanja omogočajo tudi obiske in sodelovanje pripadnikov madžarske narodne skupnosti in ostalih prebivalcev Lendave na različnih kulturnih in strokovnih srečanjih na Madžarskem. V okviru teh srečanj se seznanjajo s kulturno dediščino in z življenjskimi, političnimi ter socialnimi razmerami na Madžarskem.

V zadnjem času (l. 1991 in 1992) Madžarska posveča stikom z Madžari v zamejstvu in v svetu poseben pomen. Z namenom, da bi bili ti stiki stalni, dobro programirani in organizirani ter učinkoviti so ustanovili posebne zveze za razvijanje stikov in za nudenje pomoči Madžarom (in njihovim organizacijam) zunaj Madžarske. Tako so se izoblikovale zveze kot so: Rákóczi, Szövetseg, Erdélyi, Szövetség in Hunyadi Szövetség (slednja spremlja položaj, nudi podporo in sodelovanje madžarski narodni skupnosti v Prekmurju).

Zanimanje za Madžare, ki živijo kot manjšine v sosednjih državah ali po svetu, dokazuje oživitev delovanja Svetovne zveze Madžarov (avgusta 1992 je potekal III. kongres zveze v Budimpešti), ki predstavlja demokratično zasno-

²² A. Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösség statutáris határoza módosítása (1990 július 20) Dokumentációja INV, Ljubljana.

vano nevladno organizacijo Madžarov zunaj meja Madžarske s sedežem v narodni matici.

Med svojimi temeljnimi nalogami Svetovna zveza Madžarov našteva skrb za ohranjanje madžarske narodne identitete, skrb za kulturo materinščine in kulturno dediščino. Med cilje Svetovne zveze so vključena prizadevanja po povežovanju vseh Madžarov zunaj Madžarske, skrb za zaščito njihovih pravic v okviru mednarodnih forumov. Hkrati pa želi Svetovna zveza vključevati Madžare zunaj Madžarske v proces nastajanja uspešne in razvite madžarske države.²³

Čezmejni osebni stiki prebivalcev Lendave s sosednjo Madžarsko

Podoba o Madžarski in o življenju čez mejo nastaja pri prebivalcih obmejnega območja v Lendavi iz različnih virov (iz neposrednih osebnih izkušenj, posrednih izkušenj, iz javnih občil, knjig, revij, itd.). Med različnimi viri, zavzemajo neposredne osebne izkušnje (pridobljene z živim stikom z življenjem in ljudmi na Madžarskem) osrednjo vlogo pri oblikovanju pogledov na sosednjo državo in njene ljudi. Izsledki naše raziskave so pokazali, da naši respondenti namenjajo med 14. različnimi viri (kot so šola, tisk, RTV, itd.), osebnim izkušnjam in s neposrednim tiskom največjo težo pri oblikovanju pogledov na sosednjo Madžarsko in njene ljudi.

Visoko število obiskov na Madžarskem kaže, da imajo prebivalci Lendave v današnjih neoviranih razmerah prehajanja državne meje, dokaj intenzivne neposredne stike s sosedi. Le maloštevilni anketiranci so izjavili (4,0%), da nikoli niso obiskali sosednje Madžarske.

O številu obiskov prebivalcev Lendave na Madžarskem (s pogledom na narodnostno sestavo obiskovalcev) nas seznanjajo odgovori zbrani v okviru intervjua:

Tabela št. 1 POTOVANJA LENDAČANOV NA MADŽARSKO

Frekvenca obiskov	Slovenci %	Madžari %	Drugi %	Skupaj %
1 - večkrat v tednu	1,9	2,8	1,1	2,1
2 - večkrat na mesec	22,3	41,6	27,5	29,1
3 - 2 - 3 krat na leto	51,6	45,8	42,9	48,6
4 - naključno (pribl. 1 krat na leto)	18,2	7,9	27,5	16,2
5 - nikoli	6,0	1,9	1,1	4,0

Iz podatkov lahko razberemo, da večina prebivalcev Lendave obiskuje Madžarsko 2-3x letno. Pri tej kategoriji prebivalcev Lendave narodnostna pripad-

²³ Dr. Kincses Előd, dr. Csapódy Miklós, A Magyarok Vilógszövetségének feladatai és felépítése, Kapu, Budapest, 1992/8, stran 14.

nost ne igra bistveno pomembne vloge, razhajanja glede števila obiskov niso velika (52,0%, 45,8%, 42,9%). Do večjih razlik prihaja pri skupini obiskovalcev, ki potujejo na Madžarsko večkrat na mesec. V tej kategoriji prevladujejo obiskovalci madžarske narodnosti (41,6%), ostali prebivalci Lendave znatno zaostajajo po številu obiskov (Slovenci 22,3%, drugi 27,5%). Pogoste obiske Madžarov na Madžarskem pojasnjujemo z dejstvom, da imajo lendavski Madžari sorodnike, prijatelje in znance čez mejo v večjem številu kot Slovenci in pripadniki drugih narodnosti v Lendavi. Hkrati pa tudi možnost in neovirane komunikacije v materinščini lahko vplivajo vzpodbujevalno na odločanje za potovanje in navezovanje stikov na Madžarskem.

Na Madžarsko najbolj pogosto potujejo prebivalci Lendave madžarske narodnosti srednjih let (od 31-50 let), tj. tisti, ki so v najbolj aktivnem delovnem in življenjskem ciklusu. Manj potujejo mladi do 30 let (verjetno zaradi finančnih ovir, starševskih ali drugih obveznosti) in osebe nad 50 let (predvidevamo, da zaradi zdravstvenih oziroma starostnih težav, ki ne vplivajo vzpodbujevalno na odločanje za čezmejna potovanja). Pri osebah starih nad 50 let zasledimo padec potovanj na Madžarsko, hkrati pa je v tej skupini anketiranih največ oseb, ki nikoli ne potujejo na Madžarsko. Pri mladih (do 30 let) je skupina, ki "nikoli ne potuje" na Madžarsko, znatno nižja, kar kaže na zanimanje mladih za sosednjo Madžarsko.

Podatki o številu potovanj glede na stopnjo izobrazbe nam razkrijejo, da najpogosteje (večkrat mesečno) potujejo na Madžarsko anketirani s srednjo (36,2%) in višjo oziroma visoko izobrazbo (23,8%) najmanj pa z osnovnošolsko izobrazbo (18,6%).

Podatke o potovanju Lendavčanov na Madžarsko smo zbrali jeseni leta 1991. Od tega časa do obdelave podatkov (l. 1993) so nastali nekateri novi momenti, ki bi utegnili vplivati na porast potovanj v sosednjo državo. Odprtje novega meddržavnega mejnega prehoda (Pince-Tornjiszentmiklós), ki razširja možnosti za potovanja na Madžarsko (npr. skrajša pot v Nagykanizso, na Blatno jezero in v Budimpešto).

Posebno opazna so potovanja Lendavčanov in prebivalcev okoliških vasi ob četrtkih, ko je v sosednjem mestu Lenti sejenski dan. Bistveno nižje cene prehrambenih artiklov, tekstila, kulturnih dobrin (knjige, revije, vstopnice za razne kulturne prireditve, itd.) in nekaterih storitev (obrtnih, zdravstvenih, turističnih, itd.) povzročajo veliko zanimanje prebivalstva v Lendavi za potovanje na madžarska obmejna področja.

Namen potovanj na Madžarsko

Več kot podatki o številu potovanj na Madžarsko razkrivajo odgovori anketirancev o namenu potovanj čez mejo.

Med desetimi cilji potovanj so Lendavčani na prvo mesto postavili (možno je bilo posredovati več odgovorov) nakupovanje. Odgovori anketiranih zrcalijo realni položaj, ker se posamezniki večinoma odločajo za pot čez mejo zaradi nižjih cen na Madžarskem. Nakupovanje kot cilj potovanja čez mejo je najbolj

izrazito pri prebivalcih Lendave, v skupini "Drugi" (tj. skupini 13,9% anketiranih, ki niso ne Slovenci in ne Madžari). Ta skupina ("drugi") navaja v največjem številu 95,5% kot cilj potovanja nakupovanje. Nekoliko v manjšem številu (86,8%) navajajo kot cilj potovanja nakupovanje Slovenci, najmanj pa (81,2%) Madžari. Namen potovanja prebivalcev Lendave (na Madžarsko), pripadnikov madžarske narodnosti ponazarja tabela:

Tabela št. 2 NAMEN POTOVANJA MADŽAROV

Potovanje Madžarov so namenjena (v %)

Ponazoritev kaže, da Lendavčani madžarske narodnosti, poleg nakupovanja največ pozornosti namenjajo medsebojnim stikom s sorodniki, znanci in prijatelji.

Analiza vsebinske strukture obiskov na Madžarskem kaže na nekatere značilnosti teh stikov. Kot prva značilnost stopa v ospredje podatek o visokem številu obiskov sorodnikov. Ohranjanje stikov s sorodniki čez mejo kaže na hotenje po negovanju tradicij, sorodnih kulturnih vzorcev, družinskih in jezikovnih vezi.

Druga značilnost obiskov na Madžarskem kaže na visoko število prijateljskih vezi, na razvejanost medsebojnih stikov ob meji in na dobre sosedske odnose. Dobre medsebojne stike nedvomno vzpodbuja skupni jezik, običaji, skupne zgodovinske izkušnje in številni podobni problemi sodobnega (post socialističnega) družbenega razvoja.

Tretja pomembna značilnost čezmejnih stikov je relativno visoko zanimanje Madžarov iz Lendave za obisk kulturnih ustanov, kulturnih prireditev (41,5%) in tudi knjigarn (32,9%). Številke kažejo, da lendavski Madžari namenjajo kul-

turnim ustanovam, prireditvam in knjižnicam večjo pozornost kot gostinskim lokalom in športnim dejavnostim.

Obiskovanje kulturnih ustanov (muzejev, razstav, kulturnih prireditev) in knjigarn vključuje tudi program dokaj številnih slovenskih obiskovalcev iz Lendave. To dejstvo nam dopušča razlago, da se pri teh obiskovalcih (33,6%) oblikujejo na podlagi seznanja s segmenti madžarske kulture (v zamejstvu in v Lendavi, kjer so sestavine madžarske kulture trajno prisotne) elementi večkulturnosti, kar ima svoj odraz na intelektualnem, socialnem in ekonomskem področju. Prisotnost jezikovnega in kulturnega pluralizma (kar omogočajo stiki na narodnostno mešanem območju v Lendavi in bližina madžarske, avstrijske in hrvaške meje) vplivajo na osebno usmerjenost prebivalcev Lendave, ki so zaradi geografskih, zgodovinskih in kulturnih okoliščin, hkrati lokalno in mednarodno orientirana.

Iz grafičnega prikaza lahko razberemo namen potovanja Slovencev na Madžarsko, hkrati pa lahko odkrivamo s primerjavo grafikonov podobnost in različnost potovalnih namenov Madžarov in Slovencev.

Tabela št. 3 NAMEN POTOVANJA SLOVENCEV
Potovanja Slovencev so namenjena (v %)

18,8	sorodnikom
27,4	prijateljem in znancem
86,8	nakupovanju
31,2	gostinskim lokalom
21,8	športu
11,8	knjigarnam
21,8	kulturnim potrebam
5,9	pokopališčem
2,4	zdravstvenim ustanovam
41,2	kopališčem toplicam

Podatki o ciljnih potovanja Slovencev na Madžarsko kažejo, da kljub prevladujoči nakupovalni in turistični usmeritvi (obisk trgovin, gostinskih lokalov, kopališč-toplic) in poleg dobro razvitih medsebojnih stikov (sorodniki, znanci, prijatelji), pripada tudi kulturnim potrebam dokaj pomembno mesto. Gre za Slovence, ki imajo razvit interes do kulturnih dosežkov sosedov, hkrati pa so

osvojili (v družini, šoli, okolju) madžarski jezik do take stopnje, da lahko sprejemajo in spremljajo kulturno življenje na Madžarskem.

Podobnih sklepov ne dopušča vsebinska usmerjenost obiskovalcev iz skupine "drugi". V tej skupini je nakupovanje kot cilj potovanja na Madžarsko najbolj izrazito, manjši je delež tistih, ki obiskujejo gostinske lokale, kopališča in športne prireditve. Kulturna ponudba pa zanima manjši del te skupine. Tovrstna usmerjenost čezmejnih stikov korenini pri tej skupini po vsej verjetnosti v jezikovnih ovirah (nepoznavanje ali slabo poznavanje madžarskega jezika). To ugotovitev potrjujejo tudi izjave anketiranih, ki navajajo slabo razumevanje madžarskega jezika kot oviro pri navezovanju stikov na Madžarskem.

Kljub zaviralnim dejavnikom zasledimo tudi v skupini "drugi" sorodniške (14,4%) in prijateljske (18,0%) povezave, ki jih ima del (neslovenskih in nemadžarskih) obiskovalcev sposobnih komunikacije v madžarskem jeziku.

Vzpodbude in ovire pri navezovanju čezmejnih stikov

Poleg vsebine čezmejnih stikov prebivalcev Lendave, so nas zanimali tudi dejavniki, ki vplivajo (vzpodbujevalno ali zaviralno) na navezovanje stikov in širjenje spoznanj o sosednji državi Madžarski.

Tabela št. 4 Dejavniki, ki vzpodbujajo stike z Madžarsko

	Slovenci %	Madžari %	Drugi %	Skupaj %
1 - nič	12,6	6,3	10,8	10,3
2 - sorodniki	8,8	27,1	3,6	14,0
3 - cenejše nakupovanje	28,0	12,0	38,6	24,3
4 - prijazno okolje in ljudje	7,2	10,4	6,0	8,1
5 - občutek povezanosti z Madžari	1,6	9,9	2,4	4,4
6 - ugodna turis. ponudba	3,5	3,6	7,2	4,0
7 - prijatelji	7,2	9,9	6,0	7,9
8 - službeni kontakti	1,6	3,1	-	1,9
9 - zdravstveni razlogi (kopališča)	1,9	1,6	-	1,5
10 - šport	2,5	1,0	4,8	2,4
11 - bližina meje	7,2	3,6	9,6	6,4
12 - kultura	4,7	4,7	3,6	4,6
19 - drugi	6,3	4,7	6,0	5,7
99 - ne obiskuje Madžarske	6,9	2,1	1,2	4,6

Iz odgovorov anketiranih lahko ugotovimo, da se vzpodbude za navezovanje čezmejnih stikov razlikujejo, in sicer glede na narodnost anketiranca.

Na čezmejne stike Madžarov bolj vzpodbujevalno vplivajo sorodniki (27,1%) kot cenejše nakupovanje (12,0%). Dokaj neizrazita pa je vzpodbujevalna vloga zavesti o povezanosti z matičnim narodom (9,9%). Šibkejša zavest o povezanosti z matičnim narodom korenini v zgodovinskih okoliščinah, ki so povzro-

čile pri nekaterih pripadnikih madžarske narodne skupnosti praznine in odsotnost občutka o povezanosti z matičnim narodom. Dolgoletna informativna in kulturna odtrganost od matičnega naroda, življenje v dveh različnih političnih sistemih (manjšina je živela v bistveno bolj demokratičnem samoupravnem socialističnem sistemu kot matični narod v okrilju real socialističnega bloka), gospodarskih razmerah (ki je madžarski manjšini zagotavljal dokaj višji življenjski standard in večje svoboščine kot jih je imel matični narod) in bivanje v večkulturnem okolju (s prevlado slovenske kulture in močnimi kulturnimi vplivi drugih jugoslovanskih republik, zlasti sosednje Hrvaške) so v mnogih primerih oslabile zavest o povezanosti z matičnim narodom. O tem pojavu je v okviru intervjuja spregovoril tudi dolgoletni vidni predstavnik madžarske skupnosti Varga Sándor, ki opozarja, da "... ko želimo razpravljati o narodni zavesti Madžarov, ki živijo na tem področju, moramo upoštevati teh dvajset let, ko so bili Madžari v Prekmurju (Sloveniji) nasilno ločeni od matičnega naroda. Generacije, ki so obiskovale osnovno šolo med 1946-66 imajo zelo nerazvito narodno zavest, ker niso imele nobenih zvez z matičnim narodom. Kvečjemu so kaj slabega slišali o matičnem narodu, ker so bile takrat takšne politične razmere. Ko se je meja odprla, so se pričele na novo razvijati sorodniške in prijateljske vezi, spoštovanje matičnega naroda, želja za krepitev medsebojnih stikov, hkrati pa se je krepila tudi narodna zavest."²⁴

Naša raziskava potrjuje krepitev vezi s sorodniki in prijatelji pri anketiranih, zajetih v raziskavo leta 1991. V manjši meri pa se potrjuje pričakovana krepitev zavesti o povezanosti z matičnim narodom pri Madžarih v Lendavi.

Iz podatkov razberemo, da pri Madžarih nastopa sorodstvo kot najpomembnejši razlog za stike z Madžarsko (27,1%), temu sledita cenejše nakupovanje (12,0%) ter prijazno okolje in ljudje (10,4%). Občutek povezanosti z matičnim narodom vzpodbuja le maloštevilne Madžare v Lendavi (9,9%) za stike z Madžarsko. Zelo majhna je tudi vloga kulturnega dogajanja na Madžarskem kot vzpodbujevalnega dejavnika za čezmejne stike Madžarov z narodno matico (4,7%).

Iz odgovorov na vprašanje o vzpodbujevalnih vplivih za stike z Madžarsko lahko razberemo, da Madžari v Lendavi namenjajo večji pomen konkretnemu, individualnemu čezmejnemu povezovanju (s sorodniki, znanci, prijaznemu okolju in ljudem), manj pa razmišljajo o povezavah na bolj abstraktni ravni ("narod", "matični narod").

Prihodnje raziskovanje bo zaradi spremenjenih razmer (sprememba političnega sistema na Madžarskem, prehod na parlamentarno demokracijo, bistveno spremenjen odnos madžarske države do Madžarov v zamejstvu in v svetu, itd.) lahko dopolnilo in v nekaterih pogledih tudi spremenilo ugotovitve raziskave iz leta 1991. Naša predvidevanja o procesu oživljanja in krepitvi nacionalne zavesti pri Madžarih v Lendavi (v letu 1992) temeljijo, razen na raziskovalnih izsledkih, tudi na opazovanju in spremljanju življenja v Lendavi ter na

²⁴ Ezért mind küzdeni kell Székely A. Bertalan beszélgetései Varga Sándorral, Szombathely 1990, stran 132.

neformalnih razgovorih s prebivalci Lendave. To mnenje bi lahko verificirala le ponovljena (kompletna ali le delna) raziskava v Lendavi, ki bi poskusila zajeti velike spremembe v življenju (mišljenju in čustvovanju) pripadnikov madžarske narodne skupnosti. Okrepljeno sodelovanje z matičnim narodom v zadnjih letih, kakor tudi politične in družbene spremembe na Madžarskem in v Sloveniji, so nedvomno vplivale na mišljenje, čustvovanje, na nacionalno osveščanje prebivalcev Lendave, kakor tudi na profiliranje odnosa Madžarov v Lendavi do matičnega naroda in madžarske države.

Pri Slovencih pomeni najmočnejšo pobudo za čezmejne stike možnost nakupovanja (28,0%). Glede turistične ponudbe in kulturnega dogajanja na Madžarskem kot vzpodbudnega dejavnika za čezmejne stike, so stališča Madžarov in Slovencev, približno enaka (ugodna turistična ponudba: Madžari 3,6%, Slovenci 3,5%; kultura Madžari 4,7%, Slovenci 4,7%).

Pri pripadnikih drugih etničnih skupin v Lendavi (skupina "Drugi") nastopajo cenejše možnosti za nakupovanje na Madžarskem kot najmočnejša vzpodbuda za čezmejne stike (36,6%). Temu sledijo, bližina meje (9,6%), ugodna turistična ponudba (7,2%), prijazno okolje in ljudje (6,0%). Zanimanje za kulturno dogajanje pa je še nekoliko nižje kot pri Madžarih in Slovencih (3,6%).

Pri dejavnih, ki zaviralno vplivajo na stike z Madžarsko, ugotavljamo nekatere skupne značilnosti, ne glede na narodnostno pripadnost anketirancev. Hkrati pa so opazne tudi nekatere razlike med akentiranci razvrščenimi po narodnostni pripadnosti. Podatki kažejo (kot prvo skupno značilnost), da več kot polovica Slovencev (53,6%), večina Madžarov (57,4%) ne vidi nobenih ovir pri navezovanju čezmejnih stikov z Madžarsko.

Anketiranci iz skupine "drugi" v večjem številu zaznavajo ovire pri navezovanju stikov z Madžarsko (le 32,9% poroča o neoviranih stikih z Madžarsko). Za to skupino anketirancev pomeni bistveno oviro pri navezovanju čezmejnih stikov nepoznavanje madžarskega jezika (32,9%).

Drugo skupno značilno oviro za prebivalce Lendave, predstavljajo carinski predpisi in obravnava na meji. Pripadniki madžarske manjšine te predpise občutijo kot bolj moteče kakor Slovenci in anketiranci iz skupine "drugi" (Slovenci 19,1%, Madžare 30,3%). To stanje verjetno izhaja iz dejstva, da Madžari potujejo najpogosteje na Madžarsko, hkrati pa tudi razvite sorodniške in prijateljske vezi ustvarjajo okoliščine za prenašanje različnega blaga čez mejo.

Glede na to, da je pri vseh obiskovalcih nakupovanje najpogostejša vzpodbuda za potovanje na Madžarsko, je občutljivost na carinsko obravnavo (in predpise) razumljiva. (Naša anketa je bila izvedena v letu 1991, ko je bilo dovoljeno pripeljati čez mejo neocarinjeno blago v vrednosti 350 avstrijskih šillingov).

Kot skupna značilnost se nam kaže tudi dejstvo, da za prebivalce Lendave (ne glede na narodnostno pripadnost) ne predstavlja večje ovire slaba prometna povezanost z Madžarsko z javnimi prometnimi sredstvi. Iz teh podatkov lahko sklepamo, da Lendavčani obiskujejo Madžarsko pretežno z lastnimi prometnimi sredstvi in niso odvisni od slabih javnih čezmejnih prometnih povezav.

Za čezmejne stike Lendavčanov, ki niso Madžari, predstavlja neznanje ali šibko obvladovanje madžarskega jezika oviro pri navezovanju stikov na Madžarskem. Ne glede na možnosti rabe madžarskega jezika v javnem življenju na dvojezičnih področjih v Prekmurju in na dvojezično šolo, (ki si prizadeva usposobiti učence za rabo obeh jezikov), nastajajo jezikovne ovire za del Slovencev (19,1%) in za skupino "drugi", (32,9%) pri navezovanju čezmejnih stikov.

Preučitev osebnih stikov prebivalcev Lendave s sosednjo Madžarsko je narekovala nadaljnja zamisel raziskave, ki se bo osredotočila na percepcijo Lendavčanov o sosednji Madžarski in njenih prebivalcev. Izjave anketiranih potrjujejo, da imajo njihovi osebni stiki najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju pogleda ("image") na sosednjo Madžarsko in njene ljudi. Ta kakor tudi druga vprašanja, povezana s percepcijo in refleksijo Madžarske in njenih prebivalcev, bodo obravnavana v drugem delu študije.

Summary

Cross-border Contacts of the Inhabitants of Lendava with the Neighbouring Hungary

The article recapitulates the first part of the research "Cross-border contacts and the perception of Hungary with the inhabitants of Lendava". The introductory part surveys international documents dealing with issues of cooperation between parent nation and its minorities and analyses the so far practice of communication between them (with special emphasis on the contacts of the Hungarian minority in Lendava with its parent nation).

Some general ascertainings and conclusions can be drawn from the dealt with materials regarding the cooperation of parent nations and minorities:

1. Concepts of cooperation of national minorities with parent nations (comprised in international documents on protection of human rights), the basic aim of which is to help minorities preserve their ethnic identity, met with many changes and great development on international legal level. The Republic of Slovenia followed this development in its constitutional and legal documents.

2. Cooperation and communication of national minorities with parent nation is regulated and decisively oriented by political (and at the same time economical, cultural) contacts between two states.

3. Longlasting traumatic relations between the SFR Yugoslavia and PR of Hungary, together with decades long incorporation of Hungary in the Eastern political bloc, essentially influenced the contacts and cooperation of the Hungarian minority in Lendava (Prekmurje) with its parent nation, as well as the perception and reception of the parent nation.

A new and more promising period for cross-border cooperation was made possible by democratic changes in Hungary and the altered views on the relations (and tasks) of mother nation towards its minorities. A new zeal to this kind of cooperation is also enabled by the new status of the Republic of Slovenia which, as an independent state,

4. From the complex relation minority - mother nation factors influencing the intensity of mutual contacts and cooperation can be determined:

- the degree of democracy in the political system a minority lives in,
- the degree of democracy of the political system of the parent state,
- financial possibilities for the implementation of cooperation plans,
- vitality of ethnic minority, its wish to cooperate with parent nation,
- reflexion of minority on its parent nation and on the social constellation in the parent state,
- desire and capability of parent nation to preserve and foster contacts with its minorities.

5. The parent nation-minority relation is usually presented through quantitative aspects of cooperation. Qualitative aspects of cooperation are mostly embraced in the description of forms and methods of cooperation. However, it is not possible to explicate the integrity and complexity of the relation between parent nation and minority with rational structures as the relation is not limited to cognitive and manifestation level only, implying also affective and value dimensions. The relation is also affected by experience (positive, negative, traumatic), perception and reception ("image") of the parent nation (or the parent nation state) on the part of an individual and of the society that surrounds him.

6. The growing significance of ethnicity, increased permeability of state borders and intense cross-border contacts are the heralds of new aspects of cooperation between minority and parent nation. Apart from the traditional care for the preservation of ethnic identity, the cooperation between minority and parent nation is nowadays also focused on more demanding goals (cultural particularities of minorities ought to become an integral part of the intellectual and material production of the parent state, and minority culture ought to be closely connected and intertwined with the mainstream of intellectual thought in the parent nation).

7. The empirical part of the research was focused on the analysis of personal contacts of inhabitants of Lendava with neighbouring Hungary (frequency and contents of the respective contacts), and on stimulations and obstacles that foster or impede cross-border contacts.

The research project dealt with individual, spontaneous cross-border contacts of inhabitants of Lendava, with special emphasis upon the contacts between Hungarians in Lendava and their parent nation in Hungary. The decision to study personal informal contacts was deliberate (the number and nature of such contacts being less known), and due to the fact that in the past (political) interest was mostly centred on institutional contacts between minorities and parent nations.

8. Data indicate that contacts with Hungary intensified due to the possibility of unimpeded crossing of state border. Cross-border contacts were studied according to ethnic adherence, age and education of inhabitants of Lendava. Simultaneously, factors that stimulate or hinder cross-border travels were investigated.

The research project laid special emphasis on personal contacts of inhabitants of Lendava with Hungary, because research results (in the second part of the project) proved that personal contacts of inhabitants of Lendava are of the utmost importance as far as perception and reflexion of Hungary and its people are concerned. The second part of the research project is to deal with these issues in particular.

BORIS JESIH**MEDETNIČNI ODNOSI IN POLITIKA**
Drobci iz raziskave**Uvodna pripomba**

Čeprav je bila empirična raziskava v mestu Lendava usmerjena predvsem v druge vidike, je v njej tudi vrsta vprašanj, ki omogočajo nekatere politološke analize in sklepanja kot tudi dognanja o posameznih vidikih politične participacije. Preden preidemo na samo podajanje rezultatov, - povejmo, da so tudi zaradi dejstva, da avtor tega prispevka ni sodeloval pri njenem koncipiranju, prav s politološkega vidika težji za obdelavo. To bomo odpravili v nadaljnjih fazah celotnega projekta z vključitvijo vrste vprašanj s področja odnosov v sferi politike in politične participacije, saj je poleg že v tem prispevku obdelanih, vključenih še nekaj novih vidikov, predvsem s področja organiziranosti, zastopanosti in teže v političnem življenju manjšine.

Teoretična izhodišča

Pri branju rezultatov moramo upoštevati vrsto činiteljev kot so, časovni okvir izvedbe raziskave; obstoječi politični položaj, ki se je kazal v relativno visokem standardu že uveljavljenih manjšinskih pravic, to posebej velja za madžarsko manjšino; zagotovljeno politično zastopstvo; negotvost zaradi sprememb tako na Madžarskem kot v Sloveniji. Politične spremembe kljub opravljenim prvim večstrankarskim volitvam nikakor niso bile dokončne, kot seveda še niso niti danes. Veliko ugank je bilo, kljub zagotovitvam ob osamosvajanju, da se raven manjšinskih pravic ne bo zmanjšala, o tem kakšna bo bodoča manjšinska zakonodaja, čeprav so nekatere za manjšino zelo bistvene pravice s prvimi večstrankarskimi volitvami bile uveljavljene. Tu mislimo v prvi vrsti na možnost, da ima manjšina oblikovano lastno politično zastopstvo in zagotovljeno neposredno predstavništvo. Prejšnja oblika samoupravnega organiziranja manjšine je sicer ostala, vendar je bila njena usoda ob spreminjanju političnega sistema vprašljiva. Kljub zagotovitvam ob osamosvajanju še ni bila dokončno jasna ustavna ureditev položaja obeh narodnosti. Zakon o organiziranju manjšine je prišel v parlamentarno proceduro šele leta 1993 in še vedno ni sprejet, oziroma bo sprejet predvidoma v letu 1994.

Zakon o volitvah iz leta 1990 je manjšini prinesel bistveno novost, ki se je kazala v tem, da sta tako italijanska kot madžarska narodnost neposredno imeli zagotovljeno izvolitev svojih predstavnikov v slovenski parlament, kar je bilo

neposredno nadaljevanje prejšnje zagotovitve neposrednega soodločanja preko Samoupravnih interesnih skupnosti. To je je bila že takrat tudi v svetovnem merilu edinstvena rešitev, saj je poleg zastopstva v parlamentu zagotovljena tudi pravica veta, s tem pa je tako zastopstvo tudi osmišljeno v vsebini. Čeprav gre za neke vrste smiselno nadaljevanje prejšnje ureditve, moramo vedeti, da je je to bilo vsaj nekaj let prej pred sprejetjem Deklaracije OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam, ki tudi določa pravico do oblikovanja lastnih organizacij in sodelovanja pri zadevah, ki zadevajo manjšine na vseh ravneh. Gre vsekakor za eno najbolj pomembnih področij manjšinske zaščite, zato bomo prav ta del v nadaljnjih fazah raziskave okrepili z vrsto dodatnih vprašanj.

Izhajali smo iz izhodišča, da je manjšinsko vprašanje v političnih odnosih realtivno nemoteč politični faktor, saj je Slovenija že v prejšnjem sistemu veljala za državo z vzorno urejeno manjšinsko zaščito, prav odpiranje sosednje Madžarske pa je napovedovalo tudi izboljšanje meddržavnih odnosov, kar je za manjšini na obeh straneh lahko samo pozitivno.

Empirične ugotovitve

Kot tudi pri ostalih delih raziskave so tudi pri tem možne primerajve med slovensko, madžarsko populacijo in ti. drugimi. Kljub relativni šibkosti politoloških vidkov pri koncipiranju vprašalnika je empirična raziskava omogočila nekaj analitičnih ocen nekaterih vidikov družbenega življenja madžarske manjšine, ki so neposredno povezani z njeno politično determiniranostjo v družbenem in političnem okolju in interakciji z večinskim in ostalim prebivalstvom, glede na ocene naslednjih tematskih področij.

- a. teže, ki jo ima madžarska manjšina v političnem življenju v Sloveniji in v regiji
- b. v stopnji zanimanja za politične dejavnosti slovenskih in madžarskih organizacij in društev
- c. zanimanju za politične odnose med Slovenijo in Madžarsko
- d. primerjavi političnega statusa slovenske manjšine v Porabju in madžarske v Prekmurju
- e. vplivu manjšine na oblikovanje odnosov s sosednjo državo
- f. v poznavanju svojih in manjšinskih političnih pravic
- g. v odnosu do opravljanja družbenih in političnih funkcij
- h. v stališču do zagotovitve manjšinskih političnih pravic pri oblikovanju manjšinske politike in manjšinskega političnega zastopstva
- i. o stopnji vpliva političnih organizacij na razvoj narodne identitete madžarske manjšine v Prekmurju
- j. in o morebitni bližini posameznih političnih usmeritev

Vsi vidiki so kot smo že poudarili zelo parcialni in globljih analiz niso omogočali, kljub temu pa nudijo nekateri odgovori zadostno stopnjo pokazateljev za širše razumevanje vpliva medetničnih odnosov na politiko in obratno.

- a. Stališča o politični teži madžarske manjšine v Sloveniji nam kažejo, da dobra polovica vseh vprašanih meni, da madžarska manjšina nima teže v političnem življenju Slovenije. O tem sta si tako slovenska kot madžarska skupina skoraj popolnoma enotni. Tako kar 56,7 odstotkov Slovencev in 62,7 Madžarov meni da, oziroma se popolnoma strinja s trditvijo, da madžarska manjšina v političnem življenju v Sloveniji nima nobene teže. Delež neopredeljenih je pri obeh skupinah skoraj popolnoma identičen in znaša okoli 12 odstotkov. Zanimivo je, da se kar ena tretjina Slovencev ne strinja s trditvijo, da madžarska manjšina nima nobene politične teže v Sloveniji. Medtem, ko je ta odstotek pri Madžarih okoli četrine. Zanimivo je, da so tako imenovani drugi so še bolj prepričani, da madžarska manjšina nima nobene teže v političnem življenju v Sloveniji. Rezultat vsekakor nekoliko preseneča, saj smo glede na ustavno pravni položaj vseeno pričakovali prepričlivejši odstotek mnenj o tem, da ima madžarska manjšina več teže v političnem življenju v Sloveniji. Mogoče je bilo vprašanje postavljeno za preveč široko okolje in bi bili rezultati drugačani, če bi spraševali na regionalni ravni.
- b. Naslednji vidik, ki nas je zanimal je bil v stopnji zanimanja za dejavnosti, ki jih organizirajo slovenske in madžarske organizacije in društva. Splošna ugotovitev je, da politične dejavnosti ki jih organizirajo slovenske organizacije in društva, pritegne le slabo tretjino vseh treh kategorij izprašanih. Kar čez devetdeset odstotkov Slovencev pa se ne udeležuje oziroma jih ne zanimajo prireditve, ki jih organizirajo madžarske organizacije in društva. Zanimivo je, da tudi kar sedemdeset odstotkov Madžarov ne udeležuje prireditev, ki jih organizirajo madžarske organizacije in društva. Ti, drugi se kljub velikemu nezanimanju za prireditve vseeno nekoliko več udeležujejo prireditev madžarskih organizacij 12,1 odstoka. Ugotovitev je torej, da velika večina ljudi zelo pasivno spremlja prireditve, ki jih organizirajo bodisi madžarske oziroma slovenske organizacije in društva, s tem da se le dobra četrtnina redno (6,5) oziroma občasno udeležuje prireditev lastnih organizacij in društev.
- c. Pomen sodelovanja med Slovenijo in Madžarsko za razvoj na področju politike je tako v regionalnem kot državnem merilu po mnenju velike večine izprašanih zelo ali dokaj pomembno. Da je zelo ali dokaj pomembno tako meni kar 80,7 Slovencev, in kar 92 odstotkov Madžarov in tudi kar 78,1 odstotkov neslovenske populacije. Odgovori nedvomno kažejo velik pomen, ki ga celotno prebivalstvo daje meddržavnemu in tudi medregionalnim sodelovanju s sosednjo Madžarsko za obstoj in razvoj madžarske manjšine v Prekmurju.

- S tega vidika je manjšina vsekakor vzpodbujevalec dobrih vsestranskih odnosov med Madžarsko in Slovenijo.
- d. V sklop političnih relacij med obema državama so sodila tudi vprašanja o primerjavi stopnje zaščite manjšin v eni in drugi državi, kjer je dokaj jasno pokazano, da večina izprašanih meni, da je stopnja zaščite manjšin na Madžarskem enaka ali slabša kot v Sloveniji. Od tega skoraj polovica Slovencev meni, da je stopnja zaščite manjšin na Madžarskem enaka kot v Sloveniji, ter tudi kar skoraj 60 odstotkov Madžarov. To vsekakor nekoliko preseneča, saj brez subjektivnosti lahko ugotovimo, da je stopnja zaščite manjšin na Madžarskem še posebej v obdobju izpraševanja bila neprimerno nižja kot v Sloveniji. Sklepamo lahko tudi po velikem številu nevtralnih odgovorov, da se anketiranci o tem niso hoteli opredeljevati, oziroma, da kljub relativni bližini slabo poznajo položaj porabskih Slovencev.
- e. Med viri, ki vplivajo na oblikovanje pogledov na sosednjo Madžarsko in njene prebivalce visoko mesto doseže delovanje madžarske narodnostne skupnosti. To kaže, da je manjšina za celotno prebivalstvo pomembna vez z madžarsko državo in njenimi prebivalci, saj njeno delovanje v primerjavi z ostalimi viri (izkušnje, šola, knjige, rtv, mediji itd) zaseda tretje mesto.
- f. Zanimalo nas je tudi v kaki meri prebivalstvo pozna manjšinske politične pravice. Pri obeh vprašanih o poznavanju in o vplivu zakonodaje na ureničevanje je izkazano izredno veliko nepoznavanje osnovnih pravnih dokumentov, ki določajo pravice narodnih manjšin. Tako je kar 61,9 Slovencev izkazalo nepoznavanje osnovnih pravnih dokumentov, vključno z Ustavo in tudi kar 53,8 odstotka Madžarov. Ugotovitev silno preseneča, saj je smo pričakovali, da bo ta odstotek vsaj pri Madžarih precej višji. Da je nepoznavanje res tako veliko potrjujejo nekateri incidenti v zvezi pravicami manjšine v zadnjem času (osebni dokumenti, informiranje).
- g. Vloga oziroma pravica do uporabe jezika pri opravljanju družbenih funkcij za večino prebivalstva ne predstavlja večje ovire. Tako meni, kar 83,4 odstotka slovenske populacije, da se madžarski jezik lahko vedno ali pogosto uporablja pri opravljanju družbenih funkcij. Odstotek madžarske populacije, ki tako misli, je nekoliko nižji, vendar je 66,4 odstotka kolikor dosega še vedno zelo veliko. Enako misli tudi populacija ostalih, od katere kar 78 odstotkov meni, da madžarski jezik ni nobena ovira za opravljanje družbenih funkcij. To kaže, da se je madžarski jezik pri opravljanju družbenih funkcij uveljavil kot nekaj samoumevnega za velik del celotne populacije. Zelo zanimivo je, da je odstotek tistih, ki to možnost popolnoma zavračajo zanemarljiv. Zgoraj navedeno potrjujejo tudi odgovori o zadostnosti možnosti uporabe madžarskega jezika pri opravljanju družbenih funkcij. Kar 75,3 odstotka slovenske populacije meni, da madžarskega jezika pri opravljanju družbenih funkcij ravno prav, enko visok je odstotek populacije ostalih, medtem ko madžarska populacija ni zadovoljna z možnostmi, saj jo le dobra polovica (50,7) odstotka meni, da je tega ravno prav, kar 42,3 odstotka pa da ga je premalo. Če ob tem upoštevamo, da je le 6,3 slovenske populacije

mnenja da je madžarskega jezika preveč lahko ugotovimo, da si Slovenci ne predstavljajo razširitve uporabe madžarskega jezika pri opravljanju družbenih funkcij, vendar jih sedanja prisotnost ne moti preveč.

- h. Dokaj jasno sliko so dali tudi odgovori na vprašanja ali naj bo vpliv manjšine na oblikovanje manjšinske politike in političnega zastopstva zajamčen že v Ustavi in drugih pravnih aktih. Gre seveda za izredno občutljivo področje manjšinskih pravic. Čez sedemdeset odstotkov slovenske populacije meni, da je potrebno zagotoviti pravice madžarske manjšine v ustavi in drugih pravnih aktih zelo (38,4) oziroma precej (46,6), da malo meni 18,1 odstotka, da nič pa 4,1 odstotka. Vsekakor lahko rečemo da prepričljiva večina slovenskega prebivalstva tega ne zanika, tudi odstotek tistih, ki so se izrekli da ni treba tega zagotoviti je zanemarljivo majhen. Pri madžarski populaciji je ta odstotek seveda še večji, saj kar 86 odstotkov Madžarov meni, da je treba to zagotoviti zelo ali precej. Podobni so tudi rezultati pri zagotovitvi političnega zastopstva.
- i. Vedno je vprašanje v koliki meri vplivajo politične organizacije na oblikovanje etnične identitete različno ocenjevano, tako eni vpliv političnih organizacij precenjujejo drugi pa podcenjujejo. Lahko rečemo, da je celotna populacija glede vpliva političnih organizacij madžarske manjšine razdeljena na skoraj dve enaki polovici, ki ta vpliv dobro oziroma slabo ocenjujejo. Tako kar 46,2 odstotka slovenske populacije meni, da politične organizacije vplivajo zelo ali precej na razvoj narodne identitete madžarske manjšine v Prekmurju. Med madžarsko populacijo je ta odstotek sicer nekoliko višji (48,6) vendar ne toliko, da bi kazal na to, da Madžari dajejo bistveno večji pomen političnim organizacijam. Podoben rezultat dobimo tudi pri populaciji drugih. Majhen vpliv političnim organizacijam pripisuje pri vseh treh skupinah izprašanih dobra tretjina. Z nič ali ne vem je odgovorilo 15 odstotkov Slovencev, 13,1 odstotka Madžarov in in kar 22 odstotkov ostalih. V koliki meri na to vpliva lastna politična organiziranost madžarske manjšine težko odgovorimo. Sklepamo lahko, da je vpliv političnih organizacij na oblikovanje narodne identitete madžarske manjšine v Prekmurju, relativen.
- j. Vprašanje o politični usmeritvi oziroma o bližini posameznih političnih usmeritev v času raziskave praktično ni povedalo ničesar. Podobne rezultate bi verjetno dobili tudi v drugih krajih Slovenije, ki niso etnično mešani. Če primerjamo madžarsko populacijo je v primerjavi s slovensko in ostalimi ji je edino krščanskodemokratska usmeritev nekoliko bližja (13,6) od ostalih, vrednosti ostalih političnih usmeritev pa se gibljejo od 0,5 do 6,8 odstotkov. Večina vseh treh kategorij pa se o tem ni moglo opredeliti. Nikakor pa ne moremo trditi, da obstajajo kakršnekoli povezave med etnično pripadnostjo in bližinami posameznih političnih opredelitev. V koliki meri se bi to kazalo danes po skoraj štirih letih večstrankarskega sistema pa bo že področje posebne raziskave.

Sklep

Iz podanih rezultatov lahko sklepamo, da področje politike in političnega v sferi medetničnih odnosov kot tudi na področju oblikovanja etnične identitete madžarske manjšine v Prekmurju v posameznih odtenkih družbenega življenja nikakor ni zanemarljiv faktor. To se posebej kaže v ocenah glede pomena madžarske manjšine za razvoj meddržavnih in dobrososedskih odnosov s sosednjo Madžarsko, kjer prepričljiva večina vseh izprašanih vidi v manjšini maksimalno pozitiven faktor. Visoko stopnjo soglasja je dosegla tudi uporaba madžarskega jezika pri opravljanju družbenih funkcij medtem, ko politična teža manjšine po drugi strani ni visoko ovrednotena. Pogledi na obravnavane vidike so med vsemi tremi kategorijami izprašanih dokaj skladni, kar kaže da med etnično različnim prebivalstvom v Prekmurju ni bistveno različnih pogledov na na vlogo manjšine pri oblikovanju manjšinske politike, kot tudi ne na uporabo jezika manjšine pri opravljanju družbenih torej tudi političnih funkcij. Seveda to velja za obdobje izvedbe raziskave, v koliki meri pa je manjšina v sferi politike dobila drug pomen in položaj bo jasno po ponovitvi nekaterih vprašanj iz leta 1991 med isto populacijo v letu 1994. Nekateri indici v dnevni politiki kažejo, da bi lahko bili rezultati nekoliko drugačni.

VERA KLOPČIČ

PRAVNO VARSTVO MANJŠIN

Novejši mednarodnopravni dokumenti

V novejšem času postaja manjšinsko vprašanje zopet pomemben dejavnik mednarodnih odnosov in zavzema vidno mesto tudi v razpravah o človekovih pravicah kot celoti. V prispevku povzemam najpomembnejša določila mednarodnopravnih dokumentov sprejetih v novejšem času. Iz njihove vsebine sem poudarila zlasti tiste skupne značilnosti, ki omogočajo primerjavo med evropskimi standardi in notranjo ureditvijo v republiki Sloveniji, ter vpogled v percepcijo tega varstva, kot ga kažejo rezultati raziskave v okviru projekta "Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru".

Po dolgem obdobju "status quo"-a na področju mednarodnopravnega urejanja manjšinskih pravic, ki ga na univerzalni ravni odraža sprejeta diktija člena 27 Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, je prišlo v letih 1990-1993 do kvalitativnega premika, s sprejetjem naslednjih mednarodnopravnih dokumentov:

1. Deklaracije OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam.
2. Dokumenta KEVS-a iz Kopenhagna (o človekovi dimenziji KEVS-a) in drugih dokumentov KEVS-a.
3. Evropske listine manjšinskih in regionalnih jezikov.
4. Resolucij Sveta Evrope, št. 1134 (1990), št. 1171 (1992) in zlasti št. 1201 (1993), ki predlaga sprejem dodatnega protokola k EKČP.

Vsi ti dokumenti so rezultat dolgotrajnega študijskega dela. Bistveni premik v odnosu do dosedanjih dokumentov, ki so državam nalagali, naj pravice manjšin le tolerirajo (tki. negativno varstvo), je v tem, da obravnavajo pozitivne ukrepe za varstvo manjšin in njenih pripadnikov in za varstvo regionalnih in manjšinskih jezikov (to je diktija Evropske listine za manjšinske in regionalne jezike).

Vsebinsko prinašajo ti dokumenti naslednje bistvene novosti (pri tem je treba poudariti, da je Evropska listina manjšinskih in regionalnih jezikov omejena na ožjo temo):

- pripadnost manjšini je stvar osebnega izbora
- države se morajo vzdržati ukrepov nasilne asimilacije
- navedeni so ukrepi "tki. pozitivnega" varstva, ki povezujejo države k pospeševanju identitete
- manjšina naj ima možnost politične participacije

Te dokumente štejejo kot del celote v mednarodnopravnem varstvu manjšin in del celote mednarodnopravnega varstva človekovih pravic. Namen je:

1. izpopolniti mednarodne standarde
2. pospeševati identiteto manjšine oz. manjšinskih jezikov
3. razviti ustrezne mehanizme nadzora mednarodne skupnosti.

Na konferencah, državnih in strokovnih srečanjih pa se težišče razprav pomika k načinu implementacije zapisanih normativnih določil.

Še nadalje pa ostaja vprašanje sprejema posebne evropske konvencije o manjšinah oz. (ali) sprejema dodatnega protokola k evropski konvenciji o človekovih pravicah, kljub obsežnemu že opravljenemu delu ekspertov in že omejnjeni Resoluciji Parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1201 (iz leta 1993). Potek razprav in izraženi pomisleki kažejo, da se posamezne države še niso pripravljene soočiti z izzivi, ki jih prinašajo navedeni dokumenti.

Po srečanju najvišjih predstavnikov držav članic Sveta Evrope na Dunaju (okt. 1993) kaže, da so se v Svetu Evrope odločili za kompromisno pot - dodatni protokol k Evropski konvenciji o človekovih pravicah naj bi vseboval le kulturne pravice pripadnikov manjšin, obenem pa bi se nadaljevalo delo na sprejetju širše zasnovane konvencije z ohlapnimi določbami, ki bodo sprejemljive za čim širši krog držav. V januarju 1994 je v okviru Sveta Evrope začel delovati poseben odbor strokovnjakov CAHMIN, ki naj v skladu z že sprejetimi načeli KEVS-a in sklepi ministrskega vrha z Dunaja pripravi osnutek konvencije in osnutek teksta dodatnega protokola k EKČP.

Evropska listina regionalnih in manjšinskih jezikov

Med dokumenti, ki navajajo tudi možne načine uresničevanja "pozitivnega varstva" je posebnega pomena "Evropska listina regionalnih in manjšinskih jezikov", ki je bila sprejeta 22. julija 1992, in odprta za podpis 5. novembra 1992. To je prvi mednarodni dokument, ki se v celoti ukvarja z enim od področij varstva manjšinskih pravic. Po svoji zasnovi zajema Listina različne možnosti za uveljavljanje manjšinskih ali regionalnih jezikov v družbenem življenju, zato lahko njeno vsebino štejejo tudi kot odraz doslej uveljavljene prakse v posameznih državah. Značilnosti listine so:

- Da se nanaša na varstvo "regionalnih in manjšinskih jezikov, ki se tradicionalno uporabljajo na določenem območju države" (prvi del, prvi člen točke a) in posebej poudarja da se ne nanaša "... na jezike migrantov" (prvi del, prvi člen drugi odstavek točke a);
- Pristop v Listini izhaja iz potrebe po varstvu ogroženih "regionalnih ali manjšinskih jezikov", in ne iz potrebe po varstvu posameznikov ali skupin, ki te jezike uporabljajo;
- Listina posebej izpostavlja pomen "območja na katerem se regionalni ali manjšinski jezik uporablja", kot tisto geografsko območje, na katerem se izvajajo posamezni zaščitni ukrepi, ki jih predvideva Listina (prvi člen, točka b);

- Listina ponuja državam različne možnosti uresničevanja pravic, zato ta sistem nekateri strokovnjaki imenujejo "menu sistem", države pa same odločajo katera od oblik jim v konkretnem primeru najbolj ustreza. Pri tem jih obvezuje določilo drugega odstavka drugega člena, da so dolžne uporabljati minimalno 35 zagotovil med predlogi v tretjem delu Listine. (Ta del zajema izvajanje posameznih ukrepov za uporabo manjšinskih oziroma regionalnih jezikov).
- Pri tem izboru država ni dolžna izbrati istih možnosti za vse manjšine znotraj njenih meja, temveč izbiro vsakokrat prilagoditi specifičnim okoliščinam, v katerih posamezna manjšina živi.

Vsebinsko zajema Listina naslednja področja: vzgoja in izobraževanje, delo pravosodnih organov in administrativnih oblasti ter javnih služb, medijev, kulturne dejavnosti in olajšave, ekonomsko in socialno življenje ter izmenjava s tujino. Kot način uresničevanja predvideva Listina pošiljanje periodičnih poročil (prvo poročilo leto dni po tem ko Listina stopi v veljavo za posamezno državo in nato vsake tri leta).

Tretji del Listine pomeni vsebinski okvir tega dokumenta. Obravnava "ukrepe za pospeševanje uporabe regionalnih oz. manjšinskih jezikov v javnem življenju". Začne se z ukrepi na področju **izobraževanja**, kot pogojem za uresničitev ciljev Listine. Zajame ukrepe na vseh ravneh izobraževanja na območjih kjer se manjšinski ali regionalni jezik uporablja - predšolska vzgoja in izobraževanje, osnovno, srednje in visoko šolstvo, ter izobraževanje odraslih (člen 8 točke a-f). Možnosti se gibljejo od obveznosti držav, da zagotovijo izobraževanje ali le del izobraževanja v regionalnem ali manjšinskem jeziku, oziroma zagotovijo pouk manjšinskih ali regionalnih jezikov kot integralni del učnega načrta, ali pa ga zagotavljajo le za tiste otroke za katere to zahtevajo v zadostnem številu njihove družine, do obveznosti države da tako izobraževanje v manjšinskem ali regionalnem jeziku oziroma študij regionalnih ali manjšinskih jezikov na visokošolskih ustanovah, le spodbuja.

Države bodo vzpodbujale možnosti pouka v manjšinskem ali v regionalnem jeziku ali pa poučevanje le-teh, tudi izven območij, kjer so ti jeziki tradicionalno v uporabi.

Na področju izobraževanja odraslih imajo države možnosti, da zagotovijo tečaje, ki v celoti potekajo v manjšinskem ali regionalnem jeziku, oziroma ponudijo take jezike kot učne predmete ali pa le spodbujajo take dejavnosti.

Na vseh stopnjah naj države poiščejo možnosti za zagotovitev pouka in kulture, ki jo odražata regionalni oz. manjšinski jezik in zagotovijo temeljno in nadaljnje izobraževanje učiteljev ter ustanovijo nadzorni organ, ki bo pristojen za nadzor nad ukrepi storjenimi v smeri oblikovanja in razvoja pouka regionalnih ali manjšinskih jezikov, ter za pisanje periodičnih poročil, ki morajo biti dostopna javnosti.

V členih 9 in 10 Listina obravnava možne načine uporabe regionalnih in manjšinskih jezikov v **delu pravosodnih organov in v delu administrativnih oblasti**. Uresničevanje teh pravic Listina veže na določeno geografsko ob-

močje, "kjer število uporabnikov regionalnega in manjšinskega jezika opravičuje te ukrepe, glede na položaj vsakega od teh jezikov" in določa:

- pri delu pravosodnih organov (člen 9), da se ti ukrepi izvajajo na določenem območju ... "če jih sodnik ne smatra kot moteče za pravilno delo sodišča".
- v delu administrativnih oblasti in javnih služb (člen 10) "da bodo države, zagotavljale pravico do uporabe manjšinskih in regionalnih jezikov "toliko kot je to razumno mogoče".

V razčlenitvi možnih načinov uporabe manjšinskih in regionalnih jezikov v delu pravosodnih organov, navaja člen 9 različne možnosti, ki segajo od zagotovila, da sodišče na zahtevo strank posluje dvojezično, do varstva pravic do uporabe materinega jezika v ustnem in pisnem komuniciranju, ne da bi za to za stranke nastajali dodatni stroški (tako v kazenskem, civilnem in upravnem postopku).

Države se obvezujejo, da ne bodo zanikale veljavnosti pravnih dokumentov, sklenjenih v državi, samo za to, ker so v jeziku manjšine.

O uporabi jezika v delu administrativnih oblasti in javnih služb (člen 10) pa se možnosti gibljejo od "zagotovila, da administrativne oblasti uporabljajo pri svojem delu regionalni ali manjšinski jezik oz. zagotovila, da uslužbenci, ki so v stiku s strankami uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik v stiku z osebami, ki se na njih obračajo v tem jeziku, do možnosti posameznika, da ustno in pisno komunicira v svojem jeziku.

Države bodo v ta namen vzpodbujale uporabo regionalnih in manjšinskih jezikov v okviru delovanja administrativnih oblasti in vzpodbujale možnosti za uporabnike regionalnih in manjšinskih jezikov, da podajajo ustne in pisne vloge v svojem jeziku, možnosti za izdajanje uradnih dokumentov regionalnih in lokalnih oblasti tudi v jeziku manjšine, uporabo jezika v skupščinah (seveda neizključujoč uporabo uradnega ali uradnih jezikov države) ter pravilno uporabo tradicionalnih krajevnih imen v regionalnih in manjšinskih jezikih.

Glede uporabe jezika v javnih službah (člen 10, točka 3) imajo države, v "skladu s položajem in tako kolikor je to razumno mogoče, možnost zagotoviti uporabo jezika v teh službah oz. dovoliti pripadnikom manjšine, da vlagajo vloge in dobijo odgovor v svojem jeziku oz., da jim le dovolijo, da vlagajo vloge v svojem jeziku".

Za zagotovitev pravic iz čl. 10 (točke 1, 2 in 3) lahko država:

- zagotovi prevajanje, oz. izbiro in če je potrebno dodatno izobraževanje zaposlenih uporabnikov in drugih uslužbencev oz. zaposlovanje uslužbencev, ki poznajo oba jezika na območju kjer se manjšinski jezik uporablja.

Države bodo dovolile uporabo in sprejem izvornih priimkov v regionalnih in manjšinskih jezikih, na zahtevo zainteresiranih.

Ukrepi na področju medijev (člen 11) obvezujejo države, da za uporabnike manjšinskih oziroma regionalnih jezikov na območjih kjer se ti jeziki uporabljajo zagotovijo: na področju radia in televizije ukrepe, ki zajamejo možnosti za ustanovitev najmanj ene radijske postaje in enega TV kanala v regionalnem oziroma manjšinskem jeziku, do vzpodbujanja oziroma olajšav pri ustanov-

ljanju le teh, ter zagotovil da ponudijo tudi programe v regionalnih oziroma manjšinskih jezikih.

Države bodo vzpodbujale oz. olajšale delovanje in distribucijo avdiovizualnih izdelkov v regionalnih oz. manjšinskih jezikih, ali oblikovanje oz. ohranjanje vsaj enega časopisa v regionalnem ali manjšinskem jeziku oz. izdajo novinarskih člankov v regionalnem ali manjšinskem jeziku, ali kritje dodatnih stroškov medijev, ki uporabljajo manjšinske in regionalne jezike oz. bodo uporabile ukrepe finančne podpore tudi za avdiovizualne izdelke v regionalnih oz. manjšinskih jezikih ter vzpodbujale izobraževanje novinarjev in drugega osebja, ki uporablja manjšinske ali regionalne jezike.

Države bodo zagotavljale svobodo direktnega sprejema RTV poročil iz sosednjih držav v istem ali sorodnem jeziku kot je manjšinski ali regionalni jezik. Zagotovile bodo tudi, da ne bodo uvajale nobenih restrikcij za svobodo izražanja in za pretok informacij v regionalnih in manjšinskih jezikih, razen zakonsko določenih omejitev demokratične družbe.

Države bodo zagotavljale ukrepe, ki naj omogočijo predstavitev in upoštevanje interesov uporabnikov manjšinskih oz. regionalnih jezikov v tistih organih, ki bodo ustanovljeni z nalogo zagotavljanja svobode izražanja in pluralizma medijev.

V poglavju o kulturnih dejavnostih in olajšavah (člen 12) so zajete različne kulturne dejavnosti - knjižnice, videoteke, kulturni centri, muzeji, arhivi, akademije, gledališča in kinematografi, kakor tudi različne oblike izražanja kulture (festivali in kulturna produkcija, vključno z novimi tehnologijami) na tistih območjih kjer se regionalni ali manjšinski jeziki uporabljajo, s ciljem vzpodbujanja rabe le-teh.

Zato imajo države različne možnosti vzpodbujanja ustvarjanja v teh jezikih ter krepitve možnosti za dostop do del, ki so ustvarjena v teh jezikih, vzpodbujanja in razvijanja različnih oblik prevajanja oz. podnaslavljanja oz. zagotovitve, da bodo organi, ki odločajo o finančni podpori upoštevali znanje in uporabo regionalnih oz. manjšinskih jezikov in kultur, kakor tudi poznavanje teh jezikov ter jezika ostalega prebivalstva med osebjem ter organov, spodbujale direktno sodelovanje predstavnikov uporabnikov manjšinskih in regionalnih jezikov pri zagotavljanju in planiranju kulturnih dejavnosti; vzpodbujale ali olajšale bodo oblikovanje teles odgovornih za zbiranje, hrambo in predstavitev del ustvarjenih v regionalnih ali manjšinskih jezikih; oz. če je to potrebno oblikovale ali vzpodbujale in finančno podpirale prevajalsko in terminološko raziskovalno delo, še posebej v cilju ohranjanja in razvoja ustrezne strokovne terminologije v vsakem od regionalnih ali manjšinskih jezikov.

Te dejavnosti bodo države dovoljevale oz. vzpodbujale tudi izven danih območij, če to opravičuje število uporabnikov regionalnih oz. manjšinskih jezikov. V primeru predstavljanja kulture v tujini bodo države zajele tudi predstavitev regionalnih ali manjšinskih jezikov oz. kultur.

Določila o ekonomskem in socialnem življenju (čl. 13) se za razliko od ostalih poglavij začnejo z dejavnostmi na območju cele države. Predvideni ukrepi so: države podpisnice bodo odpravile iz svoje zakonodaje določila, ki

prepovedujejo oz. omejujejo brez opravičenega razloga uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov v dokumentih, ki se nanašajo na ekonomsko in socialno življenje (člen 13), še posebej v zvezi z zaposlovanjem, ter v tehničnih navodilih za uporabo posameznih izdelkov; v notranjih navodilih posameznih podjetij ter v privatnih dokumentih; nasprotovale bodo praksi, ki je namenjena zmanjševanju uporabe manjšinskih in regionalnih jezikov v zvezi z ekonomskimi in socialnimi dejavnostmi ter spodbujale uporabo regionalnih in manjšinskih jezikov na tem področju.

Na območjih, kjer se regionalni ali manjšinski jeziki uporabljajo, pa imajo države (v mejah pristojnosti in dokler je to razumno mogoče) naslednje možnosti: vključiti v finančno poslovanje zagotovilo o uporabi regionalnih in manjšinskih jezikov (upoštevaje tudi možne dodatne stroške), v pisanju plačilnih nalogov, čekov itd. in drugih finančnih dokumentov; organizirati dejavnosti za vzpodbujanje manjšinskih oz. regionalnih jezikov v javnih službah; zagotoviti osebam, ki uporabljajo manjšinski oz. regionalni jezik, tudi ustrezno socialno oskrbo v njihovem jeziku (bolnice, domovi upokojencev, domovi ostarelih); zagotoviti varnostna zagotovila tudi v regionalnih oz. manjšinskih jezikih ter zagotoviti javne informacije, ki se nanašajo na pravice potrošnika tudi v regionalnem oz. manjšinskem jeziku.

Na področju **izmenjave z tujino** (člen 14) bodo države sklepale dvo ali večstranske sporazume z državami kjer se uporablja isti ali sorodni jezik (kot manjšinski oz. regionalni) na tak način, da bodo krepile stike med uporabniki manjšinskih in regionalnih jezikov na področju kulture, izobraževanja informacij itd. Države bodo vzpodbujale oz. olajševale tako sodelovanje prek meja, v dobro regionalnih oz. manjšinskih jezikov.

Pomen določil Listine za notranjo pravno ureditev v Sloveniji

Tako Listina razčlenjuje možnosti za uporabo regionalnih oz. manjšinskih jezikov na vseh področjih družbenega življenja. Ne glede na dejansko število držav, ki so pristopile k Listini pa pomenijo ta določila rezultat dolgoletnega študijskega dela in tvorijo osnovo za tki. evropski standard na področju zagotavljanja pravic do uporabe manjšinskih oz. regionalnih jezikov. Zaradi previdnosti in zadržanosti držav pri sprejemanju dodatnih obveznosti na področju človekovih in še zlasti manjšinskih pravic se je bilo treba odločiti za kompromisno pot pri sestavi teksta Listine, ki se odraža v tki. "menu" sistemu. Vsi mednarodni dokumenti vsebujejo tudi določila, ki predpisujejo, naj države ohranijo v veljavi vse notranje ukrepe, ki presegajo raven mednarodnopravnih zagotovil.

Možnosti našete v Listini, ki zajemajo tki. pozitivne ukrepe, se v Sloveniji že izvajajo na narodnostno mešanih območjih. Normativna zagotovila (ustavna in zakonska ureditev) segajo v sam vrh zagotovljenih možnosti v Listini, zlasti na področju vzgoje in izobraževanja in poslovanja pravosodnih organov na narodnostno mešanih območjih. Bistvena razlika je v tem, da Listina uresniče-

vanja posameznih pravic veže bodisi na zahtevo stranke oz. oceno specifičnega položaja in konkretnih okoliščin, torej ne postavlja uresničevanje teh pravic kot imperativ za vse državne organe in izobraževalne ustanove, ki poslujejo na narodnostno mešanih območjih. V praksi pa se pravice manjšin uresničujejo tudi na druge načine, ki jih predvideva Listina, v skladu s konkretnimi možnostmi in pogoji.

Pravna ureditev pravic italijanske in madžarske narodne manjšine v Sloveniji temelji na načelu kulturnega pluralizma in spoznanja, da je treba manjšinam poleg individualnih zagotoviti tudi posebne pravice, ki naj zagotovijo obstoj in ohranjanje identitete. Finančna sredstva za zagotovitev teh pravic mora zagotoviti širša družba. V Sloveniji je to ustavna obveznost Republike Slovenije, saj ustava (iz leta 1991) v členu 64 določa sklop posebnih pravic za obe avtohtoni manjšini. To so pravice, ki se nanašajo na področje vzgoje in izobraževanja, dvojezičnega poslovanja državnih in upravnih organov na narodnostno mešanem območju, sredstva množičnega obveščanja, uporabe simbolov, participacijo manjšin in stike z matičnim narodom.

Zakonska ureditev zajema vsa vsebinska področja, ki jih obravnava Listina. Sklop posebnih pravic je zajet v različnih sistemskih zakonih, saj je že Ustava iz leta 1974 postavila ustavni okvir za njihovo uresničevanje. Pravice še podrobneje razčlenjujejo statuti občin na narodnostno mešanih območjih. Ostaja pa odprto vprašanje uresničevanja teh pravic izven narodnostno mešanega območja, saj dosedanja ureditev temelji na teritorialnem načelu zagotavljanja pravic.

V skladu s konceptom varstva, ki ga odraža Listina bi bilo treba v Sloveniji pravno varstvo narodnih manjšin dopolniti v smislu večje fleksibilnosti in prilagajanja dejanskim potrebam uporabnikov manjšinskega jezika, pri tolmačenju zakonskih predpisov pa bolj upoštevati načelo, ki izvajanje teh ukrepov omeji z besedami "toliko kot je to razumno mogoče".

V veljavni zakonodaji v Sloveniji prevladuje pristop, ki ga Listina le omeni, - to je načelo kulturnega pluralizma, ki tudi pripadnike večinskega naroda seznanja z jezikom in kulturo manjšine in ki tudi na področju informiranja seznanja tudi večinski narod z problemi manjšine. Uveljavljen koncept izobraževanja v Sloveniji pa je dosegel, da so v Sloveniji med uporabniki manjšinskega jezika tudi drugi prebivalci na narodnostno mešanem območju.

Rezultati odgovorov na pravni del v okviru projekta Medetični odnosi v slovenskem etničnem prostoru

Vprašanja v prvem delu tega projekta zajemajo tri ravni. Prva raven zajema vprašanja o tem, ali anketiranci sploh poznajo dokumente, ki urejajo pravice narodnih manjšin v Sloveniji, druga se nanašajo na vprašanja o tem ali se jim zdi potrebna podpora širše družbe za uresničevanje ter posebnih pravic in kako ocenjujejo rezultat do sedaj vloženih sredstev v te namene, tretja raven pa zaje-

ma vprašanja, ki se nanašajo na področje uveljavljanja teh pravic v vsakdanjem življenju.

Tako zastavljena vprašanja dajejo osnovo za osvetlitev uresničevanja pozitivnih ukrepov za varstvo manjšinskih pravic, tako kot jih doživljajo prebivalci na narodnostno mešanih območjih. Odgovori pa kažejo da velik delež anketiranih (ne glede na narodnost) ne pozna pravnih dokumentov, ki urejajo pravice manjšin. Ena tretjina pozna Ustavo Slovenije. (Slovenci 28 odstotkov in Madžari 30 odstotkov).

Da je madžarska manjšina v zadostni meri zakonsko zaščitena, misli večina anketiranih Slovencev (popolnoma se strinja 48,4 odstotka in v glavnem se strinja 41,3 odstotka). Med anketiranimi Madžari pa se popolnoma strinja 24, 3 odstotka, v glavnem pa 47,3 odstotka. Odklonilnih stališč je malo, tako med Slovenci (0,3 odstotka), kot tudi Madžari (3,3 odstotka) in ostalimi (drugi - 1,1 odstotek).

Na vprašanje ali obseg pravnega varstva madžarske narodne manjšine v Sloveniji presega potrebe ali pa je zadovoljiv, odgovori pokažejo, da skoraj polovica anketiranih Slovencev meni, da je pravno varstvo v celoti zadovoljivo (48,4 odstotka), kot deloma zadovoljivo pa ga ocenjuje 27,1 odstotek Slovencev. Med anketiranimi Madžari jih 25,5 odstotkov meni, da je pravno varstvo v celoti zadovoljivo, in skoraj polovica Madžarov pa meni, da je deloma zadovoljivo (49,1 odstotka).

Na vprašanje "ali se strinjate s trditvijo, da dosedanje uresničevanje pravic madžarske narodne skupnosti v Prekmurju opravičuje vložena sredstva" skoraj ni nobenih razlik glede na narodnost. Prevladuje pozitiven odnos in se je za odgovor "se v glavnem strinjam" odločila skoraj polovica anketiranih (Slovenci 43,8 odstotka, Madžari 45,5 odstotka in drugi 42,9 odstotka).

V vprašanjih, ki se nanašajo na percepcijo pravnega varstva manjšine v celoti bi lahko rekli, da ne prihaja do bistvenih razlik med odgovori anketirancev glede na narodnost. Večji odstotek Slovencev se sicer opredeli za odgovore v rubriki "v celoti zadovoljivo" in večji del Madžarov "delno zadovoljivo", vendar pri vseh skupinah anketirancev v tem splošnem delu prevladuje pozitiven odnos.

Na vprašanje o tem, kaj menijo v kolikšni meri je v različnih povojnih obdobjih madžarska narodna manjšina v Prekmurju imela možnost vplivanja na urejanje svojega pravnega položaja, se med anketiranci pojavi razlika v odgovorih pri Madžarih, kjer jih 48,1 odstotka meni, da so imeli takih možnosti v obdobju 1974 do 1990 "precej", in le 36,8 odstotkov jih meni, da imajo "precej" takih možnosti tudi v obdobju po večstrankarskih volitvah.

Do bistvenih razlik v odgovorih glede na narodnost anketirancev pa prihaja pri odgovorih na vprašanja, ki se nanašajo na uporabo jezika na različnih področjih javnega življenja. Na vprašanje ali menijo, da je na posameznih področjih (v šoli, v vrtcu, na sodišču, na avtobusu, v cerkvi, v trgovini, na pošti, v banki, na delovnem mestu, v gostilni, v ambulanti, v kulturnem društvu, pri športu, pri opravljanju družbenih funkcij) preveč, ravno prav ali premalo možnosti uporabe madžarskega jezika, pokažejo odgovori naslednjo sliko: med

odgovori v rubriki, ki pove na katerih področjih menijo anketiranci, da je teh možnosti preveč, izstopa odgovor v rubriki o uporabi madžarskega jezika v šoli, kjer skoraj tretjina Slovencev odgovori, da je teh možnosti preveč (27,7 odstotka).

Med odgovori, ki se nanašajo na posamezna področja pa pride do diferenciacije pri odgovorih, ki kažejo kje anketiranci zaznavajo premalo možnosti za uporabo madžarskega jezika. Med anketiranimi Madžari jih 23 odstotkov meni, da je teh možnosti premalo v vrtcu, na sodišču 27,7 odstotka, na avtobusu 45,1 odstotek, na pošti 36,2 odstotka, v banki 31,5 odstotka, na delovnem mestu 28,6 odstotka, v ambulanti 41,8 odstotka in pri opravljanju družbenih funkcij 42,3 odstotka.

V vprašanju, kako anketiranci ocenjujejo prisotnost madžarskega jezika v Prekmurju na narodnostno mešanem območju v javnem življenju (prireditve, obvestila, razglasi, javna obvestila, dvojezični napisi itd.), večina anketirancev odgovori da je ta prisotnost ravnopravšnja (Slovenci 68,5 odstotka, Madžari 56,1 odstotek in drugi 64,8 odstotka). Vendar pa na vprašanje ali se jim zdi, da je prisotnost madžarskega jezika v javnem življenju premajhna, tako odgovori 31,3 odstotka Madžarov.

Ti odgovori kažejo, da se pripadniki manjšin v vsakdanjem življenju srečujejo z situacijami, v katerih nimajo vedno dovolj možnosti uveljavljanja rabe jezika manjšine, kljub normativnim zagotovilom. To so zlasti tista področja, ki niso v celoti državna ali upravna, vendar pa so še vedno javna in pomembna za vsakdanje življenje prebivalcev.

Listina določa ukrepe, ki naj vzpodbujajo uporabo manjšinskih jezikov tudi na teh področjih, vendar pa je v sklopu možnih ukrepov družbe, pravno urejanje le eden od načinov za doseg tega cilja.

Viri:

- European Charter for Regional or Minority Languages, European Treaty Series 148.
Pravni položaj narodnosti / narodnih manjšin v Sloveniji. (Gradivo sta zbrala Peter Winkler in mag. Vera Klopčič). Razprave in gradivo št. 26-27, 1992, str. 287-203.
Ethnic Minorities in Slovenia, Ljubljana 1993, str. 1-58. (Uredila Janez Stergar in mag. Vera Klopčič).

Summary

Legal Protection of Minorities

Recently, minority issues have again become an important factor of international relations and occupy an important position in discussions on human rights on the whole. The authoress recapitulates the most important regulations of international legal documents adopted recently. She particularly emphasizes those common characteristics which enable the comparison between European standards and internal regulations in Slovenia, which represent a basis for the analysis of questionnaire results within the project "Interethnic relations in the Slovene ethnic territory".

After a long period of the "status quo" in the field of international legal regulations on minority rights, on universal level reflected by the adopted diction of Art. 27 of the International Treaty on Civil and Political Rights, there came in the 1990s a qualitative shift by the adoption of the following international legal documents:

1. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (UNO)
2. CSCE Copenhagen document (on the human dimension of the CSCE) and other CSCE documents
3. European charter on minority and regional languages
4. Resolutions of the Council of Europe, No. 1134 (1990), No. 1171 (1992), and particularly No. 1201 (1993) which propose adoption of a supplementary protocol to the European Conference on Human Rights.

An essential shift in relation to the up-to-now documents, which only demanded that states tolerate minority rights (the so-called negative protection), is in the fact that they deal with positive provisions for protection of minorities and their members, as well as protection of regional and minority languages.

Among documents presenting possible ways of implementation of "positive protection", the "European Charter on Regional and Minority Languages", adopted on June 22, 1992, and submitted for signature on Nov. 5, 1992, is of particular significance. It is the first international legal document to be dedicated entirely to one of the fields of minority rights protection. As to its contents, the Charter comprises the following fields: education, functioning of jurisdictional organs, administrative authorities and public services, mass media, cultural activities and facilities, economic and social life, exchange with foreign countries.

The Charter thus presents different possibilities of usage of regional and minority languages in all fields of social life. The above mentioned possibilities comprising "positive provisions" are already being carried out in ethnically mixed regions of Slovenia. The normative regulations belong to the very top of possibilities ensured by the Charter, particularly in the field of education and functioning of jurisdictional organs. In practice, minority rights are implemented also in other ways, anticipated by the Charter in accordance with concrete possibilities and conditions.

Questionnaire results obtained within the above mentioned project indicate that minority members in particular feel the need for further improvement of possibilities for the use of minority language also in other social and public activities in ethnically mixed regions (e.g. on busses, in banks, in clinics).

SZABÓ ILDIKÓ

KÉTNYELVŰSÉG ÉS NYELVHASZNÁLAT A MURAVIDÉKI
MAGYAROK KÖRÉBEN

Bevezetés

Szlovéniában az 1959-60-as tanévtől kezdve tanulhatnak a magyarok kétnyelvű oktatási rendszerben a nemzetiségileg vegyes lakosságú területeken, azaz a lendvai és a muraszombati községekben. Noha a rendszer bevezetése annak idején nem aratott osztatlan sikert (különösen a szlovén, de esetenként a magyar szülők körében sem), strukturája az idők folyamán megszilárdult, és ma már senki nem kérdőjelezi meg helyességét. A kétnyelvű iskolák módszertani színvonaláról és a magyar nyelv tanításának eredményességéről azonban mind az érintettek, mind a szakemberek sokat vitatkoznak.

A Felvidéken, a Kárpátalján, Erdélyben vagy a Vajdaságban a kétnyelvű iskolák bevezetésére tett kísérleteket a kisebbségi jogok durva csorbításaként élték meg az ott élő magyarok. Ezzel szemben a Muravidéken általános az a vélemény, hogy szükség volt a kétnyelvű iskolák bevezetésére. Mivel magarázhatjuk ezt?

Az ötvenes évek végére elnéptelenedtek a magyar nemzetiségi iskolák. Ekkorra végképp kiderült: a nemzetiségi iskolában nem lehet annyira megtanulni szlovénul, amennyire szükséges lenne a továbbtanuláshoz. Azok a magyar családok, amelyek biztosítani akarták gyermekük érvényesülését, szlovén iskolába iratták őket. Akik pedig ragaszkodtak ahhoz, hogy anyanyelvükön tanuljanak, általában úgy végezték el az általános iskolát, hogy alig volt esélyük a továbbtanulásra.¹ Természetesen olyanok is voltak, akik a magyar általános

¹ "Egy évvel a kétnyelvű oktatás fokozatos bevezetése előtt a lendvai községben az 1958/59-es tanévben a 3067 elemi iskolai tanuló közül 1206 volt a magyar nemzetiségű, vagyis az összes elemi iskolai tanuló 40 százaléka. Ezek a magyar gyerekek vagy a magyar tagozatokat (825 tanuló, vagyis 69 százalék), vagy pedig - elsősorban gazdasági okokból - a szlovén tagozatokat (381 magyar nemzetiségű tanuló, az összes magyar tanuló 31 százaléka) látogattak. A helyzet éppen a két lendvai általános iskolában volt a legválságosabb, ahol a magyar nemzetiségű tanulók 50 százaléka szlovén tagozatokba járt. Többnyire a környező falvakból bejáró gyerekek iratkoztak a magyar tagozatokba, a lendvai magyar nemzetiségű tanulók közül csak kettő járt magyar tagozatra, a többi pedig szlovénba. A magyar szülők ugyanis, gyermekeik érdekeit tartva szem előtt, a szlovén tagozatok jobb szervezettsége és a szlovén középiskolákban való továbbtanulás jobb lehetősége miatt gyermekeiket szlovén tagozatra iratták. A magyar tagozatokba pedig ebben az időben majdnem kizárólagosan a parasztszülők gyermekei jártak, akik az általános iskola befejeztével parasztmunkában maradtak." Ivo Orešnik: *Első lépések a kétnyelvű oktatás bevezetése terén*. A lendvai és a muraszombati Magyar Nemzetiségi Érdekközösség kiadványa, é. n.

iskola elvégzése után középiskolába mentek. Ők azonban csak hosszú évek munkájával tudták csökkenteni nyelvi hátrányukat. És aki még ahhoz is ragaszkodott, hogy magyarul folytassa felsőfokú tanulmányait, elment Vajdaságba, ahol erre valamivel több lehetősége volt. Számukra a munkába állás idejére toldott ki az az idő, amikor szembesülniük kellett a szlovén nyelv nem tökéletes tudásából adódó nehézségekkel.

A muravidéki gyerekeknek a szocialista rendszerek megdőléséig nem sok lehetőségük volt arra, hogy Magyarországon folytassák közép- vagy felsőfokú tanulmányaikat. Az a néhány szerencsés sem kerülhette el a nyelvi identitásából adódó hátrányokat, aki a hetvenes évek végén, még inkább a nyolcvanas évek folyamán Magyarországon járhatott egyetemre. Ők az anyaországban voltak kénytelenek szembesülni magyar nyelvtudásuk korlátaival.

A magyar nemzetiségi iskolák tehát önmagukban nem bizonyultak elegendőnek ahhoz, hogy az anyanyelvi azonosságtudat alapjain segítsék elő a társadalmi integrációt. Hogyan töltik be ezt a szerepet a kétnyelvű iskolák? Többek között erre a kérdésre kerestük a választ abban a vizsgálatban, amelyet 1992 júniusában folytattunk a Muravidéken a budapesti Országos Idegennyelvű Könyvtár megbízásából.

A statisztikai adatok társadalomlélektani üzenete

A muravidéki magyarok demográfiai jellemzői közül a következőket érdemes kiemelni:

- a.) Szlovéniában **nagyon kevés magyar él**. Az 1991-es népszámlálás során a lendvai és a muraszombati községben összesen 7792 fő vallotta magát magyarnak. Ebből a szempontból közelítve meg a kétnyelvű oktatást, azt kell mondanunk, egy ilyen kis létszámú nemzetiségi csoportnak nem is kevés lehetősége van arra, hogy anyanyelvén is tanuljon.
- b.) A nemzetiségileg vegyes lakosságú területeken a magyarok már **kisebbségben vannak**. Többségük a lendvai községben él, de a lakosságnak már csak a 24 százaléká magyará. Még kisebb az arányuk a muraszombati községben: csak 2 százalék. 24 településen tartanak számon magyarokat. Ebben benne van Lendva, ahol 1062 magyar él (a lakosság 28 százaléka) és Muraszombat, amely nem minősül nemzetiségileg vegyes lakosságúnak, és ahol 156 magyar él (a lakosság 1 százaléka).
- c.) A két várost leszámítva **kistelepüléseken élnek a magyarok**. Részben ez az oka annak, hogy **kis közösségekben is élnek**, részben pedig az, hogy csak 22 településen magasabb az arányuk 50 százaléknál. 70 százalékuk, 5441 fő ezeken a helyeken lakik. A magyarok létszáma a magyar többségű településeken 60 és 774 fő között mozog. Lendva után Dobronakon és Csentén él a legnagyobb létszámú magyar közösség (774 és 489 fő, a lakosság 69-69 százaléka). A muraszombati járásban négy olyan település van, ahol a magyarok aránya az öt százalékot sem éri el. A lendvai járásban további öt településen csak 10-30 százalék között van a magukat magyaroknak vallók

aránya. A kétnyelvű iskolák tehát jelentős számú nem magyar anyanyelvű nek jelentik a magyar nyelv megtanulásának lehetőségét.

Ezeket az adatokat továbbiakkal egészítjük ki. Az 1981-es népszámlálás adataihoz képest 825-tel, 10 százalékkal csökkent a magukat magyar nemzetiségűeknek vallók aránya. A terület kulturális, gazdasági és lélektani központját, Lendvát az elcsatoláskor több, mint 90 százalékbán magyarok lakták. Ma ez az arány 28 százalékos. Végül pedig: egy maroknyi népcsoport esetében az etnikailag vegyes házasságoknak nagyobb matematikai esélyük van, mint a nagyobb lélekszámúak esetében. A vegyes házasságok aránya meghaladja az 50 százalékos.

Az asszimilációt bizonyító tények mögött meghúzódó társadalmi folyamatoknak öngerjesztő hatásuk is van. A hovatartozási csoportra vonatkozó ismeretek, beépülve a kollektív énképbe, maguk is részeivé válnak a csoporttagok viselkedését vezérlő paradigmának. Az asszimiláció tudata így járul hozzá az "asszimilációs spirál" felgyorsulásához. Arra a kérdésre, hogy a muravidéki magyarok jövője hogy fog alakulni, a vizsgálatunkban megkérdezett értelmiségiek 66 százaléka azt válaszolta, hogy tovább fog csökkenni a számuk.

Jogi garanciák

Szlovénia alkotmánya Közép-Európában egyedülálló módon garantálja a kisebbségek számára a nyelvi egyenlőséget a nemzetiségileg vegyeslakta területen. Igaz, a régítől eltérően az új alkotmány nem mondja ki, hogy a kisebbségek is államalkotó tényezők (ezt közvetlenül a szlovén nemzetéről sem mondja ki), de kisebbségi különjogokat biztosít számukra az oktatás, a kultúra, a tájékoztatás, a könyvkiadás, az anyanyelvvél való kapcsolattartás és részben a gazdaság terén. A kisebbségek érdekeit a "nemzetiségi érdekközösségek" képviselik, amelyek közigazgatási funkciókat is betöltenek. A magyarok három képviselőt juttatnak be a parlament törvényhozó testületébe. A kisebbségek képviselőinek vétőjoguk van a kisebbségeket érintő törvények és rendeletek meghozatalában. Mindezekhez azt is tegyük hozzá, hogy - a volt Jugoszlávia többi tagországtól eltérően - azzal, hogy Szlovénia önállóvá vált, a kisebbségek nem kerültek veszélyeztetett helyzetbe. A muravidéki magyaroknak tehát minden lehetőségük megvan az anyanyelv használatára és a kisebbségi jogok gyakorlására.

Alkotmányos garanciák, a Magyar Nemzetiségi Közösség közigazgatási jogosítványai, piros-fehér-zöld nemzetiségi zászló, az anyanyelv használatának joga, a kétnyelvű helységnevek, közfeliratok és okmányok használatának lehetősége - irigylésre méltó különjogok. Mindezek azonban nem bizonyultak elegendőnek az asszimilációs folyamatok megállítására. A jogi garanciák szükséges, de nem elégséges feltételei annak, hogy egy kisebbség fentmaradjon. Mára az is kiderült, hogy a kétnyelvű oktatás, amelytől annak idején a magyar

identitás megőrzésének elősegítését várták, a gyakorlatban inkább a nyelvi asszimilációt segíti elő.

Kutatási módszerek

A kétnyelvű iskola a nyolcvanas évek végére már olyan komphoz hasonlított, amely egyre inkább csak egy irányban közlekedett. Szlovén és magyar utasai sokkal gyakrabban választották az egyik, mint a másik oldalt arra, hogy egymással érintkezzenek, és az egyik, mint a másik nyelvet azért, hogy megértsék egymást. Hogyan zajlanak a jogi lehetőségek ellenében működő, bizonyos fokig belülről is akart asszimilációs folyamatok, és milyen szerepet játszik bennük a kétnyelvű oktatás rendszere, illetve a magyar értelmiség? E bonyolult folyamatok jobb megértésére többféle módszert alkalmaztunk vizsgálatunkban:

a.) 74 muravidéki magyar értelmiséggel - a magyar értelmiség kétharmadával - kérdőívet töltöttünk ki. (Értelmiséginek azt tekintettük, aki önálló szellemi munkát végez, illetve azt, akinek egyetemi vagy főiskolai végzettsége van.)²

b.) Mélyinterjút készítettünk 18 magyar értelmiséggel.

Beszélgető partnereink között volt pedagógus, orvos, lelkész, de a kulturális élet ismert személyiségeivel és közéleti szereplőkkel is szót váltottunk.

c.) Csoportos beszélgetéseket folytattunk azoknak a falvaknak a jelentős részében, ahol a lakosságnak legalább a fele magyar. Ilymódon 18 település magyar lakosságának mértékadó személyiségeivel találkoztunk³.

Tanulmányomban - mely egy hosszabb dolgozat része - két problémával foglalkozom részletesen is: az anyanyelv használatával és az óvoda szerepével a nyelvi azonosságtudat megalapozásában.

Az anyanyelv használata

“A nyelvi egyenjogúság formális biztosításának és a kétnyelvű nevelő-
oktató munka megvalósításának ellenére sem sikerült a magyar nyelv tényleges
egyenjogú társadalmi szerepét biztosítani” - olvashatjuk a Muravidéki Magyar
Nemzetiségi Öngazgatási Közösség egyik vezető személyiségének tanul-
mányában⁴. Vizsgálatunk során mi is tanúi voltunk annak, hogy a velünk foly-
tatandó csoportos beszélgetésre érkező magyarok egyike-másika előbb szlo-

² A kutatás megszervezésében, az egyéni és a csoportos interjúk elkészítésében a ljubljana-i
Inštitut za narodnostna vprašanja munkatársai voltak segítségünkre, melyért czúton is
köszönetet mondunk. Külön köszönet jár Dr. Renata Mejaknak, a ljubljana-i intézet munka-
társának, akinek a muravidéki magyar kultúrában való jártassága, helyismerete és közremű-
ködése nélkül nem láthattunk volna ennyire bele az itt élő magyarok életébe.

³ A kérdőíves vizsgálatot Szabó Ildikó végezte. Az adatfeldolgozás Murányi István munkája.
A csoportos és az egyéni interjúkat Molnár Éva, Radó Péter, Szabó Ildikó és Dr. Tarján
Gábor készítette.

⁴ Gönc Laszló: Nemzetiségi gondok és elképzelések a Muravidéken. *Muratáj*, 1989/1.

vénul köszönt, belépve a terembe, s csak utána magyarul - noha tudta, hogy a beszélgetés résztvevői magyarok, a beszélgetés témája pedig az ottani magyarok helyzete.

Arra a kérdésre, hogy ha nemzetiségileg vegyeslakta területen belépnek egy olyan hivatalba, ahol még nem jártak, milyen nyelven szólalnak meg, a megkérdezett értelmiségiek 47 százaléka azt válaszolta, hogy először szlovénul, és csak utána magyarul. 16 százalékuk először magyarul, és csak szükség esetén szólal meg szlovénul, 12 százalékuk pedig először magyarul és csak utána szlovénul. 8 százalék először szlovénul és csak szükség esetén szólal meg magyarul, 7 százalék pedig mindig szlovénul kezd beszélni. Senki nem válaszolta azt, hogy egy ilyen hivatalban mindig magyarul szólalna meg.

Mennyire használják anyanyelvüket a különböző társadalmi helyzetekben a muravidéki magyarok? Erre a kérdésre a kérdőív kitöltői a következő válaszokat adták:

Az anyanyelv használata különböző helyzetekben, százalékban és gyakorisági indexben.⁵

Ön szerint mennyire használják anyanyelvüket a magyarok....	Rendszeresen	Gyakran	Néha	Soha sem	Nem tudja	Index
a templomban?	76	18	3	-	4	92
a kulturális egyesületekben?	51	37	8	-	4	82
az iskolában?	46	41	10	-	4	79
a boltban?	43	42	12	-	3	77
az óvodában?	38	46	11	-	5	76
a vendéglőben?	27	47	20	-	5	69
a helyi közeletben?	28	47	19	3	3	68
a kétnyelvű feliratokban?	30	39	27	-	4	68
a munkahelyen?	31	37	30	-	3	67
az orvosi rendelőben?	18	57	22	-	4	65
a bankban?	23	38	32	1	5	62
a sportban?	12	54	28	-	5	61
a postán?	19	39	35	1	5	60
az autóbuszon?	11	42	38	3	7	55
a bíróságon?	10	31	47	1	11	52
a hivatalos közleményekben?	12	28	50	4	5	50
a politikai életben?	1	23	61	3	12	42

Kérdőívünkben olyan helyszíneket neveztünk meg, amelyeken a magyarok törvényesen használhatják anyanyelvüket. Ennek ellenére a megkérdezett értelmiségiek szerint a magyarok csak a templomban és - valamivel kisebb mértékben ugyan, de - a kulturális életben használják rendszeresen anyanyelvüket. A

⁵ Az index értéke 0-tól 100-ig terjed. Az indexet úgy képeztük, hogy azoknak a számát, akik szerint az adott területen rendszeresen használják a magyarok anyanyelvüket 100-zal, azokét, akik szerint gyakran, 66-tal, azokét pedig, akik szerint néha, 33-mal szoroztuk be. Az így kapott számot osztottuk a válaszolók számával.

kommunikáció e két színteréről viszonylag kevesen mondták, hogy ott ritkán beszélnek magyarul. Figyelemre méltó, hogy a kétnyelvű oktatás intézményesülése ellenére is a megkérdezetteknek csak a kisebb része válaszolta azt, hogy az iskolában és az óvodában rendszeresen beszélnek magyarul. Igaz, jelentős részük szerint a magyarok mindkét helyen *gyakran* használják anyanyelvüket.

Meg kell jegyeznünk, hogy a magyar nyelv használatának gyakoriságáról nem egyformán vélekedtek a nők és a férfiak.

A nők inkább hajlanak arra, hogy az anyanyelv rendszeresebb használatát tulajdonítsák a magyaroknak, mint a férfiak. Főként azokban az esetekben gondolják ezt, amelyek hagyományosan a nők illetékességébe tartoznak. Gyakorisági indexük 10 esetben volt magasabb, mint a férfiaké. Szerintük inkább érvényesül a magyar nyelv az óvodában (+13 pont), a munkahelyen (+11 pont), a kétnyelvű feliratokban (+10 pont), a kulturális egyesületekben és az iskolában (+8-+8 pont), az orvosi rendelőben (+7 pont), a templomban (+5 pont), a bíróságon, az autóbuszon és a bankban (+4-+4 pont), mint a férfiak szerint. Ezzel szemben a férfiak csak két - hagyományosan inkább a férfiak érdeklődési körébe tartozó - területen látják kedvezőbbnek a helyzetet: a sportban és a politikai életben (+4 és +7 pont).

Az igazán szembetűnő azonban az, hogy a közéletben szorult háttérbe a magyar nyelv használata: a helyi közéletben, a kétnyelvű feliratokban, a hivatalos közleményekben és a politikai életben. "Szinte csodának számít, ha valamilyen községi szintű ülésen valaki a magyar nemzetiségű polgárok közül saját anyanyelvén szólal meg. Ennek több oka lehet. Vannak egyének, akik nemzeti hovatartozásukra nem helyeznek különösebb hangsúlyt, mások nem érzik magukat képesnek arra, hogy bonyolultabb gondolatmenetüket magyarul fejtsék ki, míg néhányan a fordítás és a tárgyalandó anyag megkettőződésére hivatkoznak. Vannak, sajnos, olyanok is, akik nem tudják, hogy magyarul is felszólalhatnak, mert senki sem figyelmeztette őket erre. Van, ahogy van; a közigazgatás terén magyarul csak egynéhány idősebb polgárral beszélgetnek kevésbe fontos, egyéni ügyek kapcsán, míg a legmagasabb szintű 'önigazgatási megnyilvánulásokon' kétnyelvűségről nem beszélhetünk⁶."

A nyelvhasználatra vonatkozó kérdéssorozatunk a társadalmi gyakorlat különböző területeit érintette. Konkrétan is rákérdeztünk azonban a szocializáció két intézményének: az iskolának és az egyháznak a nyelvhasználatára. A következőkben nézzük meg, hogy a magyar identitás kialakulásában milyen szerepet játszik a szocializációs intézmény, amely a felnövekvő nemzedékek számára először képviseli a hivatalos kétnyelvűséget: az óvoda.

⁶ Gönc László: i. m.

A nyelvi hierarchia megalapozása

A szocializáció intézményei közül a család játssza a legfontosabb szerepet az identitás formálásában. Ezt a szerepet csak korlátozottan töltheti be, ha nem támaszkodhat olyan formális intézményekre, mint az iskola, a médiumok és bizonyos fokig az egyházak. Ezek közül is meghatározó szerepe van az iskolának, amely a felnövekvő nemzedékek számára megerősítheti, kulturális tartalommal töltheti fel és társadalmilag legitimálhatja mindazokat az érzelmeket, készségeket és bizonyosságokat, amelyeket a család nyújthat nemzeti és nyelvi hovatartozásukról. Az azonosságtudatot az iskolarendszer emeli át a privát szférából a társadalmiba. Az iskola az adott társadalmi és politikai rendszernek a kisebbségekre vonatkozó értékítéleteit és elvárásait már a legkisebbségek számára is intézményesen, strukturáltan és intenzíven közvetíti (tartozzanak bár az etnikai többséghez vagy a kisebbségekhez), és ily módon befolyásolja a társadalom tagjainak egymásról alkotott képét és egymással szembeni viselkedését. Az eddigiekből láthatuk: abban, hogy a kétnyelvű iskolának nincs alternatívája, konszenzus van a Muravidéken. Nem mindegy azonban, hogy ez az iskola mit mond az együttélő szlovénoknak és magyaroknak önmagukról és egymásról.

Mind a csoportos interjúkból, mind az egyéni beszélgetésekből érzékelhető volt, hogy a magyar anyanyelvű gyerekek számára a kétnyelvű iskolarendszer a hovatartozással összefüggő konfliktusok színtere. Ugyanakkor az is kiderült, hogy azoknak a korosztályoknak, amelyek a szlovén nyelv ismeretének szempontjából különösen hátrányosan kezdték pályájukat, az iskola nemcsak a frusztrációkat és a magyarságukkal összefüggő sérelmeket idézte fel, hanem sokszor a szlovének segíteni akarásának emlékeit is.

E konfliktusok egy része rejtett: a gyerekek számára talán sohasem tudatosodik. Megoldásuk "eredményeképpen" azonban másodrendűvé válik előttük anyanyelvük. E folyamat *megalapozásában* játszhat szerepet az óvoda.

Egyik interjúalanyunk szerint a magyar gyerekek a kétnyelvűséggel való intézményes találkozás traumájának már a bölcsődében ki vannak téve: "A bölcsődében is kellene lennie magyarul tudó gondozónőnek. Hát az a szerencsétlen magyar kislány, aki bekerül oda hároméves korában, nem is tud vele magyarul beszélni. És mindig panaszkodnak, hogy 'mindig sírnak ezek a magyar gyerekek'. Hát persze, hogy sírnak, mert idegen nyelven szólnak hozzájuk."⁷

A találkozás azonban elkerülhetetlen. Hogy ez ne az iskolába lépéskor rázza meg a gyerekeket, 1964 óta a kétnyelvű területen minden gyerek köteles iskolába lépése előtt egy évig óvodába járni. A lendvai Kétnyelvű Nevelő és Óvó Intézetben dolgozó 19 alkalmazottból 14 óvónő. Elvileg az alkalmazás feltétele a kétnyelvűség (ez a feltétele annak, hogy a pedagógusok a kétnyelvű

⁷ Varga József, a maribori magyar tanszék vezetője, nyelvész, író. A vele és Renata Mejjakkal készített interjú A kétnyelvű iskola lehetőségei és határai címmel megjelent az *Új Pedagógiai Szemle* 1992/12-es számában.

területen állást kapjanak, és pótlékot is fizessenek nekik). Ez azonban a gyakorlatban nem érvényesül egyértelműen. Részben azért nem, mert Lendván általában szlovénul beszélnek; részben pedig azért nem, mert a szlovén anyanyelvűek egy része (hogy pontosan hányan, nem tudtuk megállapítani) nem nagyon tud magyarul⁸.

A maribori Pedagógiai Főiskola magyar tanszékének vezetője így jellemezte a helyzetet: "Nagyon sok szlovén óvodó nem tud magyarul, vagy csak pár szót. Azt kellene elérni, hogy a kétnyelvű oktatásban részt vevő pedagógusok legalább egy bizonyos szinten beszéljenek mind a két nyelven. Amikor jött ez a törvény, amelyik ezt szabályozta (hogy a pedagógusi állások betöltéséhez mindkét nyelvet kell valamennyire ismerni), azt mondták, hogy annak, aki már bent volt, nem kell vizsgáznia. Én tiltakoztam. Ott vannak a szlovén anyanyelvű tanítójelöltek, és bizony, alig-alig beszélnek magyarul. És ők jönnek ide dolgozni."⁹

A lendvai óvodához még kilenc kétnyelvű óvoda tartozik. Összesen 469 gyerekkel foglalkoznak. Az óvodában, a kétnyelvű iskolára való felkészítés intézményében bizonyos tapintattal kezelik a nemzetiségi hovatartozást: "Mi a beiratkozásnál soha nem tüntetjük föl, hogy ki milyen nemzetiségű. Nem is tartjuk azért fontosnak, mert *nem akarunk nemzetiségi problémát* (kiemelés tőlem - Sz. I.), 'nem akarjuk a nemzetiséget' mint egy problémát feltüntetni a szülők előtt. Azért csak azt kérdezzük meg a beiratkozásnál, hogy a gyerekek milyen nyelven beszélnek." E tapintatban a politikai óvatosság, a kedvezőtlen tapasztalatok és a praktikus szempontok (például a vegyes házasságok magas aránya) feltehetően egyaránt szerepet játszanak. E gyakorlattal máshol is találkozunk (az iskolában és a hittanórán). Paradoxon, hogy éppen a kétnyelvűség legfontosabb szocializációs intézményei kezelik tabuként az etnikai hovatartozást. De ez a paradoxon jól mutatja, hogy a konszolidált gyakorlat ellenére is olyan kérdésről van szó, amely a társadalmi tudatban máig feldolgozatlan. Ez a gyakorlat maga is hozzájárul ahhoz, hogy a nemzetiség kérdése kényes kérdés maradjon. Ugyanakkor nem akadályozza meg, hogy a napi gyakorlatban ne azonosítsák egymást az emberek. Az óvónők is tudják, hogy a lendvai óvodában a gyerekek 60 százaléka szlovén, 40 százalékuk magyar, a területi óvodákban pedig ennél valamivel több, "van, ahol még 80 (százalék) is".

Milyen képük van a gyerekeknek a másik nemzetiségről? Egy vegyes nemzetiségű területen a saját és a másik nemzet konceptualizálásának folyamata talán a legfontosabb szocializációs kérdés. Interjúink alapján úgy tűnik, ez nem vetődik fel szakmai kérdésként az óvodában: "Itt, nálunk még nem is beszélünk erről, meg a gyerekeknél sem. Itt a gyerekek nem is tesznek különbséget azon, hogy" te nem tudsz én velem beszélni - mondjuk - magyarul vagy szlovénul. Hogy te akkor magyar vagy szlovén vagy. Most téged nem szeretlek, nem játszom veled. "Ilyet mi még ezeknél a kicsi gyerekeknél nem vettünk észre.

⁸ Az óvoda magyar igazgatóhelyettese a vele folytatott beszélgetésünkbe az egyik szlovén anyanyelvű vezetőt is bevonta, aki értett ugyan magyarul, de beszélni nem tudott.

⁹ u. o.

Nem is próbálunk észrevenni, meg nincs is talán. Mert ők még annyira kicsik, hogy ilyenekkel nem foglalkoznak.” Azt azonban már az óvodás korú gyerekek is látják: a magyarok - az óvónőket is beleértve - sokkal jobban beszélnek szlovénul, mint a szlovénok magyarul, és amíg a magyar felnőttek a szlovén környezetben szlovénra váltanak, addig a szlovén felnőttek nem - vagy csak ritkán - használják a magyar nyelvet magyar környezetben. Ez azzal jár, hogy a gyerekek tudatában már korán kialakul a szlovén és a magyar nyelv sajátos, hierarchikus viszonya.

Lehet, hogy a magyar gyerek magyarul kezd beszélgetni a szlovén óvónővel, mondják az óvodában, de “ha tudja, hogy az óvónő velük könnyebben beszél a szlovén nyelvet, kevesebbet tud esetleg magyarul, akkor visszatérnek a szlovénra.” Ennek a fordítottja azonban (hogy a szlovén kisgyerekek magyarul beszélgessen a magyar óvónővel) nem szokott előfordulni. Szlovén beszélgető partnereink szlovénul mondja: az óvodába kerülő, szlovénul még nem tudó kisgyerekek tanítják őt magyarul. Magyar kolléganője azonban pontosítja szavait: “Hát annyira nem tanított, mert mondom, kell, hogy ismerjék mind a két nyelvet, és kell mind a két nyelven beszélni. Amikor a gyerek meg akarja mondani azt a problémát, hogy ő veled akar beszélgetni, és hogy akkor mit csináljon, *a gyerek magyarul beszél, az óvónő szlovénul, és megértik egymást* (kiemelés tőlem - Sz. I.)”

Lendván a magyar gyerekek nagyobb része úgy jön az óvodába, hogy tud valamennyire szlovénul. (Az óvónők szerint a szlovén gyerekeknek körülbelül a fele beszél valamennyire magyarul.) Arra a kérdésre, hogy mit jelent egy óvónő számára, ha olyan kisgyerekek kerül szembe, akik nem tud szlovénul, a következő választ kaptuk: “Hát, különös nehézségem nincs, mert nincs egyedül a csoportban. Nincs olyan környezetben, ahol egyedül találná magát. Mert találkozik az óvónővel, akire támaszkodhat (a csoportokkal két-két óvónő van, egy magyar és egy szlovén anyanyelvű - Sz. I.), aki esetleg hozzászól az ő anyanyelvén. A másik esetleg annyi, hogy nem tud olyan gyorsan bekapcsolódni... nem tud olyan gyorsan barátokat találni. Nem tud olyan gyorsan kommunikálni, ahogy ő bírja azt a saját anyanyelvén. De ez rövid idő, ez olyan nagyon rövid idő, hogy mi külön hangsúlyt erre nem is fektetünk. Mert egész nap mind a két nyelvet hallja.”

Az óvodában tartja magát az a vélekedés, hogy “a gyerekek játszani tudnak akkor is, ha nem értik a nyelvet. Mert egymásra rátalálnak. És esetleg, amit nem ért, azt megmutatja. A másik jön neki segítségére.”

Ezekből a véleményekből úgy tűnik, mintha az óvónők nem vennének tudomást a gyerekek nyelvi hátrányáról. Természetesnek tekintik, hogy a gyerekek egy része életkorának ebben a fejlődéslélektani szempontból kitüntetett időszakában a verbalitásnál alacsonyabb szintű kommunikációra kényszerüljön, és így bírkózzon meg társas kapcsolatainak kialakításának feladatával. Kétségtelen, hogy ezek a helyzetek a gyerekek közötti szolidaritást is erősíthetik, amennyiben egymásra vannak utalva, de egyesek marginalizálódásának és kiszolgáltatottá válásának veszélyét is magukban rejtik.

A valóságban a gyerekek az óvodában sem hallják egész nap mind a két nyelvet - ahogy az óvodán kívül sem. Az előbb idézett óvónő is utal a többségi nyelvnek a kisebbségi nyelvhez képest meglévő társadalmi elsőbbségére, amikor a környezethez való alkalmazkodásról beszél: "Ha én magamat veszem, én beszélek a gyerekekkel magyarul, de ha az én környezetem olyan, hogy körülöttem szlovénok élnek, akkor biztos, hogy a környezetemmel olyan nyelven beszélek, hogy az is megértse. Az, mondjuk, legyen szlovén. (Kiemelés tőlem - Sz. I.) És akkor a gyerek is sokkal többet hallja azt a nyelvet. Mert azért legalább a fele időt a környezetében tölti el." Tapasztalatai szerint azokban a vegyes házasságokban is inkább szlovénul beszélnek, ahol az anya magyar.

Az óvónők elmondták, hogy ha három-négy magyar gyerek beszélget, és odamegy hozzájuk egy szlovén, a magyarok automatikusan átváltak a szlovén nyelvre. "Élő példa erre az unokám. Egyetlen szót sem tudott szlovénul, csak magyarul. Otthon mindenkivel csak magyarul beszélt. Amikor bekerült az óvodába, fél év után már nem beszélt magyarul. Tud ugyan magyarul, de már keresi a magyar szavakat. Most elsős. 'Papa, hogy is kell ezt magyarul mondani?' És amikor játszik, szlovénul beszél önmagával és a játékaival. Hozzám is szlovénul szólt. Mondtam neki, hogy 'nem értem, mit mondasz, fiam'. 'Te nem tudsz szlovénul?' 'Én nem tudok, velem csak magyarul tudsz beszélni.' És a feleségem is ezt mondja neki. Mikor nálunk van két napig, akkor már rendbejön. Tehát az óvoda, az iskola és a környezet ennyire hat a gyerekre¹⁰."

A két nyelv hierarchikus viszonya tehát már az óvodában finoman körvonalazódik. Ez egyrészt nyilvánvalóan a társadalmi gyakorlat leképeződése, másrészt azonban egy megoldatlan pedagógiai probléma következménye is. A nyelvek társadalmi rangsorának korai rögződése a gyerekek identitásának formálódása szempontjából meghatározó jelentőségű, hiszen a rangsor - akarva-akaratlanul - őket is minősíti. Az óvónők elsősorban a kétnyelvű óvoda módszertani problémáit érzékelik: "(Harminc évvel ezelőtt) csak szavakat tanítottunk - és idezőjelbe tenném azt, hogy 'tanítottunk' - és próbáltunk a gyerekekkel megismertetni. Utána ezeket a szavakat mondatokba fűztük. Akkor ezeket a mondatokat összekötöttük egy-két mondattal. De olyan nagyon csecsemőcipőben jártunk még, mert nem volt semmiféle utasításunk. Még ma sincs. Nekünk kell kitalálni. Utat törni. És akkor jönnek, hogy 'ez jó volt, ez nem volt jó'. Mondjuk, 80-ban, 82-ben megjelent egész szűk keretekben egy nevelési terv. Egy program, aminek a keretébe megpróbáltunk akkor belehelyezkedni. De ez csak ilyen keretprogram volt. Nem lehetett úgy venni, hogy most ezt muszály csinálni, ezt meg kell, és hogy mennyit kellett volna. Na, most ebből a keretből merítünk, ahhoz viszonyítva, hogy a gyerekek mire képesek."

Úgy tűnik tehát, hogy a tanítástechnikai nehézségek mögött eltűnnek a nyelvi előnyökből-hátrányokból adódó társadalomleléktani és szocializációs problémák. Az interetnikus viszonyokat szabályozó társadalmi gyakorlat

¹⁰ u. o.

azonban amely hosszú időn át megpróbálta zárójelbe tenni az etnikai identitás kérdéseit - az óvonók szocializáltságán keresztül is újratermelődik az óvodában.

Kijöve az óvodából, felfigyelünk négy-öt kisgyerekre: a kerítésbe kapaszkodva néznek ránk és valahová, az utca túloldalára. Kérdezzük, mi történt: kiesett valami? Miben segíthetünk? A gyerekek azonban - akiknek, június lévén, már minimum tíz hónapja kellett a kétnyelvű óvodába járniuk - nem értenek semmit. Aztán egyikük kiszalad az utcára, és visszavisz egy labdát.

Akkor értjük meg, hogy mit néztek. Egy sem akadt közöttük, aki magyarul is el tudta volna mondani, hogy kiesett a labda.

Povzetek

Dvojezičnost in raba jezika med Madžari v Prekmurju

V uvodnem delu avtorica prispevka ugotavlja, da so ob uvedbi dvojezične šole (v šolskem letu 1959/60) imeli nekateri starši (zlasti Slovenci, v nekaterih primerih pa tudi Madžari) pomisleke. Struktura dvojezičnega šolstva se je v zadnjih letih utrdila, ne glede na dejstvo, da strokovnjaki in prizadeti pogosto živahno razpravljajo o metodični ravni dvojezičnega šolstva kakor tudi o uspešnosti poučevanja madžarskega jezika.

Avtorica navaja, da so Madžari na Slovaškem, Zakarpatju, Transilvaniji in Vojvodini poskuse uvajanja dvojezičnega šolstva označili kot grobo kršitev manjšinskih pravic. V Prekmurju pa nasprotno prevladuje mnenje, da je bila uvedba dvojezične šole nujnost. V prispevku so na kratko opisani vzroki za uvedbo dvojezične šole v Prekmurju.

Raziskovalna skupina Državne knjižnice za tuje jezike v Budimpešti je junija 1992 iskala odgovor prav na to vprašanje, in sicer, kako izpolnjuje dvojezična šola svojo vlogo pri pospeševanju integracije v družbo, na temeljih materinščine kot dejavnika identitete otrok.

V poglavju "Družbena psihološka sporočila statističnih podatkov" so na kratko obravnavane demografske značilnosti Madžarov v Prekmurju, in sicer:

- a) V Sloveniji živi le 7792 Madžarov (podatki iz popisa prebivalcev iz leta 1991).*
- b) Na narodnostno mešanih področjih so Madžari v manjšini. Večina jih živi v Lendavi. Zunaj Lendave živijo Madžari še v 34 naseljih.*
- c) Madžari živijo večinoma v manjših krajih.*

Število Madžarov v Sloveniji se je od zadnjega popisa prebivalstva (od 1981-1991) zmanjšalo za 10%. V času priključitve Prekmurja Jugoslaviji so v Lendavi, ki je kulturno, gospodarsko in duhovno središče kraja, predstavljali Madžari 90% prebivalstva. Danes je v Lendavi le 28% prebivalstva madžarske narodnosti.

Na podlagi podatkov avtorica povzema, da demografski podatki dokazujejo asimilacijske procese, ki se samoiniciativno vgrajujejo v (lastno) samozavest skupnosti in tako postajajo vodilna paradigma ponašanja članov skupine. Zavest o asimilaciji prispeva k pospeševanju "asimilacije spirale".

V poglavju o "Pravnih pravicah" so prikazane značilnosti ustave Republike Slovenije, ki na edinstven način v Srednji Evropi zagotavlja jezikovno enakopravnost na narodnostno mešanem območju. Ustava zagotavlja posebne pravice manjšin na pod-

ročju izobraževanja, kulture, informiranja, izdajateljstva, povezovanja z matičnim narodom in delno na področju gospodarstva.

Avtorica našteva vsa področja, kjer prihaja v praksi do izraza uveljavljanje manjšinskih pravic in ugotavlja, da vse našteto ne zadošča za ustavitev asimilacijskih procesov. Danes je jasno, po mnenju avtorice, da dvojezična šola v praksi več ali manj pospešuje jezikovno asimilacijo, čeprav so od dvojezične šole pričakovali ohranjanje madžarske identitete.

V poglavju "Raziskovalne metode" avtorica pojasnjuje, da je za razumevanje delovanja zapletenih asimilacijskih procesov, (ki kljub pravnim garancijam potekajo delno tudi z znotraj vzpodbujenimi hotenji) se je raziskovanje usmerilo na preučevanje sistema dvojezičnega šolstva in na vlogo madžarske inteligence.

Pri preučevanju je bilo uporabljenih več metod:

- a) Vprašalnik je izpolnilo 74 madžarskih intelektualcev (t.j. diplomanti univerze, višjih in visokih šol),
- b) Globinski intervju je zajel 18 intelektualcev madžarske narodnosti (pedagogi, zdravniki, duhovniki, vidne osebnosti kulturnega življenja),
- c) Skupinski razgovor je bil izveden v 18 naseljih, kjer je najmanj polovica prebivalstva madžarske narodnosti.

V pričujočem prispevku je iz obsežne raziskave prikazana problematika rabe materinščine in vloga vrtcev pri utemeljevanju jezikovne identitete.

Raba materinščine in jezikovna hierarhija

Z anketo so bili izbrani podatki o rabi jezika v različnih situacijah (v cerkvi, šoli, trgovini, športu, v uradih, itd.).

Po mnenju anketiranih intelektualcev Madžari sistematično rabijo svoj jezik le v cerkvi in nekoliko manjši meri v kulturnem življenju.

Razlike se kažejo v rabi madžarskega jezika pri ženskah in moških. (Ženske menijo, da v večji meri rabijo madžarski jezik kot moški). V javnem življenju se kažejo znamenja o zapostavljanju madžarskega jezika.

Raziskava se je konkretnjeje usmerila na proučevanje vloge vrtca t.j. na socializacijsko ustanovo, ki pomeni za generacijo najmlajših, prvo srečanje z uradno dvojezičnostjo.

V poglavju "Utemeljitev jezikovne hierarhije" avtorica ugotavlja, na podlagi intervjuja in individualnih razgovorov, da je za otroke z madžarskim maternim jezikom dvojezični šolski sistem, glede vprašanj, povezanih z narodno pripadnostjo, prizorišče konfliktov.

Del teh konfliktov je zakrit in mogoče nikoli ne bo ozaveščen pri otrocih. Rezultat reševanja konflikta se kaže v drugorazrednosti njihove materinščine.

V lendavskem vrtcu dela 14 vzgojiteljic, skupno število zaposlenih v vrtcu je 19. Načelno so dani torej dobri pogoji za dvojezičnost, vendar se dvojezičnost ne uresničuje v celoti. Vzrok za neuresničevanje dvojezičnosti je delno v tem, da je v Lendavi na splošno v rabi slovenski jezik, hkrati pa nekateri otroci s slovenskim maternim jezikom ne obvladajo dovolj madžarskega jezika.

V lendavskem vrtcu, skupaj z devetimi dislociranimi dvojezičnimi oddelki, vzgajajo in skrbijo za 469 otrok. V vrtcu imajo takten odnos do narodne pripadnosti otrok. Pri vpisu ne izkazujejo nacionalne pripadnosti otrok, zanima jih le pogovorni jezik otroka.

S tako prakso so se srečevali raziskovalci tudi drugod (v šoli, pri verouku), zato menijo, da je svojevrsten paradoks, da prav najpomembnejše institucije dvojezičnosti tabuizirajo etično pripadnost otrok.

Ta paradoks kaže, ne glede na konsolidirano prakso, da gre za vprašanje, ki v družbeni zavesti še do danes ni obdelano. Zaradi take prakse ostaja narodnostno vprašanje občutljivo. Tak pristop pa v vsakdanji praksi ne preprečuje, da se ljudje ne bi narodnostno identificirali.

Avtorico je zanimala podoba, ki nastaja pri otrocih o drugi nacionalnosti. Na narodnostno mešanem območju je proces konceptualizacije o lastnem in o drugem narodu morda najpomembnejše socializacijsko vprašanje. Na podlagi intervjujev je ugotovila, da ta vprašanja na strokovni ravni še ne prihajajo do izraza v vrtcu. Vendar pa otroci že v vrtcu zapazijo, da Madžari (vključno z vzgojiteljicami) mnogo bolje obvladajo slovenski jezik kot Slovenci madžarski jezik. To pomeni, da se v zavesti otrok že zelo zgodaj izoblikuje svojstven hierarhični odnos med slovenskim in madžarskim jezikom. Za to trditev so v prispevku navedeni nekateri primeri.

V vrtcu prevladuje mnenje, da se otroci lahko igrajo, ne glede na znanje in razumevanje jezika. To, kar ne razumejo, lahko pokažejo in si pri tem med seboj pomagajo pri jezikovnem sporazumevanju. Zdi se, da vzgojiteljice ne razmišljajo o jezikovnem zaostajanju otrok in o nižji stopnji verbalne komunikacije nekaterih otrok. Ni dvoma, da nekatere situacije v vrtcu utrjujejo solidarnost med otroki (v kolikor si med seboj pomagajo), vendar obstaja nevarnost marginalizacije in podrejenosti za nekatere otroke.

Vzgojiteljice so avtorici v razgovoru (s posameznimi primeri iz življenja otrok v vrtcu in doma) potrdile družbeno prednost večinskega jezika v okolju. Na podlagi teh primerov avtorica sklene, da se hierarhični odnos med jezikoma oblikuje že v vrtcu. V tem se očitno deloma zrcali družbena praksa, deloma pa je to stanje posledica nerešljivega pedagoškega problema. Zgodnja utrditev družbene hierarhije jezikov ima pri oblikovanju identitete otrok določen pomen, ker tudi otroke, hote ali nehoti, kvalificira.

V razgovoru z vzgojiteljicami je avtorica ugotavljala, da dajejo prednost problemom metodike vzgojnoizobraževalnega dela v vrtcih. Za pedagoško delo dobivajo vzgojiteljice premalo strokovne pomoči. Pogrešajo tudi vzgojni načrt (na voljo imajo le okvirni vzgojni načrt iz leta 1982).

Zdi se, da so zaradi učno-tehniških težav, družbenopsihološki in socializacijski problemi, ki nastajajo kot posledica jezikovnega privilegija ali jezikovne zapostavljenosti, odrinjeni v ozadje.

Družbena praksa, ki regulira interetične odnose, je za daljši čas poskušala postaviti na stranski tir vprašanja etnične identitete, vendar se le-ta na novo reproducirala (tudi skozi socializacijo vzgojiteljic) v vrtcu.

V zaključnem delu prispevka avtorica opisuje lastne izkušnje z dvojezičnim vrtcem. Ob odhodu iz vrtca je nagovorila otroke, ki so ob ograji iskali izgubljeno žogo. Otroci, ki so imeli za seboj 10 mesečno vzgojno delo v dvojezičnem vrtcu, niso razumeli vprašanj v madžarskem jeziku (kaj iščejo in ali rabijo pomoč pri iskanju). Nihče od otrok ni znal povedati v madžarskem jeziku, da iščejo žogo, ki se je odkotalila z dvorišča na cesto.

JERNEJ ZUPANČIČ**NOVEJŠE SPREMEMBE V SOCIALNI STRUKTURI
KOROŠKIH SLOVENCEV****Uvod**

Slovenska manjšina na avstrijskem Koroškem je dolgo zaostajala v svojem socialnem razvoju. Študije iz šestdesetih in sedemdesetih let govorijo o znatnih razlikah med strukturo manjšine in večine; prva je bila omejena pretežno na podeželje, s prevlado kmečke in delavske strukture (Klemenčič, 1984). Manjšina je bila socialno, gospodarsko in politično šibkejša, zato se je težko upirala asimilaciji. V sedemdesetih letih je prišlo do opaznejše modernizacije tudi pri manjšini, oblikovati se je pričela slovenska inteligenca (Klemenčič, 1986). Drugi opozarjajo na še vedno opazne razlike v socialni strukturi, zlasti na še sorazmerno visok delež kmečkega prebivalstva. Pri tem se premalo upoštevajo lastnosti podeželja in obmejne lege (Reiterer, 1977 in 1986). Suppan poudarja vpliv zgodovinskega razvoja na sodobno strukturo in položaj slovenske manjšine (Suppan, 1983, 136-212). Vlogo zgodovinskega razvoja in njegovih sledi sta v svojem delu prikazala tudi Reiterer in Flaschberger (1979).

Na pomen slovenske mestne populacije (v Celovcu in Beljaku) in njene socialne strukture ter razlik med mestom in podeželjem opozarja Ibounig (Ibounig, 1986). Novejše analize uradnih statističnih podatkov ter analiza šolske statistike (podatkov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu) so opozorili na temeljite socialne in prostorske spremembe pri slovenski manjšini (Zupančič, 1992). Slednja si je prav preko modernizacije svoje socialne strukture uspela izboljšati svoj položaj, zmanjšati konflikte in postopoma umirjati nekdanje tako kritično številčno nazadovanje.

Modernizacija poselitvenega območja slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem

Poselitveno območje koroških Slovencev, ki obsega okrog 2500 km² s približno 270000 prebivalci, je v zadnjih dveh desetletjih doživelo znatne spremembe v svojem socialnem in prostorskem razvoju. Dober pokazatelj teh sprememb je že rast prebivalstva, saj se le-to praviloma koncentrira v gospodarsko aktivnih in z infrastrukturo bolje opremljenih območjih. Skoraj polovica narodnostno mešanega območja na Koroškem kaže izredno demografsko dinamiko, še posebno okolica Celovca in Beljaka. Urbanizaciji (rasti mestnega prebivalstva) je v sedemdesetih letih sledila precej nagla suburbanizacija, torej rast

obmestja na račun mesta in bolj oddaljenega podeželja. Mestni način življenja je postal takorekoč vsesplošen in prevladuje tudi na podeželju. Slednje izgublja svojo funkcijo agrarne proizvodnje in postaja kvalitetno bivalno ter rekreacijsko območje.

Glede na dinamiko rasti prebivalstva lahko narodnostno mešano ozemlje na avstrijskem Koroškem razdelimo na naslednja območja:

- mesti Celovec in Beljak z zmernim naraščanjem prebivalstva. V obdobju 1981-1991 je naraslo za 2-5%.
- suburbano območje okrog Celovca in Beljaka z močno koncentracijo prebivalstva. Število prebivalstva je v omenjenem obdobju naraslo za več kot 5% in ponekod tudi za več kot 10%. Tipične občine so Žrelec, Žihpolje, Pokrče, Kotmara vas, Rožek, Hodiše, Bilčovs in Vernberk. Območje se širi proti dravski dolini.
- območje starejšega objezerskega turizma (občine Vrba, Otok, Dholica, Kriva Vrba, Poreče in deloma še Škofiče) je v sedemdesetih letih doživljalo rahlo nazadovanje. Vzrok odseljevanja je bila verjetno precejšnja draginja (Pascinger, 1979). V zadnjem desetletju je bil migracijski saldo spet pozitiven in območje izkazuje sorazmerno močno rast števila prebivalstva. K tej skupini smemo upravičeno prišteti tudi občino Škocjan (razvit turizem, močna rast prebivalstva).
- podeželska območja z zmerno koncentracijo prebivalstva (Velikovec in Dobrla vas ter Šentjakob, Bistrica v Rožu in Bekštanj ter Galicija in Šmarjeta v Rožu). Gre za prehodna območja bodisi z močnejšimi lokalnimi centri (prim. Velikovec) bodisi z znatnim vplivom suburbanizacije (npr. v zgornjem Rožu).
- podeželska območja s stagnacijo števila prebivalstva (Žitara vas, Globasnica, Bistrica pri Pliberku in Pliberk v Podjuni, dalje Suha, Ruda in Grebinj, podobno tudi nekatere občine na spodnji Zilji (Št. Štefan, Podkloster, Straja vas). V to kategorijo sodi tudi občina Grabštanj. Čeprav je blizu Celovca, je suburbanizacija ni zajela v taki meri.
- območja z nazadovanjem števila prebivalstva so predvsem gorske občine (Borovlje, Bistrica na Zilji, Sele, Djekše in Železna Kapla). V zadnjih dveh se je število zmanjšalo celo za več kot 10%, v veliki meri zaradi odseljevanja.

(Zupančič, 1992; gradivo popisa 1991).

Prikazani procesi imajo za slovensko manjšino daljnosežne posledice. Že po drugi svetovni vojni se je na Koroško in s tem tudi na narodnostno mešano ozemlje priselilo večje število nemških priseljencev iz Vzhodne Evrope in s tem spremenilo narodnostne razmere (Klemenčič, 1959). Sedaj prihaja s suburbanizacijo v nekdanj pretežno slovenska naselja mestno nemško govoreče prebivalstvo, ki manjšinske problematike ne razume. Jezik sporazumevanja ter jezik v šoli, cerkvi in na drugih javnih mestih je postala nemščina, slovenščina pa je izrinjena skoraj izključno v družine. Skupnosti z močnim doseljevanjem si

težko oblikujejo lokalno identiteto, staroselci pa jo tam izgubljajo. Slovenci živijo tako zaradi doseljevanja kakor tudi zaradi asimilacije vse bolj razpršeno v urbaniziranem okolju.

Socialne spremembe pri slovenski manjšini

Pripadniki manjšine so poseljevali predvsem podeželski prostor, kjer je preobrazba potekala nekoliko počasneje. Poleg tega so mnogi Slovenci ob socialni preseljavi iz kmečkega v nekmečki poklic ter ob preselitvi z dežele v mesta opustili najprej slovenski jezik in se nato postopoma asimilirali. Druga generacija je bila pogosto že nemško govoreča. Pri asimilaciji je igrala veliko vlogo šola, ki je otrokom posredovala nemški jezik in kulturo ter preko tega vsiljevala tudi identiteto. Mnogi starši so pričeli tudi v družini "zaradi otrok v šoli" vse bolj uporabljati nemščino. Ob tem je treba upoštevati tudi dejstvo, da slovenščina ni predstavljala funkcionalnega jezika in da je bil pojem slovenstva nekaako razvrednoten. Na drugi strani je bila "nemškost" v očeh mnogih pojem kvalitete, napredka, boljšega ipd. Poleg tega je odnose med večino in manjšino obremenjeval zgodovinski spomin: razpad monarhije, predplebiscitna vojna in plebiscit, dogajanje med drugo svetovno vojno in nemalo tudi odnosi med tedanjima državama Avstrijo in Jugoslavijo. Del sodeželanov je bil ostro nastrojen proti manjšini, pri pripadnikih večinskega naroda so o Slovencih prevladovali negativni stereotipi. Vse to je predstavljalo vrsto psiholoških dejavnikov, ki niso ravno vabili k ohranitvi narodne identitete in jezika ter kulture. Psihološke dejavnike asimilacije sta dobro prikazala Trstenjak (Trstenjak, 1990) in v bolj obširni študiji Merkač (Merkač, 1986).

Zaradi asimilacije socialno že preslojenih Slovencev se je socialna struktura manjšine le počasi spreminjala. Narodnostno so bila stabilnejša območja v odmaknjenih predelih, kamor je modernizacija segla v manjši meri. Toda od tu so se ljudje odseljevali, kar je spet prispevalo k splošnemu številčnemu nazadovanju manjšinske populacije.

Še leta 1981 so bile opazne razlike med strukturo manjšine in večine. V celoti gledano je bila pri prvi videti starostna, spolna, izobrazbena, poklicna in zaposlitvena struktura nekaako porušena, nenormalna. Odkloni, ki se pri tem kažejo, so rezultat asimilacije. Opozoriti moramo, da v analizi ni bil upoštevan Celovec, ker zanj ni bilo ustreznih podatkov (Zupančič, 1992).

V starostni sestavi je najmočnejše zastopana skupina 45-60 let, kar kaže na precejšnjo ostarelost. V marsikateri občini je delež starih nad 60 let presegal 30%.

Porušena je tudi spolna sestava, saj je število moških precej večje od števila žensk (za okrog 10%). Reiterer je to pojasnil z večjim poročanjem Slovenk z nemško govorečimi (Reiterer, 1986).

Pri izobrazbeni strukturi je lepo viden selektivni vpliv asimilacije. Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo je pri manjšini (2.2%) le malo nižji kot pri večini (2.4%), pri srednji izobrazbi (meščanske, poklicne, strokovne šole) je

bistveno nižji kot pri večini, pri osnovni pa zopet precej višji (kar 66%). Asimilacija je bila najbolj učinkovita pri mlajši populaciji z nižjo ter srednjo stopnjo izobrazbe, pri višje in visoko izobraženih pa manj. Dokaj visok odstotek prebivalstva s samo osnovnošolsko izobrazbo je odraz starostne strukture. Res je tudi, da je starejše, v veliki meri še kmečko prebivalstvo manj komunikativno in se tudi zato pozneje asimilira.

Zanimiv je tudi pregled zaposlitvene strukture. Pri manjšini je delež socialno varnega prebivalstva (ki prejema dohodek) višji kot pri večini. Socialna varnost pomeni enega izmed temeljnih pogojev za zadržanje narodne identitete.

V poklicni strukturi je opazen prehod iz industrijske v postindustrijsko, terciarizirano družbo. Manjšina ima sicer še 20% kmečkega prebivalstva (pri večini le 6%), toda delež zaposlenih v terciarnih dejavnostih (dobrih 34%) že presegajo zaposlene v sekundarnih dejavnostih (slabih 33%). Pripadniki manjšine so dobro zastopani pri tim. prostih poklicih (z visoko izobrazbo) in v gradbeništvu, malo zaostajajo pri vrsti uslužnostnih dejavnosti, pri vseh drugih poklicih je razlika precejšnja.

V celoti je vendarle viden očiten napredek glede socialne preobrazbe. Razlike so odraz prejšnjega socialnega razvoja ter asimilacije, ki je zlasti v preteklosti manjšini odtrgala najbolj mobilni del njene populacije. Ne nazadnje je treba upoštevati tudi težišče poselitve Slovencev (slovensko govorečih po uradnem popisu); le-to je v Rožu, Karavankah in Podjuni, torej območjih, ki so zaradi oddaljenosti od mestnih središč najdlje zadržala kmečko in delavsko strukturo. Še enkrat opozarjamo, da žal nismo razpolagali z ustreznimi podatki za Celovec.

Podrobnejši potek socialnega preslojevanja pri slovenski manjšini smo dobili z analizo podatkov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu (dalje ZGS). V temeljni raziskavi smo proučili celotno obdobje delovanja gimnazije (1957-1991). Zajeli smo vse vpisane dijake (okrog 2600 iz skoraj 2000 družin) ter polovico maturantov. Omenjeni podatki ne ponujajo primerjave z večinskim narodom, zato pa lahko sledimo socialnim procesom znotraj slovenske skupnosti.

Pri razvrščanju v socialne kategorije smo morali narediti nekaj kompromisov. Osnovno gradivo (vpisnice dijakov) so zapisovali profesorji gimnazije, deloma pa so jih kot ankete izpolnjevali dijaki sami. Zapisi se precej razlikujejo med seboj; nekateri so navajali poklic, drugi izobrazbo, tretji položaj v poklicu itn. Za analizo smo potrebovali nekaj različnih in opredeljenih kategorij, s katerimi je bilo mogoče računsko operirati. Izbrali smo sedem kategorij: kmet, delavec, podjetnik, nameščenec, izobraženec, rentnik, neznano (Zupančič, 1992, 210-214). Zaradi večje preglednosti in nazornosti so rezultati prikazani po petletnih razdobjih (glej grafikon 1).

Korelacijski izračun med skupnim številom dijakov gimnazije iz neke občine ter številom slovensko govorečih ob popisu leta 1981 je visoko pozitiven ($r = 0.95$). Zato sodimo, da je proučevana populacija dovolj reprezentativna. Veliko skladnost kažejo tudi podatki o deležu slovensko govorečih in deležu nagrobnikov s slovenskimi napisi (na primeru šestih izbranih občin: Bilčovs,

Kotmara vas, Sele, Suha, Globasnica in Djekše), kljub posamičnim odklonom. Na osnovi teh primerjav lahko upravičeno sklepamo, da so statistični podatki veliko bolj relevantni, kot so domnevali doslej (kritike jim namreč niso prizanašale). Oba navedena kriterija sta stroga, zato zajamemo z njuno pomočjo le trdno jedro manjšine, ki zavestno izpostavlja svoj jezik. Celotno populacijo je mogoče dobiti s pomočjo drugih podatkov, ki odražajo prisotnost Slovencev. Po šolski statistiki smo slovensko populacijo ocenili na okrog 45000 (Zupančič, 1993), Klemenčič jo je na osnovi spremljanja slovenskih radijskih oddaj ocenil na 50000 (Klemenčič, 1986), Reiterer pa na osnovi znanja slovenščine na okrog 60000 (Reiterer, 1986).

Nekoliko drugače je glede primerjave socialne strukture po uradnih podatkih in podatkih ZGS. Socialna struktura je bila po podatkih gimnazije že v začetku rahlo "boljša". Nekako do sredine sedemdesetih let je bilo razmerje približno naslednje: okrog 35% dijakov je izhajalo iz kmečkih družin, okrog 20% iz delavskih, okrog 10% iz družin nameščencev, približno 20% iz družin podjetnikov in obrtnikov, okrog 8% iz družin izobražencev, starši preostalih so bili rentniki, gospodinje ali pa njihov poklic ni bil znan.

Od sredine sedemdesetih let dalje se prične socialna struktura dijakov naglo spreminjati in v osemdesetih letih praktično ni več primerljiva z uradnimi podatki. Hitro se prične zmanjševati priliv dijakov iz kmečkih in delavskih družin (med leti 1987-1991 jih je bilo skupaj le 20%) in se močno povečevati delež dijakov iz družin nameščencev ter izobražencev (v istem obdobju je znašal po okrog 30%). Delež podjetnikov je nazadoval na okrog 15%.

Zakaj je prišlo do tega precej nenadnega skoka? Na gimnazijo so pričeli pošiljati svoje otroke nekdanji absolventi te ustanove, ki so v znatni meri nadaljevali šolanje na avstrijskih univerzah in si pridobili višjo ter visoko izobrazbo. Tako je gimnazija sama poskrbela za svoje zaledje. Vse bolj je čutiti, da delavske družine čedalje manj pošiljajo otroke na gimnazijo. Ni še povsem jasno, ali gre za dejansko zmanjševanje števila delavcev v celoti, ali pa ne pošiljajo svojih otrok na slovensko gimnazijo. Je morda slednjemu kriva asimilacija tega sloja?

Ravno delovanje gimnazije je prispevalo k oblikovanju razmeroma številčne skupine slovenskih intelektualcev. Mnogi so se po končani maturi in univerzitetnem študiju naselili v Celovcu ter suburbanizirani okolici. S tem se je precej okreplila prisotnost Slovencev v centralnem, gospodarsko, kulturno in politično najbolj dinamičnem območju Koroške. Vključevanje v večinsko družbo jim je prineslo številne socialne prednosti, izobrazba pa omogočila zadržanje narodne identitete v veliko večji meri kot prej. Z oblikovanjem kulturne, politične in vedno bolj tudi gospodarske elite je nastal sloj, ki lahko manjšino dostojno zastopa na deželni, državni in mednarodni ravni.

Zanimivo je tudi spreminjanje socialnega porekla dijakov po območjih. V občinah z večjo prisotnostjo Slovencev (v Podjuni, Karavankah in v Rožu) se je socialna struktura sicer precej spremenila (danes prevladujejo nameščenci in izobraženci), vendar je kmečka in delavska struktura še vedno močno prisotna (četrtnina do skoraj tretjine; primer občin Bekštanj, Šentjakob, Sele, Železna

Kapla, Žitara vas, Globasnica). Omenjeno območje je manj urbanizirano, zato je tudi tradicionalna struktura še bolj prisotna.

Območje Gur med Dravo in Celovcem (občine Kotmara vas, Hodiše, Bilčovs, Žrelec, Škofiče in Žihpolje) je zaradi bližine Celovca doživelo intenzivno suburbanizacijo, ki je v te kraje privedlo večje število nemško govorečih priseljencev. V socialni strukturi družin dijakov ZGS že prevladujejo nameščenci, precej je tudi že izobražencev (lep primer je občina Bilčovs).

Celovec je sicer izven uradnega dvojezičnega ozemlja, vendar je za slovensko manjšino izredno pomemben. Tam so številne gospodarske, kulturne in šolske ustanove. Celovec je tudi po legi približno na sredini ozemlja s slovensko poselitvijo in dostopen z vseh krajev narodnostno mešanega območja. Po uradnih podatkih živi v njem okrog 1200 slovensko govorečih, skupaj s priseljenci iz Slovenije pa nad 1600 in je po številu slovensko govorečih tretja občina na Koroškem. V mesto so se Slovenci doseljevali tudi prej, vendar so se v veliki meri asimilirali. Stanje se je pričelo popravljati, ko so se pričeli v mesto naseljevati nekdanji absolventi slovenske gimnazije. Tako se je oblikovalo novo poselitveno jedro koroških Slovencev, pomembno tako zaradi same centralne lege in položaja Celovca kakor tudi zaradi njihove socialne strukture. Priliv dijakov iz Celovca nenehno narašča, kar kaže tudi na demografsko relativno mlado populacijo. Dijaki prihajajo predvsem iz družin nameščencev in izobražencev (predvsem tim. prosti poklici), nekaj je tudi podjetnikov. Iz delavskih družin so prihajali v šestdesetih in deloma še v sedemdesetih letih, a nikoli več kot 20%; danes predstavlja komaj kak odstotek.

Slovenska gimnazija je tako prispevala levji delež pri oblikovanju slovenske inteligence ali širše k oblikovanju manjšinske kulturne, politične in tudi gospodarske elite. Družboslovna naravnost gimnazije je usmerjala dijake predvsem na področje pedagogike in humanistike. Obdelani so podatki do leta 1982 (nad 600 maturantov). Od teh se jih je največ odločilo za pedagoški poklic (učitelji, profesorji, vzgojitelji) - dobra četrtina, veliko je pravnikov, filologov, uradnikov, zdravnikov, narašča število ekonomistov in postopoma se oblikuje tudi tehnična inteligenca. Število maturantov, ki se odločajo za študij na področju tehnike in gospodarstva narašča šele v zadnjem desetletju. Ker deluje poleg gimnazije še dvojezična trgovska akademija se bo sloj gospodarstvenikov pri manjšini gotovo okrepil.

Sklep

Pomen socialne preobrazbe manjšine najbolj osvetljujejo rezultati zadnjega ljudskega štetja (leta 1991). Za razliko od prejšnjih popisov je število slovensko govorečih le minimalno nazadovalo. Zmanjšanje je značilno za občine z večjim številom in deležem Slovencev (v Podjuni, Rožu in v Karavankah in za občino Bilčovs). V teh občinah je kmečka in delavska struktura še relativno močno prisotna. Število se je precej povečalo v Celovcu, Beljaku, v nekaterih občinah na Zilji te v Velikovškem okraju (Djekše, Velikovec, Ruda, Grebinj). Tod se je

za slovenski jezik opredeljevalo predvsem neagrarno prebivalstvo, ki je izobraženo in gmotno dobro situirano. Dosežena stopnja socialne preobrazbe je prispevala k večji odpornosti pripadnikov manjšine zoper asimilacijo. Ker se je dejavno vključila v gospodarsko, kulturno in politično življenje avstrijske družbe in postala deloma celo nosilec določenih dejavnosti - torej je prostorsko funkcionalna, se je pričel zmanjševati tudi konflikt. Čeprav še niso odpravljene vsi dejavniki, ki pospešujejo asimilacijo, je slovenska manjšina vendarle na dobri poti postopne stabilizacije narodnostnih razmer na avstrijskem Koroškem.

Literatura

1. Flaschberger L., Reiterer A.F., 1979, Der taegliche Abwehrkampf, Kärntner Slowenen, Ethnos 20, Wien, 123 str.
2. Ibounig P., 1986, Die Kärntner Slowenen in Spiegel der Volksäehlung 1981, Amt der Kaerntner Landesregierung, Klagenfurt, 122 str.
3. Jesih B., 1987, Pogled v socialno strukturo koroških Slovencev, Razprave in gradivo, 20, Ljubljana, str. 185-206
4. Klemenčič V., 1959, Migracije prebivalstva na Koroškem med leti 1934-1951, Zbornik Koroške, Ljubljana, str. 92-112
5. Klemenčič V., Klemenčič Matjaž, 1984, Položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem v luči historičnih in socialnogeografskih procesov, Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Komunist, Ljubljana in Drava, Celovec, str. 95-111
6. Klemenčič V., 1986, Koroški Slovenci danes, Geografski obzornik, 23, 2-3, Ljubljana, str. 51-57
7. Klemenčič V., 1990, Metodologija uradnih popisov prebivalstva pripadnikov slovenske manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, Narodne manjšine, SAZU, Ljubljana, str. 31-45
8. Lage und Perspektiven der Volksgruppen in Öesterreich, 1989, Öesterreichische Rektorenkonferenz, Wien, (uredil A. Suppan)
9. Merkač F., 1986, Lebenswelten slowenischer Jugendlichen. Volksgruppenidentitätsfindung - Emanzipation in Kärnten, Avtonomna delavnica, Celovec, 256 str.
10. Paschinger H., 1979, Die Bevölkerungsentwicklung in Kärnten in Zeitraum 1971-1976, Studien zur Landeskunde Tirols, 6, Innsbruck, str. 395-405
11. Raumplanungsgespräch Suedkaernten, 1977, Wien, 205 str. (več prispevkov)
12. Reiterer A.F., 1977, Zur ökonomischen Situation der slowenischen Minderheit in Gemischtsprachigen Gebiet Kärntens, Raumplanungsgespräch Südkaernten, Wien, str. 105-117
13. Reiterer A.F., 1986, Doktor und Bauer, Drava, Celovec, 183 str.
14. Suppan A., 1983, Die Österreichischen Volksgruppen, Verlag fuer Geschichte und Politik, Wien, 262 str.
15. Trstenjak A., 1990, Psihološki dejavniki asimilacije, Narodne manjšine, SAZU, Ljubljana, str. 63-69
16. Volkszählung 1991, Wohnbevölkerung nach Gemeinden, Beiträge zur Österreichischen Statistik, Österreichischen Statistischen Zentralamt, Wien, 1993, Heft 1030/0

17. Zupančič J., 1992, Vpliv socialnogeografske preobrazbe na položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, magistrska naloga, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 331 str.
18. Zupančič J., 1993, Socialgeographic Transformation and National Identity - the Case of the Slovene Minority in Carinthia (Austria), *Geo Journal*, 30, 3, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston, London, str. 231-112

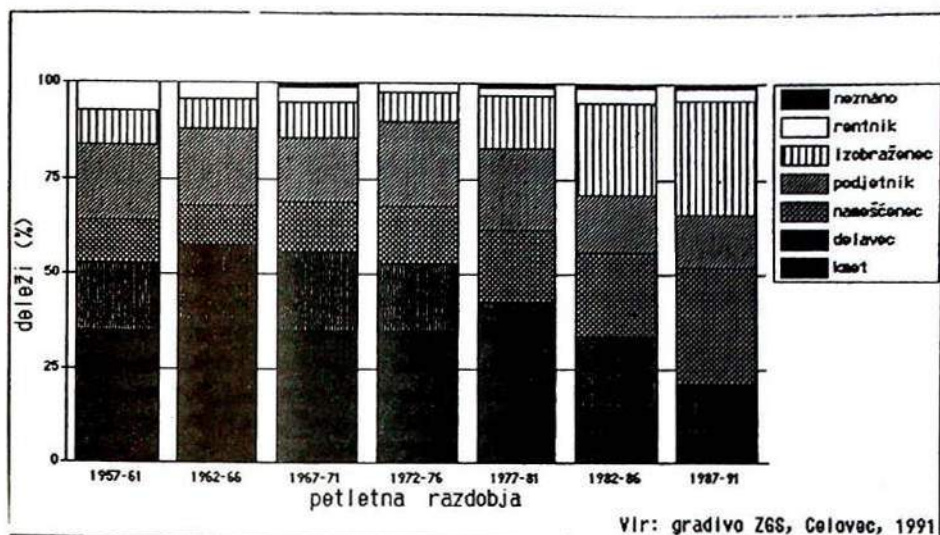
Povzetek

Slovenska manjšina na avstrijskem Koroškem je dolgo zaostajala v svojem socialnem razvoju. Omejena je bila pretežno na podeželje in na kmečki sloj. V agrarni fazi razvoja (do tridesetih let) se je večina Slovencev, ki so zamenjali poklic in se preselili v mesto, sčasoma asimilirala.

V industrijski fazi razvoja (od tridesetih do srede sedemdesetih let) je bila asimilacija najbolj intenzivna. Modernizacija je s širjenjem neagrarnih dejavnosti, mestnega načina življenja in krepitvijo moči državnih ustanov pripadnikom slovenske manjšine vsiljevala večinski jezik in kulturo. Socialna preobrazba manjšine je bila znatno počasnejša kot pri večinskem narodu, ker se je preslojeni del manjšine v veliki meri asimiliral. Manjšinska družba je zato zadrževala pretežno kmečko - delavski značaj.

Avstrijska Koroška je danes visoko razvita, urbanizirana, prometno odprta in prehodna, z infrastrukturo dobro opremljena pokrajina v postindustrijski fazi razvoja. Suburbanizacija je zajela precejšen del narodnostno mešanega ozemlja, predvsem zaledje okrog Beljaka in Celovca. To območje je gospodarsko in demografsko izredno dinamično. Zaradi priseljevanja pretežno nemško govorečega prebivalstva na omenjeno območje ter zaradi asimilacije je delež slovensko govorečih na tem območju majhen - v večini občin le nekaj odstotkov. Vendar se je položaj slovenske manjšine kljub temu precej izboljšal.

V fazi industrijske družbe so Slovenci ohranjali svojo narodno identiteto zlasti pri manj mobilnem kmečkem prebivalstvu, v postindustrijski fazi oziroma v terciarizirani družbi pa že v večji meri pri izobraženem in socialno dobro situiranem prebivalstvu. Velike zasluge za oblikovanje moderne socialne strukture manjšine ima Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu, ki je poleg strokovnega znanja posredovala tudi znanje slovenskega jezika, kulture in zgodovine. S tem se je izoblikoval sloj slovenske inteligence, ki se uveljavlja v kulturi, politiki in vse bolj tudi v različnih gospodarskih dejavnostih, zlasti v trgovini in prometu. Izobraženo slovensko prebivalstvo se je pričelo močneje priseljevati v Celovec in je tako oblikovalo novo poselitveno jedro slovenske manjšine.

Grafikon 1 Socialno poreklo dijakov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu v obdobju 1957-1991

Summary

Recent Changes in the Social Structure of Carinthian Slovenes

The Slovene minority in Austrian Carinthia had long been lagging behind in its social development. It was mostly limited to rural areas and to peasant social class. In the agricultural stage of development (up to the 1930s), the majority of Slovenes who had changed their profession and moved into towns became gradually assimilated.

In the industrial phase of development (from the 1930s to middle of 1970s), assimilation was at its most intensive.

Modernization, with its spreading of non-agricultural activities, urban way of life and strengthening of power of state institutions, had been enforcing the majority language and culture upon members of the Slovene minority. The social transformation of the minority was much slower than that of the majority nation, since the part of the minority that changed its social class was to a large degree assimilated. The minority society therefore retained its predominantly peasant-worker character.

MIRAN KOMAC

**QUESTI SLAVI BISOGNA ELIMINARLI:
USODA BENEŠKE SLOVENIJE?
(raziskovalni kroki)**

a.

Priključitev Beneške Slovenije k Italiji leta 1866 predstavlja pričetek odvijanja štirih bistvenih procesov, ki se na poseben način odražajo v politični kulturi slovenske manjšine v videmski pokrajini:

1. proces asimilacije, ki vpliva na izjemno zadržanost, če že ne strah pred izražanjem slovenske etnične identitete v javnosti;
2. proces izgrajevanja specifičnega razmerja med nacionalnim v etničnem smislu ter nacionalnim v državnem pomenu, kar se izraža v pojmu "razklanih osebnosti"; izvajanje tega koncepta ima velike posledice tako v odnosu italijanske države do slovenske manjšine v videmski pokrajini, kot tudi pri oblikovanju nacionalne identitete;
3. radikalno skrčenje medijev etnične socializacije, ki v bistvu obsegajo le družino, avtohtono vaško okolje in predvsem cerkev; šele v petdesetih letih tega stoletja se tem postopno pridružujejo novi (tisk, kulturna društva, politične organizacije). Dolgotrajno medsebojno prepletanje predvsem prvih treh agensov ni pustilo le sledove v zavesti, ampak je to imelo pomembne posledice na tisti del politične kulture, ki ga pojmuje kot politično obnašanje;
4. procesi migracij z izrazito poudarjeno emigracijsko črto kot bistvenim sestavnim delom (ne)razvoja. Na eni strani ti procesi vodijo (v najbolj drastični varianti) k postopnemu usklajevanju slovenske etnične in slovenske državne meje; po drugi strani pa se nam migranti kažejo kot izjemno pomembni, če že ne ključni nosilci razvoja tega področja v tistih primerih, ko obstoja celoten migracijski tok ali migracijska veriga.

b.

Italija je nastala po sistemu narod-država; v okviru globalne zgodovinske tipologizacije nastanka narodov Italijane uvrščamo med tiste narode, ki so to postali preden so uveljavili lastno državnost, ali pa so državnost imeli le kot zgodovinski spomin. Za razliko od Nemcev, ki so tudi vztrajali pri svoji zgodovinski državnosti (Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti), so se Italijani morali zadovoljiti zgolj s tako ali drugače prikazano Italijo kot razpoznavno

državno tvorbo v določenih zgodovinskih obdobjih. Za odnos Italije do različno etničnega velja imeti v mislih še relativno nestabilnost njene meje s severnimi sosedi (Francija, Avstrija, Jugoslavija), ki traja vse do leta 1947 oziroma celo do leta 1954; in ne nazadnje še izenačevanje etničnega in državnega ter iz tega izvirajoča potreba po nacionalni nivelizaciji brez ostankov. Italijanska država se je oblikovala preko združitve po mnogih elementih različnih populacij. Zato je mnogo časa prevladovala miselnost, da etnično-lingvistične različnosti niso istočasno tudi etnično manjšinski problemi. Še posebej med italijanskimi politiki je bilo zasidrano prepričanje, "da so različni govori le "dialekti" enega in istega "jezika". Med leti 1861 in 1918 je uresničevanje te teze na juridičnem področju vodilo k strogemu unificirajočem pravu, na podlagi katerega je bila italijanščina edini državni jezik. Istočasno je to vodilo k odpravljanju norm, sprejetih v okviru piemontskega prava, ki so ščitile rabo francoščine (...) prav tako pa ni bila v tistem času deležna nikakršne pravne zaščite slovenska manjšina v Beneški Sloveniji, ki je bila vključena v Kraljevino Italijo".¹

Kar zadeva področje našega proučevanja velja omeniti, da je bil proces asimilacije celo javno obelodanjen kaj kmalu po priključitvi Beneške Slovenije k Italiji. Tako je že 22. novembra 1866 izšel v časniku *Giornale di Udine* članek z naslovom "Gli Slavi in Italia", v katerem je mogoče prebrati tudi tole: "(...) Nikakršnega nasilja ne bomo izvajali; da bi italijanizirali Slovane v Italiji bomo uporabili jezik in kulturo višje civilizacijske stopnje, kar italijanska nedvomno je. Da jih pritegnemo k italijanski civilizaciji, ki mora ob meji pokazati ves svoj sijaj, bomo posebno pozornost posvetili ukrepom za izboljšanje njihovega socialnega in ekonomskega položaja ter izobraževanju (...). To civilizacijsko poslanstvo morajo nase prevzeti najbolj premožni in izobraženi Slovani, skupaj z Italijani iz sosednih dežel, kar bo omogočilo najmočnejšo obrambo naših meja.

Ni dovolj trditi, da so Istra, Trst, Gorica italijanska področja v vseh ozirih dokler lahko diplomacija uporabi argument o obstoju Slovanov na njenem ozemlju. Te Slovane je potrebno odstraniti (*Questi Slavi bisogna eliminarli*) z izkazovanjem naklonjenosti, razvojem in kulturo. Vsi izobraženi člani te slovanske kolonije so jezikovno in kulturno že italianizirani ter slovenščino (lo slavo) obravnavajo le kot kmečki dialekt; poleg tega pa tudi vsi slovanski kmetje in gorjani poznajo na tem področju obstoječi italijanski dialekt. Ta transformacija je potekala sama od sebe preko kulture; toda to akcijo je mogoče pospešiti s pomočjo posebnih ukrepov (...). Nekoč se je za obrambo meja narodov uporabljalo orožje; v drugih časih pa se uporabljajo poučne besede in ekonomski razvoj. Sedaj je čas za uporabo tega slednjega sredstva, še posebej v Istri in Furlaniji. V strmjenih vrstah je potrebno korakati k osvajanju meja lastne nacionalnosti".²

¹ Enciclopedia del diritto. Vol. XXVI. Alessandro Pizzorusso, *Minoranze Etnico-Linguistiche*. Giuffrè Ed., Milano, 1976, str. 541.

² *Gli Slavi in Italia. Giornale di Udine (Udine)* 22. novembra 1866.

c.

Program italijanizacije in s tem asimilacije slovenske populacije v Italiji je potekal v več smereh; najprej z brisanjem vseh znakov slovenstva,³ s prepovedjo rabe lokalnih neitalijanskih jezikov v javnosti⁴ ter predvsem skozi izgrajevanje izobraževalnega sistema.

Novi italijanski državljani so morali sprejeti iste upravne in kulturne ustanove, isto šolstvo in organizacijo in isti jezik, ki ga je italijanska država predpisala za proces izgrajevanja Italijanov. Širjenju pismenosti in uvajanju italijanščine je bil nasploh posvečen velik pomen, čeprav velja istočasno poudariti, da so vsaj pri določenem delu populacije ostajale težnje po ohranjanju slovenskega jezika. O tem nas prepričujejo izvorne listine: "Župan Specogna iz Ronca je 27. julija 1873 podpisal rokopisni razpis učiteljskega natečaja in v opombi dodal - kandidatnje morajo obvezno poznati slovenski govor. - Sovodenjski župan Carligh je 4. avgusta istega leta podpisal tiskovni oglas natečaja z enako vsebino in dodal rokopisno opombo - kandidati morajo poznati slovenski jezik"⁵.

Kako so bile te pobude sprejete ni znano. O reakcijah lahko sklepamo po vsebini tajne okrožnice, ki jo je takratni kraljevi komisar posredoval županom Beneške Slovenije že 19. aprila 1869: "Znana so vam vladina priporočila glede rabe narodnega jezika in v ta namen je pred kratkim okrajni šolski nadzornik obhodil ta kraj. Marsikateri sovražnik naše neodvisnosti - budeč krive misli panslavizma - išče vsakršnih pripomočkov, da bi se v tem kraju še nadalje ohranjala raba slovenskega jezika, ki spominja na sramotno bivanje tujca v Italiji. Razširjajo se med ljudmi tiskovine in tajni katekizmi, - in ker mora biti vladi mar, da se tako njej sovražno rovarjenje ustavi ter da se krivci kaznujejo, vas opominjam: pazite, obiskujte šole, ker je ostro zapovedano poučevanje izključno le v italijanskem jeziku, in ako zapazite, da bi se kak učitelj predrznil posluževati se omenjenega jezika, sporočite mi to, da se tak človek takoj odstrani"⁶.

Najbolj učinkovit sistem, ki je zagotavljal tudi dolgoročne rezultate pa je predstavljalo ustanavljanje šolskih struktur, ki bi pospeševale nacionalno alternacijo in ustrezno indoktrinacijo.

V ta sklop je mogoče uvrstiti ustanovitev posebne šolske (vaške) pripravljalnice (Scuola Preparatoria), v kateri bi se slovenska dekleta pripravljala za poklic učiteljic v osnovnih šolah. Že leto dni kasneje (1877) ta prerase v popolno šolo, ki se kasneje preoblikuje v učiteljsišče; šolski stavbi je prizidan tudi

³ Leta 1867 je bilo osrednje urbano središče Slovencev v Beneški Sloveniji preimenovalo iz S. Pietro degli Slavi v S. Pietro al Natisono. O tem podrobneje v: Cotterli O.: *Le Valli del Natisono vedete d'Italia*. Udine, 1966.

⁴ O tem podrobneje: Clavara F., Ruttar R.: *Sloveni ed emigrazione. Zveza beneških izseljencev*. Cividale del Friuli, 1985.

⁵ Povzeto po: Carlo Podrecca, *Slavia Italiana*. Ponatis. Uredil študijski center Nediža Špeter, Trst, 1977, str. 49.

⁶ Povzeto po A. Gabršček: *Goriški Slovenci*, Ljubljana, 1934.

študentski dom. Na zavodu so vsako leto diplomirale tri ali štiri učiteljice iz vrst pripadnikov slovenske manjšine, tako da na tem področju praktično ni družine, "v kateri ne bi bilo vsaj enega učitelja ali učiteljice".⁷ Prav ta kategorija izobraženstva, vzgojena v duhu superiornega italijanstva, (je) predstavlja(la) temelj italijanizacije, tako v okviru šolskih struktur, kot tudi v družini.

Procesi grobe italijanizacije nadgrajujejo v politični kulturi Beneških Slovencev dva že omenjena elementa: koncepcijo o populaciji, ki je Italiji kot državi skrajno lojalna in zvesta, kljub drugačnim etničnim osnovam ter vlogo in pomen *slovenske katoliške duhovščine* ("*beneški Čedermaci*").

č.

Ti slednji zadobivajo v slovenski tradiciji še posebno vlogo, zato velja o tem fenomenu spregovoriti nekoliko bolj obsežno. Dejavnost in z njo povezan vpliv duhovščine je temeljil na dokaj homogeni socialni in kulturni sestavi populacije Beneške Slovenije. Duhovščina je predstavljala praktično edini sloj izobraženstva, zato ji je precej naravno pripadel status voditeljev teh populacij, saj so v skladu z zahtevami časa prevzemali poleg verskih še duhovne, kulturne, socialne, podporne in politične funkcije.

V videmskem semenišču so bogoslovci lahko spoznavali slovenski jezik in kulturo in to nam pojasnjuje, kako so se od jezikovnega znanja povzpeli do narodne zavesti. O tem nam priča dejstvo, da so prav beneškoslovenski duhovniki širili slovensko (pisano) kulturno izročilo, ki se je tiskala v "avstrijskem" delu Slovenije. Tako je celovška Družba sv. Mohorja v Beneški Sloveniji, po priključitvi k Italiji, intenzivno pridobivala nove naročnike; od treh (najverjetneje duhovnikov) leta 1867, na 17 tri leta kasneje, na 90 leta 1885, na 140 leta 1890, na 205 leta 1896, na 230 leta 1905 in na 337 leta 1910. Povezave so zamrle z izbruhom prve svetovne vojne. Poleg tega velja omeniti, da je bil prvi uradno odobreni katekizem v slovenskem jeziku datiran z letnico 1869. Kulturne povezave z ostalim delom slovenskega poselitvenega prostora so se kazale tudi v ohranjanju slovenske liturgije na celotnem področju Beneške Slovenije. Študija, ki jo je leta 1931 opravila Associazione Letteraria di S. Gerolamo je pokazala, da se v slovenskem jeziku pridiga v 64 cerkvah v sedmih dekanatih: 5 v Tarvisio/Trbižu, 3 v Moggio/Možencu, 1 v Gemoni/Huminu, 6 v Tarcento/Tarčetu, 14 v Nimis/Nemah, v vseh 26 v S. Pietro al Natisone/Špetera in v 9 v Cividale/Čedadu.

Poleg tega so slovenski duhovniki (kot tudi nekateri drugi slovenski izobraženci) opravljali raziskovalno delo, reševali vprašanja fonetične trans-

⁷ AA. VV.: *Epica rassegna di un settantennio (1879-1948)*. Istituto Magistrale Governativo di S. Pietro al Natisone, Udine, 1948. V tekstu tudi beremo, da je prav ta kader v "svoji družini in v celi pokrajini izžareval blagostanje, predvsem pa tiste vzgojne in moralne vrednote, ki so z Dantejevim jezikom vzvišeni zaklad naše civilizacije. Ta dejavnost, ki je po treh generacijah postala že duhovna tradicija, je vcepila in v dolgem obdobju osnovnošolskega poučevanja učvrstila vezi italijanstva, ki spajajo te doline z domovino".

kripcije, njenega jezika in pravopisa. O tem pričajo pridige, katekizmi, itd.⁸ ki kažejo na globoko povezanost te populacije, njenega jezika in kulturnih tradicij s katoliško cerkvijo.

Nekakšno inkarnacijo te prepletenosti med slovensko populacijo in katoliško duhovščino je predstavljal Ivan Trinko,⁹ ki je nedvomno utelešal vse tiste vrednote, katerih nosilec je bila slovenska duhovščina. Ta socialno kulturni program je izjemno plastično razviden iz pisma napisanega v slovenskem jeziku, ki ga je Trinko poslal mlademu duhovniku leta 1903: "(...) Prva in glavna tvoja dolžnost je voditi duše k njihovemu večnemu izvoru, k Bogu (...). Za dušno pride telesna hrana. Moralno in ekonomično propadanje hodita večinoma združena kakor vzrok in posledica. Med našim ljudstvom igra veliko vlogo pri poslabšanju gmotnega blagostanja tudi nevednost. Dasi ni tvoja posebna stanovska dolžnost skrbeti za pozemske koristi ljudstva (...) vendar dobro si zapomni, da boš moral iz krščanske ljubezni storiti vse, da olajšša bedo in pomanjkanje našim Slovencem (...).

A še nekaj mi stoji pri srcu. Ne morem, da ti zopet ne priporočim, kar sem ti že stokrat priporočal, namreč naš rodni jezik, dragoceno svetinjo, katere ne smemo zametati, ker nam jo je dal Bog. Vsaka stvar iz prirojenega nagona si gleda ohraniti svojo osebnost in svoje naravne lastnosti, in hrepeni po njihovem zboljšanju, kakor le more. Tembolj mora to storiti človek, ki se zaveda samega sebe in svojega položaja v vesoljstvu. Kdor se ne zaveda svoje bitnosti, ni popoln; on je brez vzorov, brez cilja in teži na slabše. Človek, ki zameta svojo narodnost in svoj jezik, nima lastne osebnosti, nima značaja, ne časti, ter dela krivico sami naravi, kakor vsakemu določi gotove starše, tako ga tudi postavi v določeno pleme. Sveta dolžnost je skrbeti, da si ohranimo svojo narodnost in svoj jezik. Nobena pozemska oblast nima pravice poseči po tem našem zakladu, če ga sami ne zametamo. Sam Bog nam je dal nedotakljivo pravo braniti ga proti kakršnemukoli nasilju, in hraniti ga moramo kakor svojo osebnost. S tem ne rušimo ne zakonov, ne reda, ne miru, ne tujih pravic; ne delamo škode nikomur in ne ustvarjamo nikakršnih nevarnosti. Ti torej, mladi prijatelj, lepo skrbi, da naš jezik ne bo zaničevan in teptan; vžigaj ljubezen do njega med prostim ljudstvom (...)"¹⁰

Trinko pa ni bil le narodni buditelj Slovencev v Benečiji, posredovalec kulturne izmenjave med Slovenci in Italijani, filozof, itd., ampak tudi (vsaj do prepovedi rabe slovenščine v cerkvi leta 1933) aktiven političen delavec v ok-

⁸ O tem glej v delih:

- Naše molitve di Mons. Ivan Trinko. Tipografija Lucchesi, Gorizia, 1951

- dott. Mons. Angelo Cracina: Gli Slavi della Val Natisone, religiosita e folclore ladino e slavo nell'alto Friuli. Del Bianco editore, Udine, 1978.

- Pavle Merku: Pridige P. Podrecca. V: Letopisu 1971, Trst 1972.

⁹ O Ivanu Trinku je bilo zapisanega in objavljenega že toliko, da o tem delu (kakor tudi o opusu samega Trinka) nastajajo že bibliografski pregledi. Zato omenjamo le najnovjši zbornik, ki je izšel na to temo: Ricerche su Ivan Trinko (a cura di Pietro Zovatto). Amministrazione Provinciale di Udine, Udine 1986.

¹⁰ Trinkov koledar 1972, str. 33-34.

viru vseitalijanske stranke Partito Popolare, katere delovanje je usmerjala socialna in politična doktrina katolicizma zapisana v encikliki Rerum Novarum (papež Leon XIII., maj 1891). Partito Popolare je po drugi svetovni vojni preoblikovan v Krščansko demokracijo. Ta opomba sugerira dva pomembna politična procesa, ki sta bila napačno obravnavana: eden v Italiji, drugi (še posebej po letu 1945) v Jugoslaviji. Tisti, ki zadeva Italijo je izhajal iz dejstva, da italijanstvo pomeni tudi enotno nacionalno pripadnost brez kakršnihkoli ostankov. Druga plat pa zadeva Jugoslavijo, ki je ohranjanje etničnega skoraj izključno spremljala skozi očala lastne koncepcije odnosa med razrednim in nacionalnim. Ta je v središče postavljala vlogo in pomen levičarskih organizacij, čeprav so skoraj vsi zgodovinski pokazatelji govorili o drugačni politični orientaciji Beneških Slovencev.

d.

Nastavki takšne politike so bili opazni že za časa narodnoosvobodilne borbe ter se je odražala v avtomatičnem preslikovanju vojaško politične prakse v drugih predelih Slovenije tudi na področje Beneške Slovenije. Troje postopkov je pustilo še prav posebno hude posledice:

1. nasilna mobilizacija beneških mladeničev v enote osvobodilnega gibanja jeseni 1943 in 1944 ter februarja in marca 1945;
2. ukazi nekaterih komandantov partizanskih enot o rekviziciji obutve. Čevlje so ljudem pobirali po hišah, pa tudi kar na cesti. Odvzemanje čevljev je med ljudmi ustvarjalo prave psihološke frustracije, saj so predstavljali simbol garaštva in samoodpovedovanja. Obutev je bila izjemno draga, tako da so lastnika stale cel voz lesa (kdor ga je imel) oziroma nekaj tednov dela pri bogatejših kmetih;
3. samovoljne odločitve intendantov o preiskavah hiš ter odvzemanju različnega blaga, predvsem odev in uniform, ki so jih mobiliziranci v italijansko vojsko prinašali s seboj, ko so prihajali na dopust.

Res je sicer, da so bile take samovoljne poteze kaznovane,¹¹ vendar so bile posledice na političnem področju enormne, praktično nerešljive, kar so ugotavljali tudi v Pokrajinskem komiteju KPS: "(...) Benečija je ne le še vedno nerešen problem, temveč ga je naša vojska še bolj zavozlala".¹²

¹¹ Tako je bil, na primer, intendant Bazoviške brigade septembra 1944 obsojen na smrt. Pričre na sodišču so bili kmetje iz Topolovega, Laz in Dreke. Na smrt so bili obsojeni tudi drugi, ki so delovali samopašno. Za manjše prestopke so bili obsojeni na zaporne kazni ter zaradi pomanjkanja primernih prostorov so jih navadno zapirali v svinjake.

¹² Arhiv IZDG fas. 533/II/2, poročilo PK KPS CK KPS, 13. 1. 1944.

O narodnoosvobodilni borbi v Beneški Sloveniji glej:

- Boris Mlakar: Pohod 30. devizije NOV in POJ v Beneško Slovenijo. Partizanska knjiga. Ljubljana, 1984.

- Giuseppe Ognach-Joško: Il Matajur e la sua gente. Una vita - una lotta da ricordare. ZIT, Trst, 1982.

e.

Prepletanje posledic vseh do sedaj zapisanih procesov je oblikoval poseben sistem politične kulture, način življenja, mišljenja in obnašanja, ki se zreducira na koncept "razklnih osebnosti"¹³. Skoraj vsi mediji socializacije so generacijam in generacijam Beneških Slovencev vcepljali v zavest predvsem eno stvar: ste Italijani, vendar na drugačen način kot ostali Italijani, saj vam neprestano grozi, da boste ta dar izgubili. Vzroke za to je potrebno iskati v permanentni nevarnosti napada barbarov, ki lahko prihajajo le iz vzhoda. Prav zato je v Beneški Sloveniji vse, kar ni italijansko v superlativih, močno sumljivo in nevarno.¹⁴ Ta izjemno pomemben element politične kulture niso v globalu spremenili niti procesi med drugo svetovno vojno niti tisti po letu 1945. V nekaterih elementih so jih celo poglobljali, saj so ustvarjali posebne oblike polarizacije znotraj slovenske manjšine v Beneški Sloveniji. Za prvo obdobje po vojni (nekako do sredine petdesetih let) je mogoče skicirati sledečo politično strukturo med Beneškimi Slovenci:

1. pasivna in narodnostno neosveščena množica (večina);
2. ozek sloj, ki se v svojem narodnostno buditeljskem delovanju povezuje s slovenskimi ("levičarskimi") organizacijami predvsem na Goriškem in preko teh struktur z državo matičnega naroda;
3. ozek sloj asimilirancev, ki v povezavi (tudi) z italijanskimi policijskimi in vojaškimi strukturami tvorijo pripadnike najbolj militantnih protislovenskih organizacij ter
4. ozek sloj tradicionalnih nosilcev ohranjanja določenih elementov narodnostne identitete.

Ta sloj predstavljajo predvsem duhovniki, ki pa obenem nasprotujejo (ali pa vsaj ne pristajajo) na sodelovanje z lokalnimi levičarskimi organizacijami (Pododbor Demokratične fronte Slovencev za Beneško Slovenijo), in seveda niti ne z nacionalističnimi organizacijami.

- dr. Fran Juriševič: Partizansko gospodarstvo na Primorskem. Založba Lipa, Koper, 1975.

- Ciril Zupanc: Zapadnoprimorsko okrožje. Nova Gorica, 1973.

- Antonio Cuffolo: Moj dnevnik. La seconda guerra mondiale vista e vissuta nel "Focolaio" della canonica di Lariz. Cividale, Coop. Dom, 1985.

- Antonio Zuodar: Questione nazionale e resistenza nelle Valli del Natisone. Bologna, Università degli Studi di Bologna, 1980 (Tesi di Laurea).

¹³ Še ostreje sta globoko krizo identitete opisala F. Clavora in R. Ruttar. "(...) se non siete italiani, siete bastardi (mancando, come si è detto, la categoria mentale che scinda i due concetti di cittadinanza e di nazionalità) in effetti, siete qualcosa di diverso, ma non potendo essere Contemporaneamente italiani e sloveni ... a voi la conclusione: "Siamo bastardi." F Clavora, R. Ruttar: Sloveni ed emigrazione. Il caso delle Valli del Natisone. - Zveza Beneških Izseljencev, Cividale del Friuli (UD), 1985, str. 44.

¹⁴ O tem velja spomniti na zanimiv tekst Marina Qualizza: L'atteggiamento della popolazione delle Valli del Natisone di fronte alla questione nazionale. Ciklostirano gradivo. V dokumentaciji INV.

f.

Obdobje po letu 1945, ko sta bili Beneška Slovenija in Kanalska dolina samo v hotenjih in željah Slovenije ter Jugoslavije predmet priključitve k državi matičnega naroda, je dokončno dogradil v prejšnjih desetletjih vcepljen še zadnji pomemben element politične (sub)kulture med pretežnim delom slovenske populacije v Beneški Sloveniji: *strah (izjemno zadržanost)* pred javnim izražanjem (slovenske) identitete. Poleg že preizkušenih metod iz prejšnjih zgodovinskih obdobj, prihaja vsaj v prvih desetih letih po vojni do uporabe najbolj grobih oblik zatiranja poizkusov buditve narodnostne zavesti, med katerimi niso izostali niti fizično maltretiranje ljudi in celo ne uboji.

Najbolj drastična oblika ustrahovanja se navadno inkarnira v pojmu *trikolorizem*.

Prva oblika vojaške organizacije, ki je bila kasneje proglašena kot "trikolonistična" je bila ustanovljena v prvem polletju leta 1944 pod naslovom "Difesa popolare territoriale". Njeno delovanje je bilo usmerjeno proti vsem oblikam protifašističnega delovanja. V tesnem sodelovanju s policijskimi enotami Republike di Salo se je bojevala tako proti italijanskim garibaldinskim silam, enotam IX. korpusa v Beneški Sloveniji, kakor tudi (deloma) proti partizanski organizaciji OSOPPO. Oborožitev in vzdrževanje je prihajalo iz nemških fondov.

Po koncu vojne se ta organizacija združi z delom partizanskih odredov OSOPPO-vecev ter fašističnih milic republike di Salo v tako imenovani "III. korpus prostovoljcev". Vse prebivalstvo nadiških dolin, del italijanskega tiska v deželi kot tudi širše v Italiji ter celo vladni levičarski predstavniki¹⁵ so to tvorbo poimenovali kot "trikoloristi", predvsem zaradi pollegalnega lista te organizacije "Il tricolore". Organizacija je izdajala še druge liste kot so na primer "Vedetta del Natisone", "Italia", itd. Med glavnimi organizatorji (poleg seveda navadnih vojakov) figurirajo znani lokalni priimki: Aldo Specogna, Isidoro Iussa in drugi. Skratka, po uveljavljenemu modelu "gori poturica od Turčina". Mnogi analitiki poudarjajo tesne povezave med to organizacijo in italijanskimi vojaškimi ter policijskimi oblastmi; ne izključujejo pa tudi relacij z zavezniškimi obveščevalnimi službami.¹⁶

¹⁵ Dne 7. 8. 1946 je takratni minister v italijanski vladi Scocciamarro v izjavi dnevniku L'Unita potrdil obstoj paramilitarne profašistične organizacije v Benečiji, ki se zbira okrog ilegalnega glasila "Il tricolore" (...) tu se deli orožje, ki naravnost končuje v rokah nacionalistov in fašistov. Samo od 6. do 11. julija 1946 je bilo v te kraje poslanih več kot 1000 pušk, okoli 40 težkih strojníc ter zaboji ročnih bomb in streliva. Druge večje pošiljke so bile 18. 7. ter 14. 8. 1946. Tako prihaja do številnih nasilstev, ki spominjajo na dobo pred "marcia di Roma".

¹⁶ O tem podrobneje:

- Franco Belci: *Aspetti del dopoguerra in Friuli. Il "Terzo corpo volontari della liberta. V: Nazionalismo e neofascismo nella lotta politica al confine orientale 1945-75. Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Firuli-Venezia Giulia, Trieste, 1977, str. 509-550.*

g.

Ta organizacija je v drugi polovici leta 1945, vse leto 1946 in v prvi polovici leta 1947¹⁷ izvršila na stotine terorističnih dejanj: pretepanje ljudi, vdiranje v stanovanja, ropanje in požiganje hiš, "aretacije" ljudi, ki so sodelovali v odporniškem gibanju ter njihovo protipravno zapiranje tudi ob podpori finančnih stražnikov in karabinerjev. Nemalo prebivalcev je bilo zaradi teh dejanj prisiljeno bežati iz Beneške Slovenije v Čedad, Videm, pa tudi v Kobarid.

Teror trikoloristov je sredi leta 1947 dosegel takšen obseg, da se je o tej paramilitarni organizaciji razpisal celo tuji tisk. Da bi vsaj deloma zameglili sledi delovanja, se ta organizacija preimenuje v "Patriotti" z oblikovanjem novega sedeža v Vidmu: Ufficio patriotti. S tem pa se njihovo protislovensko delovanje ni končalo, ampak je bilo prej povod za nova nasilna dejanja, ki so vrhunec dosegla z umoroma Antona Sibau (september 1947) in Andreja Iussa (julija 1949).

Četrtrič se je ta organizacija preimenovala v začetku meseca maja 1951 pred administrativnimi volitvami v Videmski pokrajini (10. 6. 1951), ko si nadene ime "Paesi tuoi" ter tudi na volitvah nastopajo v okviru istoimenske volilne liste. Istočasno izdajajo glasilo "Paesi tuoi", katerega glavna naloga naj bi bila usmerjena proti propagandi slovenskega lista "Matajur".¹⁸ In seveda preprečevanje kakršnegakoli političnega združevanja Slovencev ob bližnjih volitvah, kar jim je, razen v občini Grmek, tudi uspelo.

V takšnih razmerah je bilo več kot hrabro dejanje razvijati kakršnokoli politično delovanje na etničnih osnovah. Praktično je bila ta dejavnost omejena le na skupino (ali bolje skupinico) okrog pododbora DFS za Beneško Slovenijo. Njeno delovanje je bilo na vse mogoče načine razglašano kot filojugoslovansko, katere glavna politična akcija naj bi bila priključitev tega ozemlja k Jugoslaviji. S političnega zornega kota pa ocenjeno kot komunistično, kar je vodilo v konstrukcijo sintagme slavo-comunisti. Kakšne relacije (ali odnos) pretežnega dela slovenske populacije do te politike je povzročala takšna propaganda, je mogoče razbrati iz sledečih empiričnih podatkov: od celotnega šte-

- Flavio Fabbroni: Friuli 1945-1948. Linee di interpretazione. V: Storia contemporanea in Friuli. Anno VI. 1976, št. 7, str. 15-97.

- Sonia Kucler, Franco Belci: La Slavia Veneta nel secondo dopoguerra (1945-54). V: Nazionalismo e neofascismo nella lotta politica al confine orientale 1945-75. Trieste, 1977, str. 581-593.

¹⁷ Podrobnejši popis terorističnih dejanj je mogoče najti v arhivu INV v posebnem dokumentu z naslovom "Seznam najvažnejših trikolorističnih naselij po drugi svetovni vojni v Beneški Sloveniji. ZO-6/VI/13.

Seznam je precej podoben tistemu, ki ga je pod naslovom "Calendario delle violenze nazionaliste" objavila Marta Ivašič v "Nazionalismo e neofascismo nella lotta politica al confine orientale 1945-75. Trst, 1977, str. 594-609.

¹⁸ Točno politično identiteto tega gibanja je podalo glasilo deželne sekcije Krščanske demokracije Il Gazzettino, ki je dne 9. 6. 1951 zapisalo: "Questi raggruppati nel movimento cosiddetto tricolorista - che si puo forse considerare una filiazione politica "Osoppo" - contrabattendo la propaganda del giornaleto slavo "Matajur" (...).

vila slovenske populacije je bilo v tem času kar 81.6% nepismenih, nadaljnih 14.7% je bilo brez kakršnekoli kvalifikacije, medtem ko je višjo srednjo ali visoko šolo imelo le 2.02% celotne populacije. Na te empirične podatke je potrebno "naložiti" že omenjeno in citirano sintagmo o Slovencih (natančneje "Slavi") kot braniteljih italijanstva na italijanskih zahodnih mejah; nadalje negativne izkušnje ob stiku s pripadniki dela matičnega naroda med NOB in nenazadnje je potrebno omeniti tudi odnos slovenske duhovščine kot enega izmed najpomembnejših socializacijskih medijev v Beneški Sloveniji. Znana je izjava (slovenske) duhovščine, ki so jo priobčili v glasilu Krščanske demokracije "Il Nuovo Friuli". Iz te le nekaj najbolj značilnih poudarkov¹⁹:

1. "Za nas ne obstoja nikakršno vprašanje slovenskega iredentizma in še manj aneksionizma;
2. Prebivalstvo te doline (Nediške, op. M. K.) ima znake slovanskega pokoljenja in govori slovansko narečje, ki ga rabi vedno v miroljubne namene. To ljudstvo je popolnoma vključeno v italijansko državno (nazionale) življenje in se čuti vezano na njegovo usodo;
3. Nobeno slovensko narodnostno gibanje nima za nas podlage za obstoj. Takšno gibanje bi motilo življenje te doline;
4. Mi (duhovniki, op. M. K.) smo bili vedno prvi, ki smo svoje delovanje usmerjali v smeri reševanja (slovenskega op. M. K.) družbenega življenja v okviru italijanske države, brez vsakršne zveze z gibanjem Demokratične fronte Slovencev, ki z načeli, obsojenimi s strani Cerkve, dražijo (v italijanskem besedilu je rabljen glagol "esasperare") zahteve tukajšnjega prebivalstva (...);
5. Želimo, da bi v življenje tega prebivalstva in naše potekalo v skladu z Ustavo v polni svobodi in najbolj vdani lojalnosti do italijanske domovine s spoštovanjem jezika in njegovih naravnih potreb verskega in civilnega življenja (...)"¹⁹

Da je petnajst podpisanih (slovenskih) duhovnikov iz Beneške Slovenije hudo resno jemalo odklonilno stališče do DFS je bilo razvidno ob smrti urednika časnika Matajurja Avgusta Zamparutti-ja leta 1951: "Ker je spadal tudi med ustanovitelje DFS v Beneški Sloveniji, mu je dušni pastir njegove vasi odklonil pogrebne svečanosti v Cerkvi"²⁰.

Ne glede na takšne in podobne akcije je na pogorišču pod pepelom ostajalo nekaj iskric, ki se kažejo v izdajanju časnika Matajur (ustanovljen leta 1951), omejenem delovanju kulturnega društva Ivan Trinko v Čedadu (ustanovljeno leta 1954) in v delovanju duhovščine. Na to dejstvo nas opozarja, na primer,

¹⁹ Una dichiarazione del clero della Vallata del Natisone. Il Nuovo Friuli. Settimantale del D. C. (Udine) 28. maggio 1950, anno VII. No. 22.

²⁰ Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (dokumentacija INV Ljubljana). Sporazum je leta 1993 ratificirala Skupščina R Slovenije in Republike Madžarske.

število prodanih slovenskih časnikov v Beneški Sloveniji, med katerimi sta bila na prvem mestu Matajur (okrog 800 izvodov) in Soča (okrog 900 izvodov).

Pogorišča pa ni ustvaril izjemno oster raznarodovalen poskus, ampak predvsem procesi *emigracije*; odhajali so namreč vsi: slovenski nacionalisti, ki so sodelovali v trikolorističnem gibanju, levičarji, kolikor jih je pač bilo in množica nezavednih globoko pobožnih kmetov.

Literatura

- AA. VV., Il problema Veneto e l'Europa 1859-1866. Racolta di documenti diplomatici. - Venezia, Istituto Veneto di Scienza, Lettere ed Arti, 1966
- AA. VV., Nazionalismo e neofascismo nella lotta al confine orientale 1945-75. - Trieste, Istituto Regionale per la Storia del Movimento di Liberazione nel Friuli - Venezia Giulia, 1977
- Clavora F. Ruttar R., Sloveni ed emigrazione: Il caso delle Valli del Natisone. - Cividale, Zveza Beneških izseljencev, 1985
- Cotterli O., Le Valli del Natisone vedette d'Italia. - Udine, Fulvio, 1966
- Cuffolo A., Moj dnevnik. La seconda guerra mondiale vista e vissuta nel "Focolaio" della canonica di Lasiz. - Cividale, Coop. DOM. 1985
- Gujon P. La gente delle Valli del Natisone. - Udine, Arti Grafiche Friulane, 1974
- Ivašič M., La politica linguistica nella Slavia Italiana. - S. Pietro al Natisone, Centro studi Nediža, 1987
- Kacin-Wohinz M., I programmi fascisti di snazionalizzazione di Sloveni e Croati nella Venezia-Giulia. - V: Storia contemporanea in Friuli, XVIII, 1988, n. 19
- Marinelli O., Guida delle Prealpi Giulie. - Udine, 1912 (ponatis Atensa Editrice, 1978)
- Ozgnach G. - Joško, Il Matajur e la sua gente: una vita - una lotta da ricordare. - Trieste, ZTT-EST, 1982
- Podrecca C., Slavia Italiana. - Cividale, Fulvio Giovanni, 1884 (ponatis ZTT-EST, Trst, 1977)
- Podrecca C., Polemica. - Cividale, Fulvio Giovanni, 1885 (ponatis ZTT-EST, Trst, 1978)
- Zovatto P., (a cura di), Ricerche su Ivan Trinko. - Udine, Amministrazione Provinciale di Udine, 1986
- Zuodar A., Questione nazionale e resistenza nelle Valli del Natisone. - Bologna, Università degli Studi di Bologna, Facoltà di Scienze Politiche, 1980 (Tesi di Laurea)

Summary

Questi Slavi bisogna eliminarli: the Fate of Venetian Slovenia? (a research outline)

The annexation of Venetian Slovenia to Italy in 1866 represents the beginning of four intertwined processes which in a particular manner determine political processes within the Slovene minority in the province of Udine; the simultaneous research of the above mentioned processes necessarily provides a relatively thorough illustration of the ethnic "policy" in this territory. These processes can be outlined in the following points:

- 1. the process of assimilation, influencing the exceptional reserve, if not outward fear to express the Slovene ethnic identity in public;*
- 2. the process of building up a specific relation between the national in the ethnic, and the national in the state sense, which is reflected in the conception of "split personalities"; the implementation of this concept greatly influenced the attitude of the Italian state towards the Slovene minority in the province of Udine, as well as the shaping of national identity within the minority itself;*
- 3. radical reduction of media of ethnic socialization which in the essence merely comprise the family, autochthonous village surroundings, and above all the church; only in the 1950s these were gradually joined by others (printed matters, cultural societies, political organizations). The longlasting intertwining of above all the first three factors not only left traces in people's consciousness, but also greatly affected the part of political culture which is deemed political behaviour;*
- 4. migration processes with a distinctly emphasized emigration line as an essential part of (non)development. On the one hand these processes lead (in their most drastic variant) to a gradual bringing into line of the Slovene ethnic and official state border; on the other hand, migrants have proved to be extremely important, if not key bearers of progress of this region in cases where there exists an entire migrational current or migrational chain.*

VERA KRŽIŠNIK-BUKIČ

SLOVENSKI GOSTINCI IN POMEN SLOVENSKIH GOSTILN V ZAGREBU V 30-IH LETIH 20. STOLETJA

Slovenci, ki so se začeli v večjem številu naseljevati v Zagrebu od 60-ih let 19. stoletja naprej, so si očitno kaj kmalu pridobili sloves vestnih, pridnih, natančnih, strokovnih, poštenih delavcev različnih strok, trgovcev, podjetnikov, uradnikov, gospodinjstkih pomočnic. Statistika kaže, da je njihovo število v drugi polovici 19. stoletja naraščalo, se potem v času do prve svetovne vojne nekoliko zmanjšalo; njihovo doseljevanje v Zagreb je pravi zalet dobilo šele v prvem desetletju po prvi svetovni vojni.

Ob popisu leta 1921 jih naštejejo po maternem jeziku (slovenskem) 8.599, že čez 10 let pa 17.360 "rojenih v Dravski banovini",² oziroma, po N. Perčiču, celo 17.541, kar je tedaj predstavljalo 9,4% celotnega zagrebškega prebivalstva.³ Proste ocene pri časa se med seboj seveda še veliko bolj razlikujejo, posebej ko gre za trideseta leta. Zanimivo pa je, da ne pretiravajo vsi. Tako duhovnik Janez Hladnik v svojih spominskih navaja "kakih deset tisoč" Slovencev v Zagrebu, kamor je prišel opravljat službo božjo novembra leta 1933.⁴ Res pa je, da govori o mestu Zagreb, medtem ko npr. znani zagrebški glasbeni pedagog in dirigent Ivan Gorenšek, ki od leta 1927 do danes živi tam, ceni, da je bilo Slovencev tedaj okrog 40.000, še danes v Zagrebu živeča Slovenka Nada Drnovšek navaja številko 45.000, s katero so v javnosti približno ocenjevali zagrebške Slovence v 30-ih letih.⁵

Zdi se, da ne moremo zgrešiti, če se odločimo, da v tem času v Zagrebu (bodisi kot ožjem mestu ali pa kot mestu skupaj z okolico) štejem, da je bil

¹ Zgodovinarji, ki so obravnavali vprašanje števila Slovencev v Zagrebu do prve svetovne vojne, različno uporabljajo oz. tolmačijo statistične podatke, pa tako V. Valenčič za l. 1910 navaja, da je v Zagrebu živel 7.169 Slovencev, A. Szabo, ki se je sicer s strukturo prebivalstva na Hrvaškem do prve svetovne vojne največ ukvarjala, podaja za l. 1910 število 5.119 Slovencev. Primerjati tudi širše: V. Valenčič, *Izseljevanje Slovencev v druge dežele Habsburške monarhije*, *Zgodovinski časopis* 44/1990, 1., str. 49-71; A. Szabo, *Društvena struktura iseljenika iz Hrvatske i Slavonije u razdoblju 1880-1910. godine*, *Migracijske teme* 1-2, Zagreb, 1988, str. 71-97, A. Szabo, *Demografska struktura stanovništva civilne Hrvatske i Slavonije u razdoblju 1850-1880*. *Historijski zbornik* 1, Zagreb, 1987, str. 163-223.

² V. Valenčič, isto, str. 69-70.

³ N. Perčič, *Prirast kretanja gradskog stanovništva s naročitim obzirom na grad Zagreb*, Zagreb, 1935, str. 38., cit. po V. Valenčič, isto.

⁴ J. Hladnik, *Od Triglavu do Andov*, *Spomini*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1978, str. 127.

⁵ Pismi I. Gorenška in N. Drnovšek, novembra 1993, avtorici.

vsak deseti prebivalec Slovenec. Po popisu prebivalstva iz leta 1931 je imelo mesto Zagreb 185.581 prebivalcev, okraj (kotar ali srez) Zagreb pa še 64.314, torej vseh skupaj 249.895, če prebivalce mesta in širše okolice pogojno združimo.⁶ Takšna uvodna ugotovitev je bila potrebna tudi zato, da bi bolje doumeli razmerja, ki nastajajo v Zagrebu glede na ukvarjanje slovenskega dela njegovega prebivalstva s tem ali onim poklicom oziroma delom.

Z ozirom na naslovno temo tega prispevka pa bi bilo potrebno povedati na kratko še, od kod pretežno so Slovenci prihajali in se v Zagrebu naseljevali. "Največ jih je bilo iz Štajerske, posebno od Sotle iz Brežic, Kapele, Smrečelj, Bizeljskega in iz Zasavja. Na drugem mestu so bili Slovenci Bele krajine, nato pa iz vseh krajev v Sloveniji, tudi iz Primorske, zasedene po Italijanih", se spominja Hladnik.⁷ Podobne podatke najdemo v slovenskih časopisih "Odmev" in "Zagrebski tednik", ki so jih v letih 1932-34 izdajali zagrebški Slovenci.⁸

Prav "geografsko poreklo" teh Slovencev nam lahko dodatno razsvetli temo o njihovi gostinski dejavnosti, seveda le eni od prenekaterih, ki zaslužijo posebno obravnavo.

Ker so raziskave o Slovencih na Hrvaškem v 20. stoletju tako in tako še na začetku, tudi pričujoča razprava nima ambicij, da poda kak izčrpen prikaz položaja, vloge in pomena slovenskega gostinstva v Zagrebu, pa čeprav gre torej morda za nek navidez le stranski vidik proučevanja življenja zagrebških Slovencev. Opredelila sem se za pot spoznavanja tega vprašanja prek predvsem določenega časopisnega oglaševanja, nekaj spominskega gradiva še živečih Slovencev v Zagrebu, ter nekaj malega na podlagi v Zagrebu dostopnega arhivskega gradiva. Poskušam rekonstruirati zgodovinski trenutek 30-ih let, čeprav je očitno, da so mnogi slovenski gostinski lokali v Zagrebu obstajali že veliko prej.

Kdo so bili slovenski gostinci in koliko jih je bilo? Kje so imeli svoje lokale? Kaj sploh so le-ti pomenili za Slovence v Zagrebu? To je le nekaj vprašanj, na katera je vredno iskati odgovor.

Vsaj sedem slovenskih gostiln ali restavracij se je v letih 1932-34 potegovalo predvsem za Slovence kot svoje goste, če sodimo le po njihovih pozivih v svoj lokal, označujoč ga kot "shajališče Slovencev". Po pričevanjih več še živečih je bilo najbolj znano in obiskovano slovensko shajališče v Zagrebu "pri Černetu", to je v gostilni v Radičevi (Duga ulica) 1, vhod z dvorišča, v lasti Vladimirja Černeta, slovenskega Primorca. Posestvo in gostilno je imel tudi v Brežicah, od koder je kasneje v času okupacije, kot Goričan in s tem italijanski državljani, lahko nemoteno potoval od Zagreba do Brežic in nazaj, ter sem in tja prenašal različne stvari, pakete, sporočila. Veliko je s tem pomagal mnogim

⁶ Prim. Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu 31. III. 1931 g., Državni statistički ured Demokratske Federativne Jugoslavije, serija II, sveska 3, Beograd, 1945, str. 12.

⁷ J. Hladnik, isto, str. 127.

⁸ "Zagrebski Slovencev", 25. junija 1932; "Odmev" 31. oktobra 1932 - 5. avgusta 1933; "Zagrebski tednik", 10. decembra 1933 - 4. marca 1934.

zagrebškimi Slovincem, ki se ga zato še danes s hvaležnostjo spominjajo.⁹ V "Odmevu" Černe ne le enkrat oglašajo svojo dobro domačo kuhinjo, dolenjski cviček, ljutomeržan, pa še dalmatinsko vino.¹⁰ Niso se pa tu sestajali le "Primorci in drugi zagrebški Slovenci", temveč so prihajali sem "množično tudi Hrvati, posebno gledališki igralci, obvezno tenorist Mario Šimenc in Josip Gostič", nadaljuje svojo pripoved Drnovškova. Sveže in prijetne spomine na "Černeta" rad obuja znani predvojni zagrebški športnik, Slovenec Franc Srakar, ki pa že dolgo spet živi v Ljubljani.¹¹

Zdi se, da je bila Černetova gostilna nekako glavna za Slovence v Zagrebu, zato ji je tudi dodeljena kaka beseda več, a so stvari vendarle še premalo raziskane, da bi se lahko podcenjeval pomen ostalih. Restavracijo in domačo kuhinjo "Gaj" v Gajevi ulici 3 priporoča M. Vimповšek, ki kot posebno vabo oglašaja: "Društvom so na razpolago klubske sobe za seje in sestanke".¹² Po ulici in spomeniku je poimenovana "Kavarna Medulič", v Ilici 59, "najmodernejša urejena kavarna" z vsemi domačimi in inozemskimi časopisi ter biljardom. Lastnik Ciril Tratnik lokal oglašaja kot "Shajališče Slovencev!"¹³ Ista oseba ima v svoji posesti v Gajevi ulici 9 še restavracijo "Varoška pivnica", prav tako "Shajališče Slovencev", kjer se poleg obilne pijače in jedi ponuja tudi klavirska, vsako soboto pa še vojaška glasba.¹⁴ Še tretjo "svojo" gostilno so imeli zagrebški Slovenci v Gajevi, v neposredni bližini na številki 12. Imenovala se je "Vino-promet". Za "obilen obisk" ob pristnih domačih vinih in prvorazredni domači kuhinji sta se priporočala lastnika Ivan in Justina Pečnik. Gostilna je bila znano zbirališče Slovencev in jim je nudila "lepe društvene prostore in glasovir".¹⁵ Marija Hočevnar je svojo "Gostilno Malešič", na Pejačičevem trgu 3, oglaševala zagrebškimi Slovincem kot poceni lokal z vsak dan toplimi in mrzlimi jedili in vini.¹⁶

Celo en hotel je bil nekako posebno namenjen Slovincem. Gre za hotel z restavracijo "Slovincu", na Frankopanski 7, v lasti Josipa Kopiniča.¹⁷ Sicer se je pa še en hotel v Zagrebu prek slovenskih listov "Odmev" in "Zagrebški tednik" pogosto oglaševal; to je bil hotel Central, v Branimerovi 3, a se začudo njegov (slovenski?) lastnik ne predstavlja.

Do sedaj omenjeni gostinski lokali so bili takšni, v katerih so njihovi slovenski lastniki še posebej kazali interes za slovenske goste in svojim rojakom gotovo tudi posvečali posebno pozornost. Seveda pa to ne pomeni, da se Slo-

⁹ Pričevanje N. Drnovšek, roj. Dekleva, ki že 65 let živi v Zagrebu (pismo avtorici, november 1993). F. Srakar, sedaj v Ljubljani, pomeni, da je bila druga Černetova gostilna nekje med Brežicami in Dobovo (pričevanja avtorici 1. decembra 1993).

¹⁰ V prvi številki "Odmeva" svoj lokal celo imenuje "Gostilna Hvarsko-dalmatinski podrum in vinska klet".

¹¹ Pričevanje F. Srakarja avtorici, isto.

¹² "Odmev", I. I, št. 1, 31. oktober 1932.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ "Odmev", več števil listu.

¹⁶ Isto.

¹⁷ "Zagrebški Slovenc", št. 1, 25. junij 1932.

venci niso, tudi brez posebnega oglaševanja, zbirali na primer še v drugih lokalih, saj indikator samooglaševanja, čeprav zelo važen, pač ne more biti povsem zanesljiv.

Slovenski gostilničarji so svoje rojake očitno vabili tudi z reklamiranjem predvsem znanega domačega vina. Tako je na primer gostilna "Krško", last Alojzija Šribarja, v Ilici 174, ob "izvrstni domači kuhinji" vabila na "dober dolenski cviček iz lastnih vinogradov".¹⁸ Podobno je lastne vinograde reklamirala "Seršenova ljutomerska vinara", v Radičevi 12.¹⁹ "Najboljša bizeljska in domača vina" je ponujal Buffet "Selce" Ivana in Justine Pečnik, v Gundo-ličevi 15.²⁰ Z ljutomerskimi in drugimi domačimi vini se ob vzorni kuhinji priporoča Kostanjškova gostilna "Šport" na Maksimirski cesti, nasproti vhodu v Maksimir.²¹ Vinsko se je še bolj specializiral Fran Mihelin, ki v avgustu leta 1933 oznanja, da je odprl v lepih in preurejenih prostorih v Mesnički ulici 3 novo gostilno "Dobričini", kjer toči "samo prvovrstna bizeljska vina iz graščine Windischgratec, dolenski cviček iz Gadove Peči in dobrega ljutomeržana". Gostilna da je odprta "dan in noč", sprejema pa tudi abonente na hrano v dobro kuhinjo.²² Ni razvidno ali je Fran Mihelin z odpiranjem nove gostilne zaprl restavracijo "Pri Dobričini", ki jo je imel na Tratinski 5, toda ne bi bilo nemoogoče, kot smo že videli, da je istočasno imel ter skrbel za oba lokala.

Zaradi očitnih teženj ohranjanja in vzdrževanja lastne narodnostne identitete v Zagrebu je moč omeniti še vsaj tri gostinske objekte, ki to potrjujejo že s samim svojim imenom. Gre za gostilno "Triglav", ki jo je imel v Mesnički ulici 6 Cverger, in za dve menzi. Prva, v lasti Antonije Veršec v Petrinški ulici 4, se je imenovala "Slovenska menza", druga, Andreja Vodopivca, v Hatzovi 24, pa "Menza k Slovincu."²³ V "Slovenski menzi" se je lahko dobilo dobro domačo hrano tudi "izven hiše", menda so jo, torej npr. bolnim in ostarelim, prinašali na dom, kar bi ji dajalo še poseben pomen. Abonenti so imeli znaten popust, sicer pa je kosilo stalo 6 in 10 dinarjev, večerja pa med 4 in 8 dinarjev; podobno je bilo tudi pri Vodopivcu.²⁴ Še nekaj zagrebških domačih kuhinj ali menz je imelo slovenske lastnike: M. Švigelj, na Kurelčevi 2; G. Skočaj, v Vlaški 31; Z. Zina, v Primorski 2.²⁵

Vsem dosedaj navedenim slovenskim lokalom je bilo skupno, da so se torej na določen način obračali zlasti na zagrebške Slovence, bodisi, da so jih privabljal s ponujanjem posebnih prostorov za različne društvene in družabne dejavnosti, bodisi s ponudbami značilne domače, posebej dolenske in štajerske pijače in jedae.

¹⁸ "Odmev", I. I, št. 1.

¹⁹ "Zagrebski tednik", I. I, št. 2, 17. december 1933.

²⁰ "Odmev", 31. januar 1933.

²¹ "Odmev", I. I, št. 1 in "Zagrebski tednik" I. I, št. 1, 10. december 1933.

²² "Odmev".

²³ "Zagrebski tednik", npr. št. 1, 10. december 1933.

²⁴ Isto.

²⁵ "Zagrebski tednik" npr. št. 3, 24. december 1933.

Takrat so bili v Zagrebu še nekateri slovenski gostilničarji ali lastniki restavracij, ki, po oglaševanju sodeč, niso bili posebej zainteresirani za slovenske goste. Vendar so Slovenci gotovo poznali gostilno "K tramvaju", ki jo je imel Šentjernejčan Brulc v Ilici 229.²⁶ Lastnika "Buffetov" v Preradevičevi 4 in v Ilici 215 sta bila Dolinar in Gračner.²⁷ Makso Dolinar je svoj lokal oglaševal tudi kot "Buffet in delikatese".²⁸

V "Odmevu" in "Zagreškemu tedniku" se poleg vseh navedenih s svojimi ponudbami oglašuje še nekaj zagrebških gostincev, katerih priimki ne izdajajo slovenskega porekla, a so jih mogoče vodile slovenske soproge s Hrvati ali s Srbi poročene, oziroma obstaja npr. tudi možnost, da so izza očitno neslovenskih priimkov stali ljudje, ki so se slovensko čutili. Najverjetneje gre za neslovenske lastnike, ki so preprosto oglaševali svojo ponudbo tudi v slovenskih zagrebških listih. Kakorkoli že naj jih vsaj navedem. Vzemimo npr. kot taka restavracijo "Lovački rog" v Ilici 14, ki jo je imel Hrvoje Tomec²⁹ in "Buffet Jovanović", ki se javljata skozi oba letnika "Zagreškega tednika", zatem³⁰ gostilno "K Uspinjači" na Bregoviti, v lasti Julijane Blažević ali pa Šmalčičevo gostilno "Stari broj 100", na Ilici 98.³¹ Podobno kot hotel Central se brez lastnika oglašuje npr. kavarna "Carlton" v Gajevi ulici.³² S tem pa naj tudi zaključim prikaz slovenskih gostinskih lokalov, kot je mogoč po tedanjih tukaj uporabljenih časopisnih virih.

Toda če bi ostali le pri oglasih iz časopisja, bi zagotovo spregledali pomen neke prav gotovo zelo važne gostilne, ki se resda tudi sama oglašuje v omenjenih časopisih, ni se pa posebej reklamirala kot shajališče ali zbirališče Slovencev. V resnici pa je to še kako bila, morda bolj kot vse druge, ki so se kot take doneče oglaševale. Gre za restavracijo "Janje", ki je z njo gospodaril R. Resnik. Prek oglasov zvemo le, da je ponujala domače jedi in vina ter vabila tudi abonente.³³ Zdi se namreč, da so se s ciljem svojega kulturno-narodnostnega samoorganiziranja zagrebški Slovenci začeli morda najprej zbirati prav tu. Po večmesečnih pogovorih in pripravah je bil namreč v prostorih restavracije "Janje" 16. februarja 1930 izpeljan ustanovni občni zbor Narodne knjižnice in čitalnice.³⁴ To je bila ustanova, ki se vsekakor lahko ponaša kot prvo dobro organizirano slovensko kulturno in prosvetno društvo na Hrvaškem (o čemer seveda obširneje ob drugi priložnosti).

²⁶ "Odmev", I. I, št. 1, "Zagreški tednik", I. I, št. 1.

²⁷ "Zagreški tednik", I. I, št. 2, 17. decembra 1933.

²⁸ "Odmev", I. II, št. 2.

²⁹ "Zagreški Slovencev", 25. junija 1932.

³⁰ "Zagreški tednik", npr. I. I, št. 1, 10. novembra 1933 in npr. I. II., št. 1, 7. januar 1934.

³¹ "Zagreški tednik", št. 1, 10. november 1933.

³² Isto.

³³ "Odmev", št. 1, I. 1932, "Zagreški tednik", št. 1, I. 1933.

³⁴ Zapisnik občnega zbora z dne 16. februarja 1930, v: Zapisniki občnih zborov od 16. II. 1930 do 22. I. 1939, arhivsko gradivo, ohranjeno v današnjem Slomškovem prosvetnem društvu "Slovenski dom" v Zagrebu (leta 1993 je uradno veljavno ime društva: Slomškovo prosvetno društvo "Slovenski dom" u Zagrebu, kar je hrvaška inačica za že omenjeno slovensko ime).

Tudi naslednji letni občni zbori "Nakića" (okrajšava za "Narodna knjižnica in čitalnica") so se vsaj vse do leta 1935 odvijali v posebnih v ta namen dodeljenih jim društvenih prostorih, v sklopu gostinskih objektov. Tako so bili prvi (1931), drugi (1932), tretji (1933) in četrti (1934) redni občni zbor v "Novi pivari", Draškovičeva ulica 24.³⁵ V istem obdobju so se seveda tudi odborske seje "Nakića" in sestanki društvenih odsekov prav tako odvijali v istih gostinskih prostorih.³⁶ Kaj lahko v delovanju nekega društva, ki se shaja v tej ali oni gostilni, pomeni naklonjenost njene gospodarice ali njenega gospodarja, njuna prijaznost, ustrežljivost, razumevanje? Ali pa celo kakšna finančna podpora? Saj se odgovori sami ponujajo. Šele v drugi polovici 30-ih let je društvo zaradi vse večjih potreb svojega raznovrstnega delovanja prešlo v druge, povsem negostinske prostore, v ulici Kraljice Marije št. 3, še kasneje od konca leta 1938 pa v Berislavičevo ulico 11.³⁷

Toda dejstvo ostaja, da so bile slovenske gostilne zagrebškim Slovencem važno zbirališče tudi v naprej. Morda se je prav zato, da bi ustregla potrebam svojih glavnih gostov - Slovencev, morala "razširiti" priljubljena Čemetova gostilna. Nekje od sredine 30-ih let se pojavlja na novi lokaciji v Varšavski ulici, poleg kina Balkan. Čeprav niti te hiše v Varšavski danes ni več, pa spomin na nekdanjo slovensko gostilno v njej še živi. Podobno kot še na marsikatero drugo, npr. tisto "pri Tinči" na Medveščaku, kjer se je "ob kozarčku" v gostilniškem vrtu redno sestajala moška družbica uglednih zagrebških Slovencev, kot so bili prof. dr. Zavrnik, akademik Fran Kogoj, slikar Hudoklin, podjetnik Albin Drnovšek, gospodarstvenik Janko Gruden pa še kdo. Čeprav "prominentni gospodarstvenik g. Petan, oče ljubljanskega satirika itd. Žarka Petana", ni bil lastnik, temveč je imel kavarno "Dubrovnik" le v najemu, se te "največje takratne kavarne v Zagrebu", zagrebški Slovenci spominjajo tudi po Petanu, ki je kavarno "uspešno vodil in v katero smo radi zahajali".³⁸

Poleg zasebnih medsebojnih obiskovanj, skupnih zahajanj v gledališče, na koncerte in družbene prireditve, posebej tiste v organizaciji slovenskih društev v Zagrebu, in seveda sodelovanja v teh društvih, poleg v 30-ih letih rednega in množičnega obiskovanja slovenskih maš v cerkvi Sv. Roka, pa tudi Sv. Katarine, so bile tako slovenske gostilne v Zagrebu tiste povsem neinstitucionalne a zelo življenjske vezi, ki so pomembno prispevale h krepitvi in ohranjanju zagrebškega slovenstva. Vse do druge svetovne vojne, oziroma dokler niso s povojnimi nacionalizacijami tako kot vsa zasebna podjetja propadle tudi slovenske gostilne v Zagrebu. Kaj se je potem zgodilo in dogajalo s slovenskimi gostinci (in drugimi slovenskimi podjetniki v Zagrebu), je pa seveda nova zgodba.

³⁵ Zapisniki ustreznih občnih zborov, isto.

³⁶ Zapisniki odborskih sej 1930-1932, isto.

³⁷ Prim. Zapisnik VII. rednega občnega zbora z dne 14. februarja 1937 in Zapisnik o izrednem občnem zboru z dne 17. decembra 1938, isto.

³⁸ Pismo in ustno pričevanje. N. Drnovšek avtorici, november in december 1993, ter januar 1994.

Summary

Slovene Innkeepers and the Significance of Slovene Inns in Zagreb in the 1930s

As early as the second half of the 19th century the Slovenians began to settle in Zagreb where they gravitated especially from Dolenjska, Štajerska and Bela krajina and also from more distant Slovene places. The Slovenians participated in the Zagreb population with the highest percentage in the thirties of the 20th century when nearly every tenth Zagrebian was Slovenian. Among Zagreb Slovenians an important role was played by Slovenian innkeepers and their inns, restaurants, pubs, canteens. Not only did they gather there to enjoy the domestic wines and domestic dishes but they also organized themselves as compatriots into Slovene associations. The Slovenian innkeepers offered them room for their social activities. In this regard very well known inns were: "Pri Černetu", "Janje", "Gaj", "Kavarna Medulić", "Gostilna Malešič", "Vino-promet", "Krško", "Seršenova ljutomerska vinara", "Pri Dobričini", "Triglav", "Slovenska menza", "Menza k Slovincu", "Pri Tinči", "Kavarna Dubrovnik", etc. A special tribute goes to the restaurant "Janje", kept by R. Resnik. There was founded "Narodna knjižnica in čitalnica", the first well organized Slovenian cultural society which survived till nowadays and is called "Slovenski dom". The second World War and the postwar period put an end to the Slovene inns in Zagreb.

BERNARD POCHE**THE CREATION OF A "NEW STATE" IN SLOVENIA.
ELABORATION OF THE COMPETENCES OF PUBLIC
AUTHORITIES AND MOBILIZATION OF SOCIAL PROCESSES
OF IDENTIFICATION AND MEMBERSHIP -
A RESEARCH PROGRAM****General presentation of the question**

The research concerning Slovenia which is planned to be undertaken from 1994 on and whose general guidelines are given in the following article, has been initially the development of theoretical research in the field of sociology of territory. So it fits into a work program spread over several years, centered upon different areas of study in Europe, and concerns the problem of re-defining the relationship between social groups, territories, and social representation at its highest level of generality (including therefore culture and language, but also representations of economic and political institutions in a society). It is thus the sociological equivalent of the geo-political problematics of the redefinition of state boundaries.

The analysis of this re-definition of the relationships between the three above mentioned elements has up to now operated through two different cases: Belgium, with the problem of change to federalism; the claim for autonomy and the calling into question of unitary Italian State, first in Lombardy, then in all of Northern Italy. The idea of continuing this work with the particular case of creation of the Republic of Slovenia has been first the consequence of some opportunities (professional relationships with Slovene sociologists, joint work with Italian and italianist colleagues in Trieste). It quickly appeared that the Slovene situation, before and after the collapse of the Yugoslav Federation, was very interesting for two aspects at least: the Sloven position of an intermediary between Central Europe and the Balkanic world, and the relative clearness of the parameters involved (population, language, history, and so on). Fortunately the idea received some interest among Slovene University departments and research centers, and especially from the Institute for Ethnic Studies, so joint research is now possible to plan.

* Editor's note: Meanwhile, the joint Franco-Slovene research project under the above title has been approved for financing by the Slovene Ministry of Science and Technology and will be on the Slovene side carried out by the Institute of Ethnic Studies (project coordinator Irena Šumi), headed by principal researcher Franc Adam (research Institute of the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana).

Moreover, this work indirectly uses as its basis various previous important research concerning: 1) regional movements, especially in France; and 2) the theory of local representation featuring two main paradigms, the self-representation of a local community, including its territory and its manners and practices, and the social definition of local language. Both research topics have been the subject of numerous papers and articles.

The goal of this piece of research is to force us to ask ourselves questions about the sociological basis of the space organization through specific "situations of crisis"; that is to say, about the relationships between two elements:

- 1) the part of spatial representations in the construction of coherence of a social group, and in the elaboration of its expressive forms;
- 2) the setting up of a "social form" (in Georg Simmel's sense) that can possibly be used as an institutional framework.

As a matter of fact, the status of the Nation-State, and the persuasive strength of the argumentation used about it (with the support of historical, legal and political viewpoints and those of corresponding social sciences) have frequently prevented sociological (and even ethno-anthropological) analysis of reaching the basis, and running, of corresponding processes; this consequence has been re-inforced by the very important affective aspects connected to the notions of peoplehood, nation and/or national awareness, self-determination, and so on.

The present evolution of the upheavals that can be observed in Europe calls into question both the impression of stability prevailing until 1980-85, and the nature of the supposed contemporary prevalent general trends. These trends were more or less ascribed to a double process of rationalization and globalization in economic and socio-political spheres. The main feature was supposed to be, in the Western world, the unification of markets and the construction of the European Community and, in the Eastern part, the attempt to reduce social and cultural heterogeneity within the framework of marxist rationalization.

In fact, actual processes seem to be more complex. Not only have both liberal and social-democratic Nation-States and socialist aggregates been carried along by the unifying mechanisms founded on the logical nature of worldwide exchange, the economies of scale, technological changes and sophisticated communication systems; furthermore, this alleged transformation of societies as a whole into a kind of worldwide "macro-society" is to be called into question given the appearance of forgotten or unexpected "group awarenesses". The latter use numerous and various criteria in order to claim parts of *ex officio* partners, that is to say, a plain intermediary status between individuals and those functional processes that put aside - so people seemed to believe - the idea of such intermediary levels. In future, such levels were supposed to simply become folkloristic. This obviously was the borderless Europe (or world) theme.

However, it is clear that these new (even embryonic) organizations cannot use the forms of classical political structures (state independence and sover-

eignty, eventually of the federative sort) as was the case in the second part of the nineteenth century. At that time, "modern" States were being built in Europe, more or less according to the theory of nationalities, sometimes using the federalist system when important internal multiculturalism was an issue.

The assumption can also be made that these changes (or change claims) are not of the regionalist movement kind - obviously it will be necessary to confirm this through research. The regionalist movements generally had their origin in historical, and long-time-integrated into centralized States, regions; their comparative situations seemed to deteriorate due to their underdeveloped position. The use of cultural argumentation mixed with poor economic situation often led to labelling as archaic the corresponding movements and/or areas.

The situations here under study are very different. Most of the concerned regions, especially Flanders,¹ Lombardy and Slovenia, are particularly dynamic and prosperous areas of their corresponding (former, in case of Slovenia) States. However, the conclusion must not be that economic factors are the main ones with respect to this problem: many other elements are involved.

In a more general way, it seems relevant not to let the problematics of the subject be absorbed into a mix of long-term historical evidence and highly opportunistic short-term manouvering. This type of thought process makes all the peculiarities, local forms and specific circumstances, just a part of a general "destiny". It generally prevents all kind of analysis aiming at social elaboration, the strategies, and the permanent use of symbolic representation and knowledge. It underrates the character of production of a new "definition of the situation"; according to William Thomas, every significant change in the relationship between a human group and its space possesses such definition. Each change of this type is in fact a new intelligibility of the social world, a new way of culturally and institutionally defining a group/territory complex, rather than a claim or a conflict in legal and/or political field.

The study of all the procedures whose aim is in obtaining legitimation, justification, rational creating of methods, first sheds light on social processes actually at work, and secondly, gives the sociologist a possibility to investigate phenomena such as the actual group cultures' operation, the social role of "national awareness", and defines the relation between the whole and its (constitutive) parts. All these problems are rarely considered from a scientific viewpoint (partly because of their sensitive echoes); consequently, they are often treated by using non-scientific terminology, that is to say, using in an immoderate way a pseudo-historical logics and/or affective evidences.

¹ Flanders are the origin and the very cause of federally-oriented social and political change in Belgium.

Theoretical and methodological framework

Though it has been quite unintentional, the project is in fact rather closely connected with the main guidelines of the ethnomethodological approach. The creation of a new State (or a territory with a high level of autonomy) can be considered as employing two distinct but convergent aspects. The first deals with the creation of such structures, in such a way as they would be objectively recognizable, rational-looking, that constitute the framework of the individuals' proceedings. Second, it allows for the establishment of a comprehensive intelligibility of the social world, composed of several parts: material space, the actual practices within this space (biographic, economic, leisure, and so on); cultural and symbolic corresponding resources, all of those thus considered a frame of reference.

In all that follows we are mainly concerned with Slovenia. Of course the first item (building up an objective whole of competences) is necessarily unitary - since it no longer concerns a federal State. By contrast, the second item can be composed of distinct sub-systems. The representation of the Slovene space can be (and nearly necessarily is) both unitary as a whole, and varying in terms of secondary social idiosyncrasies. However, the starting point (as a postulate) is that no contradictions result from this fact.

The problem then is in elaborating two associated systems of representation, one concerning the organizational structure of the State, the other concerning the Slovene territory. That is to say, the objective of the study is in discovering *how the concerned social action builds up an objectivity to be used as a starting point to permanently elaborate the sense and the legitimacy of their actions*. It is therefore possible to directly connect this work with Harold Garfinkel's analysis concerning "accountability" of the "real world", its building up as the whole of the "organized activities of everyday life", as this author states in the introduction of *Studies in Ethnomethodology*:² "Ethnomethodological studies analyse everyday activities as members' methods for making those activities visibly-rational-and-reportable-for-all-practical-purposes, i.e. "accountable", as organizations of commonplace everyday activities" (op. cit., p. vii.).

So it is possible to plan two rather different sorts of studies concerning two distinct ways of "building of the accountability of practices" that both, however, aim at the same end as far as our research theme is concerned:

1) How people which elaborate constitutional documents define State attributes and public authorities organization in the different fields concerned and establish them as rational, and how those who use these dispositions, or are concerned with them, set them up as a without-any-problem referential social framework in order to situate their practices.

This kind of inquiry can be called the "sociology of competences", that is to say, the interpretation of competences assigned to a public authority as an easy and quick process, on the part of the concerned individuals, in order to be used

² Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1967.

as a framework for their everyday activities, their "practical accomplishments". This question could seem naive or prohibitive (which obviously it is not) with respect to a long-established State, but it is much easier to pose in a case of a new State created, and furthermore, in such a difficult context (radical change of the inspiring ideology, necessity to insert the process into an evolutive but rather restricting European context).³

Therefore, by selecting a limited number of field locations, the topic of the creation of a new State can be a particularly interesting "laboratory" for the study of the process of permanent construction of social nationality which is the precondition of running any State.

2) The second question no longer concerns the building of institutional frameworks, but the construction of permanent logic for their use by the citizens as a "social form", as a discourse about identification. This presupposes that there is a way for them to recognize themselves as Slovenes, to make themselves exist as "members" of what is referred to as a properly Slovene-defined group. Consequently, this also presupposes the building of a discourse intended to make visible what is normally implicit, to establish as factual criteria what normally results from everyday activity.

This operation is less founded in a "crisis" hypothesis than was the case with the first operation, since this symbolic representation does not have to be invented from start to finish; it just needs to be finalized, in order to transform and make explicit what is already the sensitiveness of every individual (to an infinite number of material facts, historical tales, myths, landscapes, and all his everyday life frameworks), into a general symbolic discourse, consciously directed towards the self-assertion of being Slovene. This assertion requires a triple operation of "construction of an accountability"; it is necessary to simultaneously establish:

- the group itself as a social unit;
- the characteristics ascribed to this group (by defining common practices and speech as "natural" characteristics);
- the boundaries as they are set in order to establish a revealing difference between "we" and "they" ("us" - "them").

These three items together must be made "reportable-rational" in order to form the "normative framework" which will reinterpret into "group awareness" data what is normally just routine everyday activity.

To detect this passage which constructs our "ethno-method", we will have to detail the practical material that is involved and to analyse the way it is employed; that is to say, an analysis of everyday activities would have to be made (this may wrongly seem, as we said before, an infinite and unproblematicised

³ What is referred to here are not formal EC regulations, although obviously Slovenia is a "candidate to candidature", but tacit rules founding the association agreement between the previous "European space" (European Community plus European Free Trade Association) and the "new Eastern democracies".

task) according to their actual use as a passage towards symbolic discourse, or as bearing a previously incorporated symbolic content.

As mentioned above, this latter analysis is by no means a unitary one. It must necessarily integrate various sub-systems of sensibilities that possibly may distinguish various geographic (or historical) areas in Slovenia. However, we can expect that these various accountabilities corresponding to "local social groups" would be gathered into a more general "accountability" of the Slovene group as a whole, and made operative as a general framework that can be superimposed onto the partial frameworks of every subgroup.

The analysis of social logic of elaboration of various arrangements or competences

The problem here posed is the way through which a new State rationally establishes competences when it is confronted with a certain number of external constraints and moreover has to assume the legacy of the former organisation of public authority (in this case ex-Yugoslavia). A correlative problem is the sociological interpretation of these competences, that is to say, the possible relationship between social structure and the process of building institutional arrangements and drawing up official texts. As for the rational framework of the "actions-in-context as a practical accomplishment"⁴ of the members, various possibilities can be taken out of the following (non-exhaustive) list:

- privatisation, with the transfer of social ownership and the establishment of both internal and external markets with corresponding regulations (i.e. the eventual fixing of prices);
- local authority reform, i.e., the present project directed towards creation, instead of the very limited number of previous "Yugoslav cities" (38 for a population of less than 2 millions inhabitants), of smaller, therefore more numerous, units. This reform obviously would be accompanied by a new definition of the relationship between the central State and the cities, of the competences in respect to each level, and would pose the possible question of a new intermediary level;
- the definition of Slovene citizenship, the right of acquiring the citizenship and the legal definition and rights (education, local and national electoral representation) of the "recognized minorities" (Italian, Hungarian) as well. It would also be interesting to look into documentation concerning the ethno-culturally "non-Slovene" populations, living as citizens in the territory of the Republic: e.g., non-Slovene citizens of the former SFRY (according to the Constitution of 1974), and among them Jews and Gipsies, always with respect to the use of language, especially its use in education;

⁴ H. Garfinkel, *op. cit.*, p. 9.

- general educational policy in linguistic matters and history and literature subject teaching as well; that is to say, the subjects which confront the symbolics of the in-group and out-groups (larger entities);
- the definition of public opinion guidance by "ideological systems" that are legally recognized or only suggested (political parties, trade unions, churches, youth organizations, and generally, officially recognized associations).

A first stage of examination of present and forecasted bills and administrative texts, and preliminary contacts with public administration executives and persons acting as experts will be necessary to identify the most efficient directions of the investigation. It is expected that the result will show that the competences are not only (maybe not at all) a problem of functions, but rather that of translation, according to the terms of public law, of the collective representation of what the Republic of Slovenia is supposed to be.

The analysis of the Slovene group representations and the general symbolic system

The basic question is: how can a group identity, tacitly admitted (because it has been culturally considered and made famous through the History by writers and opinion leaders), be transformed into an organized medium to make clear and legitimate a "national" identity?

Obviously, here we do not want to debate the characteristics, or divisions, between "a group" and "a nation". With respect to the level of inquiry chosen, the problem is just an affective or ideological one. At the very most, we can evoke a certain change in balance: a group is balanced between what is implicit and has no necessity to be explained, and what is recognized and celebrated in privacy (and is sometimes referred to as "tradition"); a nation would instead be balanced between what is publicly recognized and defended (and the term ordinarily used will be "culture"), and what is institutionally codified. We will limit ourselves to a more simple problem: how does a territorial group practically define, or recognize, itself? The two processes involved are the (relative) homogeneity within, and clear boundaries of the group; it is possible to suppose that a political power can, given such a group, successfully legitimate itself using the group (or the idea of it) as a support.

Four stages can be identified in clarifying these problems; while they formally appear as a logical succession, they are in actual social process intertwined:

- 1) What sorts of personal practices define a repetitive and elaborate relationship with space, or cause a space to be constituted as a practical one?
- 2) How are these practices elaborated in order to set up the language of personal membership and/or spontaneous identification processes?
- 3) Are these languages and/or practical codes (those which allow the self-location of the individual in the space) connected with a tacitly recognized

group practicing the same language - with eventual superimposition of a group on sub-group?

- 4) Is this common language recognized (and if so, how?) as a general practical code defining the structure of behaviour? This assumption would signify that the group (1) explicitly recognizes itself as a system, and (2) recognizes the boundaries of this system, in a more significant sense than it does the sub-groups boundaries.

This analysis has two main goals:

- 1) It allows for building up a unitary theoretical frame that will reveal for each individual considered what is it that deals with actual practices of space on the one hand, and that which refers to the so-called symbolic practices (language, ethnographical data, etc.). Both actual and symbolic practices are considered as accomplishments of individuals in possession of a logic of sense.
- 2) It also allows for considering all the subjects as forming a continuum from the most common material practices to the successive levels of awareness that are characteristic of the group (or the nation).

In fact, nothing prevents us to consider these finally organized systems of practices as corresponding to a necessity, even to a threatened necessity whose defence would be imperative (the so-called national awareness). But it is very important in the framework of an inquiry not to aim at this possibility too soon; in the same way, it would be convenient to interview persons who do not use professionally or organically a pre-established "code of Slovene identity". By employing both precautions, we can hope to see how the routine everyday territorial codes organize themselves as a rationalized whole, as a reportable, "accountable" framework of the practical accomplishments of the "members".⁵

The gathering of materials according to these principles will be the core of the inquiry on a population sample with a minimum distribution as regards social categories and geographic areas of living. But the methodology does not suppose a statistically correct distribution, with criteria of meaningfulness. Such an effort would be as difficult as it would be unuseful. The goal is to obtain a certain number of coherent "language systems" as constituting rational and intelligible ("accountable") elaborations, buildings, of the relation to the world, and to see how these constructions are taken for granted by the members as constituting a general accountability of the Slovene space. This building process is the real subject of the research, not a more or less fictitious "reliability" based on a scale of frequencies. We can build a sample of (approximately) one hundred persons, according to two principles:

- age, gender, job category and/or educational level;

⁵ We must remember that as far as ethnomethodological principles of analysis are concerned, the "member" quality and position come prior to the notion of group. The member is defined through his capacity "to produce recognizable sentences" (Cicourel), that is to say, a discourse that the neighbouring individuals may interpret and recognize as corresponding to their production of meaning; this interaction between individual intelligibilities is the origin of the group.

- the empirically significant areas in Slovenia, for instance concerning the centre of the country, large cities (Ljubljana or Maribor), and a more rural area; Adriatic coast area, mountainous Northern border, Hungarian minority area, and the new Croatian border.

These inquiries would take the form of semi-directed interviews with a succession of closed questions proposing a certain number of choices, and a set of open questions (explanation of the answer). The rather small number of persons interviewed would allow (at least partly) qualitative interpretation, in order not to lose the nuances of the justificative answers.

The following fields, and overall their order, have to be taken into account in elaborating the questions.

A. Material space practices

It is possible to think of the following categories:

- Biographical path of the interviewed person (birth place, husband/wife/companion's birth place and encounter place, education and successive jobs places, viewed or hoped for place for future plans if it is the case);
- Spatial sketch of current relations, connected to ordinary material life (shopping, and so on), to personal relations (relatives, friends), to leisure time (show and culture places, sport and open air leisure, short and annual holidays places);
- Business travels;
- Non-professional irregular travel (i.e. private tours abroad).

In each case it would be necessary to specify the frequencies and precise motives, the valuation concerning practical or sensitive relevance, the quality and efficiency of the result, and overall, the organisation of these journeys according to the actual pattern and frequencies, in order to obtain the resulting design of both Slovenian space and relations with external space (neighbouring space - Italy, Austria, Hungary - with the correlative problem of the borders, and distant countries).

B. Symbolic space practices

So-called material practices already are constituting elements of language, both as a part of the practical code of world intelligibility, and through the associated elements of valuation that the interviews reveal. "Symbolic practices" certainly have material basis, but they clarify the actual use of symbolic resources. The element of speech or language becomes explicit. Furthermore, though the use of language is a personal affair, as a basic code it springs from

⁶ Obviously, "mental" borders do not necessarily coincide with political ones.

the group. The individual partly acquires language use through socialization (during childhood and after this time); through permanent, implicit relationships with the others (at least ideally). Various items can be envisioned:

- Spoken language or languages (including dialects) according to circumstances, frequency, fluency, opportunities of use, etc.
- Knowledge of the country's history (or group's, or Slovene nation's);⁷ what are the remembered points, how are they related, what points are declared relevant?
- Presentation and description of the usually frequented space; what is its extent, how is it characterized? (if possible, discussions of this point should not be guided towards affective issues, and after first factually-oriented reactions one should try to obtain reactions concerning specificity, eventual feeling of inclusion or limited space etc. - or the opposite if it is the case!).
- Are there particular habits or manners or customs the interviewed person is practising and/or knows of? (if possible, the term "traditions", should be avoided; at first let them appear as material or judgemental facts; the characterization - positive or not - on the part of the involved person should be waited upon.

When this stage is achieved, it is possible to introduce the problematics of the group itself, beginning with the very question of personal identification by the person interviewed himself (herself). It would be useful to propose clearly at first that various answers are possible as a membership declaration, even localistic or abstract one, for instance:

- citizenship of the city;
- membership concerning a small geographic/historic/cultural area;
- membership in the Slovene people;
- membership in a larger or more vaguely defined area, such as a "cultural" one (mountaneous or Alpine area, Balkans, Slavic or South Slavic peoples, etc.).

A person obviously may declare more than one membership feeling or personal identification. Clearly it is necessary to ask of the justifying reasons of his/her choice, the "built-in rationalizations".

Only after these topics have been covered, it is advisable to try and provoke answers concerning what it is that characterizes the group with respect to its external neighbourhood, if possible (nearly necessarily, in fact) without using first such suggestions or nuances as oppose to, or are in conflict with, what is taken for granted by everybody ("natural friends or enemies", and so on). For instance, an informant will be asked to speak about the relationship with Austria, Italy (and/or Trieste, Gorizia, Friuli), Croatia, Hungary - and others. The justifying reasons are obviously important, whatever they are.

The logical conclusion would be to direct the interview situation towards the starting points of the present paper concerning the Slovene State principle and

⁷ It is better not to use directly the term "nation" in order to avoid automatic words associations.

creation; is a proper State convenient or necessary for the maintaining or safeguard of the interests of persons living there? Why and how? Through what ways and conditions does the interviewed person hope and await for the expressions of his/her personal identity by the Slovene State? These questions pertain to the opinion poll or survey techniques, they are complementary, but in no case the main and prior questions.

In conclusion I shall repeat that clearly the content of the proposed guidelines for an interview has been tested in previous studies (though less sophisticated in terms of method and sample). It has to be discussed now with respect to the field knowledge and sensitiveness of Slovene social scientists and partners. The progressive build-up of the interview from practical facts to (carefully touched on) affective (or ideological) problems is, however, fundamental to this method. We have to look beyond the self-construction of the interviewed person, even if it reveals just an internalization of stereotypes.

It is not possible at this stage to anticipate the results. They are highly dependent of the answers, with hope to the stimulating effect of the unexpected ones, and surprising discourses ...

Povzetek

Nova slovenska državnost.

Preiskava kompetenc javnih oblasti in mobilizacije socialnih procesov identifikacije in pripadnosti.

Raziskovalni program

Raziskovalni projekt z gornjim naslovom je skupni projekt avtorja in sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Delo se bo začelo v letu 1994.

Avtor natančno razčlenjuje teoretski okvir zastavljene raziskave, ki jo umešča v prostorsko sociologijo. Slovenska raziskava je del večletnega projekta, ki bo potekal na več lokacijah v Evropi (Belgija, italijanska Lombardija, regionalna gibanja v Franciji, Slovenija), in je definiran vzdolž treh določnic: problema redefiniranja odnosa med socialnimi skupinami, teritorijem in socialno reprezentacijo. Slednja je razumljena kar najširše in vključuje kulturo in jezik na eni strani, ter ekonomske in politične ustanove družbe na drugi. Avtor preiskavo torej zastavlja kot sociološki ekvivalent geopolitični problematiki redefiniranja državnih meja.

Spoznavno izhodišče projekta je stanje "krize", socialne anomije v situacijah, ko je vidna dezintegracija koncepta nacionalne države oz. reinterpretacije tega koncepta. Pričakovane splošnega, enosmernega "poenotenja" tržišč v Zahodni Evropi, ter ustrezna marksistična pojmovanja o kulturnem in socialnem poenotenju v Vzhodni Evropi so se izkazala za zgodovinsko napačna. Očitno je zgodovinski proces kompleksnejši. Novi procesi gradnje države tudi niso identični tovrstnim procesom v evropskem 19. stoletju. Moderni evropski regionalizem se je uveljavil zlasti v ekonomsko depriviligiranih področjih, kar pa ne drži za primere, ki jih raziskuje avtorjev projekt; Slovenija, Lombardija in Flandrija so v svojih federalnih ali nacionalnih državnih enotah predstavljale oz. predstavljajo najrazvitejše dele. Za sociološko

analizo, meni avtor, ekonomske okolnosti niso nujno najbolj povedne, zlasti pa je potrebno sociološko analizo pragmatično razmejiti od zgodovinske evidence. Cilj raziskave je v slovenskem primeru kompleksna dokumentacija in interpretacija "definicije novonastale situacije".

Kot najprimernejši se v slovenski raziskavi kaže t.i. etnometodološki terenski instrumentarij in pristop. Metodološko je raziskava razdeljena v dva dela: na preiskave t.i. praks v materialnem prostoru, ter praks t.i. simbolnem prostoru. Prvi del se nanaša na načine uveljavljanja državne avtoritete, na opazovanje načina, kako in s kolikšno legitimiteto se država uveljavlja in utrjuje in s kakšno stopnjo pertinence do svojih državljanov. Drugi del tvori terensko jedro projekta in se ukvarja s konstituiranjem skupinske identitete na različnih nivojih, od lokalne do nacionalne. Avtor prinaša detajlni shemi obeh projektnih tematik.

Poudarek v obdelavi podatkov, ki bodo predvidoma zajeli različne lokacije (večje mesto-manjše mesto v osrednji Sloveniji, lokacije na "starih" državnih mejah in na "novih", etnično homogeni - heterogeni tereni), bo na kvalitativni interpretaciji vodenih in polvodenih intervjujev, katerih teme in sekvenčnost avtor podrobno razdeljuje. Projekt bo tako razpolagal z rezultati, o katerih je v tej fazi mogoče malo ali nič konkretnega napovedati, bodo pa iskali odgovor na vprašanja, kako je "slovenskost" kot identiteta konstituirana, kako in v kakšni meri je slovenska država nujen, racionalen in pertinenten referenčni okvir za svoje prebivalce, njihove mnogovrstne identitete in pričakovanja.

MITJA ŽAGAR**A CONTRIBUTION TO AN "ETHNIC GLOSSARY"****I. Introduction**

It is not a coincidence that postindustrial societies are often described as societies of communication and information. Communication has become a central issue of modern societies: in their complexity, modern societies could not survive without successful communication. Several inventions and development of (information) technologies have made communication and dissemination of information easier and faster.¹

Among the many preconditions that enable successful communication it is necessary for both the transmitter and receiver of certain messages or information to use and understand the same code (language) in which the message is formulated. In this context, they both should know and in the same way understand the meaning of, at least, certain key words, grammatical and linguistic rules and the manner in which the message is phrased. If only one of the mentioned preconditions is absent in a certain instance a misunderstanding might occur, and the content (meaning) of the message could be misinterpreted.

Certain problems in communication are based on variations in the meaning of words. Usually, the context can indicate which of possible meanings was intended but it may not always be the case. To avoid such problems and misunderstanding many different dictionaries, glossaries and encyclopedias have been created. Dictionaries and glossaries define words by brief definitions and synonyms; glossaries sometimes briefly explain these definitions. On the other hand, encyclopedias present basic concepts and overview of existing knowledge on certain subjects.

A need to define precisely the use of certain terms (words) and their meaning is especially important and necessary in the context of research and scholarly discussion. In the context of social sciences, for example, the required level of abstraction and especially scientific objectivity do demand very precise definition of the meaning and very use of certain terms. This is most important if a certain term can have two or more possible uses and meanings in the specific language of a certain discipline.

¹ There are still several problems that can sometimes make successful communication impossible. These problems range from the accessibility, reliability and compatibility of information technology, ability of people to use such a technology and repair possible damages, to their ability to understand a certain message. Different technical problems or natural disasters can prevent or at least disturb especially long-distance communication, but without the ability to understand the message (content of communication) every communication is impossible.

It is in this context that an attempt is made to define some key words (terms, entries) often used in ethnic studies. This article is the first in a series of such articles that will hopefully result in an "Ethnic Glossary". Such a glossary can be useful both for experts in the field of ethnic studies and for students who would like to find some basic information about different dimensions and aspects of ethnicity.

Presented entries of the glossary do not try to formulate any kind of absolute, universal and/or generally accepted definitions of these terms and social phenomena. Being aware that several different definitions and explanations are possible, usable and even necessary, the aim of this article is to focus the attention of the readers to presented elements of definitions and to stimulate them to define in their discussions in which sense and/or meaning they use a certain term. It is their own choice whether to use the presented definitions and explanations.

II. Ethnicity

The term "ethnicity" is usually used to describe a certain ethnically based group or community but it can be used also to express specific ethnic affiliation of a certain individual or group. In this latter case, ethnicity is the state of being ethnic, or belonging to an ethnic group or community.

There are several different definitions of ethnicity (both as an ethnic group or community and as affiliation and/or belonging to a certain ethnic group)² and none of them can be considered universal and generally accepted. Among many different elements of these definitions of ethnicity, the following elements appear more frequently and are common to several definitions:

- 1) Language;
- 2) Culture - in its broader sense (including folk and traditional arts, music and dances, architecture, etc.);
- 3) Myths and religion(s);
- 4) Common history and traditions;
- 5) Common territory;
- 6) Specific way of living; different channels and mechanisms of cohesion, including a kind of economic community;
- 7) Borders - both - in territorial and non-territorial sense;
- 8) Ethnic identity as a specific form of a collective identity which can be either:
 - a) conscious, or
 - b) unconscious;

² For an extensive list of titles on related subjects see, e.g. Mitja ŽAGAR, *SELECTED BIBLIOGRAPHY ON ETHNIC PLURALISM, ETHNIC RELATIONS, ETHNIC CONFLICT(S) AND CONFLICT MANAGEMENT, INTERNATIONAL ASPECTS AND DIMENSIONS OF ETHNIC QUESTION, DEMOCRACY AND INSTITUTIONALIZATION OF DEMOCRACY IN MULTI ETHNIC SOCIETIES*, 1993. (Available in the Library of the Institute for Ethnic Studies in Ljubljana - Slovenia, and in the Library of the Salzburg Seminar, Salzburg - Austria.)

9) Solidarity or, at least, the feeling of solidarity among members of a certain ethnicity;

10) Perception of ethnicity by:

- a) certain ethnic group and members themselves, and
- b) others (other ethnic groups or simply non-members of a certain ethnic group in a certain territory or close to it); etc.

Besides those mentioned above, there are several other elements that are included in different definitions of ethnicity as an ethnic community which play an important role in studying, analyzing and defining of ethnicity. The nature of a specific study or research project usually defines which of the elements of the definition need to be included in every individual case. Their importance and their possible social and political impact may vary substantially also in studying different ethnic communities and different historical times.

In studying ethnicity the temporal dimension of these phenomena shall be paid special attention. The existence of every ethnic group or community shall be studied as the process of its emergence (making of the ethnicity), existence and possible disappearance. In certain stages of this process, roles of specific agents (national and political leaders, artists, intelligentsia, etc.) and social organization of the communities may be rather different and their importance may vary substantially. In this context, the important role of subjective and psychological elements and factors in the creation and longevity of a certain ethnicity shall be stressed. More importantly, as ethnicity is in a certain way always an imagined community (ANDERSON, 1983) - an intellectual construction in which the bricks are different elements determined by a certain set of beliefs. As such, ethnicity is very often defined against other communities and individuals in an attempt to define its specific identity.³ In this context and especially in relation to other communities, the main features of ethnicity are really the exclusion rather than inclusion. Ethnicity can be seen as ethnic monolithism rather than internal pluralism.

To become a member of a certain ethnicity, an individual has to be accepted as such by other members of this community. On the other hand, an individual or group may identify and express themselves as members of a certain ethnicity even if the ethnicity refuses to accept them as such. In the study of expressed ethnic affiliation in the population of a certain territory, such individuals and groups shall be treated in the same way as all the others that expressed such ethnic affiliation.

The problem may appear if a certain ethnicity is studied as an ethnic community. In this case, there is a need to define such a community, its members, its structure and its internal relations. If a certain definition of recognized members of the ethnic community being studied is accepted, then those unrecognized individuals and

³ In building of definition of a certain ethnicity and its ethnic identity, ethnicity is very often compared with the family. The family resemblance, common descent (often as a belief or myth), feeling of belonging, etc. are some of the factors that may play an important role in formation of ethnicity and in defining its members. "Most people are born into the ethnic group in which they will die, and ethnic groups consist mostly of those who have been born into them." Although some "individuals may alter their ethnic identity" and also certain "groups sometimes do the same." (HOROWITZ, 1985: 55-56.)

groups should not be included. Relations between these alienated individuals and groups and the ethnic community shall be in this case interpreted as **external relations**. Although it may prove useful to include alienated members in the study of a certain ethnic community, regardless of the fact that they are not recognized as such by members of this community. The decision as to which of the two approaches should be used in a certain study is contingent upon the nature, framework and goals of the study. To avoid any misunderstanding, we can the following rule: in every given study or presentation the preferred definition of ethnicity and its elements shall be stated; the possible inclusion or exclusion of certain individuals or groups in the preferred definition and reasons for such a decision shall be explained in this context.

To conclude. Definitions built on fore mentioned criteria can provide us with tools and yardstick for the study and measurement of these social phenomena. Nevertheless, there is always a need to explicitly list which criteria were used and how they were used in defining ethnicity in every specific case. This is extremely important for the objectivization of research of ethnicity and for use and comparison of specific research results and data of different projects.

III. Nation

The English term "nation" has several different meanings; semantic problems become even larger if we take into account the possible use of this term in other languages. Therefore, to avoid any possible misunderstanding, it seems logical to explain the sense and meaning with which this term is used in the context or moment.

The following two meanings are the most frequent and relevant in the context of issues discussed here:

i) nation = specific ethnic community

ii) nation = state

ad i) Nation = ethnic community

If the term nation is used in its ethnic meaning it indicates a specific ethnic community, more precisely "a stable, historically developed community of people with a territory, (specific) economic life, distinctive culture, and language in common". (Webster's New Universal Unabridged Dictionary. Deluxe Second Edition. Dorset & Baber, USA, 1983: p. 1196.) Besides the already previously mentioned criteria, the existence of a "national identity" shall be added to a definition of a (modern) nation as its important element: the will of an individual shall exist to be a member of a certain nation, and an individual shall be recognized by other members of such an ethnic community as its member. Emergence of modern nations went hand in hand with the process of formation of modern nation-states. The emergence

of nations was often conditioned on the existence of nation-states, and sometimes vice versa. (see e.g. GELLNER, 1983: 6-7, 53-58.) The existence of the nation-state of a given nation is by some even considered to be a constitutive element of the existence of a modern nation.⁴

The phenomenon of ethnicity is an old one, but nations, as we know and understand them today, emerged in the period of industrialization (in Europe from 16th and 17th Century on) and the process of their creation is still going on presently. This process is in some less developed countries simultaneous with industrialization but it can be witnessed also in countries of the developed world (that have already entered in their post-industrial developmental stage). A nation as a specific and distinct ethnic community "belongs exclusively to a particular, and historically recent, period" (HOBBSAWM, 1990: 9.), but some new developments indicate that the nation-emerging period will not end with the era of industrialization.

The main elements of the definition of **nation (ethno-nation)** as a specific and distinct ethnic community⁵ shall, therefore, be:

- 1) Common language;
- 2) Distinctive culture (in its broadest sense);
- 3) Specific economic life and community;⁶
- 4) Common territory;
- 5) Common historical development and stability of the community;
- 6) National identity;
- 7) Solidarity and supreme loyalty.

Certain ethnic community can be defined as a nation even if some of the listed criteria that define it as such do not exist. Though it is a specific historical type of ethnic community, a nation (ethno-nation) is also an imagined community. Certainly nation, in this context is above all, a "group of people who feel themselves to

⁴ Such a position tends to deny even the very existence of stateless nations as distinct and internationally recognized ethnic communities. In this context, they may be simply seen as ethnic minorities within a certain nation state. This may be a very important reason why certain ethnic communities often determine the establishment of a nation-state as their central national interest and goal.

⁵ Sometimes, the term "ethno-nation" is used in order to define this specific meaning of the term. This practice may help in avoiding of certain misunderstandings. At the same time it shall be stressed that nation in this sense is a specific type of ethnicity - ethnic group or community, and that **the explanation of all elements of the definition of ethnicity and additional explanation of its certain characteristics do apply also for a nation.**

⁶ Economic relations and structures have traditionally played important role especially in the process of the formation of nations. Existence of economic connections and structures of an economic community or, at least, a feeling of economic cooperation and interdependence among members of a certain nation shall be considered also important elements during existence of the nation, though the global economy somehow diminishes the independence of certain national economies and requires an integration in global international economic processes. Total loss of a feeling of economic links and community and of economic solidarity within a certain nation would probably cause essential transformation of such a community - maybe to the extent that it would be questionable whether nation still exists or not.

be a community bound together by ties of history, culture, and common ancestry." (KELLAS, 1991: 2.) Psychological elements and national identity play a crucial role in the formation and longevity of nations.

Of all the listed criteria for the definition of nation as an ethnic community, "national identity" needs some additional explanation. "**National identity**" of members of a certain ethnic community shall be understood to be their identification with common myths, history, values and culture (including set of cultural institutions like language), and with national leadership. National (or any other specific linguistic, ethnic or regional) identity - as a collective sentiment and factor of group mobilization - shall be considered as an important constitutive element of the very existence of every distinct (linguistic, ethnic or regional) community, and is at the same time "an analytical term of potential utility." It may be difficult to distinguish national identity from nationalism; to create a national identity may well be an aim of a certain nationalist (political) program. (SCHLESINGER, 1987: 250-254.) Some authors don't even distinguish national identity from nationalism; but they stress that both social phenomena "may or may not be convergent with the democratisation of a nation-state." (GIDDENS, 1981; 13, 45-46; GIDDENS, 1985: 116, 215-219.) In any case, national identity is a source of supreme loyalty of members of a certain nation who are prepared in the last resort even to die or to kill for their nations' survival and broadly defined interests.

ad ii) Nation = state (nation-state)

If the term "nation" is used as a synonym of the term "state" it usually refers to the specific modern concept of the political unit: the state or the nation-state. In order to discuss and define more precisely the phenomenon of the "nation-state", the very phenomenon of the state needs to be defined first. The Montevideo Convention on Rights and Duties of States of 1933 provides us with the classic and also generally accepted legal definition of states as persons of international law. Its Article I reads: "The State as a person of international law should possess the following qualifications: a) permanent population; b) defined territory; c) government; and d) capacity to enter into relations with other states." These elements actually constitute certain state from the perspective of international law and international community. But some other elements and characteristics need to be taken into account in the context of studying of ethnicity. The state is also a specific economic space with an economic system and economy. If we observe modern states from the perspective of their political system we discover that almost all of them are officially defined as constitutional⁷ and democratic states.

⁷ Though not every state has its (written) constitution as a special written document - e.g. UK, Israel - they all have their hierarchically built legal system based on some basic constitutional norms that among others defines political system and its democratic institutions and procedures of decision-making.

The existence of modern states presupposes also the existence of **citizenship** defined as a special link between the state and all of its citizens - individuals who live in a territory of a certain state and have a guaranteed legal status. Citizenship is usually defined by special laws that determine procedures and conditions governing the applications and adjudication for citizenship, relations between the state and its citizens, and their rights and obligations.⁸ In theory, the concept of citizenship as such can be perceived as ethnically neutral. Citizenship belongs or, at least, should belong to all the people who live in a territory of a certain state and who qualify for it on the basis of general conditions - regardless of their ethnic identity and affiliation. Regardless of this principle, ethnicity is often a criteria for citizenship in present practice of states.

It follows then that these main elements define the phenomenon of a **state**:

- 1) Permanent population - people who live in the territory of the state and especially its citizens;
- 2) Defined territory;
- 3) Government - a certain political system for institutionalizing political power, including constitutionally and legally defined mechanisms of authority;
- 4) Specific economic space and system - (national) economy;
- 5) Capacity to enter into relations with other states.

As Max Weber pointed out, a state is (above all) an agency within society which possesses a monopoly over legitimate violence. On the other hand, especially in European tradition a modern state is a service of its citizens that shall provide certain social infrastructure and assure realization of certain needs (e.g. education, social security, health care and service, etc.). In this context, a state is often understood also as a specific mean or even the only mechanism that can realize certain national interests of nations (as ethnic communities). The state acquires an ethnic identity and content in the **nation-state**. The concept of the "**nation-state**" has been developed in the historical process simultaneously with the process of formation of modern European nations (from Sixteenth and Seventeenth Century on, with the real turning point being The Treaty of Westphalia). The majority of modern states were established and are still perceived as nation-states of certain nations. Nowadays the international community can, therefore still, be defined as the international community of nation-states. France, as the first of such states, is often cited as a typical example of the "**nation-state**".⁹ (More see, e.g.: DEUTCH, 1970: 22-24; MACARTNEY, 1934: 192-211.)

If we try to define the concept of a **modern nation-state** and its composition the above-mentioned definition of a state shall include, at least, the following two elements:

⁸ In view of some citizenship is understood as a special contract between a certain state and its citizens that determines on the one hand obligations and duties of the state in relation to citizens and on the other hand rights and duties of individual citizens in the relation to the state.

⁹ It is often forgotten, that France in reality is a multi-ethnic state and that ethnic plurality of its population and even its citizens is substantial. This was - even more - so in the period of creation of French state and nation (ethno-nation).

- 6) State as social service, namely, the modern state exists also to serve its citizens and shall provide certain social infrastructure and benefits;¹⁰
- 7) Ethnic nature and content of a certain state that is perceived and generally designed as a one-nation state.

Although the notion and concept of a one-nation state could be considered unrealistic and even obscure in the ethnic reality of a modern world, nothing indicates the possible abolition of this concept in a near future. There has been a certain evolution in the concept and practice of existing nation-states especially with regard to protection of minorities and democratization if we compare them to the classic model and historical practice. But the very notion that the nation-state should be primarily a tool to realize certain national interests of a dominant (ethno)nation at the expense of other distinct communities in a state hasn't been seriously challenged and/or substantially changed. Such a notion and the rather romantic understanding of the concept and principle of state sovereignty play an important role in politics as well - especially in the formulation of "national policies." The importance of ethnic factors and elements in politics should not be underestimated; among others, the afore mentioned practice could also effect and even block processes of integration at the international level.

From the perspective of ethnic conflicts, a modern nation state could be observed also as a generator of nationalism in some states. (GELLNER, 1983: 3-5; HOBBS-BAWM, 1990: 9-12.) This has to do with the fact that all the existing states (as variations on a (one)nation state) do have ethnic composition. Such a concept of nation state could generate conflicts between ethnic groups or communities that dominate the state and ethnic groups that don't want to accept such domination.

III.1.

As the processes of formation of **nations** and of (modern) **nation states** coincided, both terms were and still are often used as synonyms - especially in Anglo-American tradition. This practice would not be problematic if states were ethnically homogenous. But in reality, every state in the world is to a certain, though minimal extent, ethnically plural. This is the consequence of specific historical circumstances, existing communication and of intense "international" (inter-state) migrations. The concept of nation-states as it has been understood in history does not correspond to the present situation, and does not accommodate the demands of ethnic plurality and demands for the equal protection of minorities and their legal status as communities. Almost all the existing states in the present world are defined as constitutional democracies, but the monolith and homogenizing concept of the nation-state is, in the context of ethnic plurality, in a contradiction to the proclaimed principles of pluralism and democracy. Moreover, the protection of minority rights are accepted as an important element and prerequisite of modern democracy. There

¹⁰ These features are extremely important within the concept of a welfare state, but they are - at least to a minimal extent - present in every state in the world.

is obviously the need for a new model of the state, ethnically speaking as neutral a "body politic" as possible. Political system in a new model-state should be built on the inclusion, tolerance and recognition of ethnic and social plurality of the population.

In order to avoid possible problems and misunderstanding, I would suggest a general practice be established to carefully define in which meaning and sense the term "nation" is used. I would also suggest that the term "nation" be used mostly in its ethnic meaning, and that the term "state" be used in an ethnically neutral sense to define a certain and possibly ethnically plural entity - "body politics". In this context I would accept consideration by Hugh SETON-WATSON (1977):

"The belief that every state is a nation, or that all sovereign states are national states, has done much to obfuscate human understanding of political realities. A state is a legal and political organization, with the power to acquire obedience and loyalty from its citizens. A nation is a community of people, whose members are bound together by a sense of solidarity, a common culture, a national consciousness."

III.2.

Though this article suggests the use of the term "nation" only in its ethnic dimension there may be a need to further clarify the specific use of the term. In this context, the following practice may be used, e.g.:

- **ethnic nation** or **ethno-nation** to define a nation that consists of one ethnic group;
- **social nation** where there are several ethnic groups living in a certain state (in this case instead of the terms "ethnically plural population" or "citizens of a certain state of different ethnicity");
- **official nation** to define proclaimed policy of the state based on the nationalism, including different attempts to create only one nation in a certain ethnically plural state; etc.¹¹

IV. Nationalism

The existence of "nationalism" goes hand in hand with the existence of modern nations. "Nationalism is primarily a political principle, which holds that the political and national unit should be congruent... Nationalist sentiment is the feeling of anger aroused by the violation of the principle, or the feeling of satisfaction aroused by its fulfillment. A nationalist movement is one actuated by a sentiment of this kind." (GELLNER, 1983: 1.) This principle "also implies that the political duty of members of whatever nation "to the polity which encompasses and represents... (this

¹¹ Some additional explanations see e.g.: KELLAS, 1991: 2-6.

nation, overrides all other public obligations, and in extreme cases (such as wars) all other obligations of whatever kind." That makes nationalism the most demanding form of national or group identification. (HOBSBAWM, 1990: 9.)

There are many different approaches in defining the social phenomenon of nationalism. The evaluation of this phenomenon may be very different: from extreme and only negative, to neutral and even positive (in certain aspects, at least). The evaluation depends on the viewpoint of those who define it, and on the historical evolution of this phenomenon. Sometimes the distinction is made between "ethnic nationalism" (ethno-nationalism) and "civic-nationalism" (e.g. Tishkov) - the first being connected with the nation and its identity as an ethnic community, and the second being connected with the belonging (citizenship) and identification with a certain (ethnically rather neutral) state. In this context, "ethnic nationalism" is usually understood as a negative phenomenon, whilst "civic nationalism" is a positive one.

In the past, nationalism was considered a positive phenomenon in the period of the formation of nations and nation-states during the 19th and in the beginning of the 20th century. The same was true in the period of decolonization when nationalism was one of the driving forces of this process. The importance of nationalist movements in the process of nation-building and nation-states-building was reflected in the fact that some of the leaders of those movements were and are still considered "fathers of their nation".¹² Its positive evaluation changes when, in its second phase, nationalism becomes "an instrument of state power and a guide to relations between states. At this stage, nationalism usually denies all subnational ethnic loyalties and requires unconditional allegiance to the state, considered as the embodiment of a nation." (STAVENHAGEN, 1990: 6) Such nationalism was directed into the creation of homogenous nations within the borders of states, which very often didn't correspond the fact that their population was ethnically plural; it was directed against different prior and partial identities. In this phase nationalism was used by the largest or most powerful ethnic community (and its elites) to dominate others. Such practice still and exists leads to intense tensions and escalation of conflicts between distinct communities. It may easily become a source of ethnic conflicts in a formerly stable country. In this context, ideology and practice of nationalism contribute to nation-destroying, rather than to state-building. On the other hand, from the perspective of building a (one)nation state, nationalist ideology and movement could be understood as factors contributing to state-building in some cases. (CONNOR, 1972) But even from the perspective of the state-building this may be questionable, as they often lead to tensions, fractions and conflicts among distinct communities in some states.

¹² In this context, again, both meaning of the term "nation" could be referred to. In European tradition it is usually connected with ethnic dimension of the term, also due to the fact that european nation states were considered states of respective dominant (ethno)nations.

IV.1.

As it has been mentioned, the term "nationalism" may be used in different ways, with different meanings. It can describe:

- 1) (Accentuated) feeling of a national identity of the members of a certain nation which is usually defined against others;
- 2) Strong national sentiment, often (over) exaggerated and directed against others;
- 3) (Political) ideology and specific type of political philosophy;
- 4) Political principle;
- 5) A policy of a state, political party or movement;
- 6) Political and social movement;
- 7) Factor of political mobilization and loyalty; etc.

However the term "nationalism" is used, it (at least implicitly) suggests homogeneity, monolithism and (enforced) ethnic unity. The main objective of nationalism is to defend and promote the so called "national interests" - as they are formulated by a nationalist movement, a political party or a government. The national interests is defined as an ultimate, which should be achieved at any price, including the "supreme sacrifice" of death for one's nation. (KELLAS, 1990: 3-4.) Whoever questions these national interests risks being declared a national traitor, and risks expulsion.

Nationalism, by definition, is exclusive, and is usually hostile to others. Being based on the idea of national unity, nationalism is usually incompatible with pluralism and democracy. Nationalism demands that every member of a nation fight for "national interests".

IV.2.

In order to avoid misunderstanding, the use of the term should always be explained. In this context, I would recommend to use the term "nationalism" primarily to describe negative elements of the above mentioned phenomena and concepts. The terms "ethnic affiliation or identity" should be used in reference to the positive elements are referred to.

VII. Conclusion

Concepts of ethnicity and their understanding differ substantially in different parts of the world and in different time periods. Ethnic factors play an important role in the present development and it seems very likely that this will continue for some years to come. It is in this context that this article with some contributions to an Ethnic Glossary was written. Its aim is to present some common elements of various definitions of mentioned terms and phenomena that are used by different authors. It is a kind of a reference that can help people define the meaning of these terms and thereby avoid possible misunderstanding. In other words, it could help

people understand each other and should also assure the needed compatibility in discussions and studies on ethnic studies.

REFERENCES:

- Benedict ANDERSON, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983), Verso; London.
- Walker CONNOR, "Nation Building or Nation Destroying" (1972) - article in *World Politics*, Vol. 24, No. 3/1972; pp. 319-355.
- Karl W. DEUTSCH, *Political Community at the International Level: Problems of Definition and Measurement* (1970); Archon Books, USA.
- Ernest GELLNER (1983), *Nations and Nationalism* (1983), Cornell University Press; Ithaca & London.
- Anthony GIDDENS, - *A Contemporary Critique of Historical Materialism* (1981), Macmillan; London & Basingstocke.
- *The Nation-State and Violence: A Contemporary Critique of Historical Materialism*, Vol. 2 (1985), Polity Press, Cambridge.
- Eric J. HOBBSBAWM, *Nations and Nationalism since 1789: Programme, Myth, Reality* (1990), Cambridge University Press; Cambridge ...
- Donald L. HOROWITZ, *Ethnic Groups in Conflict* (1985), University of California Press; Berkeley, Los Angeles, London.
- James. G. KELLAS, *The Politics of Nationalism and Ethnicity* (1991), Macmillan; London.
- C. A. MACARTNEY, *National States and National Minorities* (1934), Oxford University Press: Humphrey Milford; London.
- Philip SCHLESINGER, "On National Identity: Some Conceptions and Misconceptions Criticized" (1987) - article in *Social Science Information/ Information sur les sciences sociales* (London, Paris), Vol. 26, No. 2/1987, pp. 219-264.
- Hough SETON-WATSON, *Nations and States* (1977), Methuen; London; or Westview Press; Boulder, Colorado.
- Rudolfo STAVENTHAGEN, *The Ethnic Question: Conflicts, Development, and Human Rights* (1990), United Nations University Press; Tokyo, Hong Kong.

APPENDIX I:

ETHNICITY = ethnic group; ethnic affiliation or belonging to an ethnic group; state of being ethnic

SOME ELEMENTS OF DEFINITION:

- 1) Language;
- 2) Culture - in its broader sense (including folk and traditional arts, music and dances, architecture, etc.);
- 3) Myths and religion(s);
- 4) Common history and traditions;
- 5) Common territory;
- 6) Specific way of living; different channels and mechanisms of cohesion, including a kind of economic community;
- 7) Borders - both - in territorial and non-territorial sense;
- 8) Ethnic identity as a specific form of a collective identity which can be either:
 - a) conscious, or
 - b) unconscious;
- 9) Solidarity or, at least, the feeling of solidarity among members of a certain ethnicity;
- 10) Perception of ethnicity by:
 - a) certain ethnic group and members themselves, and
 - b) others (other ethnic groups or simply non-members of a certain ethnic group in a certain territory or close to it); etc.

ETHNICITY = imagined community, importance of psychological factors; relevance of **TEMPORAL DIMENSION** of ethnicity.

APPENDIX II:**NATION = A SPECIFIC ETHNIC COMMUNITY (ETHNO-NATION)**

SOME ELEMENTS OF DEFINITION (specific in comparison with more general phenomenon "ethnicity"):

- 1) Common language;
- 2) Distinctive culture (in its broadest sense);
- 3) Specific economic life and community;
- 4) Common territory;
- 5) Common historical development and stability of the community;
- 6) National identity;
- 7) Solidarity and supreme loyalty.

In some views, existence of a nation-state is one of the criteria for the existence of a nation (ethno-nation).

NATION = imagined community; not all criteria are necessary for a nation to exist.

National identity is a source of supreme loyalty of members of a certain nation who are prepared to even die or to kill for their nations' survival and broadly defined interests.

APPENDIX III:

NATION = STATE (NATION-STATE)

STATE (in general):

- 1) Permanent population - people who live in the territory of the state and especially its citizens;
- 2) Defined territory;
- 3) Government - a political system for institutionalizing political power, including constitutionally and legally defined mechanisms of authority;
- 4) Specific economic space and system - (national) economy;
- 5) Capacity to enter into relations with other states.

MODERN NATION-STATE:

- 6) State as social service, namely, the modern state exists also to serve its citizens and provides certain social infrastructure and benefits;
- 7) Ethnic nature and content of a state that is perceived and generally designed as a "one-nation" state.

Problem: Regulation and management of ethnic pluralism in nation-states.

Citizenship - a special link between the state and its citizens - individuals who live in a territory of a certain state and have a guaranteed legal status. In theory, the concept of citizenship as such can be perceived as ethnically neutral. Citizenship belongs or, at least, should belong to all the people who live in a territory of a certain state and who qualify for it. Regardless of this principle, ethnicity is often a criteria for citizenship in present practice of states.

APPENDIX IV:

NATIONALISM = homogeneity, monolithism and (enforced) ethnic unity

SOME OF MEANINGS:

- 1) (Accentuated) feeling of a national identity of the members of a certain nation which is usually defined against others;
- 2) Strong national sentiment, often exaggerated and directed against others;
- 3) (Political) ideology and specific type of political philosophy;
- 4) Political principle;
- 5) A policy of a state, political party or movement;

- 6) Political and social movement;
- 7) Factor of political mobilization and loyalty; etc.

Evaluation of this phenomenon may vary: from extreme and only negative, to neutral and even positive. Evaluation depends on the viewpoint of those who define it, and on the historical evolution of this phenomenon.

Based on the idea of national unity, nationalism is usually incompatible with pluralism and democracy.

Sometimes the distinction is made between "ethnic nationalism" (ethno-nationalism) and "civic-nationalism".

Povzetek

A Contribution to an "Ethnic Glossary" (Prispevek k etničnemu slovarju)

Gre za prvi članek iz serije člankov, ki opredeljujejo posamezne pojme, pojave in koncepte s področja etničnih študij. Celotna serija člankov predstavlja zasnovano priročnega "Etničnega slovarja", ki bo lahko zainteresiranim posameznikom in strokovnjakom olajšal komunikacijo ter zlasti odpravil probleme, ki se pojavljajo zaradi različnega razumevanja in uporabe posameznih strokovnih pojmov. V tem prispevku avtor opredeljuje nekaj najpogostejše uporabljenih pojmov na področju etničnih študij - in sicer konkretno pojem etnične skupnosti, naroda (in nacije), nacionalne države in nacionalizma. Pri tem avtor povzema skupne elemente definicij različnih avtorjev in jih poskuša strniti v definicije, ki bi bile sprejemljive in uporabne za kar najširši krog strokovnjakov ter zainteresirane javnosti. Ob tem opozarja na obstoječe razlike v razumevanju in opredeljevanju posameznih elementov predstavljenih definicij ter na probleme in nesporazume, ki jih takšna praksa lahko povzroči.

ALEKSANDER MILENKOVIĆ

NEKAJ OPOMB K VPRAŠANJEM O JEZIKU V POPISU PREBIVALSTVA 1991

1. Uvod

- 1.1. V času priprav za izvedbo popisa prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v letu 1991 v Republiki Sloveniji (popis 91), ko je strokovna in druga javnost razpravljala o vsebini popisa, so predstavniki madžarske in italijanske narodnostne skupnosti pri tem zelo dejavno sodelovali (dvojezični popisni obrazci, popisovalci, ki aktivno obvladajo dva jezika, članstvo v občinskih popisnih komisijah), še posebej pri določitvi vsebine. Tako so predlagali, kar je bilo tudi sprejeto za celotno območje Republike Slovenije, dopolnitev vsebine popisa z vprašanji *o pogovornem jeziku popisane osebe v družini in pogovornem jeziku v okolju*. Menili so namreč, da bodo na podlagi dobljenih rezultatov tako zastavljenih vprašanj še bolj kakovostno raziskali vlogo institucionalne podpore pri obravnavanju etničnih značilnosti narodnih manjšin. Odgovori na omenjeni vprašanji, skupaj z odgovori na vprašanja o maternem jeziku, narodnostni pripadnosti in veroizpovedi (poleg ekonomsko-poklicnih, izobraževalnih, migracijskih in drugih skupin vprašanj) predstavljajo neprecenljivo bogastvo podatkov, ki bodo na voljo zainteresiranim inštitucijam oz. drugim osebam. Tako bodo omogočali in spodbudili nove, še bolj poglobljene raziskave na geografskih območjih, kjer se mešajo različne narodnostne skupnosti.
- 1.2. Vsa statistična raziskovanja na področju demografske statistike (razen raziskovanja o selitvah od 1991. leta) vsebujejo na obrazcih tudi vprašanje o narodnostni pripadnosti osebe, na katero se nanaša določeni dogodek, toda po Ustavi Republike Slovenije se državljani za odgovor na to vprašanje (ne samo pri statističnih raziskovanjih) samostojno in svobodno odločajo, in kar je najbolj pomembno, ni jim treba, če tako želijo, odgovoriti na zastavljeno vprašanje. Državljanji to pravico, kot se to vidi iz objavljenih rezultatov določenih statističnih raziskovanj, tudi v veliki meri uveljavljajo, kar je pomembno za metodološko tolmačenje statističnih raziskovanj.
- 1.3. Celotno narodnostno sestavo prebivalstva na ozemlju Republike Slovenije ugotavljamo samo enkrat v desetih letih. Pokažejo jo rezultati desetletnih popisov prebivalstva, ker je to edino statistično raziskovanje, v katerem statistika "sprša" celotno prebivalstvo (princip totalnega zajetja) o narodnostni pripadnosti.

1.4. Brez teženj po prikazovanju in razlaganju pogojev ter načina življenja narodnostnih skupnosti v Republiki Sloveniji (to področje je dobro raziskano, imamo celo specializirani znanstveni inštitut za ta vprašanja), želim v pričujočem prispevku obravnavati rezultate zadnjega popisa, ki zadevajo madžarsko narodnostno skupnost, zlasti v dveh občinah Republike Slovenije, v Lendavi in Murski Soboti, to je občinah, v katerih je zgoščeno največ madžarskega prebivalstva.¹

2. Rezultati popisa prebivalstva 1991. leta

2.1. Po rezultatih zadnjega in nekaj prejšnjih popisov, število prebivalcev madžarske narodnosti stalno upada, tako absolutno kot tudi relativno, njegov delež v skupnem številu prebivalstva Republike Slovenije je vedno manjši.

Od 11019 prebivalcev (0,75% v skupnem številu prebivalstva), kolikor je madžarska narodnostna skupnost štela leta 1953, je to število v letu 1991 padlo na 8503 (0,43%). V obdobju od 1953. do 1991., ko je slovenska narodnostna skupnost naraščala po letni stopnji rasti 0,3%, je število madžarske narodnostne skupnosti padalo po letni stopnji 0,6%.

2.2. Številčna stanja narodnostnih skupnosti, ki jih kažejo popisi, nikakor ne vplivajo na ustavne in druge pravice pripadnikov le-teh v Republiki Sloveniji, kljub temu pa padajoči trend prebivalcev madžarske narodnosti zaskrbljuje predstavnike te skupnosti. Zastavljajo si že vprašanja, ali je Madžarov res tako malo, ali so podatki popisa 91 resničen odraz stanja, ali tudi Madžari uveljavljajo ustavno pravico in ne odgovarjajo na tako zastavljeno vprašanje itd.

2.3. V tabelah Statistični pregled odgovorov na vprašanja, ki so bila postavljena ob popisu in se nanašajo na izjave o jezikih v Lendavi in Murski Soboti (T-15, T-16), so prikazani rezultati križanja podatkov o narodnostni pripadnosti in rabi jezikov, ki jih je zahtevala (v popisu) madžarska in italijanska narodnostna skupnost. Tabele zelo podrobno razčlenjujejo omenjene podatke in ne bodo objavljene (samo zaradi svoje podrobnosti) v uradnih publikacijah Zavoda Republike Slovenije za statistiko, vendar so lahko temelj in spodbuda za raziskovanje procesov ohranjanja oziroma izgubljanja kazalcev etnične identitete določenega naroda in sicer ne samo na prostoru, na katerem večinsko živi, temveč tudi v širšem smislu.

¹ Prispevek je izveček iz referata "Rezultati popisa prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v letu 1991 v Republiki Sloveniji, ki zadevajo madžarsko narodnostno skupnost", napisanega za posvetovanje o narodnostnih manjšinah in metodologiji njihovega popisovanja. Posvetovanje je organizirala Madžarska akademija znanosti v sodelovanju z Madžarsko državno statistiko v Budimpešti, od 3.-5. septembra 1992 leta.

Moja hipoteza je, da upada manifestacija etničnih značilnosti, ko se pripadniki določene narodnosti izseljujejo s področja, v katerem živijo večinsko.

Za potrditev postavljeni domnevi prikazujem enako tabelo za 13 občin Republike Slovenije (T-17), v katerih (zunaj Lendave in Murske Sobote) živi največ pripadnikov madžarske narodnosti. Tabela kaže, kako oddaljenost od "središča" vpliva na uporabo jezika. Te občine so: Maribor (98 Madžarov), Ljubljana Šiška (83), Ljubljana Bežigrad (69), Celje (56), Ljubljana Moste-Polje (52), Koper (41), Ljubljana Vič-Rudnik (40), Kranj (27), Radovljica (26), Piran (25), Velenje (25), Novo mesto (19) in Kočevje (18). V teh občinah (razen v Kranju in Piranu) število pripadnikov madžarske narodnosti od popisa do popisa rahlo narašča. Zakaj, ali je to rezultat vitalnih ali morda selitvenih dogodkov? Domnevam, da prej selitvenih in sicer kot posledica zapuščanja "središč".

2.4. Primerjava podatkov na tabelah 15 in 17 (Lendava, 13 občin) pokaže ogromno razliko pri uporabi določenih jezikov v "središču" ter v okolju, v katerem je posamezni pripadnik določene narodnostne skupnosti "zgubljen". Navedel bom samo dva primera uporabe jezikov, ki kažeta, kako pomemben je vpliv okolja na rabo jezika (zaradi jasnosti bom uporabil besedilo iz tabel):

- a) *Osebe, ki so se opredelile (Lendava, tabela 15) za madžarsko narodnost (6315), njihov (I) pogovorni jezik v družini je (2): madžarski (4561).*
Po tej tabeli torej madžarski jezik uporablja 72% vprašanih.
Iz tabele 17 (13 občin) pa je razvidno, da je na isto vprašanje enako odgovorilo samo 15% oseb.
- b) *Vsem popisanim osebam (Lendava, tabela 15) je (II) materni jezik madžarski (6656), v družini govorijo (4) madžarski (4619).*
Po tej tabeli torej uporablja madžarski jezik 69% vprašanih.
V tabeli 17 (13 občin) pa je na isto vprašanje enako odgovorilo samo 14% oseb.

3. Zaključek

3.1. Menim, da je etnična identiteta rezultanta vplivov številnih komponent: brez dvoma je jezik in njegova uporaba v različnih okoliščinah najbolj pomembna. Menim, da so rezultati zadnjega popisa prebivalstva temeljni kažipot za analitika, znanstvenika, za vsako poglobljeno delo na tem področju. Zanimivo bi bilo videti podatke za celotno prebivalstvo Lendave in Murske Sobote (ali celotne Republike Slovenije) na podobni tabeli.

**T-015. Statistični pregled odgovorov na vprašanja, ki so bila postavljena ob popisu in se nanšajo na izjave o jezikih
OBČINA LENDAVA (26143 prebivalcev)**

	Osebe, ki so se opredelile za MADŽARSKO narodnost (6315), toda njihov (I)			VSEM popisanim osebam je (II)						
	MA- TERNI jezik je	POGO- VORNI jezik v DRUŽINI je	POGO- VORNI jezik v OKOLJU je	MATER- NI jezik madžar- ski, v DRUŽINI govorijo	MATER- NI jezik madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in slovenski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI slovenski in madžarski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in hrvatski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in "drugi" jeziki, v OKOLJU govorijo
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
SKUPAJ	6315	6315	6315	6656	6656	4854	872	1340	30	85
madžarski	6130	4561	1716	4619	1734	1721	5	2	3	3
madžarski in slovenski	-	607	2307	687	2426	1757	792	44	3	7
madžarski in hrvatski	-	20	15	21	12	10	-	-	6	-
madžarski in srbski	-	1	1	3	1	-	-	-	-	-
madžarski in "drugi"	-	67	169	72	171	116	4	1	1	48
slovenski in madžarski	-	422	1293	519	1435	832	26	1192	8	5
hrvatski in madžarski	-	3	3	3	4	5	-	-	-	-
srbski in madžarski	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-
slovenski in srbohrvatski in madžarski	-	27	39	29	40	20	-	3	-	-
slovenski in madžarski in "drugi"	-	10	16	12	18	8	1	2	2	-
slovenski	89	258	166	344	213	33	22	48	-	3
slovenski in hrvatski	-	9	8	11	9	1	1	1	-	1
slovenski in srbski	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
slovenski in romski	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
slovenski in "drugi"	-	19	62	25	64	38	5	3	4	1
romski	5	-	-	2	-	-	-	-	-	-
hrvatski	13	13	5	12	5	1	-	-	1	-
hrvatski in slovenski	-	5	2	7	2	-	-	-	-	-
hrvatski in srbski	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
hrvatski in "drugi"	-	2	4	1	5	1	-	-	-	1
hrvatsko-srbski	3	1	-	2	1	-	-	-	-	-
srbski	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-

T-015. Statistični pregled odgovorov na vprašanja, ki so bila postavljena ob popisu in se nanšajo na izjave o jezikih (nadaljevanje)
OBČINA LENDAVA (26143 prebivalcev)

	Osebe, ki so se opredelile za MADŽARSKO narodnost (6315), toda njihov (I)			VSEM popisanim osebam je (II)						
	MA- TERNI jezik je	POGO- VORNI jezik v DRUŽINI je	POGO- VORNI jezik v OKOLJU je	MATER- NI jezik madžar- ski, v DRUŽINI govorijo	MATER- NI jezik madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in slovenski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI slovenski in madžarski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI in hrvatski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in "drugi" jeziki, v OKOLJU govorijo
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
srbsko-hrvatski	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-
srbski in slovenski	-	-	2	-	2	2	-	-	-	-
srbski in italijanski	-	4	8	4	7	5	1	-	-	1
italijanski	2	4	1	6	-	1	1	-	-	-
makedonski in slovenski	-	2	2	2	2	-	-	-	-	-
albanski in slovenski	-	2	-	3	-	-	-	-	-	-
italijanski in slovenski	-	1	1	-	2	1	1	-	-	-
romski in slovenski	-	22	102	18	97	88	-	1	-	-
"drugi" in slovenski	-	11	39	12	38	34	6	-	-	-
italijanski in hrvatski	-	1	2	1	2	1	-	-	-	-
makedonski in hrvatski	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
makedonski	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
prekmurski	1	1	9	2	11	8	-	5	-	-
bolgarski	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
češki	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
grški	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-
židovski	8	4	-	4	-	-	-	-	-	-
nemški	7	37	105	30	102	34	2	7	2	15
nemški in hrvatski	-	-	2	-	2	1	-	-	-	-
poljski	12	8	-	7	-	-	-	-	-	-
turški	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-
vlaški	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-
angleški	-	5	9	5	8	3	-	-	-	-
francoski	-	3	4	3	4	-	-	-	-	-

T-015. Statistični pregled odgovorov na vprašanja, ki so bila postavljena ob popisu in se nanjšajo na izjave o jezikih (nadaljevanje)

OBCINA LENDA VA (26143 prebivalcev)

	Osebe, ki so se opredelile za MADŽARSKO narodnost (6315), toda njihov (I)			VSEM popisanim osebam je (II)						
	MA- TERNI jezik je	POGO- VORNI jezik v DRUŽINI je	POGO- VORNI jezik v OKOLJU je	MATER- NI jezik madžar- ski, v DRUŽINI govorijo	MATER- NI jezik madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in slovenski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI slovenski in madžarski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in hrvatski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in "drugi" jeziki, v OKOLJU govorijo
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
norveški	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
švedski	-	-	3	-	3	3	-	-	-	-
makedonski in italijanski	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-
makedonski in romski	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-
italijanski in albanski	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
italijanski in romski	-	-	10	-	10	11	-	1	-	-
romski in "drugi"	-	4	6	-	2	-	-	1	-	-
slovenski in srbohrvatski in albanski	-	2	2	2	2	1	-	1	-	-
slovenski in srbohrvatski in romski	-	-	5	-	5	5	-	-	-	-
slovenski in srbohrvatski in "drugi"	-	5	13	6	19	6	2	17	-	-
srbski in hrvatski in slovenski	-	-	3	1	4	2	-	-	-	-
neznano	36	168	173	174	186	100	3	10	-	-

Republika Slovenija - Popis 1991

T-016. Statistični pregled odgovorov na vprašanja, ki so bila postavljena ob popisu in se nanšajo na izjave o jezikih
OBČINA MURSKA SOBOTA (63744 prebivalcev)

	Osebe, ki so se opredelile za MADŽARSKO narodnost (1322), toda njihov (I)			VSEM popisanim osebam je (II)						
	MA- TERNI jezik je	POGO- VORNI jezik v DRUŽINI je	POGO- VORNI jezik v OKOLJU je	MATER- NI jezik madžar- ski, v DRUŽINI govorijo	MATER- NI jezik madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in slovenski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI slovenski in madžarski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in hrvatski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in "drugi" jeziki, v OKOLJU govorijo
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
SKUPAJ	1322	1322	1322	1516	1516	959	107	173	2	87
madžarski	1256	881	458	877	457	473	7	4	-	2
madžarski in slovenski	-	57	169	66	167	123	70	2	-	-
madžarski in hrvatski	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
madžarski in srbski	-	64	-	-	-	-	-	-	-	-
madžarski in "drugi"	-	-	263	68	261	206	-	-	-	74
slovenski in madžarski	-	51	48	62	50	19	3	100	-	-
srbski in madžarski	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
slovenski in srbohrvatski in madžarski	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
slovenski in madžarski in "drugi"	-	6	14	7	15	5	-	1	-	2
slovenski	62	123	204	224	338	80	19	59	-	-
slovenski in hrvatski	-	2	-	3	-	-	-	-	-	-
slovenski in romski	-	1	34	1	35	33	-	-	-	-
slovenski in "drugi"	-	2	6	3	7	-	-	-	-	-
romski	-	-	1	6	7	-	-	-	-	-
hrvatski	-	2	1	2	1	-	-	-	1	-
hrvatski in "drugi"	-	-	2	-	2	2	-	-	-	-
hrvatsko-srbski	-	1	1	2	1	1	1	-	-	-
srbsko-hrvatski	-	2	2	2	2	-	-	-	-	1
makedonski in slovenski	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
prekmurski	-	64	72	125	120	8	4	4	-	2
židovski	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
nemški	-	7	12	9	16	1	2	-	-	3

T-016. Statistični pregled odgovorov na vprašanja, ki so bila postavljena ob popisu in se nanšajo na izjave o jezikih (nadaljevanje)

OBČINA MURSKA SOBOTA (63744 prebivalcev)

	Osebe, ki so se opredelile za MADŽARSKO narodnost (1332), toda njihov (I)			VSEM popisanim osebam je (II)						
	MA- TERNI jezik je	POGO- VORNI jezik v DRUŽINI je	POGO- VORNI jezik v OKOLJU je	MATER- NI jezik madžar- ski, v DRUŽINI govorijo	MATER- NI jezik madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in slovenski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI slovenski in madžarski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in hrvatski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in "drugi" jeziki, v OKOLJU govorijo
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
nemški in hrvatski	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
francoski	-	3	5	3	5	2	-	-	-	-
hrvatski in makedonski	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
makedonski in "drugi"	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
srbski in hrvatski	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
srbski in madžarski	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
romski in "drugi"	-	1	-	2	1	-	-	1	-	-
slovenski in srbohrvatski in "drugi"	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
srbski in hrvatski in slovenski	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
slovenski in nemški in hrvatski	-	-	3	-	3	2	-	-	-	-
neznano	4	49	23	49	24	5	1	2	-	2

Republika Slovenija - Popis 1991

T-017. Statistični pregled odgovorov na vprašanja, za 13 občin Republike Slovenije, ki so bila postavljena ob popisu in se nanašajo na izjavo o jezikih
Rezultati za 13 občin 1)

	Osebe, ki so se opredelile za MADŽARSKO narodnost (579), toda njihov (I)			VSEM popisanim osebam je (II)			
	MA- TERNI jezik je	POGO- VORNI jezik v DRUŽINI je	POGO- VORNI jezik v OKOLJU je	MATER- NI jezik madžar- ski, v DRUŽINI govorijo	MATER- NI jezik madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in slovenski, v OKOLJU govorijo
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
SKUPAJ	579	579	579	685	685	111	51
madžarski	484	89	10	95	9	9	2
madžarski in slovenski	-	31	5	33	7	-	12
slovenski in madžarski	-	20	5	30	6	-	-
slovenski in madžarski in "drugi"	-	1	1	1	1	1	-
madžarski in hrvatski	-	-	-	2	1	-	-
madžarski in srbski	-	-	-	1	-	-	-
madžarski in "drugi"	-	1	-	1	-	-	-
madžarski in srbohrvatski	-	1	-	-	-	-	-
slovenski	51	320	486	396	583	87	25
slovenski in hrvatski	-	13	5	12	6	-	-
slovenski in italijanski	-	-	4	1	6	-	2
italijanski in slovenski	-	-	1	-	1	-	-
"drugi" jeziki in slovenski	-	5	7	6	7	2	1
slovenski in srbski	-	3	-	3	-	-	-
slovenski in srbohrvatski	-	9	9	9	9	2	-
slovenski in srbohrvatski in madžarski	-	-	-	1	1	-	-
slovenski in srbohrvatski in romski	-	1	-	1	-	-	-
hrvatski in slovenski	-	7	5	7	4	-	-
srbski in slovenski	-	1	1	1	1	-	1
srbski in hrvatski in slovenski	-	8	1	7	1	-	-

T-017. Statistični pregled odgovorov na vprašanja, za 13 občin Republike Slovenije, ki so bila postavljena ob popisu in se nanašajo na izjavo o jezikih

Rezultati za 13 občin 1)

	Osebe, ki so se opredelile za MADŽARSKO narodnost (579), toda njihov (I)			VSEM popisanim osebam je (II)			
	MA- TERNI jezik je	POGO- VORNI jezik v DRUŽINI je	POGO- VORNI jezik v OKOLJU je	MATER- NI jezik madžar- ski, v DRUŽINI govorijo	MATER- NI jezik madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžar- ski, v OKOLJU govorijo	Pogovorni jezik v DRUŽINI madžarski in slovenski, v OKOLJU govorijo
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
slovenski in "drugi"	-	8	3	8	4	1	2
hrvatski	14	8	3	11	3	-	-
italijanski	-	1	-	2	-	-	-
hrvatsko-srbski	1	-	-	-	-	-	-
srbsko-hrvatski	17	21	7	26	10	2	-
hrvatski in "drugi"	-	7	-	8	-	-	-
srbski	4	5	3	5	2	3	-
srbski in "drugi"	-	-	1	-	1	1	-
nemški	2	2	1	2	1	1	4
češki	-	1	-	1	-	-	-
poljski	1	-	-	-	-	-	-
prekmurski	-	-	-	-	1	-	-
neznano	5	16	21	15	20	2	2

1) Maribor, Ljubljana Šiška, Ljubljana Bežigrad, Celje, Ljubljana Moste-Polje, Koper, Ljubljana Vič-Rudnik, Kranj, Radovljica, Piran, Velenje, Novo mesto, Kočevje

PRAVNI POLOŽAJ SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V ITALIJI 1981-1993

Uvod

Izbrano dokumentacijsko gradivo predstavlja nadaljevanje pregleda manjšinske zakonodaje in položaja slovenske manjšine objavljenega v Razpravah in gradivu št. 15 iz leta 1982, kjer so v prispevku Mirana Komaca zbrani pravni viri od leta 1945, s poudarkom na letih 1975-1982.

V tem tekstu uporabljamo enako metodologijo prikaza pravnih virov.

V zadnjih desetih letih sta italijanski parlament in deželna vlada Furlanije-Julijske krajine sprejela vrsto pravnih aktov, ki se nanašajo na položaj in pravice slovenske manjšine, ter so pomembni za njeno življenje (I. poglavje).

V drugem poglavju so naštetih predlogi in osnutki italijanskih političnih strank za globalni zaščitni zakon, ki se še vedno vrstijo in ponavljajo v novih zakonodajnih obdobjih. Dokončnega sprejetja ni, saj manjka vladni predlog.

Pravni dokumentaciji italijanskega notranjega prava sta dodani še poglavji s predlogom bilateralnih sporazumov med Italijo in SFRJ Jugoslavijo in od leta 1991 Republiko Slovenijo.

Zadnje poglavje objavlja seznam pomembnejših strokovnih in političnih srečanj, na katerih so obravnavali položaj slovenske narodne manjšine.

I. IZBOR PRAVNIH AKTOV IN DOKUMENTOV ITALIJANSKEGA NOTRANJEGA PRAVA, KI SE NANAŠAJO NA SLOVENSKO NARODNO MANJŠINO (1981-1993)

1. Organizacija krajevne uprave

- Legge regionale 9 marzo 1988 n. 10 "Riordinamento istituzionale della Regione e riconoscimento e devoluzione di funzioni agli Enti locali" / Deželni zakon z dne 9. marca 1988 št. 10 "Institucionalna preureditev Dežele ter priznanje dodeljenih funkcij Krajevnim upravam".

Člen 15:

"Tematiche culturali e linguistiche della minoranza slovena

1. Ferme restando le competenze dello Stato per quanto concerne la tutela della minoranza slovena, la Regione, nel rispetto dell'art. 3 dello statuto, promuove, nell'ambito dell'attività di cui al comma 1 dell'art. 14 e del principio della valorizzazione delle diverse lingue, culture e tradizioni esistenti sul territorio, iniziative concernenti le tematiche culturali e linguistiche della minoranza slovena."

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 9. marca 1988, št. 31

- Legge 8 giugno 1990 n. 142 "Ordinamento delle autonomie locali" / Zakon z dne 8. junija 1990 št. 142 "Ureditev krajevne samouprave"

Zakon št. 142/90 prinaša veliko sprememb na področju krajevnih uprav v Italiji s tem, da odpravlja stara določila iz let 1911, 1915 in 1934. Na novo uvaja STATUTARNO AVTONOMIJO občin in pokrajin. Statuti naj bi vsebovali temeljna določila o organizaciji ustanove v okviru načel, ki jih določa državna zakonodaja. Pokrajinski in občinski statuti sprejeti na območju zgodovinske prisotnosti Slovencev v deželi Furlaniji-Julijski krajini so različno obravnavali zahteve in pričakovanja v zvezi s pravicami in potrebami slovenske manjšine. Seznam le-teh je zbran v publikaciji "Statuti krajevnih uprav", ki jo je izdal Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček.

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, redna priloga št. 135, 12. junija 1990

Zakon št. 142/1990: Reforma krajevnih uprav. Prevod v slovenščino in slovar upravnih izrazov; Krožek Virgil Šček, Trst 1991

Statuti krajevnih uprav in slovenska manjšina, Krožek Virgil Šček, Trst 1992

V Uradnem vestniku dežele Furlanije-Julijske krajine so bili doslej objavljeni tudi v slovenščini statuti naslednjih občin Tržaške pokrajine: Občina Duino Aurisina - Devin Nabrežina (Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 8. februarja 1993, št. 5, izr. priloga št. 10); Občina Repentabor - Monrupino (Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 15. aprila 1993, št. 15, izr. pril. št. 24); Občina Zgonik - Sgonico (Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 14. maja 1993, št. 19, izr. pril. št. 32) in Goriške pokrajine: Občina Sovodnje ob Soči - Savogna d'Insozo (Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 6. december 1993, št. 48, izredna pril. št. 67).

- Legge costituzionale 23 settembre 1993 n. 2 "Modifiche ed integrazioni agli statuti speciali per la Valle d'Aosta, per la Sardegna, per il Friuli-Venezia Giulia e per il Trentino-Alto Adige" / Ustavni zakon z dne 23. septembra 1993 št. 2 "Spremembe in dopolnila posebnim statutom za Dolino Aoste, Sardinijo, Furlanijo-Julijsko krajino in Tridentinsko - Zgornje Poadižje"

5. člen ustavnega zakona št. 2/1993 uvršča med področja do katerih uveljavlja dežela F-JK svojo primarno zakonodajno moč tudi "ureditev krajevnih uprav in njenih okrožij"

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 25. settembre 1993, št. 226

2. Nova volilna zakonodaja

- Legge regionale 27 agosto 1992 n. 27 "Modifiche alla legge regionale 27 marzo 1968 n. 20 e successive modificazioni ed integrazioni" / Deželni zakon z dne 27. avgusta 1992, št. 27 o spremembah deželne volilne zakonodaje.

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 28. avgusta 1992, št. 68

Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 23. novembre 1992 št. 80, redna priloga št. 3 prinaša objavo poenotenga besedila vseh določil na področju deželne volilne zakonodaje; "Testo della legge regionale 27 marzo 1968 n. 20 - Legge elettorale regionale - aggiornato con le successive modificazioni ed integrazioni."

- Legge 25 marzo 1993 n. 81 "Elezione diretta del sindaco, del presidente della provincia, del consiglio comunale e del consiglio provinciale" / Zakon št. 81 z dne 25. marca 1993 "Neposredna izvolitev župana, predsednika pokrajine, občinskega in pokrajinskega sveta".

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 27. marca 1993, št. 72, redna priloga št. 32

- Legge 4 agosto 1993 n. 276, recante: "Norme per l'elezione del Senato della Repubblica" / Zakon št. 276 z dne 4. avgusta 1993 "Določila za izvolitev Senata Republike".

Člen 7, črka d)

"nelle zone in cui siano presenti minoranze linguistiche riconosciute, l'ampiezza e la delimitazione dei collegi devono favorirne l'accesso alla rappresentanza, anche in deroga ai principi e criteri indicati nelle altre lettere del presente comma; a tal fine le minoranze predette devono essere incluse nel minor numero di collegi. La ripartizione del territorio della regione Friuli-Venezia Giulia, disposta dalla legge 14 febbraio 1963, n. 55 è modificata a norma del presente articolo;"

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 6. avgusta 1993, št. 183
Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 20. avgusta 1993, št. 195,
redna priloga št. 77

- Legge 4 agosto 1993 n. 277 recante: "Nuove norme per l'elezione della Camera dei deputati" / Zakon št. 277 z dne 4. avgusta 1993 "Nova določila za izvolitev Poslanske zbornice"

Člen 7, črka a)

"... Nelle zone in cui siano presenti minoranze linguistiche riconosciute, la delimitazione dei collegi, anche in deroga ai principi ed ai criteri indicati nella presente lettera, deve tener conto dell'esigenza di agevolare la loro inclusione nel minor numero possibile di collegi."

Člen 7, črka b)

"... Allo scopo di dare attuazione a quanto previsto dalla lettera a) per le zone in cui siano presenti minoranze linguistiche riconosciute, gli scarti dalla media circoscrizionale della popolazione sono giustificati non oltre il limite del quindici per cento, in eccesso o in difetto."

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 6. avgusta 1993, št. 183
Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 20. avgusta 1993, št. 195,
redna priloga št. 77

3. Uporaba in upravljanje teritorija

- Legge regionale 19 novembre 1991 n. 52 "Norme regionali in materia di pianificazione territoriale ed urbanistica" / Deželni zakon št. 52 z dne 19.

novembra 1991 "Deželna določila na področju ozemeljskega in urbanističnega načrtovanja".

VIR: Deželni zakon št. 52/1991: Urbanistični zakon; prevod v slovenščino, Krožek V. Šček, Trst 1992.

- Legge regionale 4 maggio 1992 n. 16 "Interventi straordinari di salvaguardia ambientale, di valorizzazione del patrimonio urbanistico-edilizio e di sostegno delle attività agricole ed artigianali del Carso" / Deželni zakon št. 16 z dne 4. maja 1992 "Izredni posegi za zaščito okolja, za ovrednotenje urbanističnega in gradbenega premoženja ter za podpiranje kmetijstva in obrtništva na Krasu".

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 7. maja 1992, št. 52, izredna priloga št. 5
Zakon o Krasu, Krožek V. Šček, Trst 1992

4. Šolstvo

- Legge regionale 16 novembre 1982 n. 76 "Ordinamento della formazione professionale" / Deželni Zakon št. 76 z dne 16. novembra 1982 o poklicnem izobraževanju.

Člen 1, šesti odstavek:

"Le iniziative della formazione professionale devono tener conto delle esigenze della minoranza slovena per la salvaguardia delle sue caratteristiche etniche e culturali."

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 16. novembra 1982, št. 102

- Legge 19 novembre 1990 n. 341 "Riforma degli ordinamenti didattici universitari" / Zakon z dne 19. novembra 1990 št. 341 o reformi univerzitetnega didaktičnega ustroja.

Tretji člen, peti odstavek govori o možnosti sklenitve ustreznih konvencij s slovenskimi univerzami za strokovno in kulturno usposabljanje učiteljev državnih šol s slovenskim učnim jezikom.

"5. Convenzioni per gli insegnanti delle scuole in lingua tedesca, delle scuole in lingua slovena e di quelle delle località ladine possono essere stipulate dalle province autonome di Trento e di Bolzano e dalla Regione Friuli-Venezia Giulia, d'intesa con i ministeri dell'università e della ricerca scientifica e tecnologica e della pubblica istruzione, con le università italiane, con quelle dei Paesi dell'area linguistica tedesca e con quelle slovene."

VIR: Gazzeta ufficiale della Repubblica Italiana, 23. novembra 1990, št. 274

5. Podpora manjšinskim dejavnostim

- Legge 9 gennaio 1991 n. 19 "Norme per lo sviluppo delle attività economiche e della cooperazione internazionale della regione Friuli-Venezia Giulia, della provincia di Belluno e delle aree limitrofe" / Zakon št. 19 z dne 9. januarja 1991 "Določila za razvoj gospodarskih dejavnosti in mednarodnega sodelovanja v deželi Furlaniji-Julijski krajini, v pokrajini Belluno in na sosednjih območjih".

Člen 14:

"1. In attesa dell'approvazione di una legge organica di tutela della minoranza slovena in Italia, alla regione Friuli-Venezia Giulia è assegnato, per il periodo 1991-1993, un contributo speciale di lire 24 miliardi, in ragione di lire 8 miliardi per ciascun anno, per sostenere iniziative culturali ed artistiche a favore della minoranza slovena in Italia. A tal fine, la regione consulta le istituzioni, anche di natura associativa, della minoranza slovena.

2. In attesa dell'approvazione di una legge per gli interventi a favore delle popolazioni italiane in Jugoslavia, è autorizzata la spesa di lire 12 miliardi per il periodo 1991-1993, in ragione di 4 miliardi per ciascun anno, da iscrivere in apposito capitolo dello stato di previsione del Ministero degli affari esteri, per le attività in favore della minoranza italiana in Jugoslavia, da svolgersi anche in collaborazione con la regione Friuli-Venezia Giulia e con altre istituzioni ed enti.

3. I contributi di cui ai commi 2 e 8 dell'art. 3 della legge 7 agosto 1990 n. 250, in favore di quotidiani in lingua slovena sono aumentati del 50 per cento, nei limiti delle disponibilità finanziarie della legge stessa."

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 21. januarja 1991, št. 17
 Za pravičen zaščitni zakon / Per un'equa legge di tutela, Krožek V. Šček,
 Trst 1991

Commento alla legge 19/1991, L'Amministrazione Locale n. 1 gennaio/febbraio 1991, Codroipo (UD)

Po odobritvi državnega zakona št. 19/1991 je dežela F-JK sprejela sledeče izvalne ukrepe:

- Legge regionale 5 settembre 1991 n. 46 "Interventi per il sostegno di iniziative culturali ed artistiche a favore della minoranza slovena nella Regione Friuli - Venezia Giulia" / Deželni zakon z dne 5. septembra 1991, št. 46 "Posegi v podporo kulturnim in umetniškim pobudam slovenske manjšine v deželi Furlaniji-Juljski krajini".

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 6. settembre 1991, št. 115

Deželni zakon o prispevkih za naše kulturne ustanove, Krožek V. Šček, Trst 1991

- Decreto del Presidente della Giunta Regionale 21 maggio 1992 n. 0270 /Pres. / Odlok Predsednika Deželnega odbora z dne 21. maja 1992 --> "Commissione consultiva per le iniziative culturali ed artistiche della minoranza slovena. Costituzione." / Posvetovalna komisija za kulturne in umetniške dejavnosti slovenske manjšine. Ustanovitev.

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 2. settembre 1992, št. 69

- Deliberazioni della Giunta Regionale dd. 2 dicembre 1992 n. 6431 e 27 agosto 1993 n. 4356 ecc. / Odločitve Deželnega odbora z dne 2. decembra 1992 št. 6431, z dne 27. avgusta 1993 št. 4356 itd. o kriterijih za dodeljevanje deželnih prispevkov po deželnem zakonu št. 46/1991

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 21. decembra 1992, izredna priloga, št. 48

Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 17. septembra 1993, št. 37, izredna priloga, št. 57

- Decreto legge 28 dicembre 1993 n. 542 "Disposizioni urgenti in materia di differimento di termini previsti da disposizioni legislative" / Zakonski odlok z dne 28. decembra 1993, n. 542. Prav pred koncem leta 1993 je italijanska vla-

da izdala odlok, ki podaljšuje veljavnost 1. in 2. odstavka člena 14 zakona št. 19 iz leta 1991 še do 31. decembra 1994.

člen 58

Disposizioni in materia di interventi all'estero

2. Le disposizioni di cui all'articolo 13 e articolo 14, commi 1 in 2, della legge 9 gennaio 1991, n. 19, sono prorogate fino al 31 dicembre 1994. A tal fine è autorizzata per l'anno 1994 la spesa rispettivamente, di lire 2.000 milioni, 6.000 milioni e 4.000 milioni.

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 29. 12. 1993, št. 304

6. Slovenske manjšinske organizacije

- Legge regionale 10 settembre 1990 n. 46 "Istituzione dell'Ente regionale per i problemi dei migranti" / Deželni zakon z dne 10. septembra 1990 št. 46 "Ustanovitev deželne ustanove za probleme preseljencev".

Člen 10, črka b) izrecno predvideva prisotnost predstavnika Zveze slovenskih izseljencev F-JK v upravnem svetu zgoraj omenjene ustanove.

VIR: Uradni vestnik F-JK z dne 11. septembra 1990, št. 110

7. Raba jezika

- Legge regionale 23 aprile 1981 n. 20 "Istituzione dell'Ufficio del difensore civico" / Deželni zakon z dne 23. aprila 1981 št. 20 "Ustanovitev urada državljanovega branilca".

Člen 7, drugi odstavek pravi: "pri organiziranju Urada bo treba upoštevati potrebe slovenske manjšine, da se bodo njeni pripadniki lahko izražali v svojem jeziku".

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 24. aprila 1981, št. 46

Državljanov branilec, izdal Urad državljanovega branilca, Trst 1986

- D.P.R. 22 settembre 1988 n. 447 "Approvazione del codice di procedura penale" / Odlok Predsednika Republike z dne 22. septembra 1988 št. 447 "Odobritev kazenskega postopnika".

Člen 109:

"(Lingua degli atti) 1. Gli atti del procedimento penale sono compiuti in lingua italiana.

2. Davanti all'autorità giudiziaria avente competenza di primo grado o di appello su un territorio dove è insediata una minoranza linguistica riconosciuta, il cittadino italiano che appartiene a questa minoranza è, a sua richiesta, interrogato o esaminato nella madrelingua e il relativo verbale è redatto anche in tale lingua. Nella stessa lingua sono tradotti gli atti del procedimento a lui indirizzati successivamente alla sua richiesta. Restano salvi gli altri diritti stabiliti da leggi speciali e da convenzioni internazionali.

3. Le disposizioni di questo articolo si osservano a pena di nullità."

***P.S.: člen 26 D.LVO 28.7.1989 št. 271 "Norme di attuazione, di coordinamento e transitorie del c.p.p." obravnava "nomina del difensore nei casi di uso di lingua diversa dell'italiano". (G:U: št. 182/89)

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 24. oktobra 1988, št. 250, redna priloga št. 1

- Regolamento interno del Consiglio regionale del Friuli-Venezia Giulia - approvato dal Consiglio nelle sedute del 27 e 28 novembre e 4 dicembre 1991 ed entrato in vigore, così modificato, il 29 gennaio 1992 / Notranji pravilnik Deželnega sveta Furlanije-Juljske krajine - popravki so bili sprejeti na zasedanjih z dne 27. in 28. novembra ter 4. decembra 1991, stopili pa so v veljavo dne 29. januarja 1992.

člen 124: "Uso di lingue diverse dall'italiano.

1. Nelle sedute del Consiglio regionale è consentito ai Consiglieri di esprimersi sia oralmente che per iscritto, oltre che nella lingua italiana, nelle altre lingue il cui uso nei lavori dei Consigli regionali sia previsto dalla legge dello Stato.

2. Le modalità per l'esercizio del diritto di esprimersi in lingua diversa dall'italiano verranno stabilite con successiva norma regolamentare ai sensi dell'art. 21 dello Statuto."

VIR: Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 6. marca 1992, št. 32

8. Imena in priimki

- Legge 28 marzo 1991 n. 114 "Norme per il ripristino dei nomi e dei cognomi modificati durante il regime fascista nei territori annessi all'Italia con le leggi 26 settembre 1920 n. 1322 e 19 dicembre 1920 n. 1778" / Zakon št. 114 z dne 18. marca 1991 o poitalijančenih imenih in priimkih.

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 8. aprila 1991, št. 82

9. Sredstva množičnega obveščanja

- Legge 7 agosto 1990 n. 250 "Provvidenze per l'editoria e riapertura dei termini, a favore delle imprese radiofoniche, per la dichiarazione di rinuncia agli utili di cui all'art. 9, comma 2, delle legge 25 febbraio 1987, n. 67, per l'accesso ai benefici di cui all'art. 11 della legge stessa." / Zakon z dne 7. avgusta 1990 št. 250 o podpori založniškim dejavnostim itd.

Člen 3, drugi odstavek govori tudi o dnevnikih v slovenskem jeziku.

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 27. avgusta 1990, št. 199

- Legge 14 agosto 1991 n. 278 "Modifiche ed integrazioni alle leggi 25 febbraio 1987, n. 67 e 7 agosto 1990 n. 250, concernenti provvidenze a favore dell'editoria" / Zakon z dne 14. avgusta 1991 št. 278 o spremembah in dopolnilih državnim zakonom na področju založniške dejavnosti.

Člen 3 predvideva finančni prispevek za dnevnike v slovenskem jeziku.

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 28. avgusta 1991, št. 201

- Decreto del Presidente della Repubblica dd. 16 ottobre 1992 "Approvazione della convenzione stipulata tra la Presidenza del Consiglio dei Ministri - Dipartimento per l'informazione e l'editoria e la RAI-Radiotelevisione italiana S.p.a., per le trasmissioni televisive in lingua slovena per la Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia" / Odlok Predsednika Republike z dne 16. oktobra 1992 o odobritvi konvencije, ki je bila sklenjena med Predsedstvom Ministrskega Sveta in Italijansko radiotelevizijo za televizijske oddaje v slovenščini za avtonomno deželo F-JK.

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 30. decembra 1992, št. 305
 Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 20.
 januarja 1993, št. 3

10. Jamstva

- Legge 25 giugno 1993 n. 205 di conversione del decreto-legge 26 aprile 1993 n. 122 recante "Misure urgenti in materia di discriminazione razziale, etnica e religiosa" / Zakon z dne 25. junija 1993 št. 205 o sprejetju zakonskega odloka z dne 26. aprila 1993 št. 122 "Nujni ukrepi v zvezi z rasno, etnično in versko diskriminacijo".

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 27. aprila 1993, št. 97 (Zak. odlok 122/1993)
 Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 26. junija 1993, št. 148 (Zakon 205/1993)
 Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 26. junija 1993, št. 148 (objavlja koordinirano besedilo obeh normativnih ukrepov.)

11. Razsodbe ustavnega sodišča

- Sentenza 11 febbraio 1982 n. 28 / Rzsodba ustavnega sodišča z dne 11. februarja 1982 št. 28.

Presidente/Predsednik Elia - Relatore/Poročevalec Rossano.

"Minoranze linguistiche - Uso della lingua italiana nel procedimento penale (art. 137, 1° comma, cod. proc. pen.) - Deroghe previste per le minoranze alloglotte del Trentino-Alto Adige e della Valle d'Aosta - Mancanza di una deroga analoga per la minoranza slovena nel territorio di Trieste - Violazione dell'art. 3 Cost. - Esclusione.

Minoranze linguistiche - Sanzione penale per chi si rifiuti di esprimersi in lingua italiana in un procedimento penale (art. 137, 3° comma, cod. proc. pen.) - Inapplicabilità alla minoranza slovena del territorio di Trieste, in quanto minoranza riconosciuta - Illegittimità dell'art. 137, 3° comma, cod. proc. pen. rispetto alla minoranza slovena del territorio di Trieste - Esclusione."

VIR: Foro Italiano 1982, I, c. 1815
 Le Regioni, a. X, n. 3, maggio-giugno 1982

Giur. cost., 1982, I pp. 815-816 e 824-825.

Za pravičen zaščitni zakon, Krožek V. Šček, Trst 1991

Pravica do rabe slovenščine pred sodno oblastjo in javno upravo, Gorica, 1993 (Gradivo iz posveta, Ronke, 1991)

- **Sentenza 21 maggio 1987 n. 189 / Razzodba z dne 21. maja 1987 št. 189**

Pres./Preds. La Pergola - Rel./Poroč. Dell' Andro

"La Corte Costituzionale dichiara costituzionalmente illegittimi: a) l'art. 1 della legge 24 giugno 1929, n. 1085, nella parte in cui fa divieto d'esposizione in pubblico di bandiere estere, consentendo l'esposizione delle medesime soltanto quando sia stata preventivamente autorizzata dalle autorità politiche locali; b) l'art. 3 della legge 24 giugno 1929, n. 1085, nella parte in cui prevede la sanzione penale per la trasgressione al divieto d'esposizione in pubblico, senza l'autorizzazione delle autorità politiche locali, di bandiere estere."

VIR: Bollettino d'informazioni degli Sloveni in Italia, Trst

Primorski dnevnik, Trst, sreda 27. maja 1987

- **Sentenza 5 febbraio 1992 n. 62 / Razzodba 5. februarja 1992 št. 62.**

Pres./Preds. Corasaniti - Rel./Poroč. Baldassarre

"Giudizio di legittimità costituzionale in via incidentale. Giurisdizione civile - Friuli-Venezia Giulia - Pretore - Prescrizione dell'uso esclusivo della lingua italiana - Soggetti appartenenti a minoranza linguistica riconosciuta - Uso della propria lingua - Mancata previsione - Trattato di Osimo - Interferenza con il diritto di difesa - Impegno internazionale della tutela della minoranza jugoslava - Illegittimità costituzionale - Parificazione dello sloveno all'italiano come lingua ufficiale del processo - Inammissibilità. (Legge 24 novembre 1981, n. 689, articoli 22 e 23 in comb. disposto con l'art. 122 del c.p.c.). (Cost., articoli 3 e 6, statuto spec. del Friuli-Venezia Giulia, articolo 3)."

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 4. marca 1992, posebna izdaja, št. 10

Bollettino ufficiale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 3. aprila 1992, št. 43

Pravica do rabe slovenščine pred sodno oblastjo in javno upravo, Gorica, 1993 (Gradivo iz posveta, Ronke, 1991)

- Čeprav ne zadeva neposredno problematike slovenske manjšine v Italiji, velja omeniti tudi **razsodbo ustavnega sodišča z dne 30. septembra 1983 št. 132,**

ki med drugim pravi da: *"l'interesse nazionale ... alla tutela delle minoranze linguistiche locali costituisce uno dei principi fondamentali dell'ordinamento costituzionale, che si pone come limite e al tempo stesso come indirizzo per l'esercizio delle potestà legislativa (e amministrativa) regionale e provinciale"*.

VIR: A. Schreiber, Recenti sviluppi giurisprudenziali in tema di tutela delle minoranza linguistiche, Foro Amministrativo 1984

12. Sodniške odločitve

- Giurisprudenza ordinaria

* Tribunale di Trieste, sentenza 3 maggio 1982, Pres. Brenci, imp. Pahor
VIR: Foro il., 1982, II, c. 342

* Pretura di Trieste, sentenza 20 maggio 1982, Giud. Trampus, imp. Vesel
VIR: Foro it., 1982, II, c. 455

* Pretura di Roma, 5 dicembre 1982
VIR: Foro it., 1982, I, c. 1817

* Pretura Unificata di Trieste, Sezione Penale 21 marzo 1988, Giud. Reinotti c. PP.TT.
VIR: Bollettino d'Informazioni degli Sloveni in Italia, n. 6, 1988 "Importante sentenza del pretore di Trieste Reinotti sull'uso della lingua slovena nella corrispondenza"

* Tribunale Civile e Penale di Trieste - Sezione penale, Sentenza 16 febbraio 1988, Pres. Trampus, imp. Pahor
VIR: Bollettino d'Informazioni degli Sloveni in Italia, n. 7, 1988 "Testo della sentenza di condanna del prof. Pahor"

* Pretura di Trieste - sezione Penale 20 gennaio 1990, Giud. Reinotti, imp. Seri, Rossi
VIR: Bollettino d'Informazioni degli Sloveni in Italia n. 4, 1990 "Dopo sette anni emessa la sentenza: Il pretore di Trieste nega l'uso della lingua slovena alle sedute del Consiglio Comunale di Trieste"

* Corte d'Appello di Trieste, Sezione Penale, Sentenza 22 ottobre 1990, Pres. Del Conte, imp. Pahor
VIR: Primorski dnevnik, Trst, 23. oktobra 1990 "Prizivno sodišče je oprostilo Sama Pahorja ker je legitimno reagiral na samovoljo Pošte"

* Pretura di Gorizia, sentenza 17 maggio 1991 "Med procesom ni bilo omogočeno sovodenjskemu županu Vidu Primožiču, da bi se poslužil rabe slovenskega jezika v skladu s členom 109 Kazenskega postopnika."

VIR: Pravica do rabe slovenščine pred sodno oblastjo in javno upravo, Gorica, 1993 (Gradivo iz posveta, Ronke, 1991)

* Corte d'Appello di Trieste - II Sezione penale, Sentenza 1 ottobre 1992. Pres. Florit, imp. Primožic.

"... non può non discenderne, in una con la qualificazione della minoranza linguistica slovena anche della provincia di Gorizia come minoranza riconosciuta ai sensi e per gli effetti dell'art. 109 c.p.p., il diritto dell'imputato ad usare nel procedimento dinanzi al Pretore di Gorizia la madre lingua ed espletare così, nella sua pienezza, il diritto di difesa. ... La Corte d'Appello di Trieste ... dichiara la nullità della sentenza dd. 17. 5. 1991 del Pretore di Gorizia ..."

VIR: Pravica do rabe slovenščine pred sodno oblastjo in javno upravo, Gorica, 1993 (Gradivo iz posveta, Ronke, 1991)

- Giurisdizione amministrativa

* Sentenza Tribunale Amministrativo Regionale del Friuli-Venezia Giulia n. 197/82 del 23 settembre 1982

VIR: TAR, 1982, I, p. 3102

* Sentenza TAR del F-VG n. 466/88 del 6 luglio 1988

* Sentenza TAR del F-VG n. 33/92 del 15 gennaio 1992 "Uzakonjeni dvojezično poslovanje in pravica Kraške gorske skupnosti" (PD)

* Sentenza TAR del F-VG n. 502/92 del 10 luglio 1992

VIR: Statuti krajevnih uprav in slovenska manjšina, Krožek V. Šček, Trst 1992, strani 99-104 - Upravno sodišče je sprejelo priziv občine Sovodnje (GO) za uveljavitev jezikovnih pravic v njegovem statutu.

* Sentenza TAR del F-VG n. 382/92 sul ricorso n. 277/92 proposto dal Comune di Doberdò del Lago

VIR: R. Corbo e A. Pellarini, Statuti e tutela dell'identità culturale. Riflessioni poststatutarie, L'Amministratore locale, n. 6, agosto 1992, Codroipo (UD).

Primorski dnevnik, Trst, 22. avgusta 1992 "Upravno sodišče sprejelo priziv Doberdoba in razveljavilo sklep nadzornega odbora"

* **Decisione del Consiglio di Stato n. 730/90 dd 24 aprile 1990 sul ricorso per l'annullamento della sentenza del TAR del F-VG n. 197/82**

VIR: Primorski dnevnik, Trst, 27. januarja 1991 "Pokrajinski svetovalci so javni funkcionarji in nimajo pravice do rabe slovenskega jezika - Državni svet dokončno zavrnil priziv Pokrajine Trst glede tega vprašanja"

Il Piccolo, Trieste, 27 gennaio 1991 "Sloveno 'bocciato' in aula - Provincia: sentenza del Consiglio di Stato - Definitivamente annullata la delibera già bloccata dal TAR nel 1982"

- Giurisdizione speciale amministrativa

* **Corte dei Conti, 28 ottobre 1983 n. 1381**

VIR: Cons. Stato, 1984, II, p. 284

Primorski dnevnik, Trst, 12. aprila 1984 "Računski dvor v Rimu odreka slovenski šoli pravico do poslovanja tudi v slovenščini - Nezaslišana razveljavitev dvojezičnega odloka DTTZ Žiga Zois"

Il Piccolo, Trieste, 11 aprile 1984 "Certificato scolastico bilingue bocciato dalla Corte dei Conti - Sentenza sull'uso della lingua slovena"

II. ZAKONSKI OSNUTKI V ZVEZI Z VPRAŠANJEM ZAŠČITE SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V ITALIJI

IX. zakonodajna doba (1983-1987)

* **Disegno di legge n. 20** d'iniziativa dei senatori Fontanari ed altri (PPTT itd./Slovenska skupnost) comunicato alla Presidenza il 19 luglio 1983 "Tutela globale della minoranza slovena"

* **Disegno di legge n. 43** d'iniziativa dei senatori Gherbez ed altri (Partito comunista italiano - Komunistična partija Italije) comunicato alla Presidenza il 19 luglio 1983 "Norme di tutela per i cittadini italiani di lingua slovena."

V Poslanski zbornici so isti osnutek predstavili poslanec Cuffaro in drugi.

* **Proposta di legge n. 459** d'iniziativa dei deputati Piccoli ed altri (Democrazia cristiana - Krščanska demokracija) presentata il 15 settembre 1983 "Tutela e valorizzazione delle caratteristiche etnico-culturali del gruppo linguistico sloveno nel F-VG"

V senatu so isti osnutek predstavili senator Bisaglia in drugi maja 1984

* **Proposta di legge n. 778** d'iniziativa dei deputati Fortuna, De Carli (Partito socialista italiano - Socialistična stranka Italije) presentata il 4 novembre 1983 "Norme speciali di tutela del gruppo linguistico sloveno"

V senatu so isti osnutek predstavili senator Castiglione in drugi 29. novembra 1983.

* **Proposta di legge costituzionale n. 1332** d'iniziativa del deputato Ciccomessere (Partito Radicale - Radikalna stranka) presentata il 22 febbraio 1984 "Norme per la difesa delle minoranze etnico-linguistiche friulana, slovena e tedesca della regione autonoma F-VG"

* **Proposta di legge n. 1662** d' iniziativa dei deputati Russo Franco ed altri (Democrazia Proletaria - Proletarska demokracija) presentata il 7 maggio 1984 "Norme per la tutela della minoranza slovena"

* **Disegno di legge n. 1016** d'iniziativa dei senatori Ulianich ed altri (Neodvisna levica) comunicato alla Presidenza il 10 novembre 1984 "Norme per la tutela globale delle minoranza slovena"

X. zakonodajna doba (1987-1992)

Senat

* **Disegno di legge n. 343** d'iniziativa dei senatori Spetič, Pecchioli, Lama, Tedesco Tatò, Battello, Boldrini, Pieralli, Cossutta, Maffioletti, Tossi Brutti, Taramelli, Franchi e Bertoldi (PCI - KPI) comunicato alla Presidenza il 1 agosto 1987 "Norme di tutela per i cittadini italiani di lingua slovena"

* **Disegno di legge n. 948** d'iniziativa dei senatori Dujany, Sanna, Rubner e Riz (Union Valdotaïne, Partito Sardo d'azione, Sudtiroler Volkspartei, Slovenska skupnost) comunicato alla Presidenza il 18 marzo 1988 "Tutela della minoranza etnica slovena ai sensi dell' art. 6 della Costituzione"

* **Disegno di legge n. 1223** d'iniziativa dei senatori Ulianich, Pasquino, Arfè e Onorato (Neodvisna levica) comunicato alla Presidenza il 20 luglio 1988 "Norme per la tutela globale della minoranza slovena"

* **Disegno di legge n. 2073** presentato dal Presidente del Consiglio dei Ministri (Andreotti) e dal Ministro per gli Affari Regionali ed i Problemi Sociali

(Maccanico) di concerto col Ministro dell'Interno (Gava), col ministro delle Finanze (Formica), col ministro del Tesoro (Carli), col Ministro del Bilancio e della Programmazione Economica (Cirino Pomicino), col Ministro della Pubblica Istruzione (Mattarella), col Ministro dei Lavori Pubblici (Prandini), col Ministro del Turismo e dello Spettacolo (Carraro), col Ministro per i Beni Culturali e Ambientali (Facchiano), e col Ministro per la Funzione Pubblica (Gaspari) comunicato alla Presidenza il 26 gennaio 1990 "Provvedimenti a favore delle popolazioni di lingua slovena delle province di Trieste e Gorizia e di quelle di origine slava della provincia di Udine."

* **Disegno di legge n. 2516** d'iniziativa dei senatori Pontone, Filetti, Specchia e Signorelli (Movimento sociale italiano) comunicato alla Presidenza il 6 novembre 1990 "Delega al Governo per l'emanazione di un decreto intitolato "Testo unico in materia di tutela della minoranza linguistica slovena""

Poslanska zbornica

* **Proposta di legge n. 402** d'iniziativa dei deputati Scovacricchi, Romita (Partito social-democratico italiano) presentato il 2 luglio 1987 "Norme per la tutela delle popolazioni di antiche origini slave in Friuli"

* **Proposta di legge n. 1102** d'iniziativa dei deputati Russo Franco, Guidetti Serra, Arnaboldi (Democrazia Proletaria) presentata il 20 luglio 1987 "Norme per la tutela della minoranza slovena"

* **Proposta di legge della Lista per Trieste** sulla tutela della comunità slovena d'iniziativa del deputato Camber "Delega al Governo per l'emanazione di un 'Testo Unico per il riordino, l'integrazione e la modifica di tutte le disposizioni in materia di tutela della minoranza linguistica slovena""

* **Proposta di legge n. 2353** d'iniziativa dei deputati Renzulli, De Michelis, Andò, Breda, Artioli, De Carli (PSI) presentata il 17 febbraio 1988 "Norme speciali di tutela del gruppo linguistico sloveno delle province di Trieste, Udine, Gorizia"

XI. zakonodajna doba (1992-1994)

Senat

Disegno di legge. 1768 d'iniziativa dei senatori Bratina, Piccoli, Chiarante ... comunicato il 23 dicembre 1993 "Norme di tutela della minoranza linguistica

slovena del Friuli-Venezia Giulia". Zakonski osnutek je sooblikovalo skupno predstavništvo slovenske manjšine.

III. BILATERALNO SODELOVANJE MED SFRJ IN REPUBLIKO ITALIJO TER VLOGA MANJŠIN (1982-1991)

1. Gospodarstvo

Zapisnik z XVII. zasedanja mešane jugoslovansko-italijanske komisije iz 38. člena sporazuma med SFRJ in Republiko Italijo o ureditvi cestnega prevoza potnikov in blaga, podpisanega 27. julija 1960 v Beogradu, ki je bilo od 16. do 18. marca 1982 v Trstu Ratificiran v Beogradu, dne 25. 3. 1983.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 12, 1984, str. 639-641

Zapisnik z XVIII. zasedanja mešane jugoslovansko-italijanske komisije iz 38. člena sporazuma med SFRJ in Republiko Italijo o ureditvi cestnega prevoza potnikov in blaga z dne 27. julija 1960, ki je bil podpisan 29. 3. 1984 v Ljubljani Ratificiran v Beogradu, dne 12. 7. 1984.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 2, 1986, str. 34-36

Zapisnika z XIX. zasedanja mešane jugoslovansko-italijanske komisije, predvidene v 38. členu sporazuma med SFRJ in Republiko Italijo o urejanju cestnega prevoza potnikov in blaga, podpisanega dne 27. julija 1960 v Beogradu, ki je bilo 5. in 6. junija 1985. Ratificiran v Beogradu, dne 22. 8. 1985

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 11, 1986, str. 24-26

Protokol o definiranju liste "A" iz Sporazuma z dne 3. julija 1965. leta, med Izvršnim svetom SFRJ in vlado Republike Italije. Ratificiran v Beogradu, dne 17. 1. 1985.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 9, 1986, str. 14-26

Sporazum med SFRJ in Republiko Italijo o ureditvi osebnega prometa ter kopenskega in pomorskega prevoza med obmejnimi območji. Ratificiran v Beogradu, dne 14. 4. 1983.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 10, 1986, str. 26-39

Sporazum med SFRJ in Republiko Italijo o ribolovu v tržaškem zalivu v okviru obmejnega gospodarskega sodelovanja in blagovne menjave z Italijo. Sporazum je bil sklenjen v Rimu, dne 18. 2. 1983 in ratificiran v Beogradu 30. 3. 1987.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 3, 1987, str. 3-5
Memorandum o soglasju med SFRJ in Republiko Italijo. Podpisan je bil 29. januarja 1988 v Rimu, s spremembami in dopolnitvami memoranduma, sprejetimi z izmenjavo pisem dne 23. junija 1988. Ratificiran v Beogradu, dne 29. 7. 1988.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 7, 1988, str. 11-14

Zapisnik z XX. zasedanja Mešane jugoslovansko - italijanske komisije predvidene v 38. členu sporazuma med SFRJ in Republiko Italijo o urejanju cestnega prevoza potnikov in blaga podpisanega 27. julija 1960 v Beogradu, ki je bilo v Portorožu 12.-13. 10. 1987. Ratificiran v Beogradu, dne 8. 4. 1988.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št.10, 1991, str. 10-11

2. uresničevanje osimskih sporazumov

Sporazum med SFRJ in Republiko Italijo o dokončni ureditvi vseh vzajemnih obveznostih, ki izvirajo iz 4. člena pogodbe, podpisane v Osimu 10. novembra 1975. Sporazum je bil podpisan v Rimu 18. februarja 1983, ratificiran v Beogradu, dne 5. 6. 1985.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 7, 1985 str. 227-242

3. kulturno sodelovanje

Sporazum med SFRJ in Republiko Italijo o vzajemnem priznavanju diplom in strokovnih naslovov, doseženih na univerzah in visokošolskih ustanovah. Ratificiran v Beogradu, dne 3. 11. 1983.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 9, 1983, str. 263-276

IX. program prosvetnega in kulturnega sodelovanja med zveznim izvršnim svetom SFRJ in vlado Republike Italije za leta 1982, 1983 in 1984. Ratificiran v Beogradu, dne 11. 3. 1983.

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 12, 1984, str. 632-638

X. program prosvetnega in kulturnega sodelovanja med zveznim izvršnim svetom SFRJ in vlado Republike Italije za leta 1985, 1986 in 1987. Ratificiran v Beogradu 12. 8. 1985

VIR: Uradni list SFRJ, Mednarodne pogodbe, Beograd, št. 11, 1986, str. 27-34

IV. BILATERALNO SODELOVANJE MED REPUBLIKO SLOVENIJO IN REPUBLIKO ITALIJO TER VLOGA MANJŠIN (1991-1993)

Akt o notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo

VIR: Mednarodne pogodbe, 14. 8. 1992, št.11, str.127-129

Successione della Repubblica di Slovenia nei trattati bilaterali in cui era parte la Repubblica socialista federativa di Jugoslavia

VIR: Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana, 8. september 1992, št. 211

V. POMEMBNEJŠA STROKOVNA IN POLITIČNA SREČANJA, NA KATERIH SO OBRAVNAVALI POLOŽAJ SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

“Trieste 1945”

Ciklus predavanj v organizaciji Narodne in študijske knjižnice iz Trsta (Trst, april 1985).

Teksti referatov objavljeni v publikaciji: Trst 1945, Zbornik predavanj, Trst, 1985, ki je bila predstavljena 22. 3. 1985 na okrogli mizi “La questione Trieste”.

“L’istruzione prescolastica nel territorio mistilingue”

Posvet v organizaciji SLORI in Slovenskega šolskega sindikata iz Trsta (Trst, 16. 5. 1985)

"Il plurilinguismo nel territorio dell'Alpe Adria"

Mednarodni posvet pod pokroviteljstvom rektoratov Univerz skupnosti Alpe Adria (Videm, 26.-27. 9. 1985)

"1. Kongres manjšinske organizacije Lega per le lingue delle nazionalità minoritarie"

(Nuoro, september 1985)

"Trst 1941 - 1947"

Znanstveno posvetovanje (Trst, 13.-15. 11. 1986). Referati so bili objavljeni v publikaciji: Trst 1941-1947: od italijanskega napada na Jugoslavijo do mirovne pogodbe. Koper, Trst, 1988

"Mezzi di comunicazione di massa e sulle lingue meno diffuse"

Mednarodni posvet v organizaciji European Bureau for Lesser Used Languages (Nuoro, oktober 1986)

"Isole linguistiche e culturali"

24. Convegno dell'A.I.M.A.V. (Videm, 13.-16. maj 1987)

"Chi, come, dove, quando, perche"

Posvet v organizaciji novinarskega sindikata FJ-K na temo manjšine in mass media (Gradež, 1987)

"Le minoranze linguistiche e la costruzione dell'Europa"

Posvet v organizaciji SKGZ (Trst, 1988)

"Le minoranze in Europa tra il vecchio e il nuovo"

Posvet v organizaciji CONFEMILI (Videm, Pasariano, 14. 9. 1989)

"Aspetti e metodologie nello studio del plurilinguismo nel territorio dell'Alpe-Adria"

Mednarodni simpozij (Videm, 12.-14. oktober 1989)

"Cultura nazionale e culture regionali"

Posvet v organizaciji Istituto Gramsci (Tolmezzo, 1989)

"1. in 2. Etnična delavnica štirih inštitutov"

Posvet v organizaciji štirih inštitutov: Inštitut za narodnostna vprašanja iz Ljubljane, Centro di ricerche storiche iz Rovinja, Slovenski raziskovalni inštitut iz Trsta, Slovenski znanstveni inštitut iz Celovca (Žabnice, Kanalska dolina, september 1989 in Ljubljana, 9.-10. 1. 1990).

Zbornik predstavitev in razprav je bil objavljen v Reviji za narodnostna vprašanja, Razprave in gradivo št. 23.

“Riforma degli Enti locali e loro ruolo per le minoranze linguistiche d'Italia”

Zasedanje o reformi krajevnih uprav in jezikovnih manjšin v organizaciji Comitato Nazionale Federativo delle Minoranze Linguistiche in Italia (Alghero, 23.-25. 11. 1990). Na zasedanju je bila sprejeta resolucija in dokument z naslovom “Promozione, valorizzazione e insegnamento scolastico della lingua e della cultura minoritaria”

“Minoranze autonome, minoranze immigrate - i possibili contributi della sociologia”

Posvet v organizaciji Istituto di sociologia internazionale-ISIG iz Gorice (Gorica, 5. 2. 1991)

“La conferenza regionale sul territorio ed i problemi della comunità slovena”

Deželna uprava FJ-K je po desetih letih ponovno organizirala drugo konferenco na zgoraj omenjeno tematiko (Trst, 22.-23. 2. 1991)

“Sloveni e Friulani in Friuli (Diocesi di Udine) - Due popoli a confronto sull'inculturazione della fede”

Cerkveni posvet v organizaciji Arcidiocesi iz Vidma (Čedad, 1.-2. 3. 1991)

“Le minoranze nella Mitteleuropa (199-1945); Identità e confronti”

Organizator simpozija je Istituto per gli incontri culturali mitteleuropei (Gorica, 5. 4. 1991)

“Pravica do rabe slovenščine pred sodno oblastjo in javno upravo”

Posvet v organizaciji SKRD Jadro iz Ronk, Krožka za socialno-politična vprašanja Anton Gregorčič iz Gorice in Družbeno-političnega društva Edinost iz Trsta (Ronke, 31. oktober 1991).

Referati so objavljeni v zborniku, ki je izšel v Gorici 1993.

“17. delovni posvet o manjšinah srednjeevropskega prostora”

Organizator posveta je Inštitut za furlansko kulturo (Remanzacco, 16. 10. 1992)

“Evropa in njene manjšine na pragu tretjega tisočletja”

Mednarodni simpozij v organizaciji Sveta slovenskih organizacij (Gorica, 26.-27. 11. 1993)

VINZENZ-RIZZIJEVO DRUŠTVO NA KOROŠKEM*

Ideja projekta: Marjan Sturm

Program

V Evropi, pa tudi po drugih delih sveta doživljamo naraščajočo prepletenost in internacionalizacijo družbenega življenja. Obenem z vraščanjem v družbo pa se večja izolacija človeka zaradi siromašenja medsebojnih kontaktov. Ekonomska in socialna integracija, vsestranska migracijska prelivanja, informacijski in komunikacijski vplivi pa odpirajo vprašanja, kakšna naj bo oblika bodočega skupnega življenja narodov, narodnosti in manjšin.

Integracija v svetovnem merilu je dejstvo, ki se odraža v številnih modelih gospodarskega, družbenega in političnega sodelovanja regij, držav, kontinentov in raznih svetovnih organizacij. Obenem pa smo priče razplamtelega nacionalizma in naraščajočega sovraštva proti tujcem tako na vzhodu kot na zahodu, kar je v nasprotju z integracijo. Če smo na stališču, ki mu je končni cilj miroljubno sožitje v regijah, je tak proces mogoč samo s premagovanjem nacionalistične miselnosti in s preprečevanjem poskusov etnične homogenizacije.

Na poti v miroljubno, svobodno, demokratično in prostovoljno evropsko združevanje naj bi zasledovali naslednje cilje:

- a) sodelovanje, ki naj sega preko meja, na lokalni, regionalni in državni ravni;
- b) skupna državnost več narodnosti, narodov in manjšin ter istočasno oblikovanje demokratičnih, federalnih in konfederalnih struktur;
- c) kulturni in jezikovni pluralizem, spoštovanje človekovih pravic.

VZORČNO DELOVANJE ZA EVROPO

V evropskem merilu imajo možnost preživetja na gospodarskem, političnem in kulturnem področju le tiste regije, kjer živi po nekaj milijonov ljudi. Ker take regije niso etnično oz. jezikovno in kulturno homogene, je pot v združeno Evropo mogoča le ob upoštevanju socialnih in človekovih pravic ter v enakopravnem inter- in nadregionalnem sodelovanju, kjer je medsebojno podrejanje izključeno.

Taka integracija nosi v sebi pogoj demokratičnega konsensa, sporazuma širokih družbenih plasti, različnih jezikovnih skupin in narodnosti.

Tak način sodelovanja je tudi osnova za novo načrtovanje sožitja različnih skupnosti.

* Društvo je bilo ustanovljeno januarja 1994 v Celovcu pod pokroviteljstvom Sveta Evrope.

Nova kultura sožitja pa obvezuje v isti meri tako večine kot manjšine. Za Koroško nastajajo iz vidika evropskega integracijskega procesa poleg mnogih problemov tudi nove možnosti, na vsak način pa tudi veliki izzivi.

Tem izzivom pa Koroška sama ne bo kos. Toda tudi umik iz evropske integracije, pa naj bo to v smislu majhnih nacionalnih držav ali drugih lokalno oz. nacionalno omejenih političnih konceptov (npr. prosta država / Freistaat), nima možnosti, da bi bil uspešen.

Prostor Alpe-Jadran bi se lahko razvil zaradi svoje pestrosti v ekonomsko uspešno in kulturno atraktivno regijo.

Pogoj za to pa je poleg ekonomske in socialne kooperacije vsekakor tudi nova samoumevnost v vseh delih regije, ki presega meje. K temu bi morali prispevati naslednji ukrepi:

Razvoj in pospeševanje dvo- in večjezičnosti

Učenje sosednjih in razširjenih občevalnih jezikov naj služi izboljšanju sosedskih odnosov, ne sme pa se ga izrabljati za etnizacijo.

Politična razbremenitev jezikovnega vprašanja še posebno v šolstvu, umik od vsakršnega nacionalno-priznavalnega pritiska.

Dostop do interkulture vzgoje v odprtem, integriranem šolstvu mora biti vsem omogočen.

Pristop do poznavanja zgodovine, ki je brez predsodkov in ni nacionalno omejen.

Soočanje z zgodovino v regiji naj vzbuja razumevanje, zakaj je zgodovina v določenih obdobjih bila taka in ne drugačna. Na takih temeljih naj bi se razvila nova samoumevnost, ki bo usposabljala ljudi za reševanje neogibnih interesnih in kulturnih konfliktov z miroljubnimi in demokratičnimi sredstvi in ki je v prvi vrsti usmerjena v zavest sožitja. Ne gre za to, da bi iskali krivdo za zgodovinske konflikte drug pri drugem, in tudi ne za to, da bi si skonstruirali zgodovino opravičevanja oz. mitologije.

Pospeševanje razvoja regionalne zavesti

Ta zavest mora upoštevati v isti meri historično kot tudi aktualno socialno, gospodarsko in kulturno prepletenost regije s sosednjimi. Iz tega bi se lahko razvila odprta in večplastna identiteta, ki bi omogočala vsem, da bi se v kulturi gibali med znanim in manj znanim načinom življenja. V nasprotju z nacionalistično miselnostjo je treba krepiti zavest, kateri dajejo pečat življenjske okolice ožje in širše regije.

EVROPA REGIJ, KULTUR IN JEZIKOV

Vincenz-Rizzijevo društvo z nadregionalno koncipiranim sodelovanjem se bo zavzemalo za zgoraj omenjene cilje kot zavestno internetna organizacija.

Gre za življenje v regiji, ki je ekonomsko pa tudi kulturno raznolika in atraktivna in ki nudi evropsko perspektivo, ne da bi izgubila pregledno integracijo. Prostor Alpe-Jadran bi bil lahko taka ekonomsko potentna in kulturno pestra regija. Vincenz Rizzijevo društvo se zato zavzema za prepletanje teh sosedstev ob konkretnih projektih. Pogoji za to so:

- neprisiljeno pospeševanje večjezičnosti
- premagovanje etnično priznavalnega principa in prisile
- premagovanje nacionalistične miselnosti
- nadregionalno sodelovanje

Vincenz Rizzijevo društvo bo iniciralo ali podpiralo regionalne in nadregionalne projekte kot npr.:

1. Izdelava izobraževalnih konceptov, ki nudijo poseben prostor predvsem interkulturni večjezičnosti

a. Interkulturna večjezičnost

Ideja projekta: Dietmar Larcher

“Izobrazba” v večjezični regiji pomeni poseben razvoj in razmah človeških sposobnosti mišljenja, delovanja in izkustva v različnih jezikih. V nasprotju z učenjem “tujih” jezikov za tako jezikovno izobrazbo nikakor ne zadostuje le poznavanje besed in slovnice. Potrebno je, da se doživlja in sprejema lingvistična gramatika v sklopu s socialno gramatiko, pojme je treba doživeti v kontekstu njihovega socialnega pomena. To predpostavlja učenje jezika kot pridobitev nove kulture za vsak dan. Za učenje jezikov v omenjenem smislu so potrebni pospeševalni ukrepi, ki aktivirajo prebivalstvo k večjezičnosti in ki omogočajo potrebna intenzivna izkustva v vsakdanji kulturi ciljnih jezikov. Ideja projekta je, da omogoči izobraževanje na omenjen način tako, da so že obstoječe ustanove med seboj povezane preko meja, da bi lahko nudili skupne programe.

Obstoječe ustanove:

Alpha&Beta, Bozen/Bolzano in Meran/Merano: Izobraževalna kooperativa, ki ima dve posebno zanimivi težišči:

“Tandem” in “porast tujih jezikov”. Tandem je organiziranje in upravljanje izobraževalnih partnerstev med osebami različnih jezikov in kultur. Porast tujih jezikov je pridobitev znanja tujega jezika v lastni pobudi.

ISLA: Bilčovs/Lundmannsdorf: Inštitut za učenje jezikov s težiščem na “lingvistični psihodramaturgiji” (PDL). Lingvistična psihodramaturgija je posredovanje tujega jezika s psihodramaturgično tehniko. ISLA sodeluje z Bernardom Dufeujem (univerza Mainz) in s sodelavci/sodelavkami Inštituta za izobraževanje.

Inštitut za izobraževanje, univerza Celovec: znanstveno upravljanje interkulturne jezikovne didaktike. Cilj: razviti skupno ponudbo tečajev za prebivalstvo obmejne regije. Izobraževanje vodij tečajev.

b. Community education (COMED) - šola sosesčine

Ideja projekta: Vladimir Wakounig

Filozofija prepletanja šole in soseske, šole in dela mesta, šole in občine je tudi v nemškogovorečem prostoru vedno bolj pomembna. Ciljna predstava takega prepletanja je, da se življenje v šoli in življenje v soseski povežeta. Šola in neposredna soseska naj ne bosta vsak zase izolirana življenjska prostora. Postaneta naj tako za šolarje/ke kot tudi za odrasle kraja učenja in življenja, ki naj pomagata premostiti prepad med šolo in okolico. Taka povezava naj postane dokaz, da je vsakršno življenje in učenje v šoli le takrat pomembno za vsakdanje življenje, če je soseska vključena kot celovitost. Problemi, vezani na občino (npr. stanovanjska stiska, hrup, kulturno zapostavljanje itd.) ter odprta vprašanja so teme, ki jih mora šola načenjati. Šola sosesčine je življenjska predvsem takrat, če se spoprijema s potekom življenja v okolici. To pomeni, da življenje v sosesčini določa po vsebini in organizatorično potek življenja v šoli. Šole sosesčine lahko posebno v socialno, kulturno in ekonomsko zapostavljenih regijah (predelih mest, okrajih) veliko prispevajo h kvalitetnejši družbeni realnosti. Zato bi bilo zaželeno, da bi prenesli idejo take šole v dvojezično, multikulturno občino in na ta način pokazali pomembnost in atraktivnost dvo- in večjezičnosti. Ker pa predvidevam, da bi realizacija takega izobraževalno-političnega načrta, ki je za koroške razmere "subverziven", naletela na političen in birokratski odpor, naj bi začeli z delovno skupino "Interetnična šola sosesčine". Ta skupina naj bo v interetničnem sestavu in naj se ne omejuje le na učitelje/učiteljice. Važno bi bilo pridobiti osebe, ki delujejo na različnih kulturnopolitičnih področjih in ki se zanimajo za alternativne izobraževalno-politične koncepte (kot je šola sosesčine). Naloge take skupine so:

- Kratko- in daljnoročno ukvarjanje z idejo COMED, širjenje ideje COMED, ustanovitev društva COMED. V načrtu: do jeseni 1994.

- Dolgoročno izdelava koncepta za šolo sosesčine ter ustanovitev take šole. V načrtu: do jeseni 1995.

Proponentje za tako interetnično delovno skupino bi bili lahko iz kroga zdajšnjih interesentov, ki so odprti za izobraževalno-politične iniciative (npr. Alpen-Adria Alternativ, ljudje z univerze). Istočasno pa bi bila že dana prepletena struktura, ki je ravno pri nekonvencionalnih projektih življenjskega pomena, da niso izolirani in ogroženi. Ta krog proponentov bi se moral potruditi tudi za "partnerske zaveznike/ce", ki delujejo na različnih družbenih področjih (npr. kulturne iniciative, šolska birokracija). Trenutno je v Avstriji le malo iniciativ, ki se intenzivneje ukvarjajo z idejo community Education (COMED). Vemo za društvo COMED v Gradcu (voditeljica Sigrid Binder), ki je važen informacijski in izkustveni vir. Potrebni bi bili kontakti z osebami tega graškega društva, da bi kaj več izvedeli o strategijah in realizaciji. Mimo intenzivnega sodelovanja s temi ljudmi iz Gradca ne bomo mogli, še posebno, ker je tam že dlje časa v razgovoru pridobivanje ljudi za idejo šole sosesčine.

2. Inturkulturni programi izmenjav za dijake/dijakinje, učitelje/učiteljice ter odrasle

a. Projekt mladinska akademija. Tečaj za pokušino, borza idej

Ideja projekta: Bettina Gruber

Za pospeševanje srečanj na šolski in izvenšolski ravni, ki sega preko meja, je več možnosti, npr. forsiranje izobrazbe učiteljev/učiteljic na tem področju, kvalitativno izboljšanje izmenjave dijakov/dijakinj, tedni intenzivnega učenja jezikov ali pa pospeševanje in izboljšanje rednih mladinskih taborov, če omenimo samo nekatere. Srečanja med dijaki in šolarji predstavljajo v tem smislu pomemben element na poti v boljše interkulturno razumevanje drug drugega. V bodočnost usmerjena oblika šolskega sodelovanja je organiziranje STALNIH MLADINSKIH AKADEMIJ, ki se lahko odvijajo v rednih presledkih v različnih regijah. Dijaki in šolarji raznih tipov šol imajo priložnost, da delajo in preživijo skupaj približno en teden. Mladinci in mladinke (v starosti naj ne bo prevelike razlike) stanujejo v tem času pri svojih tovariših in tovarišicah. Vsebina projektne tedne je poleg srečanja tudi izmenjava informacij in skupno oblikovanje programa. Razredi, ki sodelujejo, pripravijo težišča za pouk s svojimi učitelji/cami. Okvirne teme lahko poljubno izbirajo (ekološka in mirovna vprašanja, vprašanja multikulturne družbe, turizma itd.). Take projektne tedne imamo po Evropi, pa tudi po Avstriji že dokaj let. Podatke najdete v dodatku. (Društvo Alpen-Adria-Alternativ bo prvič izvedlo mladinsko akademijo po nalogu Zveznega ministrstva za pouk pod geslom "skupno življenje" aprila 1994 v Beljaku.)

Scenarij, kakršnega si predstavljamo za mladinsko akademijo:

Pod motom "Z interkulturnimi vprašanji se ne ukvarjamo za pisalno mizo, pač pa enostavno naredimo svoje" ustvarijo v tem tednu srečanja šolarji in dijaki na primer skulpturo (odgovarjajoč različnim stopnjam kreativnosti), za katero je treba najti prostor v mestu kot simbol za to interkulturno srečanje. Z načrtom mesta v roki izvedo s pomočjo vprašalnika več o mestu (primer: Kdo je bil Tomaž Beljaški? Kdo je v beljaškem občinskem svetu? Katere mladinske organizacije obstajajo tu? in podobno). Na začetku srečanja se ustanovi gledališka skupina po nagnjenostih posameznikov, na koncu pa poskuša v pantomimičnih skečih ponazoriti doživetja, čustva, občutke, nesporazume v tem času. Skupina za video bo poskušala ujeti na film dogajanja med tednom. Dokumentacijska skupina bo delovala kot opazovalni team in bo predelala in predstavila na koncu svoje vtise iz različnih delovnih skupin. Glasbeno nadarjeni bodo ustvarili osnovno glasbo srečanja. En večer je rezerviran za pripravljanje skupne "multikulturne večerje" in in in... Za ideje ni omejitev. Odločujočega pomena je navdušenje in veselje. Mladina in njihovi učitelji doživijo svoje izdelke proti koncu srečanja skozi oči svojih tovarišev/tovarišic, predstavljene na najrazličnejše načine. Mesto ali kraj bo za nekaj časa središče te "interkulturne delavnice" in tako vključeno v celoten proces. Nova prijateljstva

in bodoče sodelovanje so z ozirom na geografsko bližino ne samo mogoča, pač pa tudi realna. Vincenz Rizzijevo društvo si zadaja nalogo, da pospešuje mladinske akademije, projektne tedne brez ozira na meje itd. in da podpira že obstoječe podobne projekte.

3. Izobraževalni projekti, ki pospešujejo razjasnjen odnos do zgodovine regije s pomočjo prekomejnega sodelovanja

a. Prekomejni kontakti šol

Ideja projekta: Edwin Radnitzky

Zadnja leta se je močno povečalo število kontaktov avstrijskih šol s partnerskimi šolami v sosednjem inozemstvu, posebno v obmejnem področju. Kvaliteta kontaktov pa ni vselej enakovredna dobrim namenom: obiskovalni turizem in "počitniška didaktika" sta na dnevnem redu. Kdor želi, da bo njegova/njena prireditelj pravo interkulturno srečanje in potrebuje organizacijsko pomoč, se lahko obrne na Interkulturni center na Dunaju ali pa na društvo Alpen-Adria-Alternativ v Beljaku. Obe pisarni sodelujeta z Rizzijevim društvom. Kako zanimivi in vsebinsko polni so lahko ti šolski kontakti v smislu interkulturenega učenja, kaže primer ljudske šole 2 v Beljaku (dir. Burghild Dengg), ki je pred tremi leti stopila v kontakt z neko ljudsko šolo v Trbižu. Začelo se je z obojestranskimi obiski šolarjev, staršev in učiteljev, s skupnim poukom in igrami. Na zaključni šolski prireditvi so beljaški otroci že poskusili prve korake v italijanščini, saj je bil ta jezik med letom neobvezen dodatni predmet. Leto kasneje se je pridružila osnovna šola iz Kranjske gore in od tega trenutka dalje so bile prireditve v trikotniku: pustovanje v Beljaku z gledališko predstavo avstrijskih učencev v italijanščini, srečanje v Kranjski gori, kjer je vsaka od šol predstavila svoje mesto (gledališče, lepaki, dia, video) in še več. Danes je - poleg številnih drugih aktivnosti - na "jedilnem listu" rally med mesti z mešanimi skupinami in poglobljen program k lanskem "projektu ptic selivk". Leta 1994, po štirih letih ljudske šole, pa se bodo otroci, starši in učitelji/ce še enkrat srečali na štiridnevnem srečanju z interkulturnim programom v Lingnanu. Partnerstvo za celotno "ljudskošolsko" življenje! Brez skrbi, za nadaljevanje je poskrbljeno: Letošnji prvi razredi so že vstopili v nov, enak projekt - kolo se vrti, ideja živi naprej!

Rizzijevo društvo želi s tem kratkim opisom dati vzpodbudo in se bo tudi samo trudilo za take šolske kontakte. Knowhow, material - upajmo, da tudi finančna podpora - so na razpolago!

b. Aspekti interkulturene kulturne politike

Ideja projekta: Janko Malle

Dandanes ni alternative k nadregionalnim kulturnim kontaktom. Priznavanje k združevalni kulturi kultur, upanje, da bo nastala iz multikultur interkultura, je upravičeno večje kot kdajkoli. V družben kontekst dvojezičnega področja Koroške mora stopiti poleg pomanjkljivo izobraževalne dvojezičnosti v podedovani kulturi tudi socialna dvojezičnost, da ne bo le šola, pač pa tudi občestvo predmet interkulturnih odnosov.

Sociokulturni center

Konkretno možnost prakticiranja interkulturene programatike nudi objekt "stara šola" v Šentjanžu/St. Johann v Rožu, ki ga je Slovenska prosvetna zveza kupila v ta namen. S tem so bili ustvarjeni naslednji pogoji za kulturno delo:

- a. Odprtje prostorov s posebnim ozirom na potrebe mladine, ki bi morala sicer oditi v kulturne centre bližnjih mest; tako bi se mladina svoji prvotni okolici odtujila in skupno delo po vaseh bi bilo ogroženo.
- b. Težišče kulturnega dela ni v prirejanju "ponudbene kulture", pač pa v lastnih aktivnostih različnih slojev, interesnih in starostnih skupin.
- c. Interkulturna kulturna politika mora upoštevati dejstvo, da pretežen del kulturnih aktivnosti prebivalstva ni na estetsko dvignjeni ravni, pač pa v družbenem kontekstu javnega in privatnega življenja. Kultura, ki ne upošteva vpliva teh družbenih povezav, je prebivalstvu teže dostopna in dopušča le omejeno sodelovanje.
- d. Karakteristika teh eksperimentov je zlitje kulturnih iniciativ (vsakdanja kultura, vaška kultura, zavarovanje kulturne dediščine, kulturno delo na podeželju itd.) s ciljnim predstavami politične demokracije, kulturnega sodelovanja na ravni skupnosti in samouresničevanje.
- e. Demokratizacija kulture, t.j. olajšava dostopa h kulturi, je pomemben temelj za pospeševanje kulturne demokracije s pomočjo spodbud in podpiranja spontanosti aktivnosti, ki jih mladinske skupine često razvijejo. Možnosti podpiranja obsegajo finančno pomoč, animacijo in dajanje prostorov za kulturno delo.
- f. Prosti čas je popolnoma pod vplivom dobičkarstva industrije, zato je tak kulturni center alternativa k vladajočemu podjetništvu prostega časa in kulture. Boj za kulturne centre, ki nudijo mladini resnične možnosti oblikovanja prostega časa, ki odgovarja njenemu zanimanju, omogočajo in pospešujejo lastno iniciativo, je boj proti prevladujočemu razumevanju podjetniškega oblikovanja prostega časa in kulture.
- g. Vsakdanja multikulturalnost dvojezičnega področja in prostora Alpe-Jadran služi za izhodišče razvoja produktivne interkulturne komunikacije. V tem smislu bi bila naloga kulturne politike, da osvešča ljudi za skupno življenje in prepleteno eksistenco različnih kultur kot možnost preživetja.

Prva konkretna akcija bo julija 1994 v kulturnem centru v Šentjanžu/St. Johann v Rožu. V enotedenski delavnici na temo "Zgodovina vasi v vsakdanji kulturi" bo mladina iz Slovenije in iz Koroške (ob strokovni pomoči univerz Ljubljane in Celovca) skupaj obdelala kulturno zgodovino in socialno okolje na primeru Šentjanž. Ob teh posameznih primerih bomo skušali vzpostaviti kontakte med aktivnimi mladinci/mladinkami in izdelati regionalni model za delo na podeželju. Ti projekti niso oživiljanje starega domoznanstva, pač pa ponovno izkopavanje zgodovinskih konfliktov, s katerimi se je treba spoprijeti in jih razčistiti. Posledica tega naj bi bilo povezovanje delavskega življenja, krajevne zgodovine in kulture ter naj bi vodilo k aktivni kreativnosti stran od pasivnega sprejemanja.

Drug projekt, ki bo realiziran poleti 1994, zadeva oblikovanje prostega časa otrok. "Kärntner Kinderfreunde" (Koroški prijatelji otrok), "Zveza prijateljev mladine Slovenije" in "Slovenska prosvetna zveza" v Celovcu organizirajo skupaj dvojezičen in interkulturno sestavljen program za počitniško kolonijo v Droboljah na Baškem jezeru. Sodelovalo bo 140 otrok iz Slovenije in Koroške. Rizzijevo društvo bo pomagalo iniciirati še druge take projekte.

c. Mirovna vzgoja v prostoru Alpe-Jadran

Ideja projekta: Werner Wintersteiner

V preteklih letih je zrasla iz sodelovanja mirovnih gibanj dežel Alpe-Jadran tudi kooperacija na področju mirovne vzgoje. Pod "Alpe-Jadran" razumejo vsi sodelujoči kot dodatno polje delovanja, ne pa kot omejitev oseb na to regijo. Nosilci/ke sodelovanja so v Italiji društvo "ACLI-CEPAS" (Centro educazione per la pace e lo sviluppo), "Center za kulturo miru" oz. "Mirovni institut", na Hrvaškem ljudje iz "Antiratna kampanja Zagreb", iz Avstrije pa društvo "Alpen-Adria-Alternativ". Najvažnejša aktivnost so bili enotedenski poletni seminarji na temo "mirovna vzgoja": l. 1991 v Tolminu in l. 1992 v Kopru. Dokumentacija prvega seminarja je dosegljiva, štirijezična dokumentacija o Kopru pa je v pripravi. Seminarji imajo močan akcent na interkulturno srečavanje. Precej prostora je bilo namenjeno informacijam in primerjanju političnih položajev treh dežel, posebno pa še razpravi o vojni v bivši Jugoslaviji. Tudi o zelo različnih položajih v šolstvu treh dežel je bilo veliko govora. V referatih smo izdelali osnovne pozicije za mirovno vzgojo ter poročali o aktivnostih v pouku, ki naj bodo za vzgled. Razen tega je bilo mogoče v številnih delavnicah intenzivno preizkusiti razne metode mirovne vzgoje. Pri tem so bile v ospredju kreativne oblike s političnimi vsebinami: gledališka igra, pisanje, igranje, gradnja sončnih kolektorjev itd. Ta srečanja zagotovo predstavljajo pomemben korak "avtonomne" institucionalizacije mirovne vzgoje v vseh treh deželah, pri čemer je ta proces v Italiji gotovo že najbolj napredoval. Nezadovoljiva je še vedno veliko premajhna povezanost z znanostjo in z visokimi šolami v vseh štirih deželah. Naslednja koraka, sta sta bila poletni seminar v Pulju na Hrvaškem v juliju 1993 ter raziskava odnosa mla-

dine v teh deželah do miru in do njihovih lastnih možnosti, kako prispevati k miru. Upati je, da bodo ti projekti omogočili širšo zasidranost teh internacionalnih kooperacij v šolah in visokih šolah dotičnih dežel.

4. Izdelava konceptov posredovanja kulture v dvojezičnih medijih (časopisi, radio)

a. Dvojezičen časopis

Ideja projekta: Larissa Krainer

Na Koroškem bero ljudje enojezično. Večina nemško, nekateri slovensko. Vsi časopisi, radijske in televizijske oddaje so praktično prav tako enojezični (slovensko ali nemško). V južni zvezni deželi dominirajo še vedno nacionalistični miselni vzorci - predvsem v nemškopišočih časopisih, ki predstavljajo "strmjén, manjšini sovražen diskurzni svet" (Menz, Lalouschek, Dressler, Wolfgang U.: "Der Kampf geht weiter"), čim gre za pravice manjšine. Slovenskopišočí časopisi se posvečajo predvsem dogodkom znotraj narodnostne skupine, kar ima za posledico reduciranje na "hišni in dvorni jezik" (Haus- und ofsprache), ki se vedno bolj širi tudi med slovenskogovorečim prebivalstvom. Politično nasprotni glasovi imajo skupno predvsem dvoje: Prvič načelno odklanjanje nacionalističnih političnih vzorcev in drugič, informacijsko in medialno ograjeno področje, kamor so običajno potisnjeni ali pa se vanj zapro sami. Tretjič pa so povečini naklonjeni manjšini in odprti za interetnične koncepte. Premišljevanje o takih interetničnih konceptih nujno pomeni, da je pozornost usmerjena na medijsko javnost, to pa naj bi pomenilo, da je treba razmišljati, kakšen naj bo interetnični koncept - eden od konceptov Vincenz Rizzijevega društva. Tak medijski projekt bi se moral na vsak način truditi za "drugačno obliko posredovanja informacij) in bi moral respektivno dvo- in večjezičnost povzdigniti v medialen princip. V Evropi je le malo takih primerov: na Južnem Tirolskem izhaja "Omnibus", na Koroškem imamo od oktobra 1991 dvojezičen tednik "Tango". Cilj Vincenz Rizzijevega društva bi moral biti, da bo samo mislilo na izdajanje takega medijskega projekta, ali pa, da bo koristilo že obstoječe vire, da bi širilo lastne ideje tam, kjer so potencialni pogovorni partnerji (bralci/ke odgovarjajočih medijev), in vstopilo oz. iniciiralo vsebinski diskurz o interetnični tematiki.

b. Večjezični radio

Ideja projekta: Brigitte Busch

Konec maja 1993 bo Evropsko sodišče za človečanske pravice razsojalo o razveljavitvi avstrijskega radijskega monopola. Ena od strank, ki so vložile

tožbo, je koroško društvo AGORA (Arbeitsgemeinschaft offenes Radio/Avtonomno gibanje odprtega radia), ki hoče ustanoviti dvo- oz. večjezičen radio. V tožbi se AGORA sklicuje na to, da v avstrijskem medijskem sistemu na splošno in na koroški medijski ravni še posebej, manjšina nima zagotovljenega dostopa do človečanske pravice na informacijo in komunikacijo.

Državni ali javno-pravni mediji so - ker so zaznamovani z družbenimi večinskimi razmerami - ravno v vprašanih, ki se sučejo okoli manjšine, pristranski. Komerčni mediji pa spet sledijo tržni logiki in imajo na kraju vselej pred očmi le visoke številke. Dokler ni mogoče uveljaviti pravice, po kateri so tudi "veliki" mediji dostopni, so potrebni ukrepi, s katerimi je mogoče izravnati to pomanjkljivost. Evropske institucije kot Svet Evrope in Evropski parlament vidijo v (nekomercialnih) svobodnih radiih učinkovito sredstvo, ki deluje v drugo smer.

Ne more pa biti cilj, da bo vsak jezik v svojem jezikovno ločenem getu, ki bo pač koeksistirал poleg drugega. Nasprotno: medij radio mora pripomoči k premagovanju jezikovnih pregrad, dvigati mora jezikovno kompetenco, javno prikazovat enakopravnost jezikov in ustvarjati pogoje za interkulturno sposobnost komuniciranja. Preko poskusov je treba najti poti, ki bi premostile tradicionalno delitev vlog - slovensko je povezano s tradicijo, podeželsko, privatno / nemško je moderno, mestno, javno.

Projekt AGORA-e se šteje za tribuno in kraj pogovora z namenom, da spravi v javnost družbena vprašanja. Povabljene so vse zainteresirane skupine, da sodelujejo pri izdelavi koncepta in programskega načrta. Imamo že kontakte z drugimi svobodnimi radijskimi postajami v sosednjih regijah Furlanije, Slovenije in Istre. Skupno se trudimo za kooperativen projekt "Svobodna cona interkulture komunikacije v prostoru Alpe-Jadran", katerega cilj je, da odraža večjezično identiteto tega prostora. Prve korake smo storili s skupnimi srečanji in skupnimi oddajami.

5. Interkulturno socialno delo in intervencija v kriznih situacijah

a. Interkulturno socialno delo

Ideja projekta: Peter Gstettner

Preseljevanje in begunstvo v gospodarsko visoko razvite dežele Evrope sta dobila v zadnjih letih novo kvaliteto in povišano kvantiteto. Tudi na Koroškem se to v vedno večji meri dogaja. Dramatičen razvoj v vzhodnoevropskih deželah, ki so od uresničitve človekovih pravic danes še prav tako daleč kot od ureditve tržnega gospodarstva, ki bi funkcioniralo, je privedel v krize socio-političnih sistemov v zahodnoevropskih demokracijah, odkar so se odprle meje in od "mirnih revolucij" dalje (npr. debata o zakonu o azilantih v Nemčiji, vojaško zavarovanje meja v Nemčiji, Avstriji, Italiji proti vzhodu in jugovzhodu). Harmoniziranje te politike zapiranja dežel Evropske skupnosti proti nadaljnjim

valom priseljevanja in trenutno krepka gospodarska recesija v zahodnih deželah (tudi na Koroškem!) ne dopuščajo veliko manevrskega prostora državnemu socialnemu ravnanju na področju "tujске politike". Paralelno s punktualnimi humanitarnimi ukrepi postaja politika na tem področju vedno restriktivnejša; vedno manj se lahko ukvarja z vzroki nove mobilnosti in brezdomstva, ki so ju izsilile gospodarske existenčne skrbi, brezposelnost, državljanske vojne itd. Nenehni vojaški spopadi v bivši Jugoslaviji in nevarnost širjenja vojne so krizno še poslabšali položaj faktičnih beguncev: tako, da niso ustrezno povečali kapacitet za sprejemanje beguncev, da ni bilo skoraj nič storjenega za večjo toleranco do "tujcev", s tem, da je treba k posledicam vojne in begunske travme prišteti še brezpraven in socialno negotov položaj beguncev, s tem, da ne moremo govoriti o kakšni "integraciji" v regijo ali med domače prebivalstvo. Tako je predvidevati, da bo za vse prizadete ta nevdzržen položaj dosegel kritično stopnjo. Rizzijevo društvo bi lahko podvzelo iniciative oz. bi jih lahko podprlo in stalo z nasvetom ob strani - pri izgradnji regionalne mreže "Psihosocialna oskrba beguncev na Koroškem" (ki jo trenutno vodita prof. Klaus Ottomayer oz. gospa mag. Sigrid Angerer na celovski univerzi) - pri organiziranju socializacijske in integracijske pomoči (npr. skupna srečanja, kulturni programi, jezikovni tečaji, varstvo otrok, pomoč pri šolskih in domačih nalogah); pri kontaktih med oz. pri informacijskem delu z odgovarjajočimi begunskimi organizacijami v Sloveniji, na Hrvaškem, v Benečiji in Furlaniji; pri organizaciji izmenjave ekspertov/inj in pri izobraževalnih programih, izobraževalnih ekskurzijah itd.; pri izdelavi interkulturnih šolskih in izobraževalnih programov na Koroškem in v sosednjih regijah; pri prireditvah "kulturnega posredovanja" (npr. Bosna in Koroška, Kosovo/Albanija in Koroška, Romunija in Koroška itd.); pri kvalificiranju strokovnega osebja za interkulturno socialno delo (npr. s pomočjo pri ustanovitvi strokovne visoke šole ali strokovnih visokošolskih tečajev za socialno delo na Koroškem; pri izgradnji odgovarjajočih študijskih možnosti na univerzah regije Alpe-Jadran.

6. Ekonomske razvojne možnosti v regiji

Ideja projekta: Franz Marenits

Proces internacionalizacije gospodarstva brez dvoma napreduje. S tem v zvezi prihaja do pospešene mobilnosti kapitala in delovne moči. Vedno bolj specifična delitev dela, različni plačilni nivoji, socialni standardi in standardi okolja kot tudi druge prednosti in neugodnosti različnih standardov vodijo v močno ekološko, ekonomsko in socialno diferenciacijo. Disparitete med centri in periferijami se večajo. Kljub ali pa prav zaradi tega razvoja so regije pozvane, da koristijo za lastno oblikovanje manevrskega prostora, ki jim je še ostal.

Najvažnejši cilj mora biti pri tem močnejša orientacija na gospodarstvo in gospodarsko prepletенost s sosednjimi regijami. Pri tem ne gre le za tržne

možnosti v neposredni bližini, treba je ustvariti okvirne pogoje za gospodarstvo, ki omogočajo skupen gospodarski razvoj z neposrednimi sosedi.

Manjša in srednja podjetja, ki so zaradi svoje velikosti na slabšem, lahko tako lažje delujejo. Posebej še področja, ki lahko izboljšajo strukturo, kot so raziskovanje in njegov razvoj, produkcijske inovacije in razvoj, pa tudi skupne marketinške strategije, je lažje realizirati in financirati v kooperaciji. Centri omrežja, ki bi bili orientirani v povpraševanje, naj bi bili na razpolago kot ponudniki in koordinatorji teh važnih uslug.

MARINKA LAZIĆ**BIBLIOGRAFIJA SODELAVCEV INV
ZA LETO 1993****mag. Boris JESIH** °

1993

OBJAVLJENA DELA

ETHNIC minorities in Slovenia. - Ljubljana : Institute for ethnic studies ; Information bureau, 1993, 58 str.
(S sodelavci)

MERKAČ, Franc. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str. 74

NAČIN zakonskega urejanja položaja manjšin, oblike organiziranja in možnosti urejanja neposrednega političnega nastopanja. - Poročevalec (Ljubljana), 1993, 33, str. 64-67

NEONACIZEM. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str. 406

OCENA: Narodu in državi sovražni : pregon koroških Slovencev 1942. - Svobodna misel, 9. 7. 1993, str. 14

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

MOŽNOSTI političnega soodločanja narodnih manjšin
Simpozij "Manjšine v prostoru Alpe-Jadran", Bled, 21.-22. oktobra 1993

ODNOS avstrijskih in jugoslovanskih (slovenskih) oblasti do slovenske manjšine v avstrijski zvezni deželi Štajerski
Znanstveno srečanje Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski, Maribor, 23. 5. 1993

PERSPEKTIVEN der Verbesserung der Situation der Minderheiten
Seminar "Minderheiten im Rahmen der Friedenserziehung", Stadtschlaining, 17. 12. 93

Die **SITUATION** der Minderheiten in Zentraleuropa
Seminar "Minderheiten im Rahmen der Friedenserziehung", Stadtschlaining, 14. 12. 93

Die **STEIRISCHEN** Slowenen und die Beziehungen zwischen Slowenien und Österreich
Tagung "Grenzregionen im Vergleich", Bad Radkersburg, 29.-31. 10. 93

ZASTOPSTVO italijanske in madžarske narodnosti v državnem zboru Republike Slovenije in občinskih organih
Kongres Volksguppen in Europa, Dobrollach (Avstrija), 5.-6. 11. 93

Marija JURIČ PAHOR

1993

OBJAVLJENA DELA

"PIG-Peg" ali o podobah "slovenstva". - Jadranski koledar 1994 (Gorica), 1994, str. 107-110

ZUR Konstruktion des Geschlechterverhältnisses in nachtdominanten ethischen Gruppen. - V: Wissenschaftlerinnen in der Europäischen Ethnologie, 1993, str. 303-316. - (Reihe Frauenforschung ; Bd. 24)

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

Dad **VERHÄLTNIS**, der slowenischen Volksgruppe in Kärnten zu ihrem "Muttervolk" Simpozij Wiener Arbeitsgemeinschaft für Volkgruppenfragen, Wien, 26. 10. 1993

ŠTUDIJE

ZUR ethnischen Identität der Sloweninnen und Slowenen in Kärnten und in der Provinz Triest : eine vergleichende Studie. - INV, 136 str.

mag. Vera KLOPČIČ

1993

OBJAVLJENA DELA

ETHNIC minorities in Slovenia. - Ljubljana : Institute for ethnic studies ; Information bureau, 1993, 58 str.
(S sodelavci)

CULTURAL rights in multinational communities. - V: Kleine Nationen und ethnische Minderheiten im Umbruch Europas. - München, 1993, str. 200-203

PRAVNI položaj narodnosti / narodnih manjšin v Sloveniji. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 287-302
(Gradivo sta zbrala in uredila Vera Klopčič in Peter Winkler)

The **ETHNIC** structure of ex-Yugoslavia. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 149-171. - (Izšlo 93)

ROMA-vluchtelingen uit Bosnie in Slovenie. - oDrom (Amsterdam) 8, 1993, 2, str. 23-24

SLOVENES in Italy and Italians in Slovenia. - V: Minorities in Central and Eastern Europe, London, 1993, str. 34-36
(Soavtor Miran Komac)

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

MANJŠINSKE pravice v okviru človekovih pravic : uvodno predavanje na temo manjšinske pravice v okviru človekovih pravic v evropskih dokumentih

Simpozij "Manjšine v prostoru Alpe-Jadran", Bled, 21.-22. oktobra 1993

The USE of language of the Italian and Hungarian ethnic minorities in the work of judiciary organs in the Republic of Slovenia

Referat na CSCE human dimension seminar on case studies on national minorities issues : positive results, Warsaw, 24 may 1993

ZAŠČITA manjšin v luči evropskih dokumentov

Mednarodni simpozij "Evropa in manjšine na pragu tretjega tisočletja", Gorica, 26. - 27. 11. 1993

UREDNIŠTVO

ETHNIC minorities in Slovenia. - Ljubljana : Institute for ethnic studies ; Information bureau, 1993. - 59 str.

EKSPERTIZE

MEDNARODNI dokumenti : komentar. - INV, 1993, 4 str.

REPORT on minorities and the use of their languages in Slovenia. - 16 str., 1993
S soavtorji. - Poročilo pripravljeno za Svet Evrope

mag. Livijsa KNAFLIČ

1993

OBJAVLJENA DELA

PSIHOLOŠKI problemi, koji se mogu očekivati u toku školovanja djece prognanika. - V: Dijete, rat, škola. - Zagreb, 1993

dr. Miran KOMAC

1993

OBJAVLJENA DELA

Le **MINORANZE** etniche e la "sindrome permanente delle due identità". - V: Minoranze etniche ed immigrazione. - Milano : Franco Angeli, 1993, str. 41-50. - (Collana dell'Istituto de sociologia internazionale - Gorizia (I.S.I.G.) ; 19)
(Soavtorica Laura Bergnach)

NARODNO vprašanje. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str. 335-337
(Soavtor J. Prunk)

OD pasivne k aktivni emigraciji. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 51-71.- (Izšlo 93)

SLOVENES in Italy and Italians in Slovenia. - V: Minorities in Central and Eastern Europe, London, 1993, str. 34-36
(Soavtor Vera Klopčič)

TIHO brisanje identitete? - Svobodna misel (Ljubljana), 1993, 17, (10. 9.), str. 22-23

Samo KRISTEN

1993

OBJAVLJENA DELA

NACIZEM (nacionalsocializem). - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str. 264-265

NEMŠKO-slovenski odnosi. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj., 1993, str. 359-402

(Lastni tekst: str. 366)

dr. Vera KRŽIŠNIK BUKIĆ

1993

SAMOSTOJNA OBJAVLJENA DELA

CAZINSKA, buna 1950. - Ponatis. 1. izd. - Ljubljana, 1993, 541 str.

OBJAVLJENA DELA

O Slovincih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921-1991. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 172-199

PROUČEVANJE Slovencev v prostoru bivše Jugoslavije : stanje in načrti. - Dve domovini = Two homelands (Ljubljana), 1993, 4, str. 159-161

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

OKVIRNI pregled poteka, vzrokov in pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško 2. Mednarodno znanstveno srečanje raziskovalcev izseljenstva, Trst, 8. oktober, 1993

SLOVENCi na Hrvaškem

Prvo mednarodno znanstveno srečanje v okviru projekta "Slovenci na prostoru nekdanje Jugoslavije", v organizaciji INV, Ljubljana, 21. december 1993

Na srečanju je imela nosilka projekta, ki je srečanje tudi pripravila, tri referate:

METODOLOŠKI vidiki tematskega raziskovanja in proučevanja Slovencev na Hrvaškem. **NARODNOSTNO** in kulturno samoorganiziranje Slovencev na Hrvaškem v 20. stoletju. **GIBANJE** popisnega števila Slovencev v obmejnih hrvaških občinah v zadnjih dveh desetletjih ter kartografski prikaz tamkajšnjega stanja po naseljih pred osamosvojitvijo obeh držav.

SLOVENCi na Hrvaškem med preteklostjo in sedanjostjo

Predavanje na zboru zagrebških Slovencev, ki ga je organiziralo Slomškovo prosvetno društvo "Slovenski dom", Zagreb, 20. 10. 1993

SLOVENCi v Bosni

Predavanje na tribuni "Bosanskega foruma", Ljubljana, 10. 6. 1993

TISKOVNA, konferenca o aktualnem trenutku Slovencev v Bosni : priprave in sodelovanje. - V organizaciji Zveze za Primorsko in SIM. - Ljubljana, 15. 4. 1993

EKSPERTIZE

NARODNOSTNA sestava prebivalstva v obmejnem pasu med Slovenijo in Hrvaško. - INV, 1993 (prva faza projekta)

Sonja KURINČIČ MIKUŽ

1993

EKSPERTIZE

GLASILA slovenske manjšine v Avstriji, Italiji in na Madžarskem ter italijanske in madžarske narodnostne skupnosti v Sloveniji. - INV, 1993, 40 str. (Soavtorici: N. Vilhar, J. Kranjec Menaše)

Karmen MEDICA

1993

OBJAVLJENA DELA

CULTURA in territorio misto. - La Battana (Fiume), 30, 1993, 110, str. 112-114

II XVIII Congresso dell' AIDLCM. - La Battana (Fiume), 30, 1993, 110, str. 125

OCENA: "La guerra in Europa - Adriatico, Jugoslavia, Balcani". - Limes : rivista italiana di geopolitica, 1993, št. 1-2. - Glas Istre (Pula), 29. 10. 1993, str. 11

OCENA: Kultura narodnostno mešanega ozemlja slovenske Istre. - Društvena istraživanja (Zagreb), 2, 1993, 6-7, str. 865-867

OCENA: Kultura narodnostno miješanog područja Slovenske Istre. - Glas Istre (Pula), 11. 10. 1993, str. 13

OCENA: O manjinama i regionalizmu. Razprave in gradivo, 1992, št. 26-27. - Glas Istre (Pula), 14. 4. 1993

OCENA: Razprave in gradivo, 1992, št. 26-27. - Društvena istraživanja (Zagreb), 1993, 4-5, str. 546-549

REGIONALIZEM pro et contra. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 263-269. - (Izšlo 1993)

RELAZIONI interetniche nella societa plurietnica : il caso istriano. - La Battana (Fiume), 1993, 107, str. 69-74

POVJESNI pregled istarske višejezičnosti. - V: Jezik tako in drugače : zbornik. - Ljubljana, 1993, str. 111-118 (Soavtorja: S. Orbančić in N. Musizza Orbančić)

PROHISTRIA - kulturno društvo (societa culturale). - Glas Istre (Pula), 12. 2. 1993

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

TABUIZIRANOST povojnega eksodusa iz Istre
Okrogla miza pod naslovom: Vsi naši eksodusi, Koper 20. 5. 1993

L'ISTRIA come risorsa per nuove convivenze"

Okrogla miza: Cultura e mass media per il futuro della comunità italiana in Istria, ISIG, Gorizia, 12. 6. 1993

VPRAŠANJE organizacijskega povezovanja Slovencev v hrvaškem delu Istre

Mednarodno znanstveno srečanje "Slovenci na Hrvaškem", Ljubljana, 21. 12. 1993

ZGODOVINSKI pregled istrske večjezičnosti

1. kongres Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije, Ljubljana, 24.-25. 9. 1993

dr. Renata MEJAK

1993

OBJAVLJENA DELA

A kétnyelvű iskola lehetősége és korlátai : Beszélgetés Varga Józseffel és Renata Mejjakkal. - Pedagógiai Szemle (Budapest), 1992, 12, str. 40-52. - (Izšlo 1993)

A szülők részvetele a kétnyelvű iskola koncepciójának megvalósításában. - Pedagógiai Szemle (Budapest), 1992, 12, str. 53-63. - (Izšlo 1993)

A tanárok véleménye a szlovéniai kéttnyelvű iskoláról. - Pedagógiai Szemle (Budapest) 1993, 2, str. 75-86

DEMOKRATIČNE družbene spremembe in stiki manjšin z narodno matico. - Slovenski koledar 1994, (Monošter/Szentgotthárd), 1993, str. 76-82

O odnosu staršev do dvojezične šole v Lendavi. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 125-148 (izšlo 1993)

ODZIV na vprašalnik Inštituta za narodnostna vprašanja v Monoštru (junij-julij 1992). - Slovenski koledar 1993 (Monošter), 1992, str. 53-56

Das **ZWEISPRACHIGE** Schulwesen in Lendava/Prekmurje. über das Zweisprachige Schulwesen und das Verhältnis der Eltern zur Zweisprachigen Schule in Lendava. - V: Mit Sprachen Leben. - Eisenstadt : Burgenlandischen Forschungsgesellschaft, 1993

mag. Katarina HIRNÖK MUNDA

1993

OBJAVLJENA DELA

MEDIJI in slovenska manjšina na Madžarskem. - Slovenski koledar 1994, (Monošter/Szentgotthárd), 1993, str. 87-90

MUKIČ, Franček. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str. 234-235

NARODNOSTNI dnevi na Madžarskem. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str. 334

SPREMLJANJE medijev na narodnostno mešanem področju v Lendavi. - Porabje (Monošter), 1993, 21, str. 6

VZROKI in razvoj poljedelskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 238-248. - (Izšlo 1993)

VZROKI in razvoj poljedelskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. - Traditiones (Ljubljana), 1992, 21, str. 199-208. - (Izšlo 1993)

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

MEDIA in the ethnically mixed region of Lendva
5th International conference in ethnographic nationality research, Bekescsaba oktober 7 - 8 - 9, 1993

MEDIJI in slovenska manjšina na Madžarskem
Simpozij "Manjšine v prostoru Alpe-Jadran", Bled, 21.-22. oktobra 1993

dr. Albina NEČAK LŪK

1993

OBJAVLJENA DELA

ETHNIC minorities in Slovenia. - Ljubljana : Institute for ethnic studies ; Information bureau, 1993, 58 str.
(S sodelavci)

DINAMIKA medetničnih odnosov v Sloveniji. - V: Slovenija in evropska konvencija o človekovih pravicah : zbornik razprav, Ljubljana, 1993, str. 101-106

K proučevanju jezikovnega položaja v Porabju. - V: Jezik tako in drugače. - Ljubljana, 1993, str. 65-75

LANGUAGE education for intercultural communication in Slovenia. - V: Language education for intercultural communication. - Clevedon, 1993, str. 181-192. - (Multilingual matters ; 96)

LITERACY acquisition in a bilingual school. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 110-117. - (Izšlo 93)

MEDETNIČNI odnosi in narodna identiteta v mestu Szentgotthárd/Monošter : Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Komparativna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske : sumarni pregled rezultatov. - INV, 1993, 105 str.
(S sodelavci)

MEHRSPRACHIGKEITSKONZEPTE in den Schulen Europas : Ex-Yugoslavia. - V: Mehrsprachigkeitskonzepte in den Schulen Europas = Multilingual concepts in the schools of Europe = Conception plurilingues dans l'enseignement européen, Tübingen, 1993, str. 235-247. - (Sociolinguistica : International Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik ; 7)

NARODNA manjšina. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str. 304

NARODNOST. - Enciklopedija Slovenije : knj. 7. - Lj, 1993, str.

RAPPORTI interetnici sul territorio etnico sloveno : L'analisi comparativa degli elementi dell'identità nazionale della popolazione delle regioni confinanti in contatto della Slovenia, Austria, Italia ed Ungheria : Koper/Capodistria, Piran/Pirano, Izola/Isola. - INV, 1993, 31 str.
(S sodelavci)

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

KOMUNIKACIJA v večjezičnih okoljih : raziskovalni pristopi
Simpozij "Manjšine v prostoru Alpe-Jadran", Bled, 21.-22. oktobra 1993

K proučevanju jezikovnega položaja v Porabju
1. kongres Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije, Ljubljana, 24. - 25. 9. 1993

LANGUAGE aspects of interethnic relations in ethnically mixed regions along the Slovene-Hungarian border
Conference on multilingualism and ethnicity in Europe, Bratislava, 21-25 august 1993

PERCEPTIONS and attitudes about the ethnic phenomena in two slovene-hungarian border towns
5th International conference in ethnographic nationality research, Bekescsaba on oktober 7 - 8 - 9, 1993

UPORABNO jezikoslovje tu in zdaj : sklepna beseda
1. kongres Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije, Ljubljana, 24. - 25. 9. 1993

EKSPERTIZE

REPORT on minorities and the use of their languages in Slovenia. - 16 str., 1993
(S soavtorji. - Poročilo pripravljeno za Svet Evrope)

mag. Sonja NOVAK LUKANOVIC

1993

KULTURNA ustvarjalnost pripadnikov italijanske narodnosti. - Ljubljana, 1993, 188 str. - Magistrska naloga

OBJAVLJENA DELA

ETHNIC minorities in Slovenia. - Ljubljana : Institute for ethnic studies ; Information bureau, 1993, 58 str.
(S sodelavci)

JEZIK manjšine in izobraževanje. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 118-124. - (Izšlo 1993)

KISEBBSÉGI nyelv és oktatás Szlovéniában. - Kisebbségkutatás (Budapest), 1992/93, 2, str. 768

ODNOS učencev do jezika v dvojezičnem okolju. - V: Jezik tako in drugače. - Ljubljana, 1993, str. 92-98

The **ROLE** of the minority language in the educational system : results of the case study. - V: *Kleine Nationen und ethnische Minderheiten im Umbruch Europas.* - München, 1993. - str. 219-222

Das **ZWEISPRACHIGE** Schulwesen in Lendava /Prekmurje. Schüler und die zweisprachige Grundschule in Prekmurje. - V: *Mit Sprachen Leben.* - Eisenstadt : Burgenlandischen Forschungsgesellschaft, 1993

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

MINORITY language and education

International Conference on Minority Languages, Cardiff, July 5-9 1993

ODNOS učencev do jezika manjšine v dvojezičnem izobraževanju

1. kongres Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije, Ljubljana, 24. - 25. 9. 1993

The **POSITION** of the Italian and Hungarian minority in Slovenia

Symposium "Minderheiten - Recht und Realitäten", Budyšin/Bautzen, 5.- 8. 10. 1993

VEČKULTURNOST in družba : **uvodni** referat na temo kulturno jezikovna pestrost in problem ohranjanja narodnostne identitete

Simpozij "Manjšine v prostoru Alpe-Jadran", Bled, 21.-22. oktobra 1993

EKSPERTIZE

REPORT on minorities and the use of their languages in Slovenia. - 16 str., 1993

(S soavtorji. - Poročilo pripravljeno za Svet Evrope)

Janez STERGAR

1993

OBJAVLJENA DELA

ETHNIC minorities in Slovenia. - Ljubljana, 1993, 58+6 str.

(Sourednik z Vero Klopčič ter soavtor)

KOROŠKI partizanski pevski zbor : iz Organizacije, društva, ustanove ... - Koroški vestnik (Ljubljana), 26, 1992, 1-2, str. 68

KRŠČANSKA kulturna zveza. Slovensko kulturno društvo v Globasnici. Slovensko prosvetno društvo "Dobrač" na Brnci. Mladi rod - šolski list za koroško mladino.

Mohorjeva družba v Celovcu. Narodni svet koroških Slovencev : iz Organizacije, društva, ustanove ... - Koroški vestnik (Ljubljana), 26, 1992, 1-2, str. 69-73, 93, 95-96, 106-107, 110-117, 117-123

(Soavtorica Nada Vilhar)

MEDNARODNA konferenca o manjšinah. - Enciklopedija Slovenije, 7. zv.,

Ljubljana 1993, str. 40-41

MLADI rod (1952-). - Enciklopedija Slovenije, 7. zv., Ljubljana 1993, str. 179-180

MORITSCH; Andreas. - Enciklopedija Slovenije, 7. zv., Ljubljana 1993, str. 219

NARODNI svet koroških Slovencev, NSKS. - Enciklopedija Slovenije, 7. zv.,

Ljubljana 1993, str. 316-318

OB ponatisu Zgodovinskega časopisa 28/1974, št. 3-4. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 28, 1974, št. 3-4, 4. str. ovitka
(Spremna beseda k ponatisu 1993)

OBVESTILA o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 47, 1993, št. 1, str. 174 in št. 4, str. 616

SLOVENSKA športna zveza. Slovenska študijska knjižnica v Celovcu. Slovenski vestnik. Slovenski znanstveni inštitut. Slovensko planinsko društvo. Zveza slovenskih izseljencev : iz Organizacije, društva, ustanove ... - Koroški vestnik (Ljubljana), 27, 1993, 1-2, str. 38-42, 42-43, 54-56, 56-59, 60-62 in 86-87
(Soavtorici Nada Vilhar in Majda Šulc)

SKUPNOST južnokoroških kmetov. Slovenska prosvetna zveza. Slovenska kmečka zveza : iz Organizacije, društva, ustanove ... - Koroški vestnik (Ljubljana), 26, 1992, 3-4, str. 75-78, 81-86, 79-81
(Soavtorici: N. Vilhar in M. Šulc)

SODALITAS (Slovensko duhovniško društvo). Združenje absolventov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu. Združenje staršev na Zvezni gimnaziji za Slovence : iz Organizacije, društva, ustanove ... - Koroški vestnik (Ljubljana), 27, 1993, 1-2, str. 64, 79 in 81

SPOROČAJO nam, da 25.000 tolarjev ni sprejemljivih : Vladimir Tkalec in Janez Stergar o stavki v šolstvu : intervju. - Slovenec (Ljubljana), 1993, 3. junij, str. 2

VISOKOŠOLSKI dom Korotan na Dunaju. Založba Wieser. Zveza koroških partizanov : iz Organizacije, društva, ustanove ... - Koroški vestnik (Ljubljana), 27, 1993, 1-2, str. 68-69, 71-72 in 82-84
(Soavtorica Nada Vilhar)

ZVEZA slovenske mladine : iz Organizacije, društva, ustanove ... - Koroški vestnik (Ljubljana), 27, 1993, 1-2, str. 85-86
(Soavtorica Majda Šulc)

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

GIBANJE zaposlenosti in vprašanja zaposlenih na znanstveno-raziskovalnih inštitutih v Sloveniji
Posvet o stanju v raziskovalni sferi, Ljubljana, 18. 11. 1993

Die **HISTORISCHEN** Voraussetzungen und Bedingungen der Situation der Minderheiten in Zentraleuropa
Seminar "Minderheiten (im Rahmen der Friedenserziehung)", Stadtschlaining, 12.-19. 12. 1993

KARMEN Goričar in njen svet
Otvoritev slikarske razstave, Ljubljana, 3. 3. 1993

ODMEVI boja za Radgono po prvi svetovni vojni v avstrijskih in jugoslovanskih predstavnikiških telesih
Znanstveno srečanje "Slovinci v avstrijski zvezni deželi Štajerski", Maribor, 25.-27. 5. 1993

PRIPRAVE na evropsko konvencijo o manjšinski zaščiti : diskusija
18. kongres AIDLCM, Poljče 29. 7. 1993

The **ROMANY** (Gypsy) Community in Slovenia : diskusija
Mednarodna konferenca "Minority Rights & Responsibilities : Challenges for the New Europe", Bled, 21.-23. 5. 1993

SLOWENIEN: Umgang mit Minderheiten in einer jungen Demokratie
Seminar "Lebendiges Mitteleuropa X. - Europa der Minderheiten", Bled 16.-19. 4. 1993

ZAŠČITA manjšin v luči evropskih dokumentov
Simpozij "Evropa in narodne manjšine na pragu tretjega tisočletja / L'Europa e le minoranze nazionali alle soglie del terzo millennio", Gorica/Gorizia, 26.-27. 11. 1993

UREDNIŠTVO

ENCIKLOPEDIJA Slovenije, 7. zvezek Marin-Nor, Ljubljana 1993
(Urednik strokovnega področja - zamejstvo)

ETHNIC minorities in Slovenia. - Ljubljana, 1993, 58+6 str.
(Sourednik z Vero Klopčič ter soavtor)

ORGANIZACIJE, društva, ustanove in glasila koroških Slovencev v Avstriji : 3. in 4. del - Koroški vestnik (Ljubljana) 26, 1992, št. 3-4, str. 60-118 in 27, 1993, št. 1-2, str. 38-87
(Sodelavec urednice in soavtor)

ZGODOVINSKI časopis (Ljubljana), 47, 1993, št. 1, 2, 3, 4 ter ponatisa zvezkov 14/1960 in 28/1974, št. 3-4
(Namestnik glavnega urednika)

EKSPERTIZE

FOJBE in italijanska grobišča v Sloveniji. - Elaborat INV, 16. 9. 1993, 2 str. + pril.

MNENJE h gradivu ad hoc odbora strokovnjakov za manjšinske jezike Sveta Evrope (CAHLR) o položaju regionalnih in manjšinskih jezikov. - Elaborat INV, 31. 5. 1993, 2 str.

NEKATERA dejstva v zvezi s položajem italijanske in madžarske narodnosti v Sloveniji glede na Evropsko listino za regionalne in manjšinske jezike (European charter for regional or minority languages). - Elaborat INV, 1993. - 3 str.
(Soavtor B. Jesih)

ORGANIZACIJE, društva, ustanove in glasila koroških Slovencev v Avstriji v letu 1992. (Četrti izpopolnjeni priročnik). - Elaborat INV, 1993. 274 str. + pril.
(Sodelavec urednice Nade Vilhar in soavtor)

POROČILO o delu Sindikalne konference raziskovalnih organizacij Slovenije v letu 1992. - Elaborat SVIZ (Sindikat vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije), 15. 2. 1993. 2 str.

PRED obiskom italijanskega zunanjega ministra v Sloveniji. - Elaborat INV, 5 str.
(Soavtorja: M. Komac, I. Šumi)

PREDLOGI za udeležbo Slovenije na Svetovni konferenci o človekovih pravicah, Dunaj 14.-25. 6. 1993. - Elaborat INV, 3 str.
(Sodelavka V. Klopčič)

PRIPOMBE na osnutke dokumentov za Dunajski vrh šefov držav in vlad članic Sveta Evrope. - Elaborat INV, 21. 9. 1993, 2 str.
(Sodelavka V. Klopčič)

PROGRAM Inštituta za narodnostna vprašanja za leto 1994 (z elementi poročila o delovanju v letu 1993). - Elaborat INV, 29. 10. 1993. 8 str. (+ 3 pril.)

REPORT on Minorities and the Use of Their Languages in Slovenia. - Elaborat INV v imenu Republike Slovenije za Svet Evrope, 22. 9. 1993. 16 str.
(Sourednik in soavtor)

mag. Irena ŠUMI

1993

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

POLOŽAJ govorcev slovenščine v Kanalski dolini

1. kongres Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije, Ljubljana, 24.-25. 9. 1993

SLOVENE speakers in Kanalska dolina / Val Canale in Italy : an anthropological evaluation

Mednarodna konferenca Anthropology of ethnicity, Amsterdam, december 1993

UREDNIŠTVO IN PREVODI

MINNICH R.G.: Socialni antropolog o Slovencih : zbornik socialnoantropoloških besedil. - Ljubljana, 1993 (Prevedla in uredila)

EKSPERTIZE

PRED obiskom italijanskega zunanjega ministra v Sloveniji. - INV, 1993, 5 str.
(Soavtorja J. Stergar, M. Komac)

PRIPRAVA stališč o pouku in rabi slovenskega jezika v Kanalski dolini. Srečanje delegacije Kanalske doline z državnim sekretarjem dr. Petrom Vencijem v Kanalski dolini, 15. novembra 1993

Damijana ZELNIK

Biografija

Rojena 23. 12. 1968 v Kranju. Leta 1993 diplomirala na FF v Ljubljani iz zgodovine - samostojna smer z nalogo "Slovenska politična načela do italijanske in madžarske narodne manjšine po letu 1945".

Od 1. junija 1993 zaposlena na INV kot pripravnik - strokovni asistent.

1993

OBJAVLJENA DELA

DILEME koroške slovenske zgodovine. - Slovenec, 4. 12. 1993, str. 13

- DOBRE** ocene za univerzo za celovško univerzo. - Delo (Ljubljana), 1. 12. 1993, str. 5
- ITALIJANI** v Sloveniji. - Svobodna misel (Ljubljana), 8. 10. 1993, str. 20-21
- OCENA:** Ethnic minorities in Slovenia. - Novice MZT, 22. 10. 1993, str. 8
- OCENA:** Koroški vestnik, št. 3-4, 1992. - Slovenski vestnik (Celovec), 13. 10. 1993, str. 7
- OCENA:** Koroški vestnik, št. 1-2, 3-4, 1992. - Svobodna misel (Ljubljana), 22. 10. 1993, str. 8
Objavlja tudi Delo, 11. 11. 1993, str. 16
- OCENA:** Narodu in državi sovražni : pregon koroških Slovencev 1942 = Volks und staatsfeindlich : die Vertreibung von Kaerntner Slowenen 1942. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 47, 1993, 2, str. 336-340
- OCENA:** Razprave in gradivo št. 26-27. - Delo, 22. 7. 1993, str. 16
- ODGOVORNOST** države do manjšin. - Slovenec (Ljubljana), 6. 11. 1993, str. 34
- 18. kongres AIDLCM :** Zahteva po zajamčenem zastopstvu. - Naš tednik (Celovec), 6. 8. 1993. - str. 4
- 18. kongres Mednarodnega združenja za zaščito ogroženih jezikov in kultur (AIDLCM) v Sloveniji.** - Porabje (Monošter), 9. 9. 1993, str. 2
Objavljeno tudi v Novicah MZT, november 1993, str. 25-26
- XVIII. srečanje narodnih manjšin sosednjih dežel.** - Slovenski koledar 1994, (Monošter), 1993, str. 94-95
- SLOVENIJA** kot vzor razumevanja manjšin = Ethnic minorities in Slovenia. - Delo (Ljubljana), 19. 8. 1993, str. 13

dr. Mitja ŽAGAR

OBJAVLJENA DELA

- ETHNIC** minorities in Slovenia. - Ljubljana : Institute for ethnic studies ; Information bureau, 1993, 58 str.
(S sodelavci)
- A contribution to a glossary.** - Bulletin available in the library of the Salzburg seminar (Salzburg), 1983, 26+VI str.
- LOCAL** government and ethnic minorities in multi-ethnic society. - V: National identity in the Baltic republics and Yugoslavia, Oslo, 1992, str. 70-79. - (Izšlo 1993) (Posebna št. revije Russland-og Östeuropastudier (Oslo), 1992, 10)
- NA** poti v demokracijo : nekaj značilnosti procesov demokratizacije in prehoda iz političnega monizma v pluralizem. - V: Problemi konsolidacije demokracije : zbornik referatov : Politološki dnevi Ankaran '93. - Ljubljana, 1993, str. 47-66
- STATUS** and protection of national communities (ethnic minorities) in the constitution of the Republic of Slovenia. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1992, 26-27, str. 5-20

VARSTVO narodnih manjšin in tujcev v ustavi in zakonodaji Republike Slovenije. -
V: Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah : zbornik razprav. -
Ljubljana, 1993, str. 69-90

KONGRESI IN VABLJENA PREDAVANJA

CONSTITUTIONS and managing of ethnic conflict in multi-ethnic states

Mednarodna konferenca UNESCO unitwin project: "Global pilot project of linking of ten universities in the policy studies and implementation for sustainable development, Adis Abeba (Etiopija), 9.- 10. januar 1993

CONSTITUTIONS of nation-states in multi-ethnic reality in multi-ethnic and multi-cultural education and the international programme on conflict resolution and ethnicity

International colloquium on ethnicity: conflict and cooperation, Vancouver (Kanada), avgust 1993

MEDETNIČNI odnosi

Predavanje na Salzburg seminar session 305, Salzburg, junij 1993

NATIONAL sovereignty at the end of the twentieth century

Norveško-slovenski seminar na temo: "Majhne države v Evropi", Ankaran, maj 1993

NATIONALISM in eastern Europe today : an ethnical and political problem, Wayne state university and Center for academic ethnics, october 25, 1993

The **NEW** legal ramifications to the minority question

Conference on minority rights and responsibilities : challenges in the new Europe, Bled, 21.- 23. 5. 1993

ZNAČILNOSTI procesov demokratizacije v državah srednje in vzhodne Evrope

Politološki dnevi, Ankaran '93, maj 1993

Albina Nečak Lūk, dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 5-14

Prispevek predstavlja teoretična izhodišča ter zasnovo proučevanja medetničnih odnosov na narodnostno mešanih območjih na obeh straneh slovenske meje, kjer Slovenci živijo v stiku s pripadniki drugih narodov oziroma narodnih manjšin. Longitudinalna raziskava je zasnovana več- in meddisciplinarno. Usmerjena je k prepoznavanju ključnih elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske. V prvi fazi so na anketni vprašalnik odgovarjali prebivalci, pripadniki večinskega naroda in narodne manjšine v Lendavi (Lendva) v Sloveniji ter v Monoštru (Szentgotthard) na Madžarskem.

Albina Nečak Lūk, dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Jezikovna sestava medetničnih odnosov na narodnostno mešanih območjih vzdolž slovensko madžarske meje

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 28-37

V prispevku je predstavljena primerjava jezikovnega položaja v Lendavi in Monoštru, in sicer glede na jezikovno zmožnost večinskega in manjšinskega prebivalstva, glede na govorno dejavnost v formalnih in neformalnih govornih položajih ter glede na stališča do lastnega in drugega jezika. Primerjalna analiza opozarja, da je v obeh okoljih, poleg narodnostne pripadnosti, starost respondentov pomemben faktor, povezan z znanjem, rabo in stališči do jezika manjšine. Generacijski premik v smeri opuščanja jezika manjšin (slovenskega v Porabju ter madžarskega v Prekmurju) je prisoten tudi na narodnostno mešanem območju Prekmurja.

Mitja Hafner Fink, dr., Fakulteta za družbene vede, SLO, 61000 Ljubljana

**Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru
Metodološka izhodišča, podatki, vzorec, indeksi**

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 15-27

V prvem delu so podana nekatera teoretsko-metodološka izhodišča za raziskovanje medetničnih odnosov. Postavljena je teza, da gre pri tem vedno za primerjalno raziskovanje, vsaj na dimenziji narodnost. V drugem delu prispevka so podane osnovne informacije o zbiranju podatkov, vzorcu in vzorčnem okviru raziskav "Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava" ter "Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Szentgotthard". V tretjem delu pa so prikazane tri skupine indeksov, ki so bile pripravljene v okviru raziskave na temelju pregleda zbranih podatkov.

Sonja Novak Lukanovič, mag., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Dvojezična vzgoja in izobraževanje: vloga v družbi in stališča posameznikov

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 38-45

V prispevku obravnavamo različna stališča posameznikov do dvojezičnega izobraževanja in do vloge manjšinskega jezika v njem. Zanimal nas je respondentov pogled na sedanji model dvojezičnega izobraževanja, ki se izvaja na narodnostno mešanem območju v Prekmurju.

Renata Mejak, Ph. d., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Cross-border Contacts of the Inhabitants of Lendava with the Neighbouring Hungary

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 65-85

The first part of the article presents various viewpoints regarding the right of minorities to close contact with their parent nation (the surpassed views from the past, and the contemporary comprehension of international cooperation which gained new zeal after the fall of the bloc division of the world, along with the adoption of new international documents on the protection of ethnic minorities).

The second part of the article describes the development of cross-border contacts of the population of Lendava with the neighbouring Hungary, with a special regard to the situation of the Hungarian ethnic minority in Lendava.

The final part contains the concrete state of contacts of the people of Lendava with the neighbouring Hungary (frequency of cross-border contacts of contacts, stimulation and impediments in establishing cross-border contacts).

Vera Klopčič, M. Sc., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Legal Protection of Minorities

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 92-101

Recently, minority issues have again become an important factor of international relations and occupy an important position in discussions on human rights on the whole. The authoress recapitulates the most important regulations of international legal documents adopted recently. She particularly emphasizes those common characteristics which enable the comparison between European standards and internal regulations in Slovenia, which represent a basis for the analysis of questionnaire results within the project "Interethnic relations in the Slovene ethnic territory".

Katarina Hirnšek Munda, M. Sc., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Mass Media in the Ethnically Mixed Region of Lendava

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 46-64

The authoress analyses the data on the frequency of mass media usage and the satisfying of needs for information, education and entertainment by means of mass media in the ethnically mixed region of Lendava. Comprised in the article are the majority nation media, the Hungarian minority media and the parent state media. The data are processed by means of statistical procedures, the result of which are determined values of factors and testing of statistical hypotheses.

Boris Jesih, M. Sc., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 6, 61000 Ljubljana

Interethnic Relations and Politics

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 86-91

The author analyses the influence of certain political aspects upon the shaping of interethnic relations and ethnic identity, whereby he particularly highlights the minority status in Slovene political life, as well as its position in the shaping of interstate relations with Hungary together with possibilities and role in the performing of social functions.

Szabó István, dr., Državna knjižnica za tuje jezike, Budimpešta, V., Molnár u. 11, Madžarska

Dvojezičnost in raba jezika med Madžari v Prekmurju

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 102-114

Avtorica v prvem delu svojega prispevka navaja podatke o uvedbi dvojezične šole v Prekmurju. Na kratko obravnava demografske značilnosti Madžarov v Prekmurju, pravne garancije in raziskovalne metode. Nadaljuje z obravnavo problematike rabe materinščine (v raznih položajih), kjer ugotavlja, da se v javnem življenju kažejo znamenja o zastopovanju madžarskega jezika. Avtorica se je konkretno usmerila na preučevanje vloge vrtca, tj. socializacijske ustanove, ki pomeni za generacijo najmlajših prvo srečanje z uradno dvojezičnostjo.

Miran Komac, dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Questi Slavi bisogna eliminarli: usoda Beneške Slovenije? (raziskovalni krokod)

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 124-135

Priključitev Beneške Slovenije k Italiji leta 1866 predstavlja pričetek odvijanja štirih bistvenih procesov, ki se na poseben način odražajo v politični kulturi slovenske manjšine v videmski pokrajini: 1. proces asimilacije; 2. proces izgrajevanja specifičnega razmerja med nacionalnim in etničnem smislu ter nacionalnim v državnem pomenu; 3. radikalno krčenje medijev etnične socializacije; 4. procesi migracij z izrazito poudarjeno emigracijsko črto kot bistvenim sestavnim delom (ne)razvoja.

Jernej Zupančič, mag. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, SLO - Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana

Novelše spremembe v socialni strukturi koroških Slovencev

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 115-123

Prispevek obravnava novejšo spremembo v socialni strukturi slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, upoštevajoč pri tem modernizacijo, ki je korenito spremenila velik del poselitvenega prostora manjšine. Pri tem upošteva tako uradne statistične podatke, kakor tudi pomožne vire (zlasti podatke slovenske gimnazije). Slovenska manjšina si je v zadnjih treh desetletjih s pomočjo slovenske gimnazije precej modernizirala svojo socialno strukturo in posredno izboljšala svoj položaj.

Vera Kržišnik Bukič, dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Slovenski gostinci in pomen slovenskih gostiln v Zagrebu v 30-letih 20. stoletja

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 136-142

Slovenci in Slovenke so tvorili v Zagrebu v času med obema svetovnjima vojnama vsaj desetino vsega tankajšnjega prebivalstva. Med različnimi poklici in deli, ki so jih opravljali, gre posebno mesto slovenskim gostincem. Bili so lastniki več deset gostiln, restavracij, buffetov, menz, kavarn, celo enega hotela. Vsi ti gostinski objekti so se za obisk priporočali še zlasti slovenskim gostom in jim v mnogih primerih nudili tudi posebne prostore za društvene sestanke in druge aktivnosti. Tako so slovenske gostilne v Zagrebu postale pravzaprav shajališče zagrebških Slovencev, tista mesta v Zagrebu, kjer se je utnjevalo slovenstvo.

Renata Mejak, Ph. d., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Cross-border Contacts of the Inhabitants of Lendava with the Neighbouring Hungary

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 65-85

The first part of the article presents various viewpoints regarding the right of minorities to close contact with their parent nation (the surpassed views from the past, and the contemporary comprehension of international cooperation which gained new zeal after the fall of the bloc division of the world, along with the adoption of new international documents on the protection of ethnic minorities).

The second part of the article describes the development of cross-border contacts of the population of Lendava with the neighbouring Hungary, with a special regard to the situation of the Hungarian ethnic minority in Lendava.

The final part contains the concrete state of contacts of the people of Lendava with the neighbouring Hungary (frequency of cross-border contacts of contacts, stimulation and impediments in establishing cross-border contacts).

Vera Klopčič, M. Sc., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Legal Protection of Minorities

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 92-101

Recently, minority issues have again become an important factor of international relations and occupy an important position in discussions on human rights on the whole. The authoress recapitulates the most important regulations of international legal documents adopted recently. She particularly emphasizes those common characteristics which enable the comparison between European standards and internal regulations in Slovenia, which represent a basis for the analysis of questionnaire results within the project "Interethnic relations in the Slovene ethnic territory".

Katarina Hliršek Munda, M. Sc., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Mass Media in the Ethnically Mixed Region of Lendava

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 46-64

The authoress analyses the data on the frequency of mass media usage and the satisfying of needs for information, education and entertainment by means of mass media in the ethnically mixed region of Lendava. Comprised in the article are the majority nation media, the Hungarian minority media and the parent state media. The data are processed by means of statistical procedures, the result of which are determined values of factors and testing of statistical hypotheses.

Boris Jesth, M. Sc., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 6, 61000 Ljubljana

Interethnic Relations and Politics

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 86-91

The author analyses the influence of certain political aspects upon the shaping of interethnic relations and ethnic identity, whereby he particularly highlights the minority status in Slovene political life, as well as its position in the shaping of interstate relations with Hungary together with possibilities and role in the performing of social functions.

Szabó Időkó, dr., Državna knjižnica za tuje jezike, Budimpešta, V., Molnár u. 11, Madžarska

Dvojezičnost in raba jezika med Madžari v Prekmurju

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 102-114

Avtorica v prvem delu svojega prispevka navaja podatke o uvedbi dvojezične šole v Prekmurju. Na kratko obravnava demografske značilnosti Madžarov v Prekmurju, pravne garancije in raziskovalne metode. Nadaljuje z obravnavo problematike rabe materinščine (v raznih položajih), kjer ugotavlja, da se v javnem življenju kažejo znamenja o zapostavljanju madžarskega jezika. Avtorica se je konkretnje usmerila na preučevanje vloge vrtca, t.j. socializacijske ustanove, ki pomeni za generacijo najmlajših prvo srečanje z uradno dvojezičnostjo.

Miran Komac, dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Questi Slavi bisogna eliminarli: usoda Beneške Slovenije? (raziskovalni krok)

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 124-135

Priključitev Beneške Slovenije k Italiji leta 1866 predstavlja pričetek odvijanja štirih bistvenih procesov, ki se na poseben način odražajo v politični kulturi slovenske manjšine v videmski pokrajini: 1. proces asimilacije; 2. proces izgrajevanja specifičnega razmerja med nacionalnim v etničnem smislu ter nacionalnim v državnem pomenu; 3. radikalno krčenje medijev etnične socializacije; 4. procesi migracij z izrazito poudarjeno emigracijsko črto kot bistvenim sestavnim delom (no)razvoja.

Jernej Zupančič, mag. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, SLO - Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana

Novije spremembe v socialni strukturi koroških Slovencev

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 115-123

Prispevek obravnava novejšo spremembo v socialni strukturi slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, upoštevajoč pri tem modernizacijo, ki je korenito spremenila velik del poselitvenega prostora manjšine. Pri tem upošteva tako uradne statistične podatke, kakor tudi pomožne vire (zlasti podatke slovenske gimnazije). Slovenska manjšina si je v zadnjih treh desetletjih s pomočjo slovenske gimnazije precej modernizirala svojo socialno strukturo in posredno izboljšala svoj položaj.

Vera Kržišnik Bukič, dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Slovenski gostinci in pomen slovenskih gostiln v Zagrebu v 30-letih 20. stoletja

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 136-142

Slovenci in Slovenke so tvorili v Zagrebu v času med obema svetovnjima vojnoma vsaj desetino vsega tamkajšnjega prebivalstva. Med različnimi poklici in deli, ki so jih opravljali, gre posebno mesto slovenskim gostincem. Bili so lastniki več deset gostiln, restavracij, buffetov, menz, kavarn, celo enega hotela. Vsi ti gostinski objekti so se za obisk priporočali še zlasti slovenskim gostom in jim v mnogih primerih nudili tudi posebne prostore za društvene sestanke in druge aktivnosti. Tako so slovenske gostilne v Zagrebu postale pravzaprav shajališče zagrebških Slovencev, tista mesta v Zagrebu, kjer se je utrjevalo slovenstvo.

Jernej Zupančič, M. Sc., Institute of Geography of the University of Ljubljana, SLO - Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana

Recent Changes in the Social Structure of Carinthian Slovenes

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 115-123

The article deals with recent changes in the social structure of the Slovene minority in Austrian Carinthia, paying special regard to the modernization process that has brought considerable changes to the area inhabited by the minority. The article is based on the official statistical data and on some additional sources (especially the data provided by the Slovene gymnasium). Owing to the Slovene gymnasium, the social structure and therefore also the status of the Slovene minority were greatly improved in the last three decades.

Vera Kržišnik Bukič, Ph. d., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Slovene Innkeepers and the Significance of Slovene Inns in Zagreb in the 1930s

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 136-142

In the period between the two world wars Slovenians represented at least one tenth of the whole population in Zagreb. An important role was played by Slovenian innkeepers. They owned a number of inns, restaurants, coffee houses, pubs, canteens and even a hotel. All these inns recommended their services especially to Slovenian guests. In many cases they offered them room for social gatherings and other activities. The Slovene inns therefore turned into the places of meeting of the Zagreb Slovenians, where Slovene spirit strengthened itself.

Szabó Ildikó, Ph. d., Országos Idegennyelvű Könyvtár, Budapest, V., Molnár u 11, Hungary

Bilingualism and the Use of Language among Hungarians in Prekmurje

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 102-114

The first part of the article provides data on the introduction of bilingual school in Prekmurje, giving a brief outline of demographic characteristics of Hungarians in Prekmurje, legal guarantees and research methods. The second part deals with the use of mother tongue in different situations, whereby the authoress ascertains that Hungarian language is subject to discriminatory treatment in public life. The research focuses on the study of the role of kindergarten, i.e. the institution of socialization, which means the first encounter with official bilingualism for the youngest generation.

Miran Komac, Ph. d., Institute for Ethnic Studies, SLO - Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Questi Slavi bisogna eliminarli: the Fate of Venetian Slovenia? (a research outline)

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 124-135

The annexation of Venetian Slovenia to Italy in 1866 denotes the beginning of four essential processes which are in a particular manner reflected in the political culture of the Slovene minority in the province of Udine: 1. the process of assimilation; 2. the process of building up a specific relation between the national in the ethnic sense and the national in the state sense; 3. radical reducing of media of ethnic socialization; 4. migrational processes with distinctly emphasized emigration line as an essential part of (non)development.

Bernard Poche, dr. Institute d'Etudes Politiques de Grenoble, Francija

The Creation of a "New State" in Slovenia

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1993, št. 28, str. 143-154

Avtor prinaša opis in teoretsko shemo skupnega francosko-slovenskega projekta, ki bo začel z delom v letu 1994 in bo zajel različne lokacije v Sloveniji. Namen projekta je skozi analizo družbene reprezentacije z metodo etnometodološke terenske raziskave in s kvalitativno interpretacijo rezultatov razkriti položaj, mesto in percepcijo nove slovenske države pri njenem prebivalstvu.

Bernard Poche, Ph. d., Institute d'Etudes Politiques de Grenoble, France

The Creation of a "New State" in Slovenia

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1993, No. 28, p. 143-154

The autor describes the general goals and the theoretical framework of a joint Franco-Slovene research project in sociology that will be launched in 1994 and will encompass various preselected field locations in Slovenia. The goal of the project is, by means of an ethnomethodological technique of analysis of the social representation, and a qualitative interpretation of results, to investigate the position, legitimacy, and the preception of the new Slovene state by its population.